Tepetaklak

Eduardo Galeano

Türkçesi: Bülent Kale

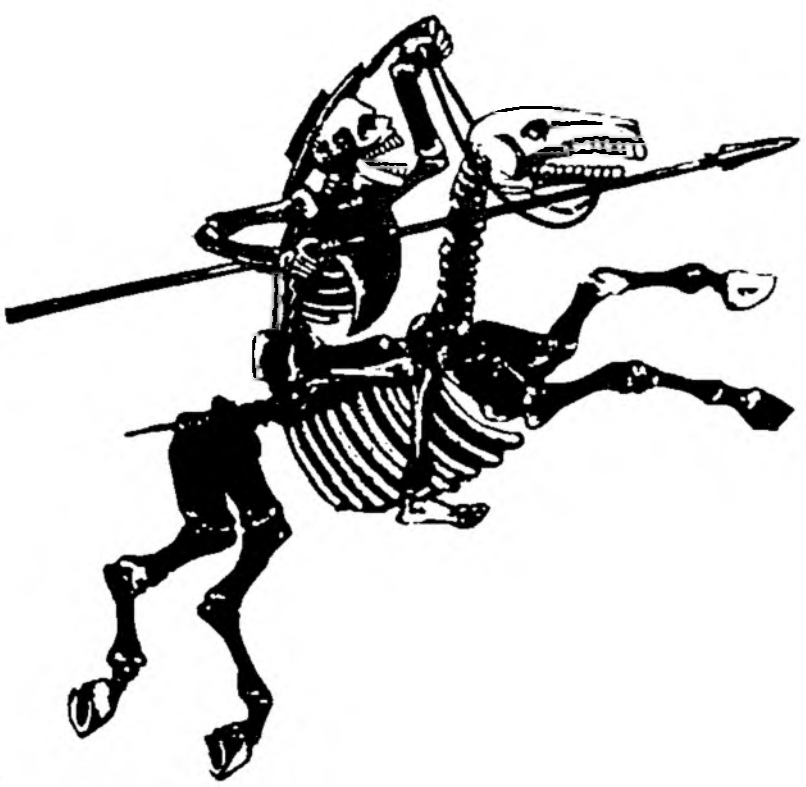

Çitlembik

tepetaklak

tersine dünya okulu

Helena için; bu kitabı ona borçluyum.

© Çitlembik Yayınları, 2004
© Eduardo Galeano, 1998

Kitabın özgün adı: *Patas Arriba La Escuela del Mundo Al Reves*
Kitabın içindeki baskılar José Guadalupe Posada tarafından yapılmıştır.

Türkçesi: *Bülent Kale*
Yayına Hazırlayan: *Ceren Şekerciler*
Redaksiyon: *Siren İdemen*
Kapak Tasarımı: *Deniz Akkol*
Sayfa Düzeni: *Tarkan Togo*

Baskı ve Cilt: *Berdan Matbaası*

ISBN: 975-6663-50-2

Şeyh Bender Sokak 18/5 Asmalımescit Tünel 80050 İstanbul
Tel: 0 212 292 30 32 / 252 31 63 Fax: 0 212 293 34 66
www.citlembik.com.tr / kitap@citlembik.com.tr

TEPETAKLAK

Tersine Dünya Okulu

Eduardo Galeano

José Guadalupe Posada'nın çizimleriyle

Çitlembik Yayınları 52

Tepetaklak'ın çok fazla suç ortağı var. Onları ihbar etmek büyük bir zevk.

José Guadalupe Posada, 1913'te ölen Meksikalı büyük sanatçı, aramızdaki tek masum. Bu kitaba, bu günceye eşlik eden gravürler, sanatçının haberi olmadan yayınlandı.

Yazar, başlarken, Helena Villagra, Karl Hübener, Jorge Marchini ve onun elektronik fareciği olmadan bu sayfalardaki suçları işleyemeyeceğini itiraf eder.

İlk suç girişimini okuyup yorumlayarak, Walter Achugar, Carlos Álvarez Insúa, Nilo Batista, Roberto Bergalli, David Cámpora, Antonio Doñate, Gonzalo Fernández, Mark Fried, Juan Gelman, Susana Iglesias, Carlos Machado, Mariana Mactas, Luis Niño, Raquel Villagra ve Daniel Weinberg de bu kötülüğe katkıda bulundular.

Rafael Balbi, José Barrientos, Mauricio Beltrán, Susan Bergholz, Rosa del Olmo, Milton de Ritis, Claudio Durán, Juan Gasparini, Claudio Hughes, Pier Paolo Marchetti, Stella Maris Martínez, Dora Mirón Campos, Norberto Pérez, Ruben Prieto, Pilar Royo, Ángel Ruocco, Hilary Sandison, Pedro Scaron, Horacio Tubio, Pinio Ungerfield, Alejandro Vale Baeza, Jorge Ventocilla, Guillermo Waksman, Gaby Weber, Winfried Wolf ve Jean Ziegler'in de, bu suçta az ya da çok payları var.

Son olarak, imkansızların koruyucusu Santa Rita da büyük ölçüde sorumludur.

Montevideo, 1998 ortaları

Türkiye baskısı için ek:

Türkiyeli okurlar bugüne dek kurtulabilmişlerdi. Ama iyi örgütlenmiş bir çete onları da bu kitabın kurbanı yaptı. Bülent Kale suça olan eğilimini açık ederek kitabı çevirdi. Orhan Yılmazkaya ve Elif Genco çevirinin ilk halini okuyup yorumladılar. Murat Oğurlu, Bilge Ceren Şekerciler, Siren İdemen ve Yücel Göktürk'ün de bu suçta gayretli katkıları oldu. Her biri ahlaki ve yasal olarak sorumludurlar.

Montevideo, 2004'ün başları

Buyrun girin bayanlar baylar!

Buyrun girin!
Tersine dünyanın okuluna gelin!
Büyülü fener yükselsin!
Görüntü ve ses! Hayatın illüzyonu!
Herkese bedava!
İzleyenler aydınlansın,
  gelecek nesillere iyi örnek olsun!
Ateş saçan nehri görmeye gelin!
Geceyi aydınlatan Bay Güneşi!
Gün ortasında çıkan Ay Hanımı !
Gökyüzünden kovulan Yıldız Hanımefendileri!
Kral tahtına oturmuş soytarıyı!
Lucifer'in evreni bulutlandıran nefesini!
Elinde aynayla dolaşan ölüleri!
Cadıları! Şarlatanları!
Ejderhaları ve vampirleri!
Bir çocuğu meteliğe
dönüştüren sihirli değneği!
Kumarda kaybedilen dünyayı!
Alelade taklitlerinden sakınınız!
Görmeye geleni Tanrı korusun!
Gelmeyeni Tanrı affetsin!

Hassas olanlar ve yaşı tutmayanlar giremez.

(On sekizinci yüzyıl büyülü fener çığırtkanlarından uyarlanmıştır.)

Ders Programı

Tersine Dünya Okulu

Örneklerle eğitmek
Öğrenciler
Adaletsizliğin temel ilkeleri
Irkçılığın ve cinsiyetçiliğin temel ilkeleri

Korku Okumaları

Korku eğitimi
Korku endüstrisi
Biçki-dikiş kursları: Ismarlama düşman nasıl yaratılır?

Etik Semineri

Alıştırmalar: Hayatta başarılı olmanın ve dost kazanmanın yolları
Faydasız kötü alışkanlıklara direnme dersleri

Dokunulmazlık Sahibi Sınıflar

Vaka incelemeleri
İnsan avcılarının dokunulmazlığı
Gezegen yok edicilerinin dokunulmazlığı
Kutsal otomobilin dokunulmazlığı

Yalnızlığın Pedagojisi
Tüketim toplumu dersleri
İleri iletişimsizlik dersleri

Karşıokul

Vaat ve ihanet olarak binyılın sonu
Çıldırma hakkı

Anne babalara mesaj

Günümüzde insanlar hiçbir şeye saygı göstermiyor. Eskiden, erdem, onur, gerçek ve yasalardan oluşan bir dayanağımız vardı. Günümüz Amerikan yaşamında çürüme günden güne yayılıyor. Başka yasalara itaat edilmeyen yerde, çürüme tek yasa olur. Çürüme bu ülkenin altını oyuyor. Erdem, onur ve hukuk hayatımızdan buharlaşıp uçtu.

(Al Capone'un gazeteci Cornelius Vanderbilt Jr'a yaptığı açıklamaları. Röportaj Al Capone cezaevine gönderilmeden birkaç gün önce, 17 Ekim 1931'de, *Liberty* dergisinde yayınlandı.)

Alice dönerse

Bundan 130 yıl önce harikalar diyarını ziyaretinden sonra, Alice bir aynanın içinden geçti; tersine dünyayı keşfetmek için. Alice bizim zamanımızda tekrar dünyaya gelseydi, bir aynanın içinden geçmesine gerek kalmazdı: Pencereden bakması yeterdi.

"Eğer köpeğinizi eğitmeye karar verdiyseniz, bu doğru kararınızdan dolayı sizi kutlarız. Kısa zamanda köpek ve sahibi arasındaki rollerin çok açık olduğunu fark edeceksiniz."
(Uluslararası Purin Merkezi)

Tersine dünya okulu

- Örneklerle eğitmek
- Öğrenciler
- Adaletsizliğin temel ilkeleri
- Irkçılığın ve cinsiyetçiliğin temel ilkeleri

Örneklerle Eğitmek

Tersine dünya okulu eğitim kurumlarının en demokratiğidir. Giriş sınavı gerektirmez, kayıt parası almaz, derslerini bedava verir, herkese ve her yerde; yerde ve gökte: Bu okul, bir biçimde, insanlık tarihi boyunca ilk kez evrensel iktidarı ele geçiren sistemin kendisinden doğmuştur.

Tersine dünya okulunda, kurşun su üstünde kalmayı öğrenir, mantar suya batmayı. Yılanlar uçmayı ve bulutlar yollarda sürünmeyi...

Başarı modelleri

Tersine dünya tersine ödüllendirir: Alçakgönüllülüğü küçük görür, çalışmayı cezalandırır, vicdansızlığı ödüllendirir, yamyamlığı besler. Hocaları doğaya iftira eder: Adaletsizlik doğanın kanunu, derler. Eğitim dünyasının saygın üyelerinden Milton Friedman "*işsizliğin doğal kuralından*" bahseder. *Doğa* kanunu yüzünden, diye açıklar Richard Herrnstein ve Charles Murray, siyahlar sosyal merdivenin en alt basamağındadır. John D. Rockfeller, işindeki başarılarını açıklamak için, doğa en yeteneklileri ödüllendiriyor ve yararsızları cezalandırıyor, deme alışkanlığındaydı ve bir yüzyıldan daha fazla bir zaman sonra dünyanın sahiplerinden pek çoğu, Charles Darwin'in kitaplarını, onlara zaferi haber vermek için yazdığına inanmaya devam ediyor.

En yeteneklilerin hayatta kalması mı? Yol açmak ve hayatta kalmak için en faydalı yetenek, *öldürme içgüdüsü*'dür. Büyük şirketler küçük şirketlerin tadına baktığında ya da güçlü ülkeler zayıf ülkeleri yiyip yuttuğunda insani bir erdem oluyor, ama sıradan işsiz ve yoksul biri elinde bıçakla yiyecek aramaya çıktığında canavarlığın bir kanıtı olarak sunuluyor. Her yoksulun kendinde barındırdığı tehlikeyi ve deliliği dışa vuran *antisosyal patoloji*'den mustarip olanlar sosyal başarının *sağlıklı model*lerinden esinleniyor. Alt sınıflar becerilerini aşağıdan zirvelere bakarak öğreniyorlar, kazananların örneklerini çalışıyor, daha da kötüsü onların hünerlerini taklit etmek için ellerinden ne geliyorsa yapıyorlar. Ama Meksika televizyonunun efendisi ve sahibi don Emilio Azcárraga'nın hep söylediği gibi, "Lanetlenenler her zaman lanetleneceklerdir". Bir bankayı yağmalayan bankacının, bu çabasının meyvelerinin keyfini rahatça çıkarması ihtimali, bir bankayı soyan soyguncunun kendini hapiste ya da mezarda bulması ihtimali ile doğru orantılıdır.

Bir suçlu ödenmeyen bir alacağı yüzünden borçluyu öldürdüğünde infazın adı *hesaplaşma* oluyor, ama uluslararası teknokrasi alacağını tahsil etmeye karar verdiğinde borçlu ülkenin infazına *ödeme planı* deniyor. Finansal kötü yüreklilik ülkeleri rehin alarak iliğini kemiğini kurutuyor, fidyeyi ödeseler bile onları kızgın yağda pişiriyor. Kıyaslanırsa, herhangi bir eşkıya güneş altında kalmış bir drakuladan bile daha savunmasız görünür. Dünya ekonomisi örgütlü suçun en geçerli ifadesidir. Parayı, ticareti ve krediyi kontrol altında tutan uluslararası örgütler yoksul ülkelere ve bütün ülkelerin yoksullarına karşı eli kanlı bombacıları bile utandıracak profesyonel bir soğukkanlılık ve dokunulmazlıkla terör uyguluyor.

Sahtekârların sokaklarda boş bulunanları avlayarak uyguladıkları üçkâğıtçılık sanatı, başarılı bir politikacı yeteneğini ortaya koyduğunda yüce bir şey oluyor. Dünyanın varoşlarında devlet şefleri ülkelerinin indirimli mal ve kalıntılarını dönem sonunda tasfiye fiyatına satıyorlar; tıpkı şehirlerin varoşlarında suçluların baskınlarda elde ettikleri ganimetleri yok pahasına satmaları gibi.

İşledikleri cürümlerle muzaffer payesi kazanan generallerin toptan

yaptığı işi, kiralık katiller perakende olarak yapıyor. Köşebaşında iş tutan yankesiciler, bilgisayarları başında spekülasyon yapanların sanatının düşük teknoloji uyarlamasını gerçekleştiriyor. Doğa ve insan haklarını en fazla ihlal edenler asla hapse girmez. Onlarda cezaevlerinin anahtarları var. Günümüzün tersine dünyasında evrensel barışı en çok gözeten ülkeler en çok silah üreten ve diğer ülkelere en çok silah satan ülkelerdir; en itibarlı bankalar en çok uyuşturucu parası aklayan ve en çok çalıntı para saklayan bankalardır; en başarılı endüstriler gezegeni en çok zehirleyenlerdir; çevrenin korunması onu yok eden şirketlerin en parlak işidir. En kısa zamanda en çok insanı öldürenler, en az işle en çok parayı kazananlar ve doğayı en ucuza en fazla yok edenler dokunulmazlık ve kutlamayı hak ederler.

Tersine dünyanın büyük şehirlerinde yürümek bir tehlike, nefes almak bir kahramanlıktır. İhtiyacın tutsağı olmayan korkunun tutsağıdır: Bazıları sahip olmadıklarına sahip olabilme arzusundan uyuyamaz, diğerleri sahip olduklarını kaybetme korkusundan. Tersine dünya bizi komşumuzu bir güvence değil, bir tehdit olarak görmemiz için eğitir; bizi yalnızlığa iter, kimyasal uyuşturucular ve sibernetik dostlarla teselli eder; eğer serseri bir kurşun işini daha önce görmezse, açlıktan, korkudan ya da sıkıntıdan ölmeye mahkûm oluruz.

Bu özgürlük, bu tehdit altındaki talihsizliklerden birini seçme özgürlüğü mü bizim tek olası özgürlüğümüz? Tersine dünya, bize gerçekliği değiştirmek yerine ona katlanmayı, dinlemek yerine onu unutmayı, geleceği hayal etmek yerine onu kabullenmeyi öğretiyor. Suç böyle uygulanıyor ve böyle öneriliyor. Suç okulundaki zorunlu dersler iktidarsızlık, unutkanlık ve teslimiyet. Ancak çok açık ki, mutluluğu olmayan mutsuzluk, karşı yüzü olmayan yüz, cesaretini aramayan cesaretsizlik yoktur. Karşı okulunu bulmayan okul da...

Öğrenciler

Çocukların çocuk olma hakları her geçen gün daha fazla reddediliyor. Dünya zengin çocuklara para muamelesi yapıyor, paranın davrandığı gibi davranmayı öğrensinler diye. Dünya yoksul çocuklara çöp muamelesi yapıyor, çöpe dönüşsünler diye. Orta sınıftakileri, ne zengin ne de yoksul olanları televizyona bağlıyor; vakit henüz erkenken tutsak hayatını kader olarak bellesinler diye. Çocuk olmayı başaran çocuklar çok şanslı, çok büyülüler.

Yukarıdakiler, aşağıdakiler ve ortadakiler

Kimsesizlik okyanusunda ayrıcalıklıların adaları yükseliyor. Güçlülerin yalnızca güçlülerle karşılaştıkları ve bir an bile güçlü olduklarını unutmadıkları lüks toplama kampları bunlar. Büyük Latin Amerika kentlerinin bazılarında adam kaçırma bir alışkanlık oldu ve zengin çocukları korku baloncuğuna kapatılmış olarak büyüyor. Duvarlarla çevrilmiş evlerde yaşıyor, elektrikli tellerle ve silahlı bekçilerle çevrilmiş büyük evlerde ya da ev kümelerinde, gece gündüz korumalar ve kapalı devre güvenlik kameralarıyla gözetleniyorlar. Zengin çocukları, tıpkı para gibi zırhlı araçlarda yolculuk ediyor. Şöyle bir uzaktan bakmanın dışında şehirlerini tanımıyorlar.

Metroyu Paris'te ya da New York'ta keşfediyorlar, ama São Paulo ya da başkent Mexico City'de asla kullanmıyorlar.

Onlar yaşadıkları şehirde yaşamıyorlar. Küçük ölçekli özel cennetlerini gözetleyen bu koca cehennem onlara yasak. Sınırların ötesinde insanların çok, çirkin, kirli ve kıskanç olduğu bir korku bölgesi uzanıyor. Küreselleşme çağının ortasında, çocuklar artık hiçbir yere ait değil, ama en az yeri olanlar en çok şeye sahip olanlar: Onlar köksüz büyüyor, kültürel kimlikleri ellerinden alınmış ve gerçekliğin bir tehlike olduğu yargısı dışında herhangi bir sosyal duygudan yoksunlar. Onların vatanı giysilerinin markaları, dilleri ise modern Mors alfabesi. Dünyanın çok farklı ve en uzak şehirlerinde ayrıcalıklı çocuklar alışkanlıklarında ve eğilimlerinde birbirlerine çok benziyor; tıpkı zamandan ve mekândan bağımsız havaalanlarının ve *alışveriş merkezleri*'nin kendi aralarında benzeşmesi gibi. Sanal gerçeklikte eğitiliyor ve yalnızca korkmak ya da satın alınmak için var olan asıl gerçekliğe dair hiçbir şey bilmiyorlar.

Fast food, fast cars, fast life: Doğumlarından itibaren zengin çocukları tüketim ve gelip geçicilik için eğitilir ve çocuklukları, makinelerin insan-

Çocuk Dünyası

Karşıdan karşıya geçerken çok dikkatli olmalı, diye açıklıyordu Kolombiyalı eğitimci Gustavo Wilches bir grup çocuğa:

-Yeşil ışık yansa bile, önce bir yanınıza, sonra diğer yanınıza bakmadan sakın karşıya geçmeyin.

Sonra, Wilches çocuklara, bir keresinde kendisine bir otomobilin çarptığını ve onu sokağın ortasına bir külçe gibi fırlattığını anlattı. Neredeyse hayatına mal olan o felaketi hatırlayınca, Wilches yüzünü buruşturdu. Ama çocuklar soruyordu:

-Otomobil ne markaydı? Klimalı mıydı? Üstü açılıp kapanıyor muydu? Sis lambaları var mıydı? Motoru kaç silindirliydi?

Vitrinler

Erkek çocuklar için oyuncaklar: Rambolar, Robocoplar, Ninjalar, Batmanlar, canavarlar, makineli tüfekler, tabancalar, tanklar, otomobiller, motosikletler, kamyonlar, uçaklar, uzay gemileri.

Kız çocukları için oyuncaklar: Barbieler, Heidiler, ütü masaları, mutfaklar, blenderler, çamaşır makineleri, televizyonlar, bebekler, kundaklar, biberonlar, dudak boyaları, oklavalar, makyaj setleri, aynalar.

lardan çok daha güvenilir olduğu öğretilerek geçer. Yetişkinliğe adım attıkları gün, her arazide yola alabilen ilk dört tekerleklilerinin anahtarları veriliyor ellerine. Bu arada sibernetik otoyollarda tam gaz yol alırlar; görüntüleri ve malları yiyip yutarak, *zapping* ve *shopping* yaparak kimliklerini teyit ederler. Siber çocuklar da siber uzayda, kentin sokaklarında avare dolaşan terk edilmiş çocuklarla aynı yalnızlıkta yol alırlar.

Daha zengin çocukları çocuk olmayı bırakmadan ve yalnızlığı dalgınlığa çeviren, korkuyu maskeleyen pahalı uyuşturucuları keşfetmeden çok önce, yoksul çocuklar içlerine bali ya da tiner çeker. Zengin çocukları lazer ışıklı tabancalarıyla savaşçılık oynarken, sokak çocukları gerçek kurşunlar tarafından tehdit edilir.

Latin Amerika'da çocuklar ve gençler toplam nüfusun neredeyse yarısını oluşturuyor. Bu yarımın yarısı sefalet içinde yaşıyor. Hayatta kalanlar: Latin Amerika'da açlıktan ya da tedavi edilebilir hastalıklardan saatte yüz çocuk ölüyor. Ama yoksul üreten ve yoksulluğu yasaklayan bu bölgenin sokaklarında ve kırlarında yoksul çocukların sayısı azalmıyor, tersine gittikçe artıyor. Çocuklar, çoğunlukla yoksul ve yoksullar, çoğunlukla çocuk. Sistemin bütün rehineleri arasında en kötü durumda olanlar onlar. Toplum onların iliğini emiyor, onlara karşı her zaman tetikte, cezalandırıyor onları, bazen öldürüyor, ama neredeyse hiç dinlemiyor ve asla anlamıyor.

Bu çocuklar, gündelik işlerde çalışan ya da bu dünyada ne işi ne de yeri olan insanların çocukları, ekmek parası kazanabilecekleri herhangi bir işte çalışarak yaşamaya mecbur; yukarıdan aşağı ve soldan sağa bütün dünya haritası boyunca boğaz tokluğuna ya da çok az fazlasına canları çıkıncaya dek çalışıyorlar. Yürümeye başlar başlamaz, iyi çocuk olmanın ödüllerini öğreniyorlar. Oğlanlar ve kızlar atölyelerde, dükkânlarda, yirmi dört saat açık barlarda bedava emek ya da çokuluslu büyük şirketler için spor eşyaları üreten ihracat endüstrisinin ucuz emek gücü oluyorlar. Çiftliklerde ve şehirlerde kol emekçisi ya da evlerde hizmetçi olarak çalışıyor, verilen emirleri yerine getiriyorlar. Aile ekonomisinin kölesi olarak ya da küresel ekonominin *kayıtdışı sektör*'lerinde, dünya ekonomisinin hizmetindeki etkin işgücünün en alt basamağındalar:

* Mexico City'nin, Manila'nın ya da Lagos'un çöplerinde cam, teneke kutu ya da kâğıt topluyorlar ve yemek artıkları için akbabalarla çarpışıyorlar;

* Java Denizi'nde inci aramak için suya dalıyorlar;

* Kongo madenlerinde elmas peşindeler;

* Peru maden ocaklarında köstebeklik yapıyorlar; tünellerin alçaklığı yüzünden vazgeçilmezler ve akciğerleri daha fazla dayanamayınca kimsesizler mezarlığını boyluyorlar;

* Kolombiya ve Tanzanya'da kahve topluyorlar, tarım ilaçlarıyla zehirleniyorlar;

* Guatemala'da pamuk ve Honduras'ta muz plantasyonlarında tarım ilaçlarıyla zehirleniyorlar;

* Malezya'da yıldızdan yıldıza uzayan iş günlerinde, kauçuk ağaçlarından süt topluyorlar;

* Birmanya'da tren rayları döşüyorlar;

* Hindistan'ın kuzeyinde cam ocaklarında eriyorlar, güneyinde tuğla ocaklarında;

* Bangladeş'te üç yüzden fazla farklı iş kolunda çalışıyorlar, bitmek bilmeyen her gün için "hiç" ile "neredeyse hiç" arasında oynayan yevmiyelerle;

* Arap emirleri için deve arabaları sürüyorlar ve Plata Nehri çiftliklerinde atlı çobanlık yapıyorlar;

* Port au Prince, Colombo, Jakarta ya da Recife'de sahibin masasına servis yapıyorlar, masadan dökülenleri yeme hakkına karşılık;

* Bogotá pazarlarında meyve, São Paulo otobüslerinde sakız satıyorlar;

* Lima, Quito ya da San Salvador caddelerinde arabaların camlarını siliyorlar;

* Caracas ya da Guanajuato sokaklarında ayakkabı boyuyorlar;

* Tayland'da elbise, Vietnam'da futbol ayakkabısı dikiyorlar;

* Pakistan'da futbol topu, Honduras ve Haiti'de beysbol topu dikiyorlar;

* Sri Lanka plantasyonlarında babalarının borçlarını ödeyebilmek için çay ya da tütün ve Mısır'da Fransız parfümlerinde kullanılmak üzere yasemin topluyorlar;

Kaçış/1

Gazeteci Karina Avilés Mexico City'de otobüslerin kapılarına asılan bir grup çocuğa uyuşturucuları sordu:

-Kendimi çok iyi hissediyorum, dedi biri, *sorunlarımdan kurtuluyorum.*

-Normal halime dönünce, dedi diğeri, *kendimi kafeslenmiş hissediyorum; küçük bir kuş gibi.*

Bu çocuklar Kuzey Kamyonculuk Merkezi'nin polisleri ve onların köpekleri tarafından sürekli kovalanıyordu. Şirketin genel müdürü gazeteciye açıkladı:

-Çocukların ölmesine izin vermiyoruz, çünkü bir yerde onlar da insan.

• İran'da, Nepal'de ve Hindistan'da anne babaları tarafından kiralanıp, gündoğumunun öncesinden gece yarısından sonraya kadar halı dokuyorlar ve biri onları kurtarmaya geldiğinde ona, "Efendim, benim yeni sahibim siz misiniz?" diye soruyorlar;

• Sudan'da babaları tarafından yüz dolara satılıp seks ve diğer her türlü işte çalışmak için sunuluyorlar.

Afrika'nın, Ortadoğu'nun ve Latin Amerika'nın bazı yerlerinde ordular çocukları zorla askere alıyor. Çocuk askerler, savaşlarda öldürerek çalışıyor ama hepsinden önemlisi ölerek çalışıyorlar; son Afrika savaşlarında kurbanların yarısı çocuklar. Geleneğin anlattığına ve gerçekliğin öğrettiğine göre erkek işi olan savaşın dışında, neredeyse diğer tüm işlerde kız çocuklarının kolları da erkek çocukların kolları kadar faydalı. Ama emek piyasası kadınlara normal olarak uygulanan ayrımcılığı kız çocukları için yeniden üretiyor: Kız çocuklarına bir ücret ödendiğinde, bu oğlan çocuklarına ödenen azıcık ücretten daha az oluyor.

Pek çok kız çocuğunun kaderi olan fahişelik, nispeten daha az olsa da bazı erkek çocukların da kaderi. Çok şaşırtıcı görünse de UNICEF'in 1997 raporuna göre, bugün Amerika Birleşik Devletleri'nde en az yüz bin çocuk fahişe var. Ama seks pazarının çocuk kurbanlarının büyük çoğunluğu dünyanın güneyindeki genelevlerde ve sokaklarda çalışıyor. Geniş tüccar ağı, aracılar, turizm acenteleri ve pezevenklerden oluşan bu multimilyoner endüstrisi, utanç verici bir dokunulmazlıkla çalışıyor. Latin Amerika'da yeni bir şey değil, 1536'da Puerto Rico'da ilk *"Müsamaha Evi"* açıldığından beri çocuk fuhuşu var. Bugün Hindistan'daki kadar olmasa da yarım milyon Brezilyalı ve bir o kadar da Taylandlı kız çocuğu onları sömüren yetişkinlerin hesabına bedenlerini satarak çalışıyor. Karayip Denizi'nin bazı plajlarında giderek serpilen müreffeh seks turizmi endüstrisi parasını ödeyenlere bakire kızlar sunuyor. Her yıl tüketim pazarına sürüklenen kızların sayısı artıyor: Uluslararası örgütlerin tahminlerine göre her yıl en az yarım milyon kız çocuğu bu küresel beden piyasasına sunuluyor.

Evlerinde ya da dışarıda, aileleri ya da başkaları için çalışan yoksul çocukların sayısı belirsiz. Çoğunlukla yasadışı ve istatistiklerin dışında çalışıyorlar.

Kaçış/2

Mexico City sokaklarında bir kız çocuğu tiner çekiyor, bali, tutkal ya da ne bulursa. Titremesi geçince anlatıyor:

-Şeytanı gördüm, yani onun içine girdim, ve onun içinde uff! Bir kenarda kaldım, artık maceraya çıkacaktım, bina sekiz katlıydı ve ben uçacaktım. Uff! Tam uçacaktım ki, orada hayal bitti, şeytanın içinden çıktım. En çok hoşuma giden hayal, Guadalupe Bakiresi bana göründüğü zamanlar. Onu iki kere gördüm.

Peki diğer yoksul çocuklar? Onların çoğunluğu fazlalık. Piyasanın onlara ihtiyacı yok ve asla olmayacak. Yerleşik sistemin bakış açısına göre bu çocuklar çalmaya önce soludukları havadan başlıyor, sonra karşılarına ne çıkarsa çalıyorlar. Kundak ve mezar arasında açlık ya da kurşunlar yolculuklarına son veriyor. Yaşlılara değer vermeyen aynı üretim sistemi çocuklardan korkuyor. Yaşlılık bir başarısızlık, çocukluk bir tehlike. Giderek daha çok çocuk dışlanıyor ve uzmanların ifade ettiği gibi *suça eğilimli doğuyor*. Onlar *nüfus fazlası*'nın en tehlikeli kategorisi. Toplumsal bir tehdit olarak çocuk; Amerika'da *küçüklerin antisosyal tutumu*, uzun yıllardan beri Panamerikan Çocuk kongrelerinin daimi konusu. Köyden kente gelen çocuklar ve genel olarak yoksul çocuklar, kongrelerin bize 1963'ten beri bildirdiğine göre *potansiyel olarak antisosyaller*. Hükümetler ve konunun bazı uzmanları kötü alışkanlıklara ve şiddet hastalığına yakalanmış çocuklar konusunda takıntılılar. Her çocuk olası bir el Niño kasırgasını içinde barındırıyor ve ortaya dökebilecekleri yıkımı engellemek gerekiyor. 1979'da Montevideo'da gerçekleşen Birinci Güney Amerika Polis Kongresi'nde Kolombiya polisi şu açıklamayı yaptı: "On sekiz yaş altı nüfusta görülen ve günden güne yükselen artışa bakarak, kalabalık bir POTANSİYEL SUÇLU nüfusun geldiğini tahmin ediyoruz".

Latin Amerika ülkelerinde piyasanın hegemonyası dayanışma bağlarını

yok ediyor ve ortak sosyal dokuyu parçalıyor. Mülkiyet hakkının tek geçerli hakka dönüştüğü ülkelerde bu hiç kimseleri, hiçbir şeyin sahiplerini nasıl bir kader bekliyor? Ya kimsenin çocuğu olmayanları? Açlık gün geçtikçe daha çok çocuğu hırsızlığa, dilenciliğe, fahişeliğe itiyor ve tüketim toplumu reddettiğini sunduğu bu çocukları aşağılıyor. Onlarsa kendilerini bekleyen ölümün mutlaklığı karşısında birleşerek umutsuzluk çeteleriyle intikam alıyor. UNICEF'e göre 1995 yılında Latin Amerika'nın büyük şehirlerinde terk edilmiş sekiz milyon sokak çocuğu var; İnsan Hakları Gözlem örgütüne göre 1993 yılında polise bağlı birlikler Kolombiya'da her gün altı, Brezilya'da dört çocuğu öldürdü.

İki aşırı ucun bir de ortası var. Varlığın tutsakları olarak yaşayan çocuklarla, kimsesizliğin tutsakları olarak yaşayan çocukların arasında hiçbir şeyden biraz daha fazlasına, ama her şeyden çok daha azına sahip olan çocuklar var. Onlar giderek daha az ve daha az özgür. "Olmana izin vermek ya da olmana izin vermemek: İşte bütün mesele bu," diyor İspanyol mizahçı Chumy Chúmez. Düzeni kutsarken düzensizlik üreten toplum bu çocukların özgürlüğünü günden güne ellerinden alıyor. Orta sınıfın korkusu: Yer ayaklarının altından kayıyor; artık güvenceler yok, istikrarsız istikrar, işler buharlaşıyor, para yok oluyor, ay sonunu getirmek bir kahramanlık. *Hoş geldin orta sınıf*, diye selamlıyor, Buenos Aires'in en yoksul mahallelerinden birinin girişindeki yazı. Orta sınıf hâlâ bir sahtekârlık içinde yaşıyor, yasaya itaat ediyormuş ve inanıyormuşçasına sahip olduğundan daha fazlasına sahipmiş gibi yapıyor. İnsan tüketen bu pandomimi sürdürmek hiç bu kadar zor olmamıştı. Orta sınıfın borçlardan soluğu kesilmiş, korkudan felce uğramış ve panik içinde büyütüyor çocuklarını. Yaşama korkusu, düşme korkusu, işini kaybetme korkusu, otomobilini, evini, eşyalarını kaybetme korkusu, *olabilmesi* için sahip olması gereken şeylere ulaşamama korkusu. Ama kamu güvenliği için atılan kolektif çığlıkta, pusuya yatmış suç canavarlarının tehdidi altında en yüksek sesle bağıran yine orta sınıf. Sanki kendi mülkiyetiymiş gibi sistemi savunuyor; oysa yerinden olma tehdidi ve kira parası yüzünden beli bükülmüş bir kiracıdan başka bir şey değil.

Sağır duysun diye

Dünyada gıda yetersizliğine maruz kalan çocukların sayısı artıyor. Her yıl beş yaşın altında on iki milyon çocuk ishal, anemi ve açlığın neden olduğu diğer hastalıklardan ölüyor. 1998 yılı raporunda bunun gibi veriler sunan UNICEF, dünyanın açlığa ve çocuk ölümlerine karşı mücadeleye öncelik vermesini öneriyor. Bunun gerçekleşebilmesi için de günümüz dünyasının geçerli tek savunmasına başvuruyor: "Vitamin ve mineral eksikliği nedeniyle gerçekleşen sakatlıklar, düşük üretim ve ölümler bazı ülkelerin gayri safi milli hasılalarında yüzde 5'ten daha fazla bir kayba neden oluyor."

Korku tuzağına yakalanmış orta sınıf çocuklarının giderek daha fazlası eve kapatılmanın sıkıntısını çekmeye mahkûm oluyor. Çoktan şimdinin şehri olan geleceğin şehrinde, elektronik dadılar tarafından gözetlenen teleçocuklar teleevlerinin bir penceresinden sokağı izleyecekler: Şiddet yüzünden ya da şiddet korkusu yüzünden yasaklanmış sokağı; her zaman tehlikeli şeylerin olduğu ve bazen olağanüstü şeylerin, hayatın görmeye değer yanlarının gerçekleştiği sokağı.

Adaletsizliğin Temel İlkeleri

Reklamlar tüketimi emrediyor, ekonomi engelliyor. Herkes için zorunlu, ama çoğunluk için imkânsız olan tüketim kuralları suça davet olarak tercüme ediliyor. Gazetelerin haber sayfaları zamanımızın çelişkileri hakkında politika ve ekonomi sayfalarından çok daha fazla şey öğretiyor.

Bu dünya sofraya herkesi davet eden, ama çoğunluğun suratına kapıyı kapatan, aynı zamanda da eşitleyici ve eşitliksiz bir dünya: Dayattığı düşüncelerde ve alışkanlıklarda *eşitleyici*, sunduğu fırsatlarda *eşitliksiz.*

Eşitleme ve eşitliksizlik

İkiz totalitarizm salgını var dünyada: tüketim toplumu ve baskıcı adaletsizlik diktatörlükleri.

Baskıcı eşitleme çarkı insan soyunun en güzel niteliği olan ve kendimizi onlarla tanıdığımız farklılıklara ve onları temel alan bağlara karşı işliyor. Dünyanın en güzel tarafı kendi içinde pek çok dünya olmasıdır; hayatın farklı müzikleri, acıları, renkleri var: Yaşamanın ve söylemenin bin bir yolu var, inanmanın ve yaratmanın, yemenin, çalışmanın, dans etmenin, oynamanın, aşık olmanın, acı çekmenin ve kutlama yapmanın binlerce binlerce yıl boyunca keşfettiğimiz bin bir yolu var.

Bizi tek biçime sokan, aptallaştıran eşitleme ölçülemez boyutlarda. Kitlesel kültür endüstrisinin geniş insan yelpazesine ve insanın kimlik

hakkına karşı işlediği gündelik suçları kaydedebilecek bir bilgisayar henüz yapılmadı. Ama bu suçların yıkıcı etkileri gözleri bozuyor. Zaman tarihten boşalarak ilerliyor, mekân artık parçalarının şaşırtıcı farklılığını tanımıyor. Dünyanın sahipleri kitle iletişim araçları yoluyla hepimizi tüketim kültürünün değerlerini yansıtan tek aynayı izlemek zorunda bırakarak iletişim kuruyor bizimle.

Sahip olmayan var olamaz: Kimin arabası yoksa, kimin marka ayakkabısı, ithal parfümü yoksa, aslında yaşar gibi yapıyor. İthal ekonomisi bir sahtekârlık kültürü: Bu ahmaklık krallığında hepimiz piyasanın azgın sularını yarıp geçen tüketim kruvazörüne binmek mecburiyetindeyiz. Yolcuların büyük çoğunluğu deniz kazasına mahkûm, ama dış borç yolculuk edebilenlerin masraflarını herkesin hesabından ödüyor. Borçlar azınlıktaki tüketicinin yeni, faydasız şeyler istif etmesine izin veriyor ve televizyon herkesin gözü önünde Kuzey Güney için tasarlayıp başarıyla piyasaya sürdüğü yapay talepleri gerçek ihtiyaçlara dönüştürme görevini üstleniyor. (Bu arada, *Kuzey* ve *Güney*, bu kitapta dünya pastasının bölüşümünü kasteden terimler ve her zaman coğrafyayla sınırlı değiller.)

Öyleyse, Latin Amerika'daki işsizliğe ya da açlık sınırındaki yevmiyeye mahkûm gençlere dönüşecek milyonlarca ve milyonlarca çocuğa ne olacak? Reklamlar talebi mi özendiriyor, yoksa daha ziyade şiddete mi teşvik ediyor? Televizyon eksiksiz bir hizmet sunuyor: Yalnızca hayat kalitesiyle, mülkiyet hırsını birbirine karıştırmayı öğretmiyor, aynı zamanda gündelik video oyunları tarafından tamamlanan görsel-işitsel şiddet kursları da veriyor. Suç, küçük ekranın en başarılı görüntüsü: *Onlar sana vurmadan, sen onlara vur*, diye tavsiye ediyor video oyunların elektronik hocası. *Yalnızsın, yalnızca kendin için varsın*. Uçan otomobiller, ezilen insanlar. *Sen de öldürebilirsin*. Ve bu arada şehirler büyüyor, Latin Amerika şehirleri artık dünyanın en büyük şehirleri oluyor. Şehirlerle beraber korkuyla aynı hızla, suçlar da büyüyor.

Dünya ekonomisi gittikçe büyüyen üretimine çıkış bulmak için, kazanç kapıları kapanmasın diye sürekli genişleyen bir tüketim piyasası talep ediyor, ama bir yandan da üretim giderlerini düşürmek için gülünç fiyat-

İstisna

Kuzey'in ve Güney'in eşit şartlarda karşı karşıya geldiği tek bir yer var: Amazon Nehri'nin denize döküldüğü yerde bir futbol sahası burası. Ekvator çizgisi Amapá'daki Zerão Stadyumu'nu her takımın bir devre güneyde bir devre kuzeyde oynayacağı biçimde tam ortadan kesiyor.

lara hammadde ve emek gücü istiyor. Bu sistem daha çok satmaya, daha az ödemeye ihtiyaç duyuyor. Bu çelişkiyi başka bir çelişki doğuruyor: Tüketici sayısını arttırmak için, Kuzey Güney'e ve Doğu'ya daha fazla tüketmelerini emrediyor. Ancak suçlu sayısı tüketici sayısından daha hızlı çoğalıyor. İnsanlara gerçek varoluşu bahşeden fetişlere sahip olmak için, her saldırgan kurbanının sahip olduklarına sahip olmak istiyor; kurbanının kurban olmadan önce olduğu kişi olmak için. Birbirinize karşı silahlanın: Bugüne bugün, sokakların tımarhanesinde, herhangi biri serseri bir kurşunla ölebilir. Açlıktan ölmek için doğan da, hazımsızlıktan ölmek için doğan da.

Tüketim toplumunun kalıpları tarafından dayatılan kültürel eşitleme istatistiklerle ifade edilemez, ama eşitsizlik edilebilir. Eşitsizliği teşvik etmek için onca çaba sarf eden Dünya Bankası'nın rahatça kabul ettiği gibi, Birleşmiş Milletler'in farklı örgütleri de bunu teyit ediyor. Dünya ekonomisi hiçbir zaman bu kadar az demokratik ve dünya hiçbir zaman bu kadar adaletsiz olmadı. 1960 yılında insanlığın en zengin yüzde yirmisi en yoksul yüzde yirminin otuz kat fazlasına sahipti. 1990 yılında fark yetmiş kattı ve o günden beri ara gitgide açılmaya devam ediyor: 2000 yılında fark doksan kat olacak.

Aşırı uçların en aşırı uçlarında, Forbes ve Fortune dergilerinin pornofinans sayfalarında boy gösteren en zengin zenginler ve sokaklarda, kırlarda görünen en yoksul yoksullar arasındaki uçurum çok daha derin. Afri-

ka'daki hamile bir kadın, Avrupa'dakinden yüz kat daha fazla ölüm riski taşıyor. ABD'de her yıl ev hayvanları için üretilen malların satış değeri Etiyopya'nın gayri safi milli hasılasından dört kat fazla. Yalnızca iki devin, General Motors ve Ford'un satışları bütün siyah Afrika'nın toplam üretim değerini rahat rahat aşıyor. Birleşmiş Milletler Gelişim Programı'na göre, *on kişi, gezegenin en zengin on kişisi, elli ülkenin toplam üretim değerine eş bir zenginliğe sahip ve 447 multimilyoner insanlığın yarısının yıllık gelirinden daha fazla servete sahip.*

Birleşmiş Milletler Gelişim Programı'nın sorumlusu James Gustave Speth 1997'de, son yarım yüzyılda dünyadaki zenginlerin sayısının ikiye katlandığını, ama yoksul sayısının üçe katlandığını; 1.7 milyar kişinin on beş yıl öncesinden daha kötü şartlarda yaşadığını açıkladı.

Kısa bir süre önce Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu oturumunda Dünya Bankası Başkanı James Wolfensohn kongreye soğuk bir duş aldırdı. Bu iki örgütün yürüttüğü gezegen hükümetinin iyi gidişatının kutlamaları sırasında Wolfensohn uyardı: "Eğer işler böyle giderse, otuz yıl sonra dünyada beş milyar yoksul olacak ve eşitsizlik gelecek nesillerin suratına saatli bomba gibi patlayacak." Bu arada karşılığında tek dolar, peso ya da baharat almadan anonim bir el Buenos Aires'in bir duvarında şunu öneriyordu: *Açlık ve yoksullukla savaşın! Bir yoksul da siz yiyin!*

Meksikalı yazar Carlos Monsiváis'in tavsiye ettiği gibi iyimserliğimizi belgelemek için söyleyelim; dünya yoluna devam ediyor: Her ülkenin içinde, ülkeler arası ilişkilerde hakim olan adaletsizlik yeniden üretiliyor ve yıldan yıla artarak, her şeye sahip olanlarla hiçbir şeyi olmayanlar arasındaki uçurum gittikçe daha da çok açılıyor. Bunu Amerika'da iyi biliyoruz. Kuzey'de, ABD'de zenginler yarım yüzyıl önce ulusal gelirin yüzde 20'sini alıyorlardı. Şimdi yüzde 40'ını alıyorlar. Ya Güney'de? Latin Amerika dünyanın en adaletsiz bölgesi. Başka hiçbir yerde ekmek ve balık bu kadar kötü paylaşılamaz; başka hiçbir yerde yönetim hakkına sahip azınlıkla itaat etme ödevi olan çoğunluk arasındaki mesafe bu kadar büyük değildir.

Latin Amerikan ekonomisi, postmodernmiş gibi yapan köleci bir ekonomidir: Afrika'daki ücretleri öder, Avrupa'daki fiyatları koyar ve en ve-

rimli üretimi adaletsizlik ve şiddettir. Mexico City, 1997, resmi veriler: Yoksullar yüzde 80, zenginler yüzde 3, kalanlar orta sınıf. Ve Mexico City doksanlı yıllarda dünyada birdenbire servet sahibi olan en çok multimilyoner üreten ülkenin başkentidir: Birleşmiş Milletler'in verilerine göre, tek bir Meksikalı on yedi milyon Meksikalı yoksulun sahip olduğuna eşit servete sahip.

Dünyada Brezilya kadar eşitliksiz bir başka ülke daha yok ve bazı uzmanlar dünyanın gelecekteki portresini çizmek için gezegenin *brezilyalılaşma*'sından bahsediyorlar. Ve *brezilyalılaşma* derken, şenlikli futbolun uluslararası yaygınlaşması kastedilmiyor, sokak karnavallarından, ölüleri ayağa kaldıran müziklerinden, Brezilya'nın parlak yüzünü oluşturan harikalardan bahsetmiyorlar; evrensel ölçekte bir sosyal adaletsizlik ve ırk ayrımcılığı üzerine kurulmuş bir toplum modelinin dayatılmasından bahsediyorlar. Bu modelde ekonominin büyümesi yoksulların ve dışlananların sayısını katlıyor. *Belindistan* Brezilya'nın öbür adı: İktisatçı Edmar Bacha, bir azınlık Belçika'nın zenginleri gibi tüketirken, büyük çoğunluğun Hindistan'ın fakirleri gibi yaşadığı bu ülkeyi böyle vaftiz etti.

Özelleştirme ve serbest piyasa çağında, para aracısız yönetiyor. Devlete yüklenen işlev ne? Yargıç ve jandarma devlet, daha fazlası değil. Devlet ucuz emek gücünü disipline etmekle uğraşmalı; cüce ücretlere mahkûm ve iş bulamayan emek güçlerinin tehlikeli kalabalığını baskı altına almakla

uğraşmalı. Dünyanın pek çok ülkesinde sosyal adalet ceza adaletine indirgendi. Devlet kamu güvenliğini gözetiyor, diğer her şey piyasaya terk ediliyor. Ve polisin baş edemediği yerde yoksulluk, yoksul insanlar, yoksul bölgeler Tanrı'ya havale ediliyor. Kamu yönetimi merhametli anne rolünü oynamak istese de, gittikçe azalan gücünü gözetime ve cezaya adamaktan başka çaresi yok. Bu neoliberal zamanlarda kamusal haklar hayırseverliğe indirgendi ve onlardan sadece seçim arifelerinde bahsedilir oldu.

Yoksulluk her yıl, pek çok insanın ölümüyle sonuçlanan İkinci Dünya Savaşı'ndan daha çok insanı öldürüyor. Ama iktidarın bakış açısına göre bunca ölüm çok da kötü değil; çünkü fazlasıyla büyüyen nüfusu düzenlemeye yarıyor. Uzmanlar Güney'deki *aşırı nüfus*'tan şikâyet ediyor, buralarda cahil kitleler gece gündüz Altıncı Emir'i ihlal etmekten başka bir şey bilmiyorlar: Kadınlar hep istiyor, erkekler hep beceriyor. *Aşırı nüfus* mu? Kilometrekareye yalnızca on yedi kişi düşen Brezilya'da mı, yoksa kilometrekareye yalnızca yirmi bir kişi düşen Kolombiya'da mı? Hollanda'da kilometrekareye dört yüz kişi düşüyor ve hiçbir Hollandalı açlıktan ölmüyor, ama Brezilya'da ve Kolombiya'da bir avuç açgözlü her şeyin sahibi. Haiti ve El Salvador, Amerika'nın nüfus yoğunluğu en fazla ülkeleri ve nüfus yoğunlukları ancak Almanya kadar.

Adaletsizlik icra ederek yaşayan iktidarın bütün gözeneklerinden şiddet damlıyor. Toplum iyiler ve kötüler olarak ikiye bölünmüş: Yoksulluklarının sorumlusu olan lanetli kara derililer ve onların kalıtımsal suçlu nitelikleri gecekondu cehennemlerinde yaşıyor: Reklamlar ağızlarının suyunu akıtıyor, ama polis onları masadan atıyor. Sistem sunduğunu inkâr ediyor; düşleri gerçek yapan sihirli lambaları, televizyonun vaat ettiği lüksleri, şehir gecelerinde cenneti haber veren neon ışıklarını, sanal zenginliğin harikalarını: Gerçek zenginliğin sahiplerinin iyi bildikleri gibi bu kadar arzuyu dindirecek bir valium yok, ne de bu ateşi söndürebilecek bir prozac var. Hapishane ve kurşunlar yoksulların terapisi.

Yirmi ya da otuz yıl öncesine kadar, yoksulluk adaletsizliğin meyvesiydi. Sol bunu kınar, merkez kabul eder, sağ da çok nadir itiraz ederdi. Zaman ne kadar hızla değişti. Şimdi yoksulluk beceriksizliğin hak ettiği adil

Bakış Açısı/1

Baykuşun, yarasanın, bohemin ve hırsızın bakış açısına göre, günbatımı kahvaltı saatidir.

Yağmur turist için bir talihsizliktir, köylü için iyi haberdir.

Yerli halkın bakış açısına göre, turist görülesi bir şeydir.

Karayip Yerlilerinin bakış açısına göre, tüylü şapkası ve kırmızı kadife ceketiyle Kristof Kolomb o zamana kadar görülmemiş boyutlarda bir papağandı.

bir ceza. Yoksulluk acıma duygusu uyandırabilir, ama artık asla öfkelendirmiyor. Oyunun kuralı ya da kaderin cilvesi yüzünden yoksullar var. Şiddet de adaletsizliğin ürünü değil. Baskın olanın dili, seri olarak üretilen görüntü ve sözler, hayatı kazanan bir azınlık ve kaybetmeye mahkûm bir çoğunluk arasındaki acımasız bir yarış olarak gören ödül ve ceza sistemine eşlik ediyor. Şiddet genel kural olarak, yoksul mahallelerin ve yoksul ülkelerin ürettiği sayısız ve tehlikeli sosyal uyumsuzun ve kaybeden kötülerin kötü tavırlarının meyvesi olarak sunuluyor. Şiddet onların doğasında var. Yoksulluk gibi, bir doğa kanunu gibi karşılanıyor, biyolojik ya da belki zoolojik bir kural olarak. Böyleler, böyleydiler ve böyle olacaklar. Kendisini sürdüren hukukun kaynağı olarak adaletsizlik bugüne bugün, Güney'de de Kuzey'de de hiçbir zaman olmadığı kadar haksız; ama evrensel ölçekte kamuoyu üreten büyük iletişim araçları için hiçbir varlığı yok ya da çok az var.

Milenyum sonunun ahlak kuralları adaletsizliği mahkûm etmiyor, başarısızlığı mahkûm ediyor. Vietnam Savaşı'nın sorumlularından Robert McNamara savaşın bir hata olduğunu kabul ettiği bir kitap yazdı. Ama üç milyondan fazla Vietnamlı ve elli sekiz bin Amerikalı öldüren bu savaş *haksız olduğu için bir hata değildi*, yalnızca ABD kazanamayacağını bildiği halde sürdürdüğü için bir hataydı. Günah yenilgideydi, adaletsizlikte

değil. McNamara'ya göre, 1965 yılında işgalci güçlerin zafer kazanmasının imkânsız olduğunu gösteren yıldırıcı olaylar vardı, ama ABD hükümeti zafer mümkünmüş gibi davranmaya devam etmişti. ABD'nin Vietnam'da Vietnamlıların istemediği bir hükümeti dayatmak için on beş yıl boyunca uluslararası terörizm uygulamış olması söz konusu edilmiyordu. Dünyanın en büyük askeri gücünün küçücük bir ülkenin üzerine İkinci Dünya Savaşı boyunca atılmış bombalardan daha fazlasını boşaltmış olması küçük, önemsiz bir ayrıntıydı.

Sonuç olarak, uzun katliamı boyunca ABD, büyük güçlerin kim olursa olsun istila etme, ne olursa olsun dayatma hakkını uygulamıştı. Egemen ülkelerin askerlerinin, tüccarlarının, bankacılarının, fikir ve heyecan üreticilerinin diğer ülkelere askeri diktatörlük ya da itaatkâr hükümet dayatma hakları var, ekonomi politikalarını ve tüm diğer politikalarını dikte edebilir, tefeci borçlanmaları ve yıkıcı talanları kabul etme emrini verebilir, kendi yaşam biçimlerinin hizmetinde olmalarını isteyebilir ve kendi tüketim eğilimlerini dayatabilirler. Bu, dokunulmazlıkla icra edilen ve aynı hızla unutulan *doğal bir hak*'tır.

İktidar belleğini geçmişi hatırlamak için değil, onu kutsamak için kullanır. Miras hakkıyla gelen ayrıcalıkların devamını haklı gösterir, yönetenlerin suçlarını bağışlar, kendi düşünceleri için kanıtlar sunar. Okulların ve iletişim araçlarının tek olası bellekmiş gibi yaydıkları iktidarın belleği kendi kutsallığına tekrar tekrar sıkıcı övgüler düzen sesleri dinler yalnızca. Dokunulmazlık ve belleksizlik talep eder. Başarılı ülkeler ve insanlar vardır, başarısız ülkeler ve insanlar vardır; çünkü yetenekliler ödülü, yeteneksizler de cezayı hak eder. Alçaklıkların kahramanlıklara dönüşebilmesi için, Kuzey'in belleği Güney'in belleğinden ayrılır, biriktirme ve yağma arasındaki bağ koparılır; zenginlikle talanın bir alakası yoktur. Kırık bellek bizi zenginliğin yoksulluktan masum olduğuna inandırır, zenginliğin ve yoksulluğun sonsuzluktan geldiğine, sonsuzluğa doğru ilerlediğine, işlerin hep böyle olduğuna, çünkü Tanrı'nın ya da geleneklerin böyle olmasını istediğine inandırır.

Dünyanın sekizinci harikası o, Beethoven'ın onuncu senfonisi, Tan-

Bakış Açısı/2

Güney'in bakış açısına göre, Kuzey'in yazı kıştır.

Bir solucanın bakış açısına göre, bir spagetti tabağı orjidir.

Hinduların kutsal bir inek gördüğü yerde, başkaları koca bir hamburger görür.

Hipokrat'ın, Galeno'nun, Maimónides'in ve Paracelso'nun bakış açısına göre, hazımsızlık diye bir hastalık vardı, ama açlık diye bir hastalık yoktu.

Cardona Köyü'ndeki komşularının bakış açısına göre, yaz kış aynı elbiseyle dolaşan Toto Zaugg müthiş bir insandı:

-*Toto asla soğuk almaz*, diyorlardı.

Toto bir şey demiyordu. Soğuk alıyordu. Alamadığı şey paltoydu.

n'nın On Birinci Emri: Dört bir yandan serbest piyasaya övgüler düzen şarkılar yükseliyor; refahın kaynağı ve demokrasinin güvencesi. Serbest ticaret özgürlüğü yeni bir şeymiş gibi satılıyor, sanki bir tohumdan bitivemiş ya da keçinin kulağından doğmuş gibi; oysa günümüze hükmeden adaletsiz sistemin kökenlerine dayanan çok eski bir geçmişi var.

Üç ya da dört yüzyıl önce İngiltere, Hollanda ve Fransa, serbest ticaret adına, Sir Francis Drake, Henry Morgan, Piet Heyn, François Lolonois ve dönemin diğer neoliberalleri aracılığıyla korsanlık yapıyordu;

* serbest ticaret bütün Avrupa'nın, köle trafiğinde insan eti satmak için kullandığı bir bahaneydi;

* ABD, İngiltere'ye karşı bağımsızlığını kazandığı zaman, ilk yaptığı iş ticaret özgürlüğünü kaldırmak oldu ve İngiliz kumaşlarından çok daha çirkin ve pahalı Amerikan kumaşları bebeklerin kundağından ölülerin kefenine kadar zorunlu kılındı;

* buna rağmen daha sonra, ABD pek çok Latin Amerika ülkesini kendi

Bakış Açısı/3

İstatistiklerin bakış açısına göre, eğer bir kişi bin dolar kazanırsa ve bir başkası hiçbir şey kazanmazsa kişi başına düşen gelir hesabında bu iki kişiden her biri beş yüz dolar kazanıyor gibi görünür.

Enflasyonla mücadelenin bakış açısına göre, kemer sıkma önlemleri iyi çarelerdir. Bu önlemlerden çeken insanların bakış açılarına göre kemer sıkma önlemleri kolerayı, tifüsü, tüberkülozu ve diğer hastalıkları kat kat arttırır.

mallarına, kendi şirketlerine ve kendi diktatörlüklerine mecbur kılmak için serbest ticaret bayrağını yeniden dalgalandırdı;

* yine aynı bayrağın kumaşlarına sarınıp Britanyalı askerler top atışlarıyla Çin'de afyon tüketimini zorla kabul ettirdi, diğer taraftan korsan William Walker yine top atışlarıyla ve yine serbest ticaret adına Orta Amerika'da kölelik sistemini yeniden kuruyordu;

* serbest ticaret bağlılığını bildirerek, Britanya endüstrisi Hindistan'ı son sefaletine zorladı ve Britanya bankaları 1870'e dek gerçekten bağımsız tek Latin Amerika ülkesi Paraguay'ın tükenişinin finansmanına yardımcı oldu;

* zaman geçti ve 1954'te Guatemala'nın aklına Sovyetler Birliği'nden petrol alarak serbest ticareti uygulamak geldi, bunun üzerine ABD derhal her şeyi eski yerine koyan şiddetli bir işgal organize etti;

* kısa bir süre sonra, Küba da kendi serbest ticaretinin kendisine dayatılan fiyatları kabul etmek olduğunu öğrenemediği için yasak Rus petrolü aldı ve Domuzlar Körfezi çıkarmasına ve bitmek bilmeyen ablukaya kadar uzanan karmaşalar çıktı.

Karındeşen Jack, Aziz Fransisco de Asís'e ne kadar benziyorsa, bu tarihsel vakalar da serbest ticaretin ve diğer parasal özgürlüklerin insanların

özgürlüğüne o kadar benzediğini gösteriyor. Serbest piyasa Güney ülkelerini, insanların büyük çoğunluğunun bakabildiği ama dokunamadığı ithal ıvır zıvırlarla dolu pazarlara dönüştürdü. Tüccarların ve toprak sahiplerinin, çıplak ayaklı askerlerimizin kazandığı bağımsızlığımızı gasp edip satılığa çıkardıkları çok eski zamanlardan beri bu böyleydi. İç bölgeleri besleyen limanlar ve büyük şehirler yaratıcı üretim yerine tüketimin hazlarına kapılmayı tercih edince, ulusal endüstrimizin öncüleri olabilecek zanaat atölyeleri kapatıldı. Yıllar geçti ve Venezüella'daki süpermarketlerde, İskoç yapımı küçük plastik su poşetleri gördüm, viskinin yanında kullanasınız diye. Taşların bile oluk oluk terlediği Orta Amerika şehirlerinde koket hanımlar için kürk etoller gördüm. Peru'da, elektriği olmayan toprak

Dil/1

Çokuluslu şirketler böyle adlandırılır, çünkü aynı zamanda pek çok ülkede faaliyet gösterirler, ama zenginliği, politik, askeri ve kültürel gücü, bilimsel bilgiyi ve yüksek teknolojiyi tekelleştiren az sayıda birkaç ülkeye aittir. En büyük on çokuluslu şirketin şu andaki ederi yüz ülkenin gelirine eşdeğerdir.

Gelişmekte olan ülkeler, başkalarının gelişmeleri nedeniyle topal kalmış ülkelere uzmanların verdiği addır. Birleşmiş Milletler'e göre gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkelere eşit olmayan ticari ve finansal ilişkiler aracılığıyla dış yardım olarak aldıkları paranın on katı daha fazla para aktarırlar.

Dış yardım uluslararası ilişkilerde kötülüğün erdeme ödediği küçük bir vergidir. Dış yardım genel olarak adaletsizliği doğrulayacak şekilde dağıtılır, çok ender buna karşı koyar. Siyah Afrika 1995'te dünyadaki AIDS vakalarının yüzde 75'inden acı çekiyordu, ama uluslararası örgütler tarafından bu hastalığı önlemek için dağıtılan fonların yalnızca yüzde üçünü aldı.

evler için Alman yapımı elektrikli cila makineleri gördüm. Brezilya'da, Miami'den alınmış plastik palmiye ağaçları gördüm.

Başka bir yolda, tam ters istikamette ilerliyor gelişmiş ülkeler. Onlar çocukluklarındaki doğum günü partilerine Herod'un girmesine asla izin vermediler. Serbest piyasa devlet yardımı olmadan ürettikleri tek mal, ama yalnızca ihraç amaçlı. Onlar satıyor, biz alıyoruz. Devletleri ulusal tarım ürünlerine cömert yardımlarını sürdürüyor, böylelikle çok yüksek maliyetlerine rağmen Güney'in çiftçilerini yıkıntıya mahkûm ederek ülkelerimizi çok ucuz gıda ürünleri ile istila ediyorlar. Birleşmiş Milletler verilerine göre, ABD'nin her kırsal üreticisi Filipinler'deki bir çiftçinin gelirinden ortalama yüz kat fazla devlet yardımı alıyor ve bunun gelişmiş ülkelerin en değerli ayrıcalıklarını sürdürmek için uyguladığı katı korumacılıkan başka bir şey olmadığını unutmamak gerek: şahlanan teknoloji, biyoteknoloji, bilgi ve iletişim endüstrileri tekeli. Bu ayrıcalıklar Kuzey bilmeye devam etsin, Güney tekrar etmeyi sürdürsün ve yüzyıllarca bu böyle sürsün diye ne pahasına olursa olsun savunuluyor.

Ekonomik barikatların çoğu çok yüksek olmaya devam ediyor ve insanlara yönelik engeller de hiç olmadığı kadar yükseliyor. Avrupa ülkelerindeki yeni göçmen yasalarına ya da ABD'nin Meksika sınırı boyunca inşa etmekte olduğu çelik duvara bir göz atmak bile yeter: Bu duvar Berlin Duvarı'nın yıkıntıları anısına yapılmıyor; ülke değiştirme özgürlüğünün parası olana ait bir ayrıcalık olduğunu anlamamakta ısrar eden Meksikalı işçilerin suratına çarpılan bir kapı. (Duvarın çok fazla tepki çekmemesi için, somon rengine boyanacağı ve çocuk resimleriyle masmavi ışıldayacağı açıklandı; bir de öbür tarafa bakmak için küçük delikler olacakmış.)

Amerika ülkelerinin başkanları faydasız bir sıklıkta tekrar tekrar her toplandıklarında, "serbest piyasa refaha katkıda bulunacak," diye kararlar yayınlıyor. Kimin refahına, hiç açık değil. Çok az fark edilse de var olan, çoğu zaman susturulsa da dilsiz olmayan gerçeklik bize serbest para akışının her geçen gün uyuşturucu kaçakçılarını ve kara paraya ev sahipliği yapan bankacıları zenginleştirdiğini söylüyor. Finansta ve ekonomide kamu denetiminin yıkılışı işlerini kolaylaştırıyor. Onlara iyi maskeler sunuyor,

Dil/2

1995'te Arjantin basını, devlete ait Banco Nación'un bazı yöneticilerinin IBM'den normal fiyatından 120 milyon dolar daha fazla değer biçilen bir anlaşmanın imzalanması karşılığında 37 milyon dolar aldıklarını açıkladı.

Üç yıl sonra, devlet bankasının bu yöneticileri bu paraları aldıklarını ve İsviçre bankalarına yatırdıklarını kabul ettiler, ama rüşvet kelimesinden ya da daha popüler ifadesi olan *iç etme*'den kaçınacak kadar zevk sahibiydiler: Biri *ikramiye* kelimesini kullandı, diğeri bunun bir *nezaket* olduğunu söyledi ve en inceleri *IBM'in mutluluğunun bir göstergesi* olarak açıkladı.

kirli parayı aklamalarına ve uyuşturucu dağıtım ağlarını çok daha etkili örgütlemelerine izin veriyor. Gerçeklik bize serbest piyasanın bu yeşil ışığının aynı zamanda Kuzey'in Güney'e ve Doğu'ya en kirli endüstrilerini, nükleer atıklarını ve diğer çöplerini hediye ederek, cömertliğini gösterme fırsatı verdiğini söylüyor.

Dil / 3

Viktoryen Çağ'da evli olmayan hanımların önünde pantolonlardan bahsedemezdiniz. Bugün de kamuoyunun önünde bazı şeyleri söylemek iyi karşılanmaz:

Kapitalizm sahne ismi olarak *pazar ekonomisi*'ni kullanıyor;

emperyalizme *küreselleşme* deniyor;

emperyalizmin kurbanlarına *gelişmekte olan ülkeler* deniyor, cücelere çocuk demek gibi bir şey bu;

oportunizm *pragmatizm* oldu;

ihanetin adı *realizm*;

yoksullara *yoksun*, *dar gelirli* ya da *kıt kaynaklı insanlar* deniyor;

yoksul çocukların eğitim sistemi tarafından dışlanması *eğitimi yarıda bırakma* adı altında tanıtılıyor;

patronun, işçinin tazminatsız ve açıklamasız işine son verme hakkına *emek piyasasının esnekliği* deniyor;

resmi dil kadın haklarını *azınlık* hakları arasında tanıyor, insanlığın yarısını oluşturan erkekler çoğunlukmuş gibi;

askeri diktatörlük yerine *süreç* deniyor;

işkenceye *yasadışı baskı* ya da *fiziksel ve psikolojik baskı* deniyor;

hırsızlar iyi bir aileden olunca, *kleptoman* oluyor;

kamu kaynaklarının çürümüş bir politikacı tarafından boşaltılmasının adı *yasadışı servet edinme* oluyor;

otomobillerin işlediği suçlara *kaza* deniyor;

kör yerine *görme engelli* deniyor;

zenci *renkli insan* oluyor;

uzun ve acılı hastalık dendiğinde kanser ya da AIDS olarak okunmalı;

ani ölüm, kalp krizi anlamına geliyor;

asla ölüm denmez, *fiziksel kayıp*;

askeri operasyonlarda yok edilen insanlar da ölü değildir, çatışmada ölenler *zayidir*, sivillerse *kayıplardır;*

1995'te Fransa Güney Pasifik'te nükleer denemeler yaparken, Fransız büyükelçisi Yeni Zelanda'da açıkladı: "Bu bomba kelimesi hoşuma gitmiyor. Bomba değil bunlar. Bunlar *patlayan mekanizmalar*";

Kolombiya'da askerin himayesi altında insanları öldüren bazı grupların adı *Ortak Yaşam*;

Şili diktatörlüğündeki toplama kamplarından birinin adı *Haysiyet*'ti, Uruguay diktatörlüğünün en büyük cezaevinin adı *Özgürlük*;

1997'de, Chiapas'ta Acteal Köyü'nün kilisesinde dua ederken neredeyse tamamı çocuk ve kadın kırk beş köylüyü arkadan makineli tüfekle tarayan yarı askeri örgütün adı *Barış ve Adalet*'ti.

Irkçılığın ve cinsiyetçiliğin temel ilkeleri

Tabi olanlar üstlerine sonsuza kadar itaat etmek zorundadır, kadınların erkeklere itaat etmek zorunda olmaları gibi. Bazıları yönetmek için doğuyor, bazıları yönetilmek için.

Irkçılık da tıpkı cinsiyetçilik gibi genetik miras olarak haklı gösteriliyor: Yoksullar tarih tarafından değil, biyoloji tarafından lanetleniyor. Kaderleri kanlarına yazılmış ve daha da kötüsü aşağılıklığın kromozomları suçun kötü tohumlarını taşıyor. Kara derili bir yoksul yaklaştığında tehlikemetre kırmızı ışık yakıyor ve alarm zilleri çalıyor.

Mitler, müritler ve lahitler

Amerika ve Avrupa'da da polis renklerini gizlemeyen tipleri avlıyor. Beyaz olmayan her zanlı, kolektif bilincin derinliklerinde görünmez mürekkeple yazılı kanunu doğruluyor; suç karadır ya da kahverengi ya da en azından sarıdır.

Bu şeytanlaştırma dünyanın tarihsel deneyiminden habersiz. Şu son beş yüzyılda, beyazların suçlarının hiç de az olmadığını kabul etmek gerekiyor. Rönesans zamanında, beyazlar dünya nüfusunun beşte birinden fazla değildi, ama şimdi ilahi iradenin taşıyıcısı oldukları söyleniyor. Tanrı adına, Amerika'da milyonlarca Yerliyi yok ettiler ve kim bilir kaç milyon siyahı Afrika'dan sürdüler. Yerlilerin vampirleri, kralları ve etlerini pazarlayan tüccarlardı beyazlar. Amerika ve Afrika'da, kalıtsal köleliğin

temellerini attılar, böylece madenlerde ve plantasyonlarda, kölelerin çocukları da köle olarak doğuyordu. Yüzyıllar boyunca beyaz emperyal gücü dünyanın dört bir yanına kan ve barutla dayatmak için uygarlığın işlediği sayısız barbarlık eyleminin failleri de beyazlardı. Yirminci yüzyılda, çoğu sivil 74 milyon kişinin öldürüldüğü iki dünya savaşını Japonların yardımıyla organize edip uygulayan generaller ve devlet başkanları ve Nazi ölüm kamplarında, kızılları, çingeneleri ve eşcinselleri de kapsayan Yahudi soykırımını planlayıp gerçekleştirenler de hep beyazlardı.

Bazı halkların özgür, bazılarınınsa köle olmak için doğduğu yargısı gelmiş geçmiş bütün imparatorlukların adımlarına rehberlik etmiştir. Ama ırkçılığın Avrupa açgözlülüğünün hizmetinde ahlaki aklanma sistemi olarak öne sürülmesi, Rönesans'tan ve Amerika'nın işgalinden sonra olmuştur. Irkçılık o günden beri dünyaya egemen. Sömürgeleşen dünyada çoğunluğu dışarıda bırakıyor, sömürgeleştiren dünyada azınlıkları dışlıyor. Kolonyal çağın, baruta olduğu kadar ırkçılığa da ihtiyacı vardı ve Roma'daki papalar Tanrı'nın ağzından yok etme emri veriyorlardı. Uluslararası hukuk istilaya ve gasba yasal geçerlilik vermek için doğdu; bu arada ırkçılık askeri vahşetlere serbest çalışma izni bahşediyor, ele geçirilen insanların ve toprakların acımasızca sömürülmesini haklı gösteriyor.

Amerika'da üretilen yeni sözcük dağarcığı her insanın kan karışımına göre toplumsal merdivendeki konumunu belirliyor. *Mulato* beyaz ile siyahın melezinin adıydı, hâlâ da öyle, eşeğin ve atın kısır yavruları *mula*'ya açık bir gönderme bu; Avrupalıların, Amerikalıların ve Afrikalıların sürekli karışmasından doğmuş binlerce rengi sınıflandırmak için uydurulmuş daha pek çok terim var: *Castizo*, *cuarteron*, *quinteron*, *morisco*, *cholo*, *albino*, *lobo*, *zambaigo*, *cambujo*, *albarazado*, *barcino*, *coyote*, *chamiso*, *zambo*, *jibaro*, *tresalbo*, *jarocho*, *lunarejo* ve *rayado* gibi basit isimler ve *sırtını dön*, *oradasın*, *ortaya çık* ve *seni anlamıyorum* gibi birtakım karmaşık isimler; bu tropikal salsaların meyvelerini adlandırıyor ya da kalıtımsal mahkûmiyetlerin düzeyini tanımlamakta kullanılıyor.

Bütün bu isimlerden *seni anlamıyorum* en açıklayıcı olanı. Amerika'nın keşfi dedikleri o olaydan beri, beş yüzyıldır en çok "seni anlamıyo-

Kimlik

Nerede benim atalarım? Kimleri anmalıyım? Özümü nerede bulacağım? İlk Amerikalı atam... bir Yerli miydi, erken zamanlardan bir Yerli? Sizin atalarınız onların canlı canlı derisini yüzdü ve ben onların yetimiyim.

(Mark Twain, kendisi bir beyazdı,
The New York Times, 26 Aralık 1881)

rum"lardan mustaribiz. Kristof Kolomb Yerlilerin Hintli olduğunu, Kübalıların Çin'de yaşadığını, Haitililerin Japon olduğunu sanıyordu. Kardeşi Bartolomé kutsal olana saygısızlıktan altı Yerliyi yakarak Amerika'da ölüm cezasını kurdu: Suçlular yeni Tanrıları tohumları döllesin diye Katolik madalyonları toprağa gömmüşlerdi. İşgalciler Doğu Meksika kıyılarına vardıklarında, "Buranın adı ne?" diye sordular. Yöre halkı cevapladı: "Sizi anlamıyoruz." O yörenin Maya dilinde bu ses "yucatán"a yakın bir sesti ve o günden beri Yucatán'a böyle deniyor. İşgalciler Güney Amerika'nın yüreğine kadar girdiklerinde sordular: "Bu gölün adı ne?", yöre halkı cevapladı: "Su mu dediniz?" Bu da Guarani dilinde Ypacaraí'ye benzer bir sesti ve o günden beri Paraguay'un başkenti Asuncion yakınlarındaki bu gölün adı Ypacarai. Yerliler her zaman tüysüzdüler, ama 1694'te Antoine Furetière, *Dictionnaire Universel*'inde onları "kıllı ve tüyle kaplı" olarak tanımladı; çünkü Avrupa ikonografi geleneği vahşilerin maymunlar gibi tüylü olduğu hükmüne varmıştı. 1774 yılında Guatemala'daki San Andrés Itzapan köyünde halka Hıristiyanlığı öğretmekle görevli rahip Yerlilerin Bakire Meryem'e değil de ayaklarına çöreklenmiş yılana taptıklarını keşfetti; Mayaların Tanrı inancında yılan eski dostlarıydı, ayrıca Yerlilerin haça büyük saygı gösterdiklerini keşfetti; çünkü haçın biçimi toprakla yağmurun karşılaşmasının temsili biçimine sahipti. Aynı sıralarda,

Almanya'daki Konigsberg kentinde, Amerika'ya hiç gitmeyen filozof Immanuel Kant, Yerlilerin *uygarlık yetisinden yoksun*, dolayısıyla da yok edilmeye mahkûm olduklarını iddia ediyordu. Gerçekten de, Yerlilerin kendi doğalarıyla hiç ilgisi olmasa da imha gerçekleşti: Top ve ateşli silahlara hedef olmaktan Amerika'da bilinmeyen virüs ve bakterilerden, tarlalarda, altın ve gümüş madenlerinde bitmek bilmeyen mecburi çalışma günlerinden sonra hayatta kalan Yerlilerin sayısı pek fazla değildi. Ayrıca putperestlik günahı işledikleri için darağacına, büyük ateşlere, kamçıya mahkûm olarak ölenler de bir hayliydi: *Uygarlık yetisinden yoksun* olanlar doğayla uyum içinde yaşıyor ve şimdi de torunlarının birçoğunun inandığı gibi toprağın kutsallığına, toprak üzerinde yürüyen ve toprakta kalan her şeyin kutsal olduğuna inanıyorlardı.

Beyazlar bu yanılgılarını yüzyıllarca sürdürdüler. Arjantin'de XIX. yüzyılın sonlarında Güney'deki Yerlileri yok ettikleri askeri seferlere *Çölün Fethi* adını verdiler; o zamanlar Patagonya bugünkünden daha az çöl olduğu halde. Birkaç yıl öncesine kadar Arjantin nüfus müdürlükleri *yabancı oldukları gerekçesiyle* Yerli isimlerini kabul etmiyordu. Antropolog Catalina Buliubasich, ülkenin kuzeyindeki Salta yaylasındaki belgesiz Yerlilerin nüfus müdürlüğü tarafından kayıtlara geçirildiğini fark etti. Yerlilerin isimleri Chevrolet, Ford, Yirmi Yedi, Sekiz, On Üç gibi yabancı isimlerle değiştiriliyordu. Hatta bazılarına, Yerli nüfusa karşı iğrenmeden başka bir duygu taşımayan kurucu atalardan Domingo Faustino Sarmiento'nun adı bile verildi.

Bugün artık Yerliler büyük ölçüde, onların ağır emek gücüyle yaşayan ülkelerin ekonomileri için *ölü bir yük* olarak görülüyor ve bu ülkelerin model aldıkları plastik kültürü için bir *safra* olarak değerlendiriliyor. Demografik felaketin iyileştirilebildiği çok az ülkeden biri olan Guatemala'da dahi Yerliler nüfusun çoğunluğu olmalarına rağmen, dışlanan azınlık muamelesi görmenin acısını çekiyorlar: Melezler ve beyazlar, ya da beyaz olduğunu söyleyenler Miamililer gibi giyiniyor, yaşıyor ya da giyinmek ve yaşamak istiyor; *yerli gibi görünmemek için*. Bu arada binlerce yabancı hac ziyareti yapar gibi Yerli sanatının hayretler uyandıran yaratıcı hayal gü-

Ceza Hukuku Dersi İçin

1986'da, Meksikalı bir millletvekili Chiapas'taki Cerro Huteco Cezaevi'ni ziyaret etti. Orada babasının boğazını kesen ve otuz yıl hapse mahkûm bir Tzotzil Yerlisiyle karşılaştı. Ama millletvekili ölü babanın hapsedilen oğluna her öğlen tortillalar ve meyveler getirdiğini de keşfetti.

Bu hükümlü Tzotzil çok az anladığı ya da hiç anlamadığı Kastilya dilinde sorgulanmış ve yargılanmıştı, esaslı bir sopanın yardımıyla babakatli denen bir şeyin faili olduğunu itiraf etmişti.

cünün ürünü dokumaların satıldığı, dünyanın güzellik kalelerinden biri olan Chichicastenango pazarına akın ediyor. 1954 yılında iktidarı darbeyle ele geçiren Yüzbaşı Carlos Castillo Armas, Guatemala'yı Disneyland'a çevirmeyi düşlüyordu. Yerlileri cehaletten ve geri kalmışlıktan kurtarmak için resmi propaganda broşüründe açıkladığı gibi, "onlara dokumayı, nakışı ve diğer işleri öğreterek", "estetik zevklerini uyandırmayı" önerdi. Bu kadar işin ortasında ölüm Yüzbaşı için büyük sürpriz oldu.

Yerlilere benzemişsin ya da *zenciler gibi kokuyorsun*, diyor bazı anneler yıkanmak istemeyen çocuklarına; hem de Yerlilerin ve zencilerin en çok olduğu ülkelerde. Oysa tarihin vakanüvisleri Yerlilerin yıkanma alışkanlıkları karşısında İspanyolların hayretlerini kayıtlara geçmişlerdi. Kanada'dan Şili'ye diğer Amerikalılara hijyen alışkanlıklarını aktarma inceliğini gösteren de Yerliler ve daha sonra da Afrikalı köleler oldu.

Hıristiyan inancı banyoyu şüpheyle karşılıyordu; günaha benziyordu, çünkü zevk veriyordu. İspanya'da Engizisyon zamanında belli bir sıklıkta banyo yapan kişi sapkın Müslümanlığını itiraf ediyor demekti ve hayatı ateşte yanarak sona erebilirdi. Bugünün İspanya'sında eğer Marbella'da tatil yapıyorsa Arap'a Arap denir, yoksul Arap Mağripli'den başka bir şey değildir, hatta ırkçılar için *pis* Mağripli'dir. Granada'daki El Hamra

Camii'ndeki su şenliğini ziyaret eden herhangi birinin bileceği gibi Müslüman kültürü, Hıristiyan kültürünün içmenin dışında her türlü suyu reddettiği zamanlardan beri bir su kültürüdür. Aslında, duş Avrupa'da oldukça geç yaygınlaştı; aşağı yukarı televizyonla aynı zamanda.

Yerliler korkar ve zenciler kaçar denir, ama işgal savaşlarında, bağımsızlık savaşlarında, iç savaşlarda ve Latin Amerika sınır savaşlarında top ateşleri için en öne sürülen bedenler hep onlarınkiydi. İspanyolların işgal zamanında Yerlileri kılıçtan geçirmek için kullandığı askerler Yerliydi. On

Tanrıça

Iemanyá gecesi bütün kıyıda bir şenlik olur. Bahia, Rio de Janerio, Montevideo ve diğer kıyılarda deniz Tanrıçası anılır. Kalabalık kumun üzerinde binlerce mumun aydınlattığı bir ışık yakar ve sulara beyaz çiçeklerden bir bahçe salınır; parfümler, kolyeler, turtalar, karameller ve onun çok hoşuna giden başka süsler ve tatlılar atılır.

O zaman inananlar bir dilek tutar:

Gizli hazinenin haritasını,
yasak aşkın anahtarını,
kaybettiklerinin bulunmasını,
sevdiklerinin dirilmesini.

İnananlar dilerken, dilekleri gerçekleşir. Belki mucizeler kendilerini çağıran kelimelerden daha fazla sürmezler, ama imkânsızın bu geçici zaferi gerçekleşirken inananlar aydınlanır ve gecede ışıldarlar.

Dalgalar sunuları götürürken onlar Tanrıçaya sırtlarını dönmemek için yüzleri ufka dönük olarak geri çekilirler. Ve çok sessiz adımlarla şehre dönerler.

dokuzuncu yüzyıldaki bağımsızlık savaşı, her zaman ateş hattının en ön saflarına yerleştirilen Arjantinli siyahlar için bir kıyım olmuştu. Paraguay'a karşı savaşta, savaş alanlarını Brezilyalı siyahların cesetleri kapladı. Şili'ye karşı savaşta Peru ve Bolivya birlikleri Yerlilerden oluşuyordu, Perulu yazar Ricardo Palma'nın dediği gibi resmi görevliler "*Yaşasın vatan*" diye bağırarak kaçarken "bu iğrenç ve aşağılık ırk" sürüldü meydanlara. Son dönemde Peru ve Ekvator arasındaki savaşta ölü düşenler Yerlilerdi, Guatemala dağlarındaki Yerli toplulukları yok eden ordulardaki askerler de Yerli askerlerden başkası değil. Melez subaylar için her suç kanlarının yarısını akıtarak içlerindeki şeytanı kovdukları tüyler ürpertici bir ayin anlamına geliyordu.

Zenci gibi çalışıyor, derler aynı zamanda, zencilerin tembel olduğunu söyleyenler. *Beyaz koşar, zenci kaçar* denir. Koşan beyaz, parası çalınan adam; kaçan zenci de hırsızdır. Yoksul ve kovalanan *gaucho*'larla cisimleşen Martín Fierro bile, şeytan tarafından cehenneme odun kömürü olarak yaratılmış zencilerin ve Yerlilerin hırsız olduğunu düşünüyordu: *Yerli Yerlidir işte ve istemez/ şartlarını değiştirmek/ hırsız Yerli olarak doğdu/ ve hırsız Yerli ölecek*. Hırsız Yerli ve hırsız zenci: "Seni anlamıyorum" geleneği en çok soyulanların hırsızlar olduğunda ısrar ediyor.

Fetih ve kölelik zamanlarından beri, Yerlilerle siyahların elleri ve toprakları, emekleri, zenginlikleri, kelimeleri ve bellekleri çalındı. Plata Nehri'nde genelev anlamındaki *quilombo*, aynı zamanda kaos, düzensizlik ve gevşeme anlamına da gelir; ama bu Afrika sesi, aslında Bantu dilinden gelen bu sözcük *başlama kampı* demektir. Brezilya'da *quilombo*'lar kaçan kölelerin ormanın içinde kurdukları özgürlük alanlarıydı. Bu kutsal yerlerden bazıları uzun süre varlıklarını sürdürdü. Palmiyelerin özgür krallığı, tüm bir yüzyıl, Hollanda ve Portekiz güçlerinin otuzdan fazla askeri seferine direnen Alagoas'ın içlerinde yaşadı. Amerika'nın işgalinin ve sömürgeleştirilmesinin gerçek tarihi tükenmeyen haysiyetin hikâyesidir. O yüzyıllar boyunca isyansız geçen gün yoktu. Oysa resmi tarih marazi tavırlı hizmetkârlarını layık gördüğü iğrenmeyle bu ayaklanmaların hepsini tarihten sildi. Sonuç olarak, siyahlar ve Yerliler köleliği ve zorunlu çalışmayı

kader olarak kabul etmeyi reddettiklerinde, evrensel düzene karşı isyan suçu işliyorlardı. Amip ve Tanrı arasında evrensel düzen uzun ve birbirini izleyen bir itaat zinciriyle kuruluyor. Güneşin etrafında dönen gezegenler gibi, köleler de efendilerinin etrafında dönmek zorunda. Sömürge zamanlarından beri, sosyal eşitsizlik ve ırk ayrımcılığı kainatın armonisinin ayrılmaz parçaları. Böyle sürüp gidiyor ve yalnızca Amerika'da değil. 1995'te Pietro Ingrao İtalya'da şöyle diyordu: "Evde Filipinli bir hizmetçim var. Çok tuhaf, evinde beyaz hizmetçisi olan bir Filipinli aile hayal etmek çok zor geliyor."

Egemen sınıfın önyargılarını bilimsel kategoriye yükseltme yeteneğindeki düşünürler hiçbir zaman eksik olmadı, ama on dokuzuncu yüzyıl bu konuda çok cömertti. Modern sosyolojinin kurucularından filozof Auguste Comte, neredeyse bütün meslektaşları gibi beyaz ırkın üstünlüğüne ve kadının kalıcı çocukluğuna inanıyordu. Comte'un şu temel ilke hakkında hiç şüphesi yoktu: Aşağı sosyal konuma mahkûm insanlar üzerinde hakimiyet kurma yetisine sahip olanlar beyazlardır.

Cesare Lombroso ırkçılığı kriminolojiye dönüştürdü. Bu İtalyan ve aynı zamanda yahudi profesör *ilkel vahşilerin* ne kadar tehlikeli olduklarını kanıtlamak için yarım yüzyıl sonra Hitler'in antisemitizmi kullandığı yönteme çok benzer bir yöntem geliştirdi. Lombroso'ya göre suçlular suçlu olarak doğardı ve suçluları ele veren hayvansı yüz hatları, Afrikalı siyahların ve Amerikalı Yerlilerin Moğol ırkından miras aldıkları hatlara çok benzerdi.

Cehennem

Sömürge zamanlarında, Palenque, ormanın içlerinde, Cartagena de Indias'tan ve Kolombiya kıyılarından kaçan siyahları gizleyen kutsal bir özgürlük alanıydı.

Yıllar, yüzyıllar geçti. Palenque hayatta kaldı. Palenque'liler, toprağın, topraklarının dağlardan, ormanlardan, havadan ve insanlardan yapılmış bir beden olduğuna, ağaçlarla nefes aldığına, derelerle ağladığına inanmayı sürdürüyorlar. Hayatın tadını çıkaranların cennette ödüllendirileceklerine, bunu yapmayanların cehennemde cezalandırılacağına inanmayı da sürdürüyorlar. Tutku ve neşeyle zevk alarak yaşamayı büyüten kutsal seslere itaatsizlik eden soğuk kadınlar ve soğuk erkekler cehennemde sonsuz ateşe mahkûm olup yanacaklar.

Katillerin elmacık kemikleri çıkıktır ve kıvırcık kara saçları, seyrek sakalları, büyük köpek dişleri vardır. Hırsızlar yassı burunlu; tecavüzcüler ise şişkin dudaklı ve kalın kaşlıdır. Vahşiler gibi, suçlular da gülümsemez, bu onların utanmadan yalan söylemelerine yarar. Kadınlarsa gülümselerse de, Lombroso "normal sayılabilecek kadınlarda bile kriminolojik belirtiler görüldüğünü" de keşfetmiştir. Bir de devrimciler vardı tabii ki: "Asla simetrik yüze sahip bir anarşist görmedim," diyordu Lombroso.

Herbert Spencer'ın akıl imparatorluğuna atfettiği eşitsizlikler bugün piyasanın temel yasasını oluşturuyor. Yüzyıldan fazla zaman geçmiş olmasına rağmen, saptamalarından bazıları kulağa sanki şimdi söylenmiş gibi, bizim neoliberal zamanlarımıza aitmiş gibi geliyor. Spencer'a göre, en güçlü ve yetenekli insanlara güç veren *doğal seleksiyon* sürecine müdahale etmemesi için devlet parantez içine alınmalıdır. Toplumsal refah serseri soyunun sayısını katlamaktan başka bir işe yaramaz ve devlet okulu yalnızca hoşnutsuzluk üretir. Devlet *alt ırklara* yalnızca kol gücü isteyen işleri

öğretmek ve onları alkolden uzak tutmakla yetinmeliydi.

Tıpkı polisin yaptığı aramalarda olduğu gibi, ırkçılık da neyi nereye koyduysa orada buluyor. Yirminci yüzyılın ilk yıllarına kadar, zekâyı ölçmenin yaygın yöntemi olarak beyni tartma uygulaması sürdü. On dokuzuncu yüzyılda beyinlerin müstehcen teşhirine yer veren bu bilimsel yöntem, Yerlilerin, siyahların ve kadınların çok daha hafif beyinleri olduğunu gösteriyordu. Bolivya'nın büyük entelektüel simalarından Gabriel René Moreno, eliyle tartarak Yerlilerin ve melezlerin beyinlerinin beyaz ırkın beyninden beş, yedi ya da on ons kadar hafif geldiğini kanıtlıyordu. Penis boyunun cinsel yeterlilikle ne kadar ilişkisi varsa, beynin ağırlığının da zekâyla o kadar ilişkisi vardı. Yani hiç. Ama bilim adamları ünlü beyinlerin avına devam ediyor ve operasyonlarındaki tutarsız sonuçlara rağmen yılmıyorlardı. Her ne kadar edebi yetenekleri benzer görünse de, Anatole France'ın beyni, İvan Turgenyev'inkinin yarısı ağırlığındaydı.

Okullarda öğretmenlerinin daha çok yardımına ihtiyaç duyan çocukları belirlemek gibi takdire şayan bir amaçla, yüzyıl önce Alfred Binet, Paris'te ilk zekâ katsayısı(IQ) *testini* icat etti. Bu yöntemin ölçülebilir olmayan zekâyı ölçmeye yaramadığını ve kimseyi diskalifiye etmek için kullanılmaması gerektiğini söyleyen ilk kişi yine Binet'in kendisiydi. Ama daha 1913 yılında ABD'li yetkililer Binet *testi*'ni New York kapılarında, hemen Özgürlük Heykeli'nin altında, yeni gelen Yahudi, Macar, İtalyan, Rus göçmenlere uygulamaya başladı ve böylelikle her on göçmenden sekizinin bir çocuk zekâsına sahip olduğunu öğrendiler. Üç yıl sonra Bolivyalı yetkililer Potosi'de devlet okullarında testi uygulamaya koydu: Her on çocuktan sekizi anormaldi. Ve o zamandan bugüne, sosyal ve ırksal önyargı insanlara birer numaraymış gibi davranan zekâ katsayısının bilimsel değerlerine başvurmaya devam ediyor. 1994 yılında, *The Bell Curve* adlı kitap ABD'de muhteşem bir satış başarısı yakaladı. İki üniversite profesörü tarafından yazılan kitap pek çok kişinin düşündüğü, ama söylemeye cesaret edemediği ya da fısıltıyla söylediği şeyi açıkça söylüyordu: Siyahların ve yoksulların, beyazlardan ve zenginlerden genetik miras olarak açıkça daha düşük zekâ katsayıları vardır ve bu nedenle onların eğitimine ya da sosyal

Kahramanlar ve Alçaklar

Bazı sporcuların içinde bir kalabalık yaşar. Kırklı yıllarda, ABD'li siyahların beyazlarla mezarları bile paylaşamadığı yıllarda, Jack Robinson beysbolda kendini kabul ettirdi. Kötü muameleye maruz kalan milyonlarca siyah, beyazlara özgü bir sporda kimsenin olmadığı kadar parlayan bu sporcuda kendi değerlerini tanıdı. Halk ona küfür ediyor, yerfıstığı atıyor, rakipleri ona tükürüyordu ve evine ölüm tehditleri yağıyordu.

1994 yılında, dünya Nelson Mandela'yı ve onun ırkçılığa karşı uzun mücadelesini alkışlamakla meşgulken, atlet Josiah Thugwane olimpiyatları kazanan ilk Güney Afrikalı siyah oluyordu. Son yıllarda, olimpiyat madalyalarının Kenya, Etiyopya, Somali, Burundi ya da Güney Afrika'ya gitmesi normal sayılmaya başladı. Tiger Woods, diğer adıyla *Golfün Mozartı*, zengin beyazların sporunda zaferler kazanıyor, ama zaten yıllardır boksun ve basketbolün yıldızları siyahlar. Futbola en çok neşe ve güzellik veren oyuncular siyah ya da *mulato*'lar.

İkiyüzlü ırkçı düşünceye göre, hem başarılı siyahları alkışlamak, hem de diğerlerini lanetlemekte bir terslik yok. 1998'de Fransa'nın kazandığı Dünya Kupası'nda mavi formayı giyen ve her karşılaşmaya Marseillaise'le başlayan futbolcuların neredeyse hepsi göçmendi. O günlerde gerçekleştirilen bir anket on Fransızdan dördünün ırkçı önyargıları olduğunu doğruladı, ama bütün Fransızlar, zaferi sanki siyahlar ve Araplar, Jean d'Arc'ın çocuklarıymış gibi kutladı.

ödeneklerine para akıtmak boşa kürek çekmek demektir. Yoksullar ve özellikle siyah yoksullar eşektir ve yoksul oldukları için eşek değil, eşek oldukları için yoksuldurlar.

Irkçılık yalnızca kendi önyargılarının aşikârlığının gücüne inanır. Afrika sanatı yirminci yüzyılın ünlü ressam ve heykeltraşlarının çoğunun temel esin kaynağı ve sıklıkla da utanmazca yararlanılan intihal nesnesi oldu. Aynı şekilde, Afrika kökenli ritimlerin dünyayı hüzünden ve esneyerek ölmekten kurtardığına şüphe yok. Afrika'dan gelen müzik olmasa, Brezilya'dan, ABD'den ve Karayip kıyılarından yükselen yeni büyülü tarzlar nasıl olurdu? Buna rağmen, Jorge Luis Borges'e, Arnold Toynbee'ye ve pek çok diğer değerli çağdaş entelektüele göre siyahların kültürel kısırlığı aşikârdı.

Amerika'da bizim kültürümüz pek çok annenin kızıdır. Çok kültürlü kimliğimiz, kendisini oluşturan parçaların doğurgan çelişkisiyle gerçekleştirir yaratıcı canlılığını. Ama biz kendimizi ve insanlık durumunun ihtişamını görmemek üzere eğitildik. Irkçılık Amerika'yı hasta etti, Kuzey'den Güney'e, kendisine körleştirdi. Benim kuşağımın Latin Amerikalıları, Hollywood tarafından eğitildi. Yerliler ekşi suratlı, tüylü ve savaş boyaları sürünmüş, yolcu arabalarının etrafında tur atmaktan başları dönmüş koştururdu. Afrika hakkında, hiçbir zaman Afrika'da bulunmamış bir romancı tarafından uydurulmuş Profesör Tarzan'ın öğrettiklerini bilirdik yalnızca.

Avrupa kökenli olmayan kültürler kültür değil, cehalettir; özetle aşağı ırkların yetersizliklerini anlamaya, turistlerin ilgisini çekmeye ve ulusal bayramlarla, yıl sonu partilerinde dekoratif görüntüler sunmaya yararlar. Oysa melez kültürün gerçek bahçelerinde Yerli ve Afrikalı kökler, Avrupalı muadilleriyle aynı muktedirlikte çiçek verirler. Verimli meyveleri yüksek sanat sayılmadığı gibi hor görülerek sanatın içinde zanaat, dinlerin içindeyse batıl itikat olarak adlandırılarak bertaraf edilir. Bilmezden gelinen, ama bilmez olmayan bu kökler, her ne kadar pek çok insan bilmese ya da görmemeyi tercih etse de aslında etten ve kemikten insanların gündelik yaşamından beslenirler. Sustuklarımız ve konuştuklarımızda, yiyeceklerimizi pişirme ve yeme biçimimizde, bizi dans ettiren melodilerde,

İsimler

Maratoncu Doroteo Guamuch bir Quiche Yerlisiydi, Guatemala tarihinin en önemli atleti oldu. Ulusal gurur olmak için, Maya ismini değiştirmesi gerekti ve Mateo Flores olarak anılmaya başlandı.

Kahramanlıklarının anısına, ülkenin en büyük stadyumu Mateo Flores olarak vaftiz edildi; bu arada o, hayatını malzeme taşıyıcılığı yaparak kazanıyordu, Maya Golf Kulübü'nün sahalarında çantaları taşıyor, topları ve bahşişleri topluyordu.

bizi oynayan oyunlarda, yaşamamıza yardım eden gizli ya da ortak bin bir törende her gün ne olduğumuzu açıklayan üsluplarıyla bizde yaşarlar.

Geçmişin Amerika'sından ve Afrika kıyılarından gelen kutsiyetler yüzyıllar boyunca yasaklandı. Bugün hâlâ hor görülseler de, artık gizlilik içinde yaşamıyor; kendilerine inanan, onları selamlayan ve onlardan iyilik isteyen pek çok melez ve beyazdan saygı görüyorlar. And ülkelerinde artık kadehini eğip ilk yudumunu toprak Tanrıçası Pachamama'nın içmesi için yere dökenler yalnızca Yerliler değil. Karayip Adaları'nda ve Güney Amerika'nın Atlantik kıyılarında deniz Tanrıçası Iemanyá'ya çiçekler ve meyveler sunanlar da yalnızca siyahlar değil. Yerlilerin ve siyahların Tanrılarının, var olabilmek için Hıristiyan azizleri kılığına girdiği zamanlar artık geride kaldı. Artık takip edilmiyor, cezalandırılmıyor, ama resmi kültür için küçümseme nesnesi olmaya devam ediyorlar. Yabancılaşmış, yüzyıllar boyunca aynaya tükürmek için eğitilmiş toplumlarımızda Amerika kökenli dinlerin ve esir tüccarlarının gemileriyle Afrika'dan gelen dinlerin egemen Hıristiyan dinleriyle aynı saygınlığa layık olduğunu kabul etmek çok zor geliyor. Daha fazla değil, ama biraz daha az da değil. Dinler mi? Hangileri, şu batıl itikatlar mı? Şu doğanın pagan yüceltilişi, şu insan tutkusunun tehlikeli seremonileri mi? Biçimsel olarak Pitoresk, hatta hoş bile ola-

bilirler, ama sonuçta cehaletin ve geri kalmışlığın açık ifadeleridir bunlar.

Kara derili insanları ve onların kimlik sembollerini cehaletle ve geri kalmışlıkla özdeşleştiren geleneğin uzun bir geçmişi vardır. Dominik Cumhuriyeti'nde Generalisimo Rafael Leónidas Trujillo, gelişme yolunu açmak için 1937 yılında yirmi beş bin siyah Haitilinin maçetalarla parçalanmasını emretti. Generalisimo, Haitili bir babaannenin torunu bir *mulato*'ydu; yüzünü pudrayla beyazlaştırdığı gibi, ülkeyi de beyazlaştırmak istiyordu. Tazminat olarak Dominik Cumhuriyeti Haiti'ye ölü başına yirmi dokuz dolar ödedi. Karşılıklı uzun görüşmelerin sonunda Trujillo toplam 522 bin dolar ederinde on dokuz bin ölüyü kabul etti.

Bu arada, oradan çok uzakta Hitler, çingeneleri ve yıllar önce Almanya'ya Fransız üniformasıyla gelen Senegalli siyah askerlerin *mulato* torunlarını kısırlaştırıyordu. Nazilerin, Ari ırkın saflaştırılması planı, kalıtımsal hastalıkları olanlarla, suçluların kısırlaştırılmasıyla başladı ve daha sonra Yahudilerle devam etti.

Dünyada ilk insan ırkı ıslahı kanunu, 1901 yılında ABD eyaleti Indiana'da kabul edildi. 1930'a gelindiğinde, ABD'de zekâ özürlülerin, tehlikeli katillerin, tecavüzcülerin, "sosyal ahlaksız", "uyuşturucu ve alkol bağımlıları" ve "hasta ve dejenere kişiler" gibi muğlak kategorilerin üyelerinin kısırlaştırılmasına yasal olarak izin veren eyaletlerin sayısı otuzu buldu. Kısırlaştırılanlar, elbette, çoğunlukla siyahlardı. Avrupa'da saf ırk ve sosyal hijyen hayallerinden esinlenen kanunlara sahip tek ülke Almanya değildi. Başkaları da vardı. Mesela İsveç'te, resmi kaynaklar 1930'lu yıllarda kabul edilen ve 1976'ya dek yürürlükten kaldırılmayan bir yasanın uygulanmasıyla yetmiş binden fazla insanın kısırlaştırıldığını yakın zamanda kabul etti.

Yirmili ve otuzlu yıllarda, Amerika'nın en itibarlı eğitimcilerinin *ırkın yenileştirilmesi*, *türün iyileştirilmesi*, *çocukların biyolojik kalitesinin değiştirilmesi*'nin gerekliliğinden bahsetmeleri çok normal bir şeydi. 1930 yılında, altıncı Panamerikan Çocuk Kongresi'nin açılışında, Perulu diktatör Augusto Leguia, "geç gelişen, yoz ve suçlu çocukluk" karşısında alarm çığlıkları atan Peru Ulusal Çocuk Kongresi'ne atıfta bulunarak *etnik iyileştirme*'ye vurgu yaptı. Bundan altı yıl önce, Şili'de gerçekleştirilen Pana-

merikan Çocuk Kongresi'nde, "saf ırk olmayan çocuklardan kaçınmak için atılan tohumların seleksiyona tabi tutulmasını" isteyen sesler oldukça fazlaydı. Bu arada Arjantin gazetesi *La Nación*, "ırkın geleceği için dikkat edilmesi" gerekliliğinden bahseden yazılar yayınlıyor ve Şili gazetesi *El Mercurio* ise Yerli mirasın, "alışkınlıkları ve cehaleti yüzünden bilimsel alışkanlıkların ve modern kavramların benimsenmesini zorlaştırdığını" kabul ediyordu.

Şili'deki bu kongrenin kahramanlarından biri, sosyalist tıp doktoru José Ingenieros 1905'te siyahların, yani bu "kepaze süprüntülerin" "tümüyle biyolojik gerçekler" nedeniyle köleliği hak ettiklerini yazmıştı. İnsan hakları "uygarlaşmış beyazlardan çok insanımsı maymunlara benzeyen maymunsu varlıklar" için geçerli olamazdı. Arjantin gençliğinin parlayan yıldızı İngenieros'a göre, "bu insan etinden dökümtüler" vatandaşlık düşüncesini de unutmalıydılar, "çünkü hukuki anlamda kişi olarak kabul göremezlerdi." Bu kadar acımasız terimlerle ifade etmese de, ondan birkaç yıl önce bir başka doktor, Brezilya antropolojisinin öncülerinden Ray-

Adalet

1997'de resmi plakalı bir otomobil São Paulo'nun bir caddesinde normal hızda seyrederek geliyordu. Yeni, pahalı otomobilde üç kişi vardı. Bir kavşakta polis arabayı durdurarak üçünü de arabadan indirdi ve yaklaşık bir saat elleri havada sırtları dönük bekletti. Bu arada tekrar tekrar arabayı nereden çaldıklarını sordu.

Üç adam siyahtı. Aralarından biri, Edivaldo Brito São Paulo Adliye Dairesinin başkanı, diğer ikisi dairenin memurlarıydı. Brito için bu yeni bir şey değildi. Bir yıldan kısa bir sürede beş kez başına gelmişti.

Ne var ki onları alıkoyan polis de siyahtı.

mundo Nina Rodrigues, "aşağı ırklar üzerine yapılan çalışmaların, bu ırkların organik ve beyinsel yetersizliklerinin çok iyi gözlenmesi açısından iyi örnekler sunduğunu" açıklamıştı.

Amerikalı entelektüellerin büyük çoğunluğu *aşağı ırklar*'ın ilerleme yolunu tıkadıkları yargısına sahipti. Neredeyse bütün devletler de aynı düşüncedeydi: ABD'nin güneyinde karışık evlilikler yasaktı ve siyahlar ne okullara, ne tuvaletlere, ne de beyazlara ait mezarlıklara girebiliyordu. Costa Rica'lı siyahlar serbest dolaşım belgesi almadan San José şehrine giremiyorlardı, hiçbir siyah El Salvador sınırını geçemiyor, Yerliler Meksika'daki San Cristóbal de Las Casas şehrinin kaldırımlarında yürüyemiyordu.

Bununla beraber, Latin Amerika'da ırk ıslah kanunları yoktu, belki de açlık ve polis o zamanlar bu işi üzerine aldığı içindir. Guatemala, Bolivya ya da Peru'daki Yerli çocuklar açlık ya da tedavi edilebilir hastalıklar yüzünden şu anda da sinekler gibi ölmeye devam ediyor. Brezilya şehirlerinde ölüm mangaları tarafından öldürülen her on çocuğun sekizi siyah. ABD'deki son ırk ıslah kanunu 1972'de Virginia'da yürürlükten kaldırıldı, ama yine de siyah bebeklerin ölüm oranı beyazlarınkinden iki kat fazla ve elektrikli sandalye, enjeksiyon, hap, kurşuna dizme ya da darağacı yöntemiyle ölüm cezasına çarptırılan her on yetişkinden dördü siyah.

İkinci Dünya Savaşı'nda, pek çok Kuzey Amerikalı siyah Avrupa'daki savaş meydanlarında öldü. Bu arada ABD Kızılhaçı, yatakta yasaklanan karışımın, kan nakli yoluyla gerçekleşmesini engellemek için siyahların kanının beyazlara verilmesini yasaklıyordu. William Faulkner'in bazı harika eserlerinde ve Ku Klux Klan'ın kukuletalılarının pek çok vahşetinde açık edildiği gibi kirlilik korkusu Kuzey Amerikan kâbuslarından hâlâ kaybolmayan bir hayalettir. Yurttaşlık hakları hareketinin son yıllarda kazandığını büyük başarıları kimse inkâr edemez. Siyahların şartları çok iyileşti. Bununla beraber, beyazların iki katı işsizlik sorunları var ve üniversitelerden çok cezaevlerine giriyorlar. Her dört ABD'li siyahtan birinin cezaevine yolu düşüyor ya da orada yaşıyor. Başkent Washington'da her dört siyahtan üçü en az bir kere tutuklanmış. Los Angeles'ta pahalı arabalara binen siyahlar, kendilerini sürekli aşağılayan ve bazen, tıpkı 1991'de şehri yerin-

Bakış Açısı/4

Dünyanın Doğu'sunun Batı'nın gündüzü gecedir.

Hindistan'da yaslı olanlar beyaz giyinir.

Eski Avrupa'da siyah, bereketli toprağın rengi, hayatın rengiydi ve beyaz, kemiklerin, ölümün rengi.

Kolombiya'nın Choco bölgesindeki yaşlı bilgelere göre, Adem ve Havva siyahtı, çocukları Habil'le Kabil de siyahtı. Kabil kardeşi Habil'i bir sopa darbesiyle öldürünce Tanrı'nın öfkesi gümbürdedi. Tanrı'nın öfkesi karşısında katil korkudan ve suçu yüzünden soldu, o kadar soldu ki ömrünün sonuna kadar beyaz kaldı. Biz beyazlar, hepimiz Kabil'in çocuklarıyız.

den oynatan kolektif öfke patlamasına yol açan olayda Rodney King'e yaptıkları gibi tartaklayan polis tarafından düzenli olarak durduruluyorlar. 1995'te, Arjantin'deki ABD Büyükelçisi James Cheek ulusal patent yasasını, bu utangaç bağımsızlık çabasını, "Burundi'ye yakışır bir şey" diyerek kınadı, ama ne Arjantin'de, ne ABD'de, ne de Burundi'de kimsenin kılı bile kıpırdamadı. Bu arada şunu söylemek gerek, o sırada Burundi'de de, tıpkı Yugoslavya'daki gibi savaş vardı. Uluslararası haber ajanslarına göre, Burundi'de *kabileler* karşı karşıyaydı, ama Yugoslavya'dakiler, etnik grup, ulus ya da dini gruplardı.

Bundan iki yüzyıl önce, Hispano Amerikan gerçekliğini iyi kavrayan Alman bilim adamı Alexander von Humboldt şöyle yazıyordu: "Az çok beyaz bir deri, insanın toplumda hangi sınıfa gireceğine karar veriyor." Ve bu cümle, her ne kadar Bolivya'da yakın zamana kadar Yerli bir başkan yardımcısı olsa ve ABD bol madalyalı siyah bir generali, öne çıkmış birkaç siyah politikacıyı ya da iş dünyasında zafer kazanan bazı siyahları sergiliyor olsa da, gerçekleşen şüphe götürmez değişikliklere rağmen, yalnızca His-

panik Amerika'yı değil, Kuzey'den Güney'e bütün Amerika'yı bir hayli tanımlamaya devam ediyor.

On sekizinci yüzyılın sonlarında, zenginleşen az sayıda Latin Amerikalı *mulato* İspanyol Krallığı'ndan *certificados de blancura* ya da Portekiz Krallığı'ndan *cartas de branquidao* satın alabiliyordu. Bu ani deri değişikliği onlara, sosyal değişime karşılık gelen hakları da bahşediyordu. Devam eden yüzyıllarda, bazı durumlarda para, istisnai olarak da yetenek benzer simyalar için yeterli olmaya devam etti. On dokuzuncu yüzyılın en iyi Latin Amerikalı yazarı Brezilyalı Machado de Assis *mulato*'ydu ve vatandaşı Joaquim Nabuco'nun söylediğine göre üstün edebi eserleri sayesinde beyaza dönüşmüştü. Ama, genel olarak, rahatlıkla söylenebilir ki, Amerika'da *ırksal demokrasi* denen şey, tam olarak sosyal piramide benzer; zirvedeki zenginler beyazdır ya da beyazdan sayılır.

Kanada'daki Yerlilerin başına da ABD'deki siyahların başına gelenlerin oldukça benzeri geliyor: Nüfusun yüzde beşinden fazla değiller, ama her on mahkûmdan üçü Yerli ve bebek ölüm oranı beyazlarınkinden iki kat fazla. Meksika'da Yerli nüfusun ücretleri ortalama gelirin yarısına zorlukla ulaşırken, beslenme yetersizliği iki kattır. Üniversitelerde, pembe dizilerde ve televizyon reklamlarında kara derili Brezilyalıya çok ender rastlanır. Brezilya resmi kayıtlarında, siyahlar gerçekte olduğundan çok daha azdır ve Afrika dinlerine inananlar Katolik olarak görünürler. Siyah atalara sahip olmayan pek kimsenin olmadığı Dominik Cumhuriyeti'nde, kimlik belgelerine deri rengi yazılır, ama siyah kelimesi asla görünmez:

-Bütün hayatları boyunca rezil olmamaları için "siyah" yazmıyorum, diye açıkladı bir memur bana.

Dominik'in siyahların ülkesi Haiti'yle sınırı *Kötü Kapı* olarak anılıyor. Latin Amerika'da *görünümüne önem veren* eleman arayan bütün iş ilanları, aslında açık tenli eleman arar. Lima'daki siyah avukatı, yargıçlar hep sanıkla karıştırır. 1996'da São Paulo Belediye Başkanı, resmi olmayan binalarda asansörlerin kullanımını herkese açtığını duyurdu. O güne kadar asansörler, yoksullara, yani siyahlara ve *mulato*'lara yasaktı. Bu yılın sonlarında, Noel arifesinde, Arjantin'in kuzeyindeki Salta Katedrali'nde İsa'nın

Yerlilerin aşağı ırk olduğu böyle kanıtlanıyor
(On altıncı ve on yedinci yüzyılın işgalcilerine göre)

Karayip adalarındaki Yerliler intihar ediyor? *Çünkü tembeller, çalışmayı reddediyorlar.*

Sanki bütün bedenleri yüzleriymiş gibi çıplak dolaşıyorlar? *Çünkü vahşilerin utanması yoktur.*

Mülkiyet hakkından habersiz, her şeyi paylaşıyorlar, zenginlik hırsından yoksunlar? *Çünkü insandan çok maymuna akraba düşerler.*

Şüpheli bir sıklıkta yıkanıyorlar? *Çünkü Engizisyon ateşlerinde yakılan Muhammed dininin sapkınlarına benziyorlar.*

Düşlere inanıyor ve düşlerindeki seslere itaat ediyorlar? *Çünkü şeytanın etkisindeler ya da katıksız aptal.*

Homoseksüellik serbest? Bekaretin hiçbir önemi yok? *Çünkü ne idükleri belirsiz, cehennemin kabul odasında yaşıyorlar.*

Çocuklarını hiç dövmüyor, onları özgür bırakıyorlar? *Çünkü ilkesiz ve ceza vermekten acizler.*

Ne zaman acıkırlarsa o zaman yiyorlar, yemek saatinde değil? *Çünkü içgüdülerine hükmetme yetisinden yoksunlar.*

Doğaya tapıyor, onu anne olarak kabul ediyor ve kutsal olduğuna inanıyorlar? *Çünkü dini inançları yok, yalnızca puta tapınmayı bilirler.*

doğumunu anlatan tablo infial yarattı. Kutsal figürlerin Yerli hatları ve Yerli giysileri vardı çobanlar, büyücü krallar, Bakire Meryem, Aziz José, hatta yeni doğmuş İsa bile Yerliydi. Saldırı bu boyutta devam edemezdi. Yerel yüksek sosyetenin öfkesi ve yangın tehditleri karşısında tablo emekliye ayrıldı.

Daha işgalin ilk yıllarında, Yerlilerin bu dünyada hizmetçiliğe, öteki

Siyahların aşağı bir ırk olduğu böyle kanıtlanıyor

(On sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıl düşünürlerine göre)

Baron de Montesquieu, modern demokrasinin babası: Çok bilgili bir varlık olan Tanrı'nın bir siyahın bedenine bir ruh, özellikle iyi bir ruh koyduğunu düşünmek imkânsız geliyor.

Carolus Linnaeus, bitki ve hayvan tasnifçisi: Siyah serseridir, tembeldir, ihmalkârdır, kaygısızdır ve ahlaksız alışkanlıkları vardır.

David Hume, insan kavrayışının ustası: Siyahlar da insanlara özgü bazı yetenekleri tatbik edebilir; tıpkı papağanın bazı kelimeleri söylemeyi başarması gibi.

Etienne Serres, anatomi bilgini: Siyahlar ilkel olmaya mahkûmdurlar, çünkü penisleriyle göbekleri arasında çok az mesafe vardır.

Francis Galton, yeteneksizlerin yayılmasını önlemek için bilimsel bir yöntem olan ırk ıslahı düşüncesinin babası: Bir timsah asla bir ceylan olamaz, tıpkı bir siyahın orta sınıfın üyesi olamayacağı gibi.

Louis Agassiz, meşhur zoolog: Yetişkin bir siyahın beyni yedi aylık beyaz bir fetüsünkine eştir; beynin gelişimi engelleniyor, çünkü siyahın kafatası beyazın kafatasından çok daha önce kapanıyor.

dünyadaysa cehenneme mahkûm olduğu açıktı. Amerika'da şeytanın hüküm sürdüğünü gösteren kanıtlar çoktu. En çürütülemez kanıtların başında, Karayip Denizi kıyılarında ve diğer bölgelerde homoseksüelliğin özgürce yaşanması geliyordu. Kral Alfonso'nun emriyle, 1446'dan bu yana Portekiz'de homoseksüeller yakılıyordu. "Genel kanunla emrediyor ve

hükmediyoruz ki, her ne şekilde olursa olsun böyle bir günah işleyenler, ne bedenleriyle ne de mezarlarıyla hafızalarda kalmamaları için yakılacak ve ateş tarafından toza dönüştürülecektir." 1497'de İspanya'nın Katolik kralları Isabel ve Fernando da o zamana kadar taşlanarak ya da darağacında asılarak öldürülen *iğrenç sodom günahını işleyen* suçluların canlı canlı yakılmasını emrettiler. Amerika'yı işgal eden savaşçılar da örnek ölümler teknolojisine dikkate değer bazı katkılarda bulundular. 1513'te Pasifik Okyanusu'nun keşfi olarak adlandırılan günden iki gün önce, kaptan Vasco Nuñez Balboa, *doğaya karşı o tiksinç günahı* işleyen elli Yerliyi *köpeklere yedirdi*. Onları canlı canlı yakmak yerine insan eti yemede uzmanlaşmış köpeklerin önüne attı. Gösteri, yakılan kemiklerin ışığı altında Panama'da sahnelendi. Balboa'nın köpeği Leoncico parçalama sanatındaki ustalığı karşılığında bir asteğmen maaşına layık görüldü.

Neredeyse beş yüzyıl sonra, 1997 Mayıs'ında, Brezilya'nın São Gonçalo de Amarante adlı küçük bir şehrinde, bir adam on beş kişiyi öldürdü ve göğsüne bir kurşun sıkarak intihar etti; şehirde onun homoseksüel olduğu söyleniyordu. Fetihten beri kurulu düzen İncil geleneğini ayakta tutmak için canla başla savaştı, ama bunu -mazallah- dünyevi malları toplumsallaştırarak değil, onun en korkunç fobilerini evrenselleştirerek yaptı.

Günümüzde, özellikle Kuzey ülkelerinde *gay ve lezbiyen* hareket geniş özgürlük alanları ve saygınlık kazandı, ama hâlâ gözleri perdeleyen örümcek ağları var. Hâlâ homoseksüelliği kefareti olmayan bir suç olarak gören çok kişi var. Silinmez ve bulaşıcı bir leke ya da masumları baştan çıkaran yıkıma bir davet: Günahkâr, hasta ya da suçlu, nasıl bakıldığına göre değişir, ama her halükârda kamusal bir tehlike oluşturuyorlar. Pek çok homoseksüel Kolombiya'da *sosyal temizlik gruplarının*, Brezilya'da ölüm mangalarının ya da dünyanın dört bir yanında döverek, ya da bıçaklayarak ya da ateş ederek şeytanlarını kovan sivil giyimli ya da üniformalı fanatiklerin kurbanı oluyor. Bahia Gay grubundan antropolog Luiz Mott'a göre, son on beş yılda Brezilya'da öldürülen homoseksüellerin sayısı bin sekiz yüzden az değil. Resmi polis kaynakları, "Birbirlerini öldürüyorlar"

diyor, "*ibnelerin işleri*". Afrika'da savaşlara dair çok sık duyulan açıklamadır: "*Zencilerin işleri*" ya da Amerika'daki Yerli katliamları için "*Yerlilerin işleri*".

"*Kadınların işleri*" de denir. Irkçılık ve cinsiyetçilik aynı kaynaktan sulanır ve benzer kelimeler tükürür. Kriminolog Eugenio Raúl Zaffaroni'ye göre ceza yasasının kurucu metni, insanlığın yarısına karşı yazılmış ve 1546'da yayınlanmış *Cadıların Tokmağı* adlı Engizisyon'un el kitabıydı. Engizisyoncular ilk sayfasından son sayfasına kadar bütün el kitabını biyolojik yetersizlikleri nedeniyle kadınının cezalandırılmasını haklı çıkarmaya ayırmışlardı. Havva'nın aptallığı yüzünden Tanrı bizi cennetten attığından ve beyinsiz Pandora dünyayı mutsuzluklarla dolduran kutuyu açtığından beri kadınlar İncil ve Yunan mitolojisi tarafından kötü muameleye maruz bırakıldılar. "Kadının kafası erkektir" diye açıklıyordu Aziz Pablo Korentlilere ve on dokuz yüzyıl sonra sosyal psikolojinin kurucularından Gustave Le Bon, "zeki bir kadının, iki kafalı bir goril kadar az görüldüğünü" kanıtlıyordu. Charles Darwin sezgi gibi bazı kadınsı erdemleri kabul ediyordu, ama bunlar "aşağı ırklara özgü erdemlerdi."

Amerika'nın işgalinin ilk günlerinden beri, homoseksüeller erkeklik durumuna ihanetle suçlanmışlardı. İsminden de anlaşılacağı gibi erkek olan Efendimiz'e sövgülerin en affedilmezini, "kadın olmak için yalnızca memeleri ve doğurganlıkları eksik olan" bu Yerlilerin efemineliği oluşturuyordu. Günümüzde lezbiyenler de kadınlık durumuna ihanetle suçlanıyor, çünkü bu yozlaşmışlar da üremiyorlar. Çocuk yapmak, sarhoşların elbisesini çıkarmak, azizleri giydirmek için doğan kadın geleneksel olarak Yerliler gibi, siyahlar gibi doğuştan aptallıkla suçlandı. Ve onlar gibi tarihin kenar mahallelerine mahkûm oldu. Amerika'nın resmi tarihi yalnızca itibarlı adamların sadık gölgelerine, kendini adamış analara ve acı çeken dullara küçük bir yer verir: bayrak, nakış ve yas. Her ne kadar maço tarihçiler onların savaşçı erdemlerini alkışlamayı iyi becerseler de, Amerika'nın işgalinde savaşan Avrupalı kadınlardan ya da Amerika'da doğmuş, bağımsızlık savaşlarında kılıç kuşanan melez kadınlardan çok nadir bahsedilir. Sömürge çağındaki pek çok isyandan bazılarının başını çeken Yerli ve siyah

kadınlardansa çok daha az bahsedilir. Görünmez olan bu kadınlar, mucize eseri olarak çok çok nadir, ancak çok fazla eşeleyince ortaya çıkarlar. Kısa bir süre önce Surinam hakkında bir kitap okurken, özgürlerin kadın şefi Kaála'yı keşfettim, kutsal asasıyla kaçak kölelerı yönetiyordu, aşklara zaafı olduğu için kocasını terk etmiş ve ceza olarak onu öldürmüştü.

Yerliler ve siyahlar gibi kadın da aşağı ırktır, ama tehdit eder. "Kadının iyiliğindense erkeğin kötülüğü yeğdir," diye uyarır Tevrat (42,14) Ulises de erkekleri ayartan ve esir alan sirenlerin şarkılarına karşı dikkatli olması gerektiğini çok iyi bilir. Silahların ve kelimelerin eril tekelini haklı göstermeyen hiçbir kültürel gelenek, kadının değersizliğini sürekli vurgulamayan ya da onu tehlike olarak göstermeyen hiçbir popüler kültür yoktur. Miras olarak aktarılan atasözleri kadının ve yalanın aynı gün doğduğunu, kadının sözünün zerre kadar değeri olmadığını öğretir. Latin Amerika köylü mitolojisinde, intikam peşinde koşanlar, korkunç ruhlar, geceleri yolcuların yolunu bekleyen kötü ışıklar her zaman kadın hayaletlerdir. Uykuda veya uyanıkken erkekler, kadınların onlara yasaklanan haz ve iktidar alanlarını işgal edeceklerine dair korkularını ele verirler ve bu yüzyıllardır böyledir.

Bakış Açısı/5

Eğer o dört İncili yazan havariler kadın olsaydı, Hristiyanlığın ilk gecesi nasıl olurdu acaba?

Aziz Yusuf'un, diye anlatırdı havariler, hiç keyfi yoktu. Yeni doğmuş çocuk İsa'nın samandan kundağında ışıldadığı o ahırda asık suratlı tek adam oydu. Herkes gülümsüyordu: Bakire Meryem, küçük melekler, çobanlar, koyunlar, öküz, eşek, doğudan gelen büyücüler ve onlara Belen'e kadar rehberlik eden yıldız. Herkes gülümsüyordu, bir kişi hariç. Aziz Yusuf, sıkıntılı söylendi:

· *Ben kız istiyordum.*

Bakış Açısı/6

Eğer Yaratılış'ı Havva yazsaydı, insan türünün ilk aşk gecesi nasıl olurdu acaba?

Havva kimsenin kaburgasından doğmadığını belirterek başlardı, hiçbir yılanı tanımadığını ve kimseye elma ikram etmediğini ve Tanrı'nın kendisine hiçbir zaman acılar içinde doğum yapacağını ve kocasının kendisine hükmedeceğini söylemediğini. Bütün bu hikâyelerin Adem'in basına anlattığı katıksız yalanlar olduğunu söylerdi.

Cadı avı kurbanlarının, üstelik yalnızca engizisyon zamanlarında da değil, hep kadınlar olması sebepsiz değildir. Kasılmalar ve iniltiler, belki orgazmlar, hatta daha beteri çoklu orgazmlar, kadınların cadılığının en açık delilleridir. Böylesine yasak bir ateşi yalnızca şeytanın ruhuna sahip oluşu açıklayabilir, zaten kadın da bu ateş yüzünden cezalandırılır. Yanıp tutuşan kadın günahkârların canlı canlı yakılmasını Tanrı emrediyordu. Kadın hazzı karşısında duyulan kıskançlık ve korku yeni değildir. Çağlar boyunca pek çok kültürde ve dünyanın dört bir yanında ortak en eski ve evrensel söylencelerden biri, erkeklerin etiyle beslenen doymak bilmeyen piranha ağzı misali dişli bir vajinadır. Ve bugünün dünyasında, klitorisleri kesilmiş yüz yirmi milyon kadın bulunmaktadır.

Şüpheden muaf kadın yoktur. Bolerolara göre hepsi nankör, tangolara göre anneler hariç hepsi orospudur. Güney ülkelerinde her üç evli kadından biri, yaptıklarının ve yapabileceklerinin cezası olarak evlilik hayatının ayrılmaz bir parçası olarak düzenli dayak yer:

- *Uyuyoruz*, diyor Montevideo'da Casavalle mahallesinden bir kadın işçi, *bir prens seni öpüyor ve uyutuyor. Uyandığındaysa yorulıncaya kadar dövüyor.*

Bir başkası:

-Bende annemin korkusu var, annemde de anneannemin korkusu.

Mülkiyet haklarının onaylanması: Erkek sahip darbelerle dişi üzerindeki mülkiyet hakkını kanıtlıyor, tıpkı dişi ve erkeğin döverek çocukları üzerindeki mülkiyet haklarını kanıtlamaları gibi.

Ya tecavüzler, acaba bu hakkın şiddetle kutlandığı ayinler değil mi? Tecavüz eden zevk aramaz, ne de zevk alır, teslim almaya ihtiyaç duyar. Tecavüz, kurbanın kalçasına kan revan içinde bir sahiplik işareti kazır. Bu, eskiden beri mızrakla, kılıçla, tüfekle, topla, roketle ve diğer ereksiyonlarla ifade edilen iktidarın fallik karakterinin en hayvani ifadesidir. ABD'de her altı dakikada bir kadın tecavüze uğruyor. Meksika'da her dokuz dakikada bir. Meksikalı bir kadın şöyle diyor:

-Tecavüze uğramak ve bir kamyon tarafından ezilmek arasında fark yok, sadece tecavüzden sonra erkekler sana hoşuna gitti mi, diye soruyor.

İstatistikler yalnızca şikâyet edilerek bildirilen tecavüzleri kayda geçiyor ve bu Latin Amerika'da gerçekleşen tecavüzlerin çok altındadır. Çoğunlukla tecavüze uğrayanlar korkudan susuyor. Evlerinde tecavüze uğrayan pek çok kız çocuğu kendini sokakta buluyor, sokakta ucuz beden olarak çalışıyor ve bazıları, bütün sokak çocukları gibi evlerini asfaltlarda kuruyorlar. Tanrı'nın lütfu sayesinde Rio de Janeiro sokaklarında büyüyen on dört yaşındaki Lélia şöyle diyor:

-Herkes çalıyor. Ben çalıyorum, benden de çalıyorlar.

Lelia bedenini satarak çalıştığında ona çok az para veriyor ya da onun yerine yumruk veriyorlar. Ve çaldığında, polisler çaldıklarını ondan çalıyor, üstelik bedenini de.

Mexico City'nin sokaklarına düşen, on altı yaşındaki Angélica şöyle anlatıyor:

-Anneme ağabeyimin beni taciz ettiğini söyledim, o da beni evden kovdu. Şimdi bir oğlanla birlikte yaşıyorum ve hamileyim. Bana bakacağını söylüyor, tabii oğlan doğurursam. Kız doğurursan, olmaz diyor.

"Bugünün dünyasında kız doğmak bir risk," diye onaylıyor UNICEF'in kadın yöneticisi ve feminist hareketlerin bütün dünyada elde ettiği kazanımlara rağmen, kadının çocukluğundan itibaren maruz kaldığı ayrımcılığı ve şiddeti vurguluyor. 1995'te, Pekin'deki uluslararası kadın konferansı günümüz dünyasında kadınların yaptıkları işin karşılığı olarak erkeklerin kazandığının üçte birini kazandıklarının altını çiziyordu. Her on yoksuldan altısı kadın ve ancak her yüz kadından biri mülkiyet sahibi. İnsanlık, tek kanatlı kuş; çarpık uçuyor. Parlamentolarda ortalama olarak her on kanun yapıcıdan biri kadın, ama bazı parlamentolarda hiç kadın yok. Kadının evdeki, fabrikadaki ve bürodaki somut yararlılığı kabul ediliyor, hatta yatakta ve mutfakta elzem olabilecekleri itiraf ediliyor, ama kamusal alan potansiyel olarak savaşmak ve iktidar mücadeleleri için doğan erkeklerin tekelinde. Birleşmiş Milletler'e bağlı UNICEF kolunun başında bir kadının, Carol Bellamy'nin bulunması çok sık rastlanan bir durum değil. Birleşmiş Milletler eşitlik hakkını telkin ediyor, ama uygulamıyor. Bu en büyük uluslararası örgütte kararların alındığı üst düzey görevlerde her on konumdan sekizini erkekler işgal ediyor.

Hor görülen ana

Kara Afrika'nın sanat eserleri, kolektif yaratının meyveleri, kimsenin ve herkesin eserleri, sanatçı ismine layık olduğu düşünülen sanatçıların eserleriyle eşit ortamda çok nadir sergilenir. Sömürgeci yağmacıların bu ganimetleriyle, istisnai olarak, Avrupa'da, Amerika'da bazı sanat müzelerinde ve bazı özel koleksiyonlarda karşılaşılır, ama onların *doğal* mekânları antropoloji müzeleridir. Zanaatkârlık ya da folklorik anlatım kategorisine indirgenen Afrika sanatı egzotik halkların diğer alışkanlıkları arasında dikkate değerdir.

Dünyanın geri kalanının alacaklısı gibi davranmaya alışmış, uygarlık olarak anılan merkezler, kendi borçlarını kabul etmekle pek ilgilenmezler. Bununla beraber, bakmak ve hayran olmak için gözleri olan herhangi biri rahatlıkla şu soruyu sorabilir: Siyahların sanatının katkısı olmasa yirminci yüzyıl sanatı ne olurdu? Onları emziren Afrikalı anneleri olmasa zamanımızın en ünlü ressamları ve heykeltıraşları mümkün olabilirler miydi?

New York Modern Sanat Müzesi tarafından yayınlanan bir eserde William Rubin ve diğer araştırmacılar sanat adını verdiğimiz sanatın *primitif* olarak adlandırdığımız insanların sanatına ne denli borçlu olduğunu sayfa sayfa gözler önüne seriyor.

Çağdaş resmin ve heykelciliğin baş kahramanları Afrika sanatı tarafından beslendi ve bazıları bir teşekkür bile etmeden onu taklit ettiler. Yirminci yüzyıl sanatının en büyük dahisi Pablo Picasso her zaman Afrika halıları ve maskeleri tarafından çevrelenerek çalıştı ve bunların etkisi bıraktığı pek çok harika eserde açıkça görülüyor. Kübizmin kökeni olan eseri *Les demoiselles d'Avignon* (Barselona'daki fahişe sokağının küçük hanımları)

sayısız örnekten birini sunuyor. Tablonun en meşhur yüzü, geleneksel simetriyi en çok bozanı, Belçika'daki Orta Afrika Kraliyet Müzesi'nde sergilenen, frengi nedeniyle deforme olmuş bir yüzü gösteren Kongo maskesini açık bir röprodüksiyonu.

Amaedeo Modigliani tarafından işlenen bazı insan başları Mali ve Nijerya'daki maskelerin ikiz kardeşi. Mali geleneksel halılarının işlemeli saçakları Paul Klee'nin grafiklerine modellik etti. Daha Alberto Giacometti doğmadan önce, Kongo ya da Kenya'da stilize edilen bazı ahşap heykeller herhangi bir müzede Alberto Giacometti'nin eserleri olarak sergilense kimse fark etmez. Farklılıklar olabilir, ama Max Ernst'in yağlı boyaları arasında *İnsan Kafası* ve New York'ta özel bir koleksiyonda bulunan Fildişi Kıyısı'ndan ahşap bir heykel olan *Bir Beyefendinin Kafası* arasındaki farkları bulmak çok zor olacaktır. Alexander Calder'in *Bir Rüzgâr Esintisinde Ayışığı*'nda Seattle Müzesi'nde bulunan Kongo'ya ait bir Luba maskeden kopya bir yüz var.

"Adalet de tıpkı yılanlar gibi,
yalnızca çıplak ayaklıları ısırıyor."
(Monsenyör Óscar Arnulfo Romero
San Salvador Başpiskoposu.
1980'de öldürüldü.)

Korku Okumaları

- Korku Eğitimi
- Korku Endüstrisi
- Biçki-dikiş kursları: Ismarlama düşman nasıl yaratılır?

Korku Eğitimi

Güvenliği adalete tercih eden bir dünyada, adaletin güvenliğin sunaklarında kurban edilmesini her gün daha çok insan alkışlıyor. Ayin, şehirlerin sokaklarında yapılıyor. Her suçlunun kurşunlarla taranarak yere düşüşünde, toplum kendisini kovalayan hastalık karşısında bir rahatlama hissediyor. Her yoksulluk içinde sürünenin ölümü, iyi yaşayanlar üzerinde farmakolojik etkiler bırakıyor. Farmacia kelimesi, eski Yunanlının kriz zamanlarında Tanrılara sunduklarını adaklara, insan kurbanlara verdikleri isim olan *pharmakos*'tan geliyor.

Yüzyıl sonundaki büyük tehlike

1982'nin sonlarında, Rio de Janeiro'da sıradan bir olay oldu: Polis bir hırsız zanlısını vurdu. Kurşun, kanun koruyucularının kendilerini savunduğunda hep olduğu gibi şüphelinin sırtından girdi ve olay arşive kaldırıldı. Polis şefi raporunda, şüphelinin "gerçek bir *sosyal mikrop*" olduğunu açıkladı, "ölümüyle bu gezegene rahat bir nefes aldırmıştı." Brezilya'da gazeteler, radyolar ve televizyonlar suçluları sık sık tıptan ve zoolojiden gelen terimlerle tanımlarlar: *virüs*, *kanser*, *sosyal enfeksiyon*, *hayvanlar*, *kemirgenler*, *böcekler*, *vahşi canavarlar* ve elbette çocuklar söz konusu olunca, *küçük canavarlar*. Kastedilenler hep yoksullardır. Öyle olmadıkları zaman haber birinci sayfaya yakışır: "Hırsızlık yaparken ölen genç orta sınıftandı" başlığını kullanmıştı, 25 Ekim 1995 tarihli baskısında *Folha de São Paulo* gazetesi.

Polisle bağlantılı çetelerin öldürdüğü sayısız kurbanı saymazsak, 1992'de São Paulo eyalet polisi *resmi olarak* günde ortalama dört kişi öldürüyordu. Yıl sonu toplamı, Brezilya'da on beş yıl hüküm süren askeri diktatörlüğün katlettiği ölü sayısının dört katına denk geliyor. 1995 yılının sonlarında, gösterdiği "cesaret ve kahramanlık" nedeniyle Rio de Janeiro polisine maaş zammı verildi. Bu artış bir anda başka bir artışa çevrildi: Öldürülen *zanlı* sayısı birdenbire kat be kat arttı. "Bunlar vatandaş değil, haydut" diye açıklıyordu askeri diktatörlük döneminin baskı yıldızı ve Rio'nun kamu güvenliği sorumlusu General Nilton Cerqueira. O her zaman iyi bir askerin ve iyi bir polisin önce ateş edip sonra soru sorması gerektiğine inandı.

Latin Amerika'daki silahlı kuvvetler, 1959'da Küba'daki devrim depreminden sonra alan değiştirdi. Alışıldık görevleri olan her ülke sınır savunmasını bırakıp *iç düşman*larla gerilla ayaklanmalarıyla ve bunların küçük ölçekli pek çok tezahürüyle meşgul olmaya başladı. Çünkü demokratik düzenin ve özgür dünyanın savunulması bunu gerektiriyordu. Bu amaçlardan ilham alan askerler, pek çok ülkede özgürlüğü ve demokrasiyi bitirdiler. Yalnızca dört yılda, 1962 ile 1966 yılları arasında Latin Amerika'da dokuz askeri darbe oldu ve sonraki yıllarda da üniformalılar sivil hükümetleri devirmeyi ve insanları ulusal güvenlik doktrini düsturunun emrettiği şekilde katletmeyi sürdürdüler. Zaman geçti ve sivil düzen yeniden kuruldu. Düşman *iç* olmayı sürdürüyor, ama artık eski düşman değil bu. Silahlı kuvvetler *adli suçlulara* karşı mücadeleye katılmaya başlıyor. Ulusal güvenlik doktrini yerini kamu güvenliği histerisine bırakıyor. Genel kural olarak, askerler kendilerinin sıradan polis kategorisine indirgenmelerinden hiç hoşlanmazlar; ama gerçeklik buna zorluyor.

Otuz yıl öncesine kadar, sistemin her renkten düşmanı vardı; soluk pembeden ateş kırmızısına kadar: Tavuk hırsızlarının ve kenar mahalle bıçkınlarının yaptıkları, kanlı hikâye müptelalarının ve kriminoloji uzmanlarının dışında polisiye sayfaların okuyucularından başka kimsenin ilgisini çekmezdi. Şimdi, farklı olarak *adli suçluluk* denen şey evrensel bir obsesyon. Suç demokratikleşti ve artık herkesin ulaşabileceği bir yerde: Pek çok

Küresel Korku

Çalışanlar işini kaybetmekten korkuyor.

Çalışmayanlar asla iş bulamamaktan korkuyor.

Açlıktan korkmayan yemekten korkuyor.

Otomobil sürücüleri yürümekten korkuyor, yayalar ezilmekten korkuyor.

Demokrasi hatırlamaktan korkuyor, dil söylemekten korkuyor.

Siviller askerlerden korkuyor, askerler silahsız kalmaktan korkuyor ve silahlar savaşsız kalmaktan korkuyor.

Şimdi korku mevsimi.

Kadının erkeğin şiddetinden korkusu ve erkeğin korkusuz kadından korkusu

Hırsız korkusu, polis korkusu.

Kilitsiz kapı korkusu, saatsiz zaman, televizyonsuz çocuk, uyku hapsız gece korkusu ve uyandırma hapsız gündüz korkusu.

Kalabalık korkusu, yalnızlık korkusu, olandan ve olabilecekten korku, ölme korkusu, yaşama korkusu.

kişi suç işliyor ve herkes suça maruz kalıyor. Tehlikenin boyutu var güçleriyle sıkı baskı ve ölüm cezası isteyen politikacı ve gazeteciler için en verimli esin kaynağını oluşturuyor ve bazı askeri şeflerin sivil alandaki başarılarına yardım ediyor. Demokrasiyi kargaşa ve güvenliksizlikle özdeşleştiren kolektif panik, bazı Latin Amerikalı generallerin politik kampanyalarının başarısını açıklayan olası nedenlerden biri. Kısa bir süre öncesine kadar bu askerler kanlı diktatörlükler gerçekleştirmiş ya da bu diktatörlüklerde önemli roller oynamışlardı, ama sonra şaşırtıcı bir popüler yankıyla siyasete atıldılar. Guatemala Yerlilerinin yok edici meleği General Ríos Montt başkanlık adaylığı yasaklanınca anketlerde en üst sıraya yükseliyordu; Paraguay'da General Oviedo'ya da aynı şey oldu. Bir taraftan

şüphelileri öldürürken bir taraftan da *alın terini* İsviçre bankalarına yatıran General Bussi, Arjantin'in Tucumán eyaletinde tekrar tekrar başkan seçildi ve bir başka üniformalı katil General Banzer Bolivya başkanlığıyla ödüllendirildi.

Ölümü ve yaşamı dolara çevirme yetisindeki İnteramerikan Gelişim Bankası'nın çalışanları, Latin Amerika'nın her yıl suç eylemleri yüzünden 168 milyar dolar kaybettiğini hesaplıyorlar. Dünya suç şampiyonası olsa biz kazanırız. Latin Amerika'da işlenen cinayetler dünya ortalamasından altı kat fazla. Eğer ekonomimiz de suçla aynı hızla büyüseydi, gezegenin en müreffehleri biz olurduk. El Salvador'da barış mı? Ne barışı? Saatte bir cinayet temposuyla, El Salvador savaşın en kötü yıllarındaki şiddeti ikiye katlıyor. Gasp endüstrisi Kolombiya, Brezilya ve Meksika'da en kârlı endüstri. Büyük şehirlerimizde, en azından bir kere soyulma teşebbüsüne uğramayan normal sayılmaz. Rio de Janeiro'da, New York'tan altı kat fazla cinayet işleniyor. Bogotá şiddetin başkenti, Medellín dullar şehri. Seçkinlerin polisleri, *özel grupların* üyeleri, bazı Latin Amerika şehirlerinin sokaklarında devriye gezmeye başladılar: Baştan aşağı üçüncü dünya savaşı için donanmışlar; kızılötesi gece dürbünleri, kulaklıkları, mikrofonları, kurşun geçirmez yelekleri, bellerinde kimyasal sinir gazı kapsülleri ve cephaneleri var, ellerinde otomatik bir tüfek ve baldırlarında da bir tabanca.

Kolombiya'da her yüz suçtan doksan yedisi cezasız kalıyor. Buenos Aires'in varoşlarında da cezasız kalan suçların oranı buna yakın. Bu mahallelerde kısa bir süre öncesine kadar polisler zamanlarının büyük bir kısmını suç işlemek ve gençleri öldürmekle geçiriyordu: 1983'te demokrasinin restorasyonundan, 1997'nin ortalarına kadar polis şüpheli gördüğü 314 delikanlıya ateş açtı. Medya, 1997'nin sonlarında, maaş alan beş bin üniformalıyı haber yaptı, ama kimse nerede olduklarını ve ne yaptıklarını bilmiyordu. Bir taraftan anketler Rio Plata kıyılarında düzenin kuvvetlerine olan güvensizliği ortaya döküyordu: Herhangi bir büyük mesele karşısında polise başvurmaya hazır çok az Uruguaylı ve Arjantinli vardı. Her on Uruguaylıdan altısı adaleti kendi elleriyle sağlıyordu ve bazıları Atıcılık Kulübü'ne devam ediyordu.

Latin Amerika'dan sıradan manzaralar

Devletler şirket olmayı bırakıyor ve polis olmaya yöneliyor.
Başkanlar yabancı şirketlerin temsilcilerine dönüşüyor.
Ekonomi bakanları çok iyi tercüme yapıyor.
Sanayiciler ithalatçıya dönüşüyor.
Giderek çoğalan çoklar, giderek azalan azların artıklarına daha da muhtaç.
İşçiler işlerini kaybediyor.
Köylüler topraklarını kaybediyor
Çocuklar çocuk olma haklarını kaybediyor.
Gençler inanma yeteneklerini kaybediyor.
Yaşlılar emekliliklerini kaybediyor.
"Hayat bir piyango", diye düşünüyor kazananlar.

ABD'deki kamuoyu yoklamalarında her on vatandaştan dördü, suçların yaygınlığı nedeniyle yaşam biçimlerini değiştirdiklerini kabul ediyor ve Rio Grande'nin güneyinde futboldan ve havadan konuşulduğu kadar soygunlardan, baskınlardan konuşuluyor. Kamuoyu endüstrisi yangına körükle gidiyor ve kamu güvenliğini kamu *mania*'sı haline getirmek için elinden geleni ardına koymuyor. Ama hakikat şu ki, gerçeklik daha fazlasını yapıyor. Gerçeklik, şiddetin istatistiklerin itiraf ettiğinden çok daha büyüdüğünü söylüyor. Pek çok ülkede, insanlar şikâyette bulunmuyor, çünkü polise güvenmiyor ya da ondan korkuyorlar. Uruguay basını görülmeye değer baskınlar gerçekleştiren çetelere *süperçete* ve üyelerinin arasında polis olanlara da *poliçete* adını veriyor. Her on Venezuelalıdan dokuzu polisin hırsızlık yaptığına inanıyor. 1996'da Rio de Janeiro polisinin çoğunluğu rüşvet teklifleri aldıklarını kabul etti, bu arada şeflerinden biri "polisin rüşvet almak için yaratıldığını" düşünüyor ve suçu "rüşvetçi ve şiddet kullanan bir polis isteyen" topluma atıyordu.

Uluslararası Af Örgütü tarafından elde edilen ve polisin kendi resmi kaynaklarından gelen bir rapor, Meksika başkentinde işlenen her suçun altısını üniformalıların işlediğini açıklıyordu. Bir yılda yüz suçluyu yakalamak için Washington'da on dört polis gerekiyor, Paris'te on beş, Londra'da on sekiz ve Mexico City'de bin iki yüz doksan beş polis. 1997'de belediye başkanı kabul etti:

- *Polisin aşırı rüşvet almasına izin verdik.*

- *Aşırı mı?* – diye sordu Carlos Monsiváis – *Neler oluyor? Polisleriniz rüşvetçi mi, yoksa iyilik olsun diye mi çalışıyorlar? Çalıştırın şunları.*

Bu yüzyıl sonunda her şey küreselleşiyor ve her şey birbirine benziyor: giyecekler, yiyecekler, yiyecek eksikliği, düşünceler, düşünce eksikliği, suç ve suç korkusu. Bütün dünyada suç, rakamların söylediğinden çok daha fazla artıyor, rakamlar çok fazla söylemelerine rağmen: 1970'den beri, kayıtlara geçen suçlar dünya nüfusundan üç kat fazla arttı: Doğu Avrupa ülkelerinde tüketicilik komünizmi gömerken, gündelik şiddet maaşların düşüşüyle aynı hızda arttı: 1990'larda Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Letonya, Litvanya ve Estonya'da bu oran üç kat arttı. Örgütlü ve

örgütsüz suç, çocuk suçlarının hiç olmadığı kadar arttığı Rusya'ya hakim oldu. Rus kentlerinin sokaklarında amaçsızca dolaşan çocuklara *unutulmuşlar* deniyor. "Evi olmayan yüz binlerce çocuğumuz var," diye itiraf ediyordu yüzyıl sonunda Boris Yeltsin.

ABD'de saldırı dehşeti en tumturaklı biçimiyle 1997 sonlarında Lousiana'da kabul edilen bir yasaya tercüme edildi. Bu yasa otomobil sürücülerine kendilerini soymaya kalkışan hırsızları öldürme hakkı tanıyordu, hırsız silahsız olsa bile. Tepkilerden kaçınmak için bu ateş saçan yaklaşımı televizyondan bütün dişleriyle gülümseyerek Louisiana güzellik kraliçesi haber verdi. Bu arada *sıfır tolerans* politikasıyla suçlulara sert darbeler indiren New York Belediye Başkanı Rudolph Guillani'nin popülaritesi görülmeye değer bir biçimde artmıştı. New York'ta suç oranı polisin tavrındaki sertleşmeyle ters orantılı olarak düştü. Canavarlık düzeyindeki bu baskı, iletişim araçları tarafından övgüler düzülen büyülü reçete, siyahların ve New York nüfusunun çoğunluğunu oluşturan *azınlıkların* üzerine kudurmuşça boşaltıldı. *Sıfır tolerans* hızla, Latin Amerika kentleri için örnek bir modele dönüştü.

Honduras'ta başkanlık seçimleri, 1997: Bütün adayların konuşmalarının ana teması suç ve hepsi korku içindeki nüfusa güvenlik vaat ediyor. Arjantin'de milletvekili seçimleri, aynı yıl: Aday Norma Miralles ölüm cezası taraftarı olduğunu açıklıyor, ama üzüntü duyduğunu da ekliyor: "Bir mahkûmu öldürmek çok az ceza, çünkü acı çekmiyor." Kısa bir süre önce Rio de Janeiro Belediye Başkanı Luiz Paolo Conde, sürekli zincire vurmayı ya da zorunlu çalıştırmayı tercih edeceğini söylemişti, çünkü ölüm cezasının "çok hızlı olmak" gibi uygunsuz bir tarafı vardı.

Kanun dışında yaşayanların istilasını durdurabilecek bir kanun yok: Korkanların sayısı katlanıyor ve korkanlar kendilerini korkutan tehlikeden çok daha tehlikeli olabiliyorlar. Kendilerini tehdit altında hissedenler yalnızca bolluk içinde yaşayanlar değil. Kıtlık içinde hayatta kalmayı başaran sayısız insan, kendilerinden daha yoksul ya da daha umutsuzların pençe darbelerine maruz kalan yoksullar da hissediyor tehdidi. *Gözü dönmüş kalabalık portakal çalan bir çocuğu canlı canlı yaktı*, başlığını

atıyor gazeteler: 1979 ile 1988 arası Brezilya basını 272 linç haberi verdi. Yoksulların yoksullara karşı kör öfkesi, polis hizmeti için ödeyecek parası olmayan insanlar tarafından infaz edilen kıyıcı cezalar. 1997'de Guatemala'da gerçekleşen elli iki linç vakasının failleri yoksullardı. 1986 ile 1991 yılları arasında Jamaika'da gerçekleşen 166 lincin aktörleri de. Bu arada bu beş yılda, hızlı tetikçi Jamaika polisi binden fazla şüpheliyi öldürdü. Yapılan bir anket nüfusun üçte birinin suçluların asılması gerektiğine inandığını gösterdi, çünkü ne halkın intikamı ne de polis şiddeti yeterliydi. 1997'de Rio de Janeiro ve São Paulo'da yapılan anketler halkın yarısından fazlasının kötü şeyler yapanların linç edilmesini *normal* karşıladığını gösterdi.

Nüfusun büyük çoğunluğu, alenen ya da gizli, kanun izin vermediği halde, asker ve polislerin alışıldık katılımları ya da işbirliğiyle ölüm cezası uygulayan ölüm mangalarını alkışlıyor. Brezilya'da gerillaları öldürerek başladılar. Sonra yetişkin suçluları. Sonra homoseksüelleri ve dilencileri. Sonra delikanlıları ve çocukları. Silvio Cunha, Rio de Janeiro'da ticari bir birliğin başkanı 1991'de şöyle düşünüyordu:

- *Favelalardaki bir genci öldürmek, topluma faydalı bir hizmettir.*

Botafogo mahallesindeki bir dükkânın sahibi iki ayda dört kere saldırıya uğradı. Bir polis ona durumu açıkladı, çocukları yakalamak bir işe yaramıyordu, çünkü yargıç onları serbest bırakıyor, onlar da her gün tekrar bizi soymaya geliyorlardı.

- *Size bağlı*, dedi polis.

Ve işi bitirmek için uygun bir fiyata ekstra çalışma teklif etti:

- *İşlerini bitireceğim*, dedi.

- *Bitirmek mi?*

- *Evet, bitireceğim.*

Tüccarların sipariş üzerine Brezilya'da *autodefensa* (özsavunma) olarak anılmaktan hoşlanan yok edici gruplar şehirlerin temizliğiyle meşgul olurken; diğer silahşor arkadaşları da büyük toprak sahiplerinin hesabına, topraksız köylüleri ve rahatsız edici diğer insanları delik deşik ederek kırların temizliğiyle meşgul oluyor. *Isto é* (20 Mayıs 1998) dergisine göre,

Maranhão eyaletinde bir yargıcın hayatı beş yüz dolar, bir din adamı dört yüz dolar ediyor. Bir avukat öldürmenin maliyeti üç yüz dolar. Kiralık katil birlikleri, hizmetlerini abonelere özel indirimlerle internet yoluyla sunuyor.

Kolombiya'da *sosyal temizlik grubu* olduklarını söyleyen ölüm mangaları da gerillaları öldürerek başladılar ve şimdi tüccarların, toprak sahiplerinin hesabına ya da kim iyi para verirse istediklerini öldürüyorlar. Üyelerinin çoğu üniformasız polis ve asker, ama aynı zamanda da erken yaştan itibaren cellat olarak eğittikleri gençler var. Medellín'de on beş yaşındaki çocuklara kolay para ve güçlü heyecanlar sunan kiralık katil okulları faaliyet gösteriyor. Suç sanatları eğitimi gören bu çocuklar, bazen iş olarak kendileri gibi açlıktan ölen başka çocukları öldürüyorlar. Yoksullara karşı yoksullar, alışıldığı gibi. Yoksulluk fazlasıyla küçük bir yorgan ve her biri kendi tarafına çekiyor. Kurbanlar önde gelen politikacılar ve ünlü gazeteciler de olabiliyor. Seçilen beyaza *köpek* ya da *paket* adı veriliyor. Genç katiller işlerinin karşılığını *köpeğin* önemine ve operasyonun riskine göre belirliyor. Yok ediciler çoğunlukla güvenlik satan şirketlerin yasal maskesi altında çalışıyor. 1997 yılının sonlarında, Kolombiya hükümeti üç bin özel güvenlik şirketini denetlemek için otuz müfettiş görevlendirdiğini kabul etti. Önceki sene de örnek bir teftiş gerçekleşmişti: Bir hafta süren incelemede bir müfettiş dört yüz *autodefensa grubunu* gözden geçirdi. Tuhaf bir durumla karşılaşmadı.

Halk Düşmanı/1

1997 Nisan'ında, Brezilyalı televizyon izleyicileri bir oylamaya davet edildi: Silahlı bir saldırının genç failine nasıl bir ceza verilmeliydi? Ezici bir çoğunluğun oyu yok etme yönündeydi: Ölüm cezası oyları hapis cezalarının iki katıydı.

Araştırmacı Vera Malaguti'ye göre, Brezilya'da bir numaralı halk düşmanı modeli, kölelerin torunlarının torunları bir delikanlıydı; favelalarda yaşar, okuma bilmez, *funk* müziği hayranıdır, uyuşturucu kullanır ya da parasını ondan kazanır, kibirli ve saldırgandır, en ufak bir boyun eğme işareti göstermez.

Ölüm mangaları iz bırakmıyor. Dokunulmazlık kuralı çok nadir bozuluyor, çok nadir bozuluyor sessizlik. Bir istisna, Kolombiya'dan: 1991'in ortalarında, Pereira şehrinde yetmiş dilenci delik deşik edilerek öldürüldü. Katiller tutuklanmadı, ama en azından ikisi yönetici on beş polis memuru "disiplin cezası" olarak zorunlu emekliye ayrıldı. Bir başka istisna, Brezilya'dan: 1993 yılının ortalarında, Rio de Janeiro'daki Candelaria Kilisesi'nin ana kapısında uyuyan elli çocuk makineli tüfeklerle tarandı. Sekizi öldü. Katliam dünya çapında yankı buldu, uzun bir yargılama sonunda operasyonu sivil elbiselerle düzenleyen askeri polisler hüküm giydi. Bu adeta bir mucizeydi.

Afanásio Jazadji, São Paulo tarihinde en çok oyu alarak eyalet meclisine milletvekili seçildi. Popülaritesini radyoda kazanmıştı. Hemen her gün elinde mikrofon, vaaz veriyordu: Yeter artık sorunlar, çözüm vakti geldi. Aşırı dolu cezaevleri sorununa çözüm: "Bu ıslah olmaz mahkûmların hepsini yakalayıp duvara dizmeliyiz ve hepsini ateştoplarıyla yakmalıyız ya da bir bomba atmalıyız, boooom, işte sorun çözüldü. Bu serseriler bize milyarlara mal oluyor." 1987 yılında, Bell Chevigny'le röportajında Jazadji işkencenin çok iyi olduğunu açıklıyordu, çünkü polis yalnızca suçlulara iş-

Halk Düşmanı/2

1998'in başlarında, gazeteci Samuel Blixen esaslı bir karşılaştırma yaptı. Uruguay'ın en gösterişli suçlu çeteleri tarafından gerçekleştirilen elli silahlı soygunun toplam ganimeti beş milyon dolar değerindeydi. Bir banka ve bir finançının tek bir kurşun atmaksızın, tabancasız ve tüfeksiz yaptığı iki soygunun toplamı yetmiş milyon dolardı.

kence yapıyordu. "Bazen," diyordu, "polis suçlunun hangi suçları işlediğini bilmiyor ve döverek öğreniyor, tıpkı kocanın karısına sopa atarken yaptığı gibi". "İşkence," diye bitirdi, "gerçeği öğrenmenin tek yoludur".

Daha eskiden, 1252 yılında Papa Inocencio IV sapkınlığından şüphelenilenlere azap çektirilmesini emrediyordu. Engizisyon yirminci yüzyıl teknolojisinin endüstriyel mükemmellik seviyesine yükselttiği acının üretimini geliştirdi. Uluslararası Af Örgütü elli ülkede elektrik şokuyla işkencenin sistemli olarak uygulandığını belgeledi. On üçüncü yüzyılda, iktidar hiçbir şey saklamadan açık açık konuşuyordu; şimdi işkence yapılıyor, ama söylenmiyor. İktidar kötü kelimelerden kaçınıyor. 1996 sonlarında, İsrail Yüksek Mahkemesi, Filistinli mahkûmlara işkence yapılmasına yetki vererek bunu *ılımlı fiziksel baskı* olarak adlandırdı. Latin Amerika'da işkence *yasal baskı* olarak adlandırılır. Adli suçlular ya da adli suçluya benzeyenler ülkelerimizin karakollarında her zaman, "baskı" görürler. Bu gelenektir, normal karşılanılır; polis, askeri diktatörlüklerin politik tutuklulara uygulamış oldukları işkencelerin aynılarını uygulayarak suçları itiraf ettirir. Farklı olarak, o dönemin politik tutuklularının büyük bölümü orta sınıftan, bazıları da üst sınıftan geliyordu ve sosyal sınıf, bazen bu tür durumlarda dokunulmazlık sağlayan tek sınırdır. Askeri dehşet zamanlarında, insan hakları örgütlerinin başını çektiği suç duyurusu kampanyaları, her zaman ahşap çanlar gibi duyulmadan kalmadı: Diktatörlüğe boyun eğmiş

ülkelerdeki kapalı bir çevrede ve hatta evrensel iletişim araçlarında belli bir yankı buldu. Ama şimdi adli suçlulara kim kulak verir? Onlar sosyal olarak değersiz, hukuksal olarak görünmezler. İçlerinden biri işkence gördüğü için suç duyurusunda bulunma deliliğine kalkışırsa polis onu yeniden aynı muameleye alır; hem de kat kat şiddetle.

İğrenç cezaevleri, konserve sardalya gibi istiflenmiş tutuklu, büyük çoğunluğu hükümsüz tutuklular... Çoğu davaları bile görülmeden, neden olduğunu bilmeden oradalar. Eğer karşılaştırılırsa, Dante'nin Cehennem'i Disney işi kalır. Bu kaynayan cezaevlerinde sürekli isyanlar patlıyor ve düzenin güçleri düzensizleri kurşunlarla püskürtüyor, öldürebildikleri herkesi öldürüyor; böylece yer sıkıntısı sorunu biraz hafifliyor. 1992'de, Latin Amerika'nın en kalabalık cezaevlerinde beş yüzden fazla tutuklu isyanı oldu; yığılma meselesinden çok daha büyük meseleler yüzünden. İsyanlardan geriye hemen hepsi soğukkanlılıkla infaz edilmiş dokuz yüzden fazla ölü kaldı.

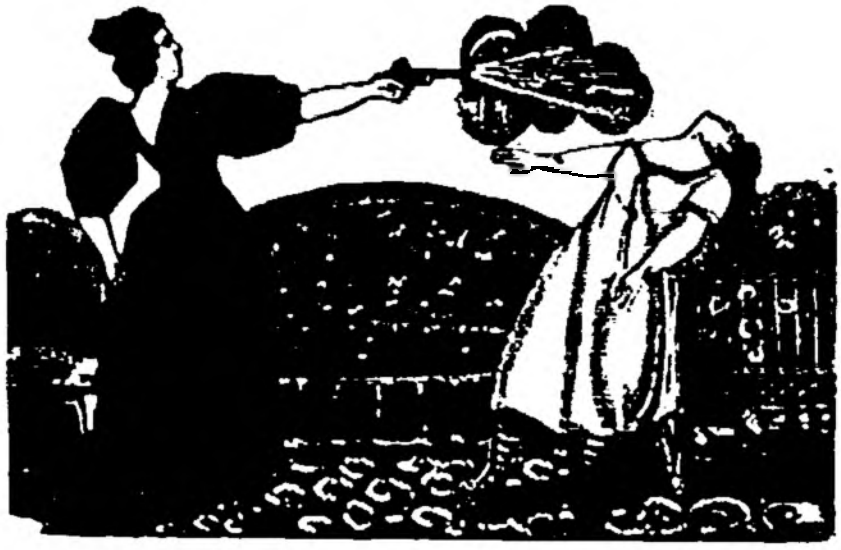
Dilsizlere şarkı söyleten işkence sayesinde, pek çok kişi işlemediği suçlar nedeniyle tutuklu, çünkü özgür bir suçludansa parmaklıklar arkasındaki bir masum daha değerli. Diğerleri, bazı generallerin kahramanlıkları yanında çocuk oyunu kalan cinayetlerini, tüccarlarımızın ve bankacılarımızın dolandırıcılıklarının ya da ülkenin bir parçasını her sattıklarında politi-

kacıların aldığı komisyonların yanında şaka gibi görünen soygunlarını itiraf ettiler. Askeri diktatörlükler artık yok, ama Latin Amerika demokrasilerinin cezaevleri ağzına kadar tutuklularla dolu. Tutuklular doğal olarak yoksul, çünkü yeni açılan bir köprü çöktüğünde, içi boşaltılan bir banka battığında, çimentosuz inşa edilen bir bina yıkıldığında kimsenin hapse girmediği ülkelerde yalnızca yoksullar cezaevine girer.

Yoksulluk üreten aynı iktidar sistemi, ürettiği umutsuzlara acımasız bir savaş ilan ediyor. Yüzyıl önce, Georges Vacher de Lapouge ırkı saflaştırmak için daha çok giyotin talep ediyordu. Bütün dahilerin Alman olduğuna inanan bu Fransız düşünür, *doğal seleksiyonun* hatalarını ve suçluların ve yeteneksizlerin alarm verici çoğalışını yalnızca giyotinlerin düzeltebileceğine ikna olmuştu. "En iyi suçlu ölü suçludur," diyorlar şimdi, sert bir elin sosyal terapisini isteyenler. Toplum, halk sağlığının meşru müdafası adına, bela kesilen varoşlarının tehdidi karşısında boş gezenleri ve uyuşturucu müptelalarını öldürme hakkına sahip. Toplumsal sorunlar polisiye sorunlara indirgendi. Ölüm cezası için gitgide büyüyen bir çığlık yükseliyor. Ölüm cezası cezaevlerindeki harcamalardan tasarruf ettiren adil bir ceza deniyor, sağlıklı caydırıcı bir etki yapıyor ve potansiyel yeniden saldırganı ortadan kaldırarak suçun tekrar etme sorununu çözüyor. Ölerek öğreniliyor. Latin Amerika ülkelerinin çoğunda, yasalar ölüm cezasına izin vermiyor. Buna rağmen, her uyarı ateşi bir şüphelinin ense köküne isabet eden polisi ve dokunulmazlık zırhına bürünüp katliamlarına fütursuzca devam eden ölüm mangalarıyla devlet terörü bu cezayı uygulamayı sürdürüyor. Kanunla ya da kanunsuz, devlet insan katlini tasarlayarak, haince ve ayrımcılıkla uyguluyor. Bununla beraber devlet ne kadar çok öldürürse öldürsün, "hiç kimse"lerin topraklarına dönüşen sokaklardaki çatışmalar katlanarak artıyor.

İktidar yabani otları tekrar tekrar biçse de, köküne saldıramıyor, çünkü bunu kendini tehlikeye atmadan yapamıyor. Suçlu mahkûm ediliyor, ama onu üreten makine değil, tıpkı uyuşturucu kullanıcısının mahkûm edilip, kimyasal avuntu ve onun kaçış illüzyonuna ihtiyaç yaratan hayat biçiminin mahkûm edilememesi gibi. Giderek daha çok insanı sokaklara

ve cezaevlerine gönderen ve giderek daha çok umutsuzluk ve öfke üreten bir toplumsal düzen sorumluluğu üstünden böyle atıyor. Yasalar örümcek ağı gibi, sinekleri ve diğer küçük böcekleri yakalamak için yapılmış, ama büyük kan emicilerin yolunu kesmek için değil, diyor yazar Daniel Drew. Yüzyıldan daha fazla bir süre önce, şair José Hernández yasaları asla kendisini kullanana yönelmeyen bıçakla karşılaştırmıştı. Ama resmi konuşmalar, sanki yasalar herkes içinmiş, yalnızca ondan paçayı sıyıramayan mutsuzlar için değilmiş gibi yasaları yardıma çağırıyorlar. Yoksul suçlular filmin kötü adamları, zengin suçlular senaryoyu yazıyor ve oyuncuları yönetiyor.

Eski zamanlarda, polis çok sayıda ve itaatkâr emek gücüne ihtiyaç duyan üretici bir ekonomik sistemin hizmetinde çalışırdı. Adalet aylakları cezalandırır ve memurlar da onları süngü zoruyla fabrikalara sokardı. Böylece, Avrupalı endüstri toplumu köylüleri proleterleştirdi ve şehirlerde çalışma ahlakını dayatabildi. Ama bugün mesele işsizlik ahlakının nasıl dayatılacağı? Gitgide artan, işleri olmayan ve asla da olmayacak kalabalıklara karşı hangi zorunlu itaat teknikleri geliştirilebilir? Boğulmaya mahkûm bu kadar büyük bir kalabalığın kurtulmaya çalışırken gemiyi alabora etmemeleri için ne yapılabilir?

Bugün, *devletin varlık nedeni*, dünyaya hükmeden ve spekülasyondan

başka bir şey üretmeyen finans piyasalarınınkiyle aynıdır. Chiapas Yerlilerinin sözcüsü alt kumandan Markos mekanizmayı gayet sarih anlatıyor: Devletin, *striptiz*'ine tanıklık ediyoruz. Devlet varlığının en mahrem, en vazgeçilmez teminatı olan baskının dışında her şeyden el çekiyor. Gerçek saati: Devlet yalnızca dış borçları ödemek ve toplumsal barışı sağlamak için varlığını sürdürüyor.

Devlet iş yürüttüğü için ya da ihmalkârlıktan öldürüyor. 1995'in sonları, Brezilya ve Arjantin'den haberler:

İş olarak suçlar: Rio de Janeiro askeri polisinin öldürdüğü sivil sayısı önceki yılın aynı dönemine göre sekiz kat fazla. Buenos Aires varoşlarında polisler gençleri kuş gibi avlıyor.

İhmalkârlık suçları: Brezilya'nın kuzeydoğusunda, Caruarú köyünde aynı anda kırk böbrek hastası öldü, çünkü sağlık ocağı hepsini kirli suyla diyaliz etmişti. Ve Arjantin'in kuzeydoğusunda, Misiones eyaletinde, zehirli atıklarla kirlenen içme suyu tavşan dudaklı ve omuriliklerinde deformasyon olan çocukların doğumuna neden oldu.

Rio de Janeiro'nun favelalarında polisin geldiğini haber vermek için kadınlar başlarının üzerinde taç gibi su kovaları taşıyor, çocuklar uçurtma uçuruyor. Karnaval vakti bu tepelerden kara derili krallar ve kraliçeler iniyor: Beyaz kıvır kıvır peruklar, parıltılı kolyeler, ipek eşarplar. Festivalin bittiği ve turistlerin gittiği Küllenen Çarşamba günü polis hâlâ karnaval kıyafetiyle gezenleri tutukluyor. Bir anlığına hükümdar olan bu ayak takımının tüm yıl boyunca haddini aşmaması için devlet elinden geleni yapıyor. Yüzyılın başında Rio'da yalnızca bir favela vardı. 1940'larda henüz birkaç favela varken yazar Stefan Zweig buraları ziyaret etti. Orada ne şiddet gördü, ne de hüzün. Şimdi Rio'da beş yüzden fazla favela var. Masalara servis yapan, zengin mahallelerde otomobilleri, çamaşırları ve tuvaletleri yıkayan ucuz kollar, çalışanların çoğu favelalarda yaşıyor, bir de bazen uyuşturuculardan para ve nefes alan, üretim ve tüketim pazarına atılanlar. Onları yaratan toplumun bakış açısına göre, favelalar organize suçun ve kokain trafiğinin yatağından başka bir şey değil. Askeri polis, bu favelalara Vietnam Savaşı'nı andıran baskınlarla sık sık girer ve onlarca yok edici

grup da işlerini görür. Ölüler, okuma yazması olmayanların okuma yazması olmayan çocukları, çoğunlukla siyah delikanlılardır.

Yüzyıl önce, İllinois'de bir ıslah evinin yöneticisi, gözetimdeki bu gençlerin üçte birinin kurtuluşu olmadığı sonucuna varıyordu. "Dünyayı, tenselliği ve şeytanı seven" bu çocuklar geleceğin suçlularıydı. Bu üçte birlik çocukla ne yapabileceğini çok iyi bilemiyordu, ama daha o zamanlar İngiliz Cyril Burt gibi bazı bilim adamları, bu yoksulların da yoksullarını imha ederek, "türlerinin çoğalmasını önleyerek" suçu kaynağından yok etmeyi öneriyorlardı. Yüzyıl sonra Güney ülkeleri çok yoksul yoksullara sanki zehirli atıkmış gibi davranıyor. Kuzey ülkeleri tehlikeli endüstriyel atıklarını Güney'e ihraç ediyor, onlardan böyle kurtuluyor, ama Güney tehlikeli insan atıklarını Kuzey'e ihraç edemiyor. Bu kurtuluşu olmayan en yoksullarla ne yapılır? Kurşunlar "türlerinin çoğalmasını" önlemek için yapabildiklerini yapıyor. Bu arada, dünyanın askeri öncüsü Pentagon askeri donanımların yenilenmesi gerektiğini ilan ediyor: Yirmi birinci yüzyıl savaşları, sokak isyanları ve talanlar için özel donanıma gerek duyacak. Washington ve Şili Santiago'su gibi bazı Amerikan şehirlerinde ve İngiltere'deki pek çok şehirde artık sokakları gözetleyen video kameralar var.

Tüketim toplumu kayan yıldızlar gibi şeyleri ve insanları tüketiyor. Şeyler sürmemek üzere üretiliyor ve giderek daha çok sayıda insan annelerinin karnından mahkum olarak doğuyor, doğduktan kısa bir süre sonra ölüyor. Bogotá sokaklarında terk edilmiş, eskiden *baylazlar* denen, şimdi ise *safralar* olarak anılan çocuklar ölmek için işaretlenmişler. Sayısız hiç kimse, yersiz yurtsuz, günümüzün teknolojik diliyle, "ekonomik olarak kullanım dışı" bırakılmışlardır. Piyasa yasaları ucuz emek gücünün aşırı bolluğundan ötürü onları dışarı atıyor. Bu safra insanlığın kaderi ne? Dünya onları ortadan kaybolmaya davet ediyor, onlara, "Siz var değilsiniz, çünkü var olmaya layık değilsiniz," diyor. Resmi gerçeklik onları gizlemeye ya da kaybetmeye çalışıyor. Buenos Aires'in en hızlı büyüyen gecekondu semtine *Gizli Şehir* deniyor, Mexico City'nin çöplüklerinde ve dere yataklarında kartondan ve tenekeden mahallelere ise *Kayıp Şehirler* deniyor.

Casa Alianza Fonu, Guatemala şehrinin sokaklarında yaşayan çok sayıda yetim ve evsiz çocuktan yüz kırktan fazlasıyla söyleşi yaptı: Hepsi birkaç kuruş için bedenlerini satıyordu, hepsi zührevi hastalıklara yakalanmıştı, hepsi yapıştırıcı ya da uçucu madde kullanıyordu. 1990 ortalarında bir sabah, birkaç silahlı adam gelip onları kamyonlarla götürdüğünde bu çocuklardan bazıları bir parkta sohbet ediyorlardı. Bir kız çocuğu bir çöp tenekesine gizlenerek kurtuldu. Birkaç gün sonra dört çocuğun bedeni ortaya çıktı: kulaksız, gözsüz ve dilsiz. Polis onlara iyi bir ders vermişti.

1997 Nisan'ında Brasil'i ziyarete gelen Yerli şefi Galdino Jesús dos Santos bir minibüs durağında uyurken canlı canlı yakıldı. İyi ailelerden, kendi aralarında eğlenen beş delikanlı onu alkolle ıslatıp ateşe verdiler. Kendilerini savunmak için şöyle dediler:

- *Dilenci sanmıştık.*

Bir yıl sonra, Brezilya adaleti gençleri hafif hapis cezalarına çarptırdı, çünkü tam bir cinayetten bahsedilemezdi. Federal Bölge Mahkemesi sözcüsü, gençlerin ellerindeki yanıcı maddenin yalnızca yarısını kullandıklarını açıkladı ve bu da "öldürme maksatlarının olmadığını, yalnızca eğlenmek amacıyla" hareket ettiklerini kanıtlıyordu. Dilenci yakma, Brezilya üst sınıfından gençlerin çok sık yaptıkları bir spordur, ama genellikle gazetelerde haber olarak görünmez.

Safralar: Sokak çocukları, avareler, dilenciler, fahişeler, homoseksüeller, yan kesiciler, diğer küçük çaplı hırsızlar, uyuşturucu müptelaları, sarhoşlar.

1993'te Kolombiyalı *safralar*, birlikte haykırmak için taşların altından çıktılar ve birleştiler. Gösteri, *sosyal temizlik gruplarının* dilencileri öldürüp Barranquilla Üniversitesi'nde anatomi öğrenen tıp öğrencilerine sattıkları öğrenilince patlak verdi. İşte o zaman, hikâye anlatıcısı Nicolás Buenaventura, sistemin kustuklarının karşısına geçip Yaradılış'ın gerçek hikâyesini anlattı. Nicolás, her şeyi yarattıktan sonra Tanrı'nın elinde artık parçalar kaldığını söyledi. Bir taraftan güneş ve ay, zaman ve dünya, denizler ve orman onun ellerinde doğarken, diğer yandan da artık parçaları uçurumdan aşağı yuvarlıyordu. Ama Tanrı'nın kafası karışmış, kadınla erkeği yaratmayı unutmuştu; kadın ve erkeğin kendilerini yaratmaktan başka çareleri kalmamıştı. İşte orada, uçurumun dibindeki o çöplükte, kadın ve erkek Tanrı'nın artıklarından kendilerini yarattılar. Biz insanlar artıklardan doğduk, bu yüzden hepimizde biraz gündüzden, biraz geceden var, hepimiz aynı zamanda hava ve toprak, su ve rüzgârız.

Açık Konuşalım

Birinci Güney Amerika Polis Kongresi, 1979 yılında askeri diktatörlük döneminde Uruguay'da toplandı. Kongre, sonuç bildirgesinde söylenenlere göre, çalışmalarına *Amerika halklarının yolunda ışıldayan yüksek kazançların yararına* yine askeri diktatörlük altındaki Şili'de devam etmeyi kararlaştırdı.

Bu 1979 Kongresinde, yine askeri diktatörlük altındaki Arjantin polisi, çocuk ve genç suçlarına karşı mücadelede düzen güçlerinin işlevini aydınlattı. Arjantin polisinin raporu ekmeğe ekmek, şaraba şarap diyordu: *Konunun köküne, yani özüne, kendi dinamiğinin ve evriminin yaşamsal dinamiğine inmek için, indirgemeci görünse de, sosyal, ekonomik ve kültürel boyutlarıyla çok az ilgisi olan aile gerçeğinin toplumun en küçük yapıtaşı olduğu gerçeğini tekrar tekrar söyleyeceğiz... İlgiden yoksun genç özdeşleşebileceği modelleri diğer alt kültürlerde (hippi, suçlu vb.) arar. Bu şekilde sosyalleşme sürecine bir başlangıç yaratır... Kamu düzeninin yönetim biçimi bireyler arası ilişkilere de sızar ve kişi birey içi ilişki sürecinde bunları bir araya getirerek birey olmanın ve sosyal olmanın bu tek ve bölünmez gerçekliğini yeniden oluşturur... Reşit olmayan bazı gençler, zamanla yozlaşarak bireysel-toplumsal tehdit olabilecek uygunsuz davranışlara kadar gidebilen kötü hal ve tavırlar gösterdilerse de, hemen ortaya çıkarılarak, yönlendirildiler ve sorun çözüldü.*

Korku Endüstrisi

Korku, kârlı ve gelişen sosyal kontrol ve özel güvenlik endüstrilerinin hammaddesi olduğu kadar, talebin sürekliliğini de sağlar. Bu endüstrilere olan talep kendisini yaratan suçlar kadar ya da ondan çok daha hızlı büyüyor ve uzmanlar bunun böyle devam edeceğini teyit ediyor. Özel polis ve özel cezaevleri gitgide artıyor. Bu arada hepimiz, kimimiz az kimimiz çok, komşumuzun gözcüsü ve korkunun tutsakları oluyoruz.

Tutsak gardiyanlar devri

"En iyi reklamlarımız televizyon haberleri" diyor ve ne dediğini çok iyi biliyor güvenlik satış uzmanlarından biri. Guatemala'da bu alanda çalışan yüz seksen, Meksika'da altı yüz, Peru'da bin beş yüz, Kolombiya'da üç bin şirket var. Özel güvenliğe, Kanada ve ABD'de kamu güvenliğinden iki kat fazla harcama yapılıyor; yüzyıl sonunda ABD'de iki milyon özel polis olacak. Arjantin'de güvenlik ticaretinin yıllık hacmi bir milyar dolar. Uruguay'da üç yerine dört kilidi olan evlerin sayısı her gün artıyor; öyle ki bazı kapılar haçlı savaşçılarını andırıyor.

Chico Buarque'nin bir şarkısı polis sireni sesleriyle başlıyor: *Hırsız çağırın! Hırsız çağırın!* diye yalvarıyor Brezilyalı şarkıcı. Latin Amerika'da "suç-kontrol" endüstrisi yalnızca durmak bilmeyen silahlı soygun, gasp,

cinayet ve tecavüz haberleri fırtınasından beslenmiyor. Aynı zamanda, şevkle suç işleyen ve suçluları yakalamakta şüphe uyandıracak kadar yetersizlik gösteren kamu polisine duyulan güvensizlikten de besleniyor. Ve artık, kaybedecek çok az şeyi olanların dahi herkesin evleri teller ya da parmaklıklarla çevrili: Biz ateistler de dahil hepimiz kendimizi polise havale etmeden önce Tanrı'ya emanet ediyoruz.

Kamu polisinin daha yeterli olduğu ülkelerde de, cinayet tehdidi karşısındaki uyarılar korkunun özelleştirilmesine tercüme ediliyor. ABD'de yalnızca özel polis sayısı kat kat artmıyor, çalışma masası çekmecelerinde ya da arabaların torpido gözünde hazır bekleyen ateşli silahlar da artıyor. Aktör Charlton Heston başkanlığındaki National Rifle Association neredeyse üç milyon üyeye sahip ve silah taşımayı kutsal yazılarla haklı gösteriyor. Göğüslerini gururla kabartmaları yersiz değil: Vatandaşlarının elinde 230 milyon ateşli silah var. Bu, bebekleri ve kısa pantolonlu çocukları dışarıda bırakırsak, her ruha bir silah ortalaması anlamına geliyor. Aslında nüfusun üçte biri ateşli silahlara sahip. Bu üçte bir için, silah sevilen kadın gibi, onsuz uyunmaz ve kredi kartı gibi, onsuz dışarı çıkılmaz.

Bütün dünyada, ev hayvanı olmanın lüksünü yaşayan köpeklerin sayısı günden güne azalırken, önlerine konacak kemiği kazanmak için yabancıları korkutmak zorunda kalanlar her gün artıyor. Otomobil alarmları ve kadınların çantasında, erkeklerin cebinde deli gibi çınlayan küçük kişisel alarmlar su gibi satılıyor. Bir de elektronik taşınabilir titreşimli aletler ya da şüpheliyi bayıltan şok aletleri, uzakta tutan spreyler var. İsmiyle yüzyıl sonu tutkularını çok iyi adlandıran *Security Passions* (Güvenlik Tutkuları) şirketi geçenlerde piyasaya bakışları üzerine çeken, ama kurşunları geri çeviren bir ceket sürdü. "Kendinizi ve ailenizi koruyun" tavsiyesinde bulunuyor bu sportif görünümlü deri zırhların internetteki reklamı. (Kolombiya'da her zaman iyi iş yapan kurşun geçirmez yelek fabrikaları her gün daha çok çocuk yeleği satıyor.)

Pek çok yere insanları ve şirketleri ekrandan kontrol eden kapalı devre televizyonlar ve monitörlü alarmlar yerleştiriliyor. Elektronik gözetleyiciler bazen bu kişilerin ve şirketlerin hesabına çalışıyor, bazen de devletin.

Bırakın çocuklar bana gelsinler

ABD'de yaşı küçük olanlara ateşli silah satışı yasak, ama reklamlar bu müşteri grubunu hedef alıyor. National Rifle Association'un bir bildirisi atış sporlarının geleceğinin, "torunlarımızın elinde" olduğunu söylüyor ve National Shooting Sports Foundation'ın bir broşürü on yaşındaki herhangi bir çocuğun evde yalnız kaldığında ya da bir şey almak için tek başına dışarı çıktığında bir ateşli silah taşıması gerektiğini iddia ediyor. New England Firearms fabrikasının kataloğunda "hepimizin sevdiği bu sporların geleceğinin" çocuklar olduğu söyleniyor.

Violence Policy Center'ın verilerine göre, ABD'de kurşunlar *her gün* cinayet, intihar ya da kaza olarak on dokuz yaşından küçük on dört delikanlıyı ya da çocuğu öldürüyor. Ülke, çocuk kurşunlamaları yüzünden tedirgin ve tiksintiyle homurdanıyor. Her üç kurşunlamanın ikisinde, neredeyse hep beyaz, çilli bir çocuk ortaya çıkıyor ve sınıf arkadaşlarını ya da öğretmenlerini tarıyor.

Arjantin'de devlet haber alma örgütlerinin on bin çalışanı insanları izlemek için günde iki milyon dolar harcıyor: Telefonları dinliyor, filme alıyor ve kaydediyorlar.

Kamu güvenliğini gerekçe ya da bahane olarak kullanmayan ülke yok. Gizli kameralar ve gizli mikrofonlar bankalara, süpermarketlere, bürolara, stadyumlara giriyor, bazen özel hayatın sınırlarını aşıp herhangi bir vatandaşın yatak odasındaki adımlarını bile izliyor. Televizyonun düğmelerinde gizli bir göz olmasın sakın? Kül tablasından dinleyen alıcılar? Televizyondan İsa'nın yoksulluğu üzerine vaazlar veren trilyoner Billy Graham, telefonda, hatta yatakta karısıyla konuşurken bile çok dikkat ettiğini kabul

ediyor. "Bizim işimizin Büyük Birader'le ilgisi yok" diye savunuyor kendini ABD Güvenlik Endüstrisi Birliği Sözcüsü. Yarım yüzyıl önce George Orwell bir kehanet romanında, iktidarın, Büyük Birader'in, televizyon ekranından bütün insanları gözetlediği bir kentin karabasanını hayal etmişti. Romana 1984 adını verdi. Belki tarihte yanılmıştı.

Kimler gardiyan, kimler tutsak? Rahatlıkla, bir şekilde hepimizin tutsak olduğu söylenebilir. Cezaevinde olanlar ve dışarıda olanlar. İhtiyaçlarının tutsağı olanlar, yaşamak için çalışma lüksleri olmadığı için, çalışmak için yaşamaya mecbur olanlar özgür mü? Ya umutsuzluğun tutsağı olanlar, işi olmayanlar ve asla da olmayacak olanlar, çalarak ya da mucizelerle yaşamaya mahkûm olanlar? Hepimiz korkunun esiri değil miyiz: yukarıdakiler, aşağıdakiler ve ortadakiler? "Gemisini kurtaran kaptandır"a mecbur bırakılan toplumlarda hepimiz tutsağız, gözleyenler ve gözlenenler, seçilmişler ve paryalar. Arjantinli karikatürist Nik, mahalleden bir komşusuyla söyleşi yapan bir gazeteci hayal etmiş, komşusu parmaklıklara dayanarak yanıt veriyor:

- Baksana... hepimiz pencerelere parmaklık yaptırdık, TV kameraları, yansıtıcılar, çifte kilitler ve siyah camlar taktırdık...

- Artık akrabalarınızı kabul etmiyor musunuz?

- Ediyorum, ama artık ziyaret saatlerim var.

- Peki polis ne diyor bu duruma?

- Eğer böyle iyi davranmaya devam edersem, pazar sabahı fırına kadar gidebileceğimişim.

Şehirlerin varoşlarında tenekeden ve tahtadan kulübelerde bile parmaklıklar gördüm, kendisini diğer yoksullardan korumaya çalışan yoksullar, kilise fareleri gibiler, hepsi birbirinden yoksul. Şehrin gelişimi, aynı zamanda eşitsizliğin de yayılmasına neden oluyor. Varoşlar büyüyor ve varoşlarda bakımsız kulübeler ve bahçeler var. Zenginlerin siteleri, onlara hizmetçi, bahçıvan ve bekçi tedarik eden bu varoşlardan çok da fazla uzak olamaz. Umutsuzluk mekânlarında, yol keserek yiyecek bulanların hırgürü nöbet bekler. Ayrıcalıklılığın mekânlarında, zenginler ev hapsinde yaşar. Buenos Aires'te San Isidro'da bir sitede gazete dağıtıcısı şöyle dalga geçiyor:

-Burada yaşamak mı? Hayır, deli miyim ben? Gizleyecek bir şeyim olmadıktan sonra neden buraya tıkılıp kalayım?

Helikopterler São Paulo şehrinin göklerinden geçiyor, lüks hapishane evlerinden, merkezdeki binaların çatılarındaki pistlere gidip geliyorlar. Suçlular tarafından gasp edilmiş, hava kirliliğiyle zehirlenmiş sokaklar, uzak durulması gereken birer tuzak. Şiddetin ve hava kirliliğinin kaçakları zenginler gizliliğe mecburlar. Teşhirci tutkunun çıkmazları: Bolluk giderek yüksek duvarların arkasına, diğerlerinin kıskançlığına ve açgözlülüğüne görünmeyen bu yüzsüz evlere tecrit olmaya mahkûm. Büyük şehirlerin dışlarında mikrokentler yükseliyor. Elektronik güvenlik sistemleri ve sınırlarını bekleyen silahlı güvenlik görevlileri tarafından korunan evler burada toplanıyor. Aynı şekilde alışveriş merkezleri eski zamanların katedrallerine karşılık geliyor, zamanımızın bu şatolarının da düşmanı ayırt etmek ve onu sınırların dışında tutmak için kuleleri, burçları ve mazgalları

Aile Tarihi

Nicolás Escobar'ın en sevdiği teyzesi, Asunción del Paraguay'daki evinde, yatağında uyurken huzur içinde öldü. Teyzesini kaybettiğini öğrendiğinde Nicolás şimdiden altıncı yaşını ve televizyon karşısında binlerce saatini doldurmuştu. Nicolás sordu:

-Onu kim öldürdü?

var. Ama eski taştan kalelerden farklı olarak ne görkeme ne de güzelliğe sahipler.

Korkunun tutsakları esir olduklarını bilmezler. Ama göğüslerine bir numara asılan ceza sisteminin mahkûmları özgürlükleriyle beraber özgür olmadıklarını unutma özgürlüklerini de kaybettiler. En modern cezaevleri modanın en son haykırışı, hepsi had safhada güvenlikli hapishaneler olma eğiliminde. Artık eskiden söylendiği gibi, suçluyu tekrar topluma kazandırmayı, yoldan çıkanı iyileştirmeyi amaçlamıyorlar. Amaç sadece tecrit etmek, artık kimse yalandan vaaz verme zahmetine girmiyor. Suçlunun rehabilitasyonu için ilk adım olabilecek suç işleyenin nereden geldiği, neden suç işlediği gibi soruları görmemek için adalet gözlerini yumuyor. Yüzyıl sonunun cezaevi modelinin ne kurtarma ne de cezalandırma gibi en ufak bir amacı yok. Toplum kamu tehlikesini kafese kapatarak anahtarı uzağa fırlatıyor.

ABD'de yeni inşa edilen bazı cezaevlerinde, çelik duvarlı hücreler, penceresiz ve kapılar elektronik olarak açılıp kapanıyor. ABD'nin ceza sisteminin mahkûmlara cömert olduğu tek konu onları uyuşturan televizyonlar; üstelik diğer mahkûmlarla çok az ilişkisi olan ya da hiç olmayan mahkûmların sayısı giderek artıyor. Tecrit edilmiş mahkûm, ayda yılda bir, başka bir mahkûmu görebiliyor ve gardiyanların sayısı da gittikçe azalıyor. Günümüz teknolojisi, tek bir memurun, kontrol kabininden, yüz mahkûmu gözetlemesini olanaklı hale getiriyor. Makineler her şeyi yapıyor.

Jack Love adlı bir yargıç, uzaktan kumandalı şirin bileziği tasarladığından beri ev hapsinde tutulan mahkûmlar da elektronik yöntemlerle kontrol ediliyor. Suçlunun el ya da ayak bileğine takılan bilezik, hareketlerini gözlem altında tutmayı sağlıyor, onu çıkarmaya çalışıyor mu, içki içiyor mu ya da evinden kaçıyor mu bilmeye yarıyor. Bu arada, kriminolog Nils Christie yakın gelecekte ölüm cezalarının videolarla gerçekleştirileceğini açıkladı. Böylece sanığı suçlayan savcı da, savunan avukat da, mahkûm eden yargıç da onu kanlı canlı bir insan olarak görmeyecek.

1997'de, ABD cezaevlerinde bir milyon sekiz yüz bin mahkûm vardı, on yıl öncesinin iki katından fazla. Ama, ev hapsinde tutulanlar, kefaletle ya da şartlı salıverilenler de hesaba katılırsa rakam *üçe* katlanıyor. Bu toplam içinde siyah mahkûmların oranı *Apartheid*'ın en kötü zamanlarında Güney Afrika'daki hükümlülerden beş kat fazla ve bütün Danimarka nüfusuna eşit. Herhangi bir yatırımcının iştahını kabartan bu kalabalık müşteri topluluğu, özelleştirmeyi teşvik eden en önemli faktör oldu. Her ne kadar, kısa ama etkili tecrübe, rezalet yemekleri ve kötü muameleyi gözler önüne serse de, özel cezaevlerinin devlet cezaevlerinden daha ucuz olmadığını, çünkü aşırı kazançların düşük maliyetlere bağlı olduğunu gösterse de, ABD'de özel cezaevlerinin sayısı her geçen gün artıyor.

Çok eskiden, on yedinci yüzyılda, İngiliz gardiyanlar yargıçlara kendilerine mahkûm göndermesi için rüşvet verirlerdi. Tahliye günleri geldiğinde, mahkûmlar gardiyanlara öylesine borçlu çıkardı ki hayatlarının sonuna kadar onlar için dilencilik yapar ya da çalışırlardı. Yirminci yüzyılın sonlarında, özel cezaevi şirketi Corrections Corporation, New York borsasındaki en kazançlı beş şirketten biri olarak sivriliyor. Corrections Corporation, Kentucky Fried Chicken'dan gelen sermayesiyle 1983'te doğdu ve başlangıcından itibaren tavuk gibi cezaevi satacağını ilan etti. 1997 sonlarında, hisselerinin değeri yetmiş kat arttı ve şirket artık İngiltere, Avustralya ve Puerto Rico'da da cezaevleri kuruyor. Ama iç pazarda cezaevleri peynir ekmek gibi satılıyor. ABD'de mahkûmların sayısı günden güne artıyor. Cezaevleri her zaman dolu oteller gibi. 1992'de yüzden fazla şirket cezaevlerinin yönetimi, yapımı ve tasarımı işine yöneldi.

Satılık

1998 Nisan'ında *Corrections Today* isimli Kuzey Amerikan dergisinde yayınlanan bazı ilanlar:

Bell Atlantic telefon konuşmalarını izlemek ve denetlemek için "en güvenilir" telefon sistemlerini sunuyor: "kim, ne zaman, nasıl kimi arıyor, tam kontrol".

US West Inmate Telephone Service dudaklarının arasında bir izmarit, pusuya yatmış bir mahkûm gösteriyor: "Seni parçalayabilirdi. Cezaevinin herhangi bir yerinde kesici bir silah gizleyen iriyarı bir mahkûm olabilir."

Diğer sayfada yine tehditkâr bir gölge, yine pusuya yatmış bir başka mahkûm: "Ona bir adım bile izin vermeyeceksin," diyor yüksek güvenlikli en iyi kilitleri sunan LCN şirketi: "Sıkıca kapalı olmayan kapı kargaşaya açık bir davet"tir.

"Mahkumlar giderek daha zorlu hale geliyor. İyi ki bizim ürünlerimiz de öyle" diye güvence veriyor, tahrip edilmez mobilyalar üreten Modu Form.

Motor Coach Industries tekerlekler üzerindeki son model cezaevini gösteriyor. Çelik kafeslere ayrılmış bir tür köpek kulübesi adeta. "Zamandan tasarruf et, dolardan tasarruf et" diye tavsiye ediyor cezaevi üreticisi Mark Correctional Systems. "Tasarruf! Kalite! Hız! Dayanıklılık! Güvenlik!"

1996'da, World Research Group, bu dinamik endüstrinin kazancını *en üst seviyeye çıkarmak* amacıyla uzmanlarla bir toplantı düzenledi. Çağrı metninde şöyle deniyordu: "Tutuklular ve hükümlüler artarken, kazançlar da artar: Cinayetin kazançları." Aslında, ABD'de suçluluk son yıllarda azaldı, ama piyasa giderek daha çok tutsak sunuyor. Mahkum sayısı yalnızca suçluluk arttıkça artmıyor, azalınca da artıyor. Yaptıklarından dolayı

mahkûm olmayan, yapabilecekleriniden dolayı mahkûm oluyor. Suç istatistiklerine bakılırsa bu alandaki parlak gidişatı bozacak bir neden yok. Üstelik sektörün yöneticilerinden Diane McClure, Ekim 1997'de iyi haberlerle hissedarlarını rahatlatıyor: "Piyasa analizlerimiz *gençlerde* suç oranının artmaya devam edeceğini gösteriyor."

1998'in başlarındaki bir söyleşide, yazar Toni Morrison şunları söylüyordu: "Özel cezaevlerinde mahkûmların maruz kaldığı kötü muamele öylesine rezalet ki, Teksaslıları bile korkuttu. Yufka yürekliliği ile tanınmayan Teksaslılar sözleşmeleri feshediyorlar." Ama eli kolu bağlı mahkûmlar, serbest piyasaya hizmet etmek zorunda ve herhangi bir maldan daha iyi davranılmayı hak etmiyorlar. Özel cezaevleri yüksek güvenlik ve düşük maliyette uzmanlaştı, şimdi her şey acının ve cezanın endüstrisinin kazandırmaya devam edeceğini gösteriyor. National Criminal Justice Comission, cezaevi nüfusundaki artış bugünkü temposuyla devam ederse, 2020 yılında her on siyah erkekten altısının demir parmaklıklar arkasında olacağını hesaplıyor. Son yirmi yılda, cezaevlerine yapılan kamu harcamaları yüzde dokuz yüz arttı. Bu genel güvensizlik ikliminden rahatsızlık duyan nüfusa en ufak bir rahatlama bile vermedi, ama cezaevi endüstrisinin kârlılığına çok büyük katkı sağladı.

"Sonuç olarak, cezaevi para demek," diye bitiriyor Nils Christie. Ve Britanyalı bir parlamenterin hikâyesini anlatıyor: Sir Edward Gardner 1980'lerde konuyu araştırmak için kurulan bir Avrupa komisyonunun başkanı olarak ABD'ye bir inceleme gezisinde bulunur. Sir Edward özel cezaevlerinin düşmanıdır. Londra'ya fikrini değiştirmiş ve Contract Prison PLC'nin başkanı olarak döner.

Biçki Dikiş Kursları: Ismarlama düşman nasıl yaratılır?

Büyük *işlerin* çoğu suçu harekete geçiriyor ve suçtan besleniyor. Hiçbir zaman, bu kadar ekonomik kaynak, teknolojik ve bilimsel bilgi ölümün üretimini desteklemek için seferber edilmemiştir. Dünyaya en çok silah satan ülkeler dünya barışını üstlenenlerle aynı. Şanslarına, barış tehdidi zayıflıyor, kara bulutlar artık uzaklaşıyor, savaş pazarı kendini toparlıyor ve kârlı kan dökme işi vaatkâr bakış açıları sunuyor. Silah fabrikaları ihtiyaçları ölçüsünde düşmanlar yaratan fabrikalar gibi çalışıyor.

Şeytanın geniş gardırobu

Askeri ekonomi için haberler iyi. Bu, ekonomi için de haberler iyi demektir. Silah endüstrisi, ölüm satışı, şiddet ihracı çalışıyor ve kazanıyor. Dünya sağlam ve yükselen pazarlar sunuyor. Bir yandan evrensel adaletsizlik tohumu iyi mahsuller vermeye devam ederken, bir yandan da suçluluk ve uyuşturucu kullanımı, sosyal çalkantı ve ulusal, bölgesel, yerel, kişisel nefret artıyor.

Soğuk Savaş'ın ardından birkaç yıllık düşüşten sonra, silah satışı tekrar arttı. Dünya silah pazarı 1996 yılında, toplam kırk milyar dolarlık bir faturayla yüzde sekiz artış gösteriyordu. Alıcı ülkelerin başında dokuz milyar dolarla Suudi Arabistan geliyor. Bu ülke, uzun yıllardan beri aynı zamanda insan haklarını ihlal eden ülkelerin de başında geliyor. Uluslararası Af

Bakış açısı/7

San Francisco'da bir duvar yazısı: "Oylar bir şeyi değiştirseydi, yasadışı olurdu."

Rio de Janeiro'da bir başka duvar, bir başka yazı: "Erkekler doğursaydı, kürtaj yasal olurdu."

Ormanda en güçsüzü yeme alışkanlığına *şehir kanunu* mu diyorlar?

Hastalıklı bir halkın bakış açısına göre sağlıklı para ne anlama gelir?

Silah satışı ekonomi için iyi haber. Öldürdükleri için de öyle mi?

Örgütü 1996'da "işkence ve kötü muameleye dair raporlar almaya devam ettiklerini, mahkemelerin en azından 27 kişiye 120 ile 200 kırbaçlık cezalar verdiklerini" söylüyor. Bunların arasında 24 Filipinli, homoseksüel davranışları yüzünden mahkûm edildi. En azından 69 kişi ölüm cezasına çarptırıldı ve cezaları infaz edildi." Son olarak, "Kral Fahd hükümeti siyasi partileri ve sendikaları yasaklamayı sürdürüyor. Basın üzerinde katı bir sansür uygulamaya devam ediyor."

Uzun yıllardan beri bu petrol krallığı ABD silah endüstrisinin ve Britanya savaş uçaklarının en iyi müşterisi. Petrolle silahın bu sağlıklı değiş tokuşu, Suudi diktatörlüğünün iç muhalefeti kanında boğmasına izin veriyor, Büyük Britanya ve ABD'nin savaş ekonomilerini beslemelerini ve herhangi bir tehdide karşı enerji kaynaklarını sağlama almalarını sağlıyor. Silah ve petrol, ulusal refahın iki kilit unsuru. Şüpheci biri Kral Fahd'ın silahlara ödediği bu milyonlar karşılığında dokunulmazlık satın aldığı düşüncesine varabilir. Kim bilir hangi nedenlerle, kitle iletişim araçlarında Suudi Arabistan'ın zulmünden bahsedildiğini ne duyuyoruz, ne görüyoruz, ne de okuyoruz. Bu iletişim araçları, elbette, diğer Arap ülkelerindeki

insan hakları ihlallerinden endişe duyuyorlar. İslami köktencilik yalnızca işleri engellediğinde şeytani bir şey oluyor. En iyi dostlar en çok silah satın alanlar. ABD silah endüstrisi, insan haklarıyla tek ilgileri bu hakları yok etmek için ellerinden geleni yapmak olan terörist hükümetlere silah satarak terörle mücadele ediyor.

Barış Dönemi'nde, ki bunun 1946 yılında başlayan tarihsel dönemin adı olduğu söyleniyor, savaşlarda 22 milyondan fazla insan öldürüldü, kırk milyon kişi topraklarından, evlerinden ya da ülkelerinden sürüldü. Haber tüketicisi televizyon izleyicilerine taşınan bir savaş ya da çatışma asla eksik olmaz. Ama ne olduğunu anlamamıza yardım edecek hiçbir konuda bilgilendiriciler asla bilgilendirmez ve yorumcular asla yorumlamaz. Bunun için, en temel soruları cevaplandırarak başlamalılar. *Bütün bu insan acısının ticaretini yapanlar kim? Bu trajediden kim kazançlı çıkıyor?*

Bakış açısı/8

Yakın bir zamana kadar, Atina demokrasisini inceleyen tarihçiler laf arasında değinmenin dışında kadınlardan ve kölelerden asla bahsetmezlerdi. Köleler Yunan nüfusunun çoğunluğunu, kadınlarsa yarısını oluşturuyordu. Atina demokrasisi kadınların ve kölelerin bakış açısından nasıl görünüyordu acaba?

ABD Bağımsızlık Beyannamesi 1776'da "bütün insanların eşit doğduğunu" ilan etti. Siyah kölelerin, köleliklerini sürdüren bu beyanname yarım milyon kölenin bakış açısına göre ne anlama geliyordu? Ya hiçbir hakları olmadan yaşamaya devam eden kadınlar, kimle eşit doğuyorlardı?

ABD'nin bakış açısına göre, Vietnam'da ölen askerlerinin adlarının Washington'da devasa bir mermer duvarın üzerine kazınması adildi. ABD işgalinin öldürdüğü Vietnamlıların bakış açısına göre orada altmış duvar eksik.

"Cellatın yüzü her zaman iyi gizlenmiştir," diye söylüyor bir şarkısında Bob Dylan.

1968'de, bir kurşun yüzünü parçalamadan iki ay önce, Dr. Martin Luther King ülkesinin "dünyadaki en büyük şiddet ihracatçısı" olduğunu açıkladı. Otuz yıl sonra, rakamlar dünyanın silaha harcadığı on dolardan dördünün ABD'ye gittiğini gösteriyor. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Enstitüsü verileri, en büyük silah satıcılarının ABD, Büyük Britanya, Fransa ve Rusya olduğunu belirtiyor. Listede birkaç sıra geriden de Çin geliyor. Bu ülkeler, tesadüf bu ya, aynı zamanda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde veto hakkı bulunan beş ülke. Herkesin bildiği gibi, veto hakkı *karar gücü* anlamına gelir. En büyük uluslararası örgütün bütün ülkelerin yer aldığı Genel Kurul'u tavsiyeler sunar; ama karar veren Güvenlik Konseyi'dir. Kurul konuşur ya da susar, Konsey yapar ya da yapmaz. Bir başka değişle, *dünya barışı silah ticaretinden en büyük payı alan beş gücün ellerinde.*

Sonuç hiç de şaşırtıcı değil. Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri canlarının istediğini yapma hakkının keyfini çıkarıyor. Son on yılda, mesela ABD Panama şehrinin en yoksul mahallesini, serbestçe bombalayabildi, sonra Irak'ı dümdüz etti. Rusya Çeçenistan'daki bağımsızlık çığlıklarını kana bulayarak cezalandırabildi. Fransa Pasifik'i nükleer denemeleriyle kirletebildi. Çin, 1989 ortalarında Tienanmen Meydanı'nda otomatik tüfeklerle taranıp yere düşen insanların on katını her yıl yasal olarak kurşuna dizmeye devam edebiliyor. Daha önce Malvin Adaları'ndaki savaşta olduğu gibi, Panama'nın işgali de askeri havacılığın yeni modellerinin yeterliliğinin denenmesine yaradı. Televizyon, Irak'ın işgalini pazara sürülen yeni silahların teşhir edildiği evrensel bir vitrine çevirdi: Büyük Bağdat Fuarı'na, ölümdeki yenilikleri görmeye gelin.

Dünyanın talihsiz savaş ve barış dengesine kimsenin şaşırmaması gerek. Birleşmiş Milletler'in barış girişimleri için harcadığı her bir dolara karşılık dünya savaş harcamalarına iki bin dolar yatırım yapıyor. Avcının ve avın aynı türden olduğu, kardeşlerini en çok öldürenin en başarılı olduğu sürek avının kurban ayinlerine adanan iki bin dolar. Bay Teodore Roosevelt

Muammalar

İskeletler neye güler?

Sahibi olmayan fıkraların sahibi kimdir? Fıkraları bulan ve tohumlarını dünyaya yayan bu ihtiyar kim acaba? Hangi mağarada gizleniyor?

Nuh sivrisinekleri neden gemisine aldı?

San Francisco de Asis sivrisinekleri de sever miydi?

Eksik heykeller de fazla heykeller kadar çok mu?

Eğer iletişim teknolojisi her gün daha da gelişiyorsa, insanlar neden her gün daha da iletişimsiz?

İletişim uzmanlarını neden Tanrı bile anlamıyor?

Neden cinsel eğitim kitapları insanı yıllarca aşk yapma isteğinden yoksun bırakıyor?

Savaşlarda, silahları kim satıyor?

"hiçbir barışçıl zafer, savaşın mükemmel zaferi kadar ihtişamlı olamaz," derken ne dediğini iyi biliyordu. 1906'da Nobel Barış Ödülü'nü ona verdiler.

Dünyada otuz beş bin nükleer silah var. Bunun yarısı ABD'nin, diğer yarısı Rusya'nın ve küçük ölçüde diğer güçlerin elinde. Nükleer tekelin sahipleri, Pakistan, Hindistan ya da her kim olursa kendi bombasını yapma düşünü gerçekleştirmeye kalkınca kıyameti kopartıyor. İşte o zaman bu silahların dünyaya karşı ölümcül tehdidini kınıyorlar: Bu silahlardan her biri onlarca milyon insanı öldürebilir ve birkaç tanesi insanın gezegendeki macerasını bitirmeye yeter, gezegeni de tabii. Ama büyük güçler hiçbir zaman Tanrı'nın bu tekeli onlara verme kararını ne zaman aldığını, ya da bu silahları üretmeye neden devam ettiklerini söylemiyorlar. Soğuk Savaş yıllarında nükleer donanım karşılıklı caydırıcılığın en etkili aracıydı. Ama şimdi, ABD ve Rusya kol kola ilerlerken, bu sınırsız silahlanma neye karşı? Kimi korkutmak için? Bütün insanlığı mı?

Her savaşın bir düşmana, hatta mümkünse birden fazlasına ihtiyaç duymak gibi bir zaafı vardır. Kendiliğinden ya da provokasyon sonucu, gerçek ya da üretilmiş bir tehdit ya da saldırı olmadan savaş çok az inandırıcı olurdu ve silah arzı dramatik bir talep düşüşü sorunuyla karşı karşıya kalabilirdi. 1989'da, dünya pazarına askeri üniformalı, askeri selam veren yeni bir Barbie bebek sürüldü. Barbie bebek askeri kariyerine başlamak için kötü bir zaman seçmişti. O yılın sonlarında, Berlin Duvarı yıkıldı ve hemen ardından her şey çöktü. Şer İmparatorluğu devrilmişti ve birdenbire Tanrı Şeytan'ın yetimi kaldı. Pentagon bütçesi ve silah ticareti ilk bakışta zor durumdaydı.

Düşman aranıyor. Yıllar öncenin kötüleri Almanlar ve Japonlar iyi olmuşlardı. Şimdi de Ruslar günden güne azı dişlerini ve keskin kokularını kaybettiler. Kötü adam yokluğu sendromuna Hollywood'da acele bir çözüm bulundu. Ronald Reagan, parlak peygamber, yıldızlar mekânında savaşı kazanmak gerektiğini ilan etti. Hollywood'un bütün yeteneği ve parası galaksilerde düşman üretimine adandı. Dünya dışı işgal önceden de sinemanın konusu olmuştu, ama ne acı çektirmiş, ne de zafer kazandırmıştı.

Film stüdyoları korkunç Marslıların ve diğer sürüngenlerin ya da ahmakları kandırmak veya maliyetleri düşürmek için insan biçimine bürünen iğrenç böceklerin tehdidini sergilemek için aceleyle kolları sıvadı. Ve müthiş gişe hasılatları yakaladılar.

Bu arada, burada, dünyada, manzara iyileşti. Kötülük arzının düştüğü bir gerçek, ama Güney'de uzun ömürlü alçaklar var olmayı sürdürüyor. Pentagon kırk yıllık vefakâr hizmeti için Fidel Castro'nun heykelini dikmeli. Vaktiyle çok talep gören Muammer Kaddafi pek değerli bir alçaktı, şu sıralar çok az çalışıyor, ama seksenli yıllarda iyi çocuk olan Saddam Hüseyin, doksanlarda kötülerin kötüsü oluverdi. O kadar faydalıydı ki, 1998'in başlarında, insanlar Başkan Bill Clinton'un cinsel alışkanlıklarını konuşmayı bıraksın diye ABD Irak'ı ikinci kez işgal etmekle tehdit etti.

1991'in başlarında, bir başka başkan George Bush, uzak yıldızlarda düşman aramaya koyulmaya gerek olmadığını bildirdi. Panama'yı işgal ettikten sonra ve Irak'ı işgal ederken Bush açıkladı: *Dünya çok tehlikeli bir yer.*

İşte bu bilgece saptama, yıllar boyunca, kârlı askeri endüstrinin ve gizemli bir biçimde *savunma bütçesi* olarak adlandırılan gezegenin en yüksek savaş bütçesinin karşı konulmaz gerekçesi olmaya devam ediyor. Savunma bütçesi adlandırması bir muammayı barındırıyor. ABD, İngilizlerin 1812'de Washington'u yakmalarından beri kimse tarafından işgal edil-

Bakış açısı/9

Ekonominin bakış açısına göre silah satışının gıda satışından bir farkı yok.

Bir binanın çöküşü ya da bir uçağın düşüşü içinde olanların bakış açısına göre hiç de iyi bir şey değil, ama bazen Gayri Safi Suç Üretimi olarak da anılan Gayri Safi Ulusal Üretim açısından çok iyidir.

medi. Meksika Devrimi zamanlarında Pancho Villa'nın gelip geçici bir gezintisi dışında hiçbir düşman onların sınırlarını aşmadı. Tam tersine, ABD her zaman başkalarını işgal etmek gibi hiç de hoş olmayan bir alışkanlık edindi.

ABD kamuoyunun büyük bölümü, ülkelerinin dışında olan her şey hakkında şaşırtıcı bir cehalet içinde ve bilmediği şeyden korkuyor ya da onu küçümsüyor. Bilgi teknolojisinin en geliştiği ülkede televizyon haberleri yabancıların terörizme ya da nankörlüğe olan eğilimlerini teyit etmediği sürece dünya olaylarına yer vermiyor. Her isyan eylemi ya da şiddet patlaması nerede olursa olsun, evrensel entrikanın nefret ve kıskançlıktan beslenen hareketine devam ettiğinin yeni bir kanıtına dönüşüyor. Soğuk Savaş'ın bitmiş olmasının çok fazla önemi yok, şeytanın çok geniş bir gardırobu var ve her zaman kırmızı giyinmiyor. Anketler, Rusya'nın şu anda düşman listesinde son sırayı aldığını gösteriyor, pek çok vatandaş bir terörist grubun nükleer saldırısından korkuyor. Nükleer silahlara sahip terörist grubun hangisi olduğu bilinmiyor, ama sosyolog Woody Allen'ın belirttiği gibi "artık kimse patlayacağından korkmadan bir hamburgeri ısıramıyor." Aslında, ABD tarihinin en vahşi saldırısı 1995'te Oklahoma'da gerçekleşti ve fail nükleer silahlar donanmış bir yabancı değil, Irak'a karşı savaşta madalya almış beyaz bir ABD vatandaşıydı.

Bütün uluslararası terörizm hayaletleri arasında, en çok korkutanı *narkoterörizm*'dir. *Uyuşturucu* demek eski zamanlarda *veba* demek gibi: Aynı korkuyu, aynı acizlik duygusunu üretiyor. Gizemli bir lanet, kurbanlarını baştan çıkaran ve yok eden şeytanın ete kemiğe bürünüşü, diğer bütün ta-

lihsizlikler gibi, o da dışarıdan geliyor. Eskiden katil ot denen marihuanadan artık çok az söz ediliyor. Belki de marihuananın başarılı bir biçimde yerel tarımla bütünleştirilmesinin ve ülkenin on bir eyaletinde yetiştirilmesinin bununla bir ilgisi vardır. Farklı olarak, dışarıda üretilen eroin ve kokain ulus temellerinin altını oyan düşmanlar kategorisine seçildiler.

Resmi kaynaklar, ABD vatandaşlarının uyuşturuculara yılda ülkenin toplam sınai üretim değerinin onda birine eşdeğer miktarda 110 milyar dolar harcadıklarını hesaplıyor. Yetkililer hiçbir zaman biraz olsun önemi olan tek bir ABD'li kaçakçı yakalamadılar, ama uyuşturucuya karşı mücadele tüketiciler üzerinde kat kat arttı. *İçki Yasağı* zamanında olduğu gibi, yasak talebi özendiriyor ve kârı arttırıyor. California'da, San José eski polis şefi Joe McNamara'ya göre kârlar yüzde 17.000'e kadar çıkıyor.

Bir yıldız mı doğuyor?

1998'in ortalarında, Beyaz Saray küresel ilan panolarına bir başka alçak fırlattı. Sahne adı Usame Bin Ladin. Radikal İslamcı, sakalı ve sarığı var, kucağında bir tüfeği okşuyor. Bu yeni yıldız kariyer yapacak mı? İyi hasılat getirecek mi? Batı uygarlığının çimentosunu toz duman etmeyi başaracak mı, yoksa ikinci sınıf bir aktör olarak mı kalacak? Terör sinemasında, filmin sonunu asla tahmin edemezseniz.

Uyuşturucu elmalı turta kadar Kuzey Amerikalı, bir ABD trajedisi, Bir ABD ticareti, ama suç hep Kolombiya, Bolivya, Peru, Meksika ve diğer nankörlerin. Helikopterler ve uçaklar, suçlu ya da şüpheli Latin Amerika'nın ekili arazilerini Dow Chemical, Chevron, Monsanto ve diğerleri tarafından üretilmiş zehirli kimyasallarla tıpkı Vietnam Savaşı'nda olduğu gibi bombalıyor. Toprağı ve insan sağlığını mahveden bu bombardımanların, rahatlıkla başka yerlere taşınan uyuşturucu plantasyonlarının kökünü kazımak için ne kadar faydasız olduğu ortada. Bu askeri operasyonların hareketli hedefleri olan koka ya da afyon üreten köylüler, aslında kârlı uyuşturucu okyanusundaki en küçük balıklar. Hammaddenin değeri nihai fiyatın çok altında. Kokanın toplandığı tarlalarla kokainin satıldığı New York sokakları arasında fiyat, beyaz toz piyasasındaki sert dalgalanmalara göre yüz ile beş yüz kat arasında artıyor.

Uyuşturucu kaçakçısı için bankalardan, silah fabrikalarından, askeri şeflerden daha iyi bir müttefik olabilir mi? Uyuşturucu bankalara servet, savaş makinesine bahaneler sunuyor. İllegal ölüm endüstrisi legal ölüm endüstrisine böyle hizmet ediyor. Aynı zamanda kelimeleri ve gerçekliği militarize ediyorlar. Brezilya'yı 1964'den beri yerle bir eden askeri diktatörlüğün sözcülerinden birine göre, uyuşturucu ve özgür aşk Hıristiyan medeniyetine karşı *devrimci savaş taktikleri*'ydi. 1985'te Şili'de Santiago'da gerçekleştirilen narkotik ve psikotropik uyuşturucular hakkındaki konferansta, ABD'li bir delege uyuşturucuyla mücadelenin artık *bir dünya savaşı* olduğunu söyledi. 1990'da Los Angeles Polis Şefi Daryl Gates, uyuşturucu kullanıcılarını kurşunlarla delik deşik etmek gerektiğini düşündüğünü söylüyordu, *çünkü savaştaydık*. Kısa bir süre önce, Başkan George Bush uyuşturucuya karşı verilen *savaşın kazanılması* için uyarıda bulundu ve bunun *uluslararası bir savaş* olduğunu açıkladı, çünkü ulusa karşı en büyük tehdidi oluşturan uyuşturucu yabancı kökenliydi. Uyuşturucuyla mücadele bütün başkan konuşmalarından eksik olmayan bir konu olmayı sürdürüyor; bir havuz açılışında konuşan herhangi bir mahalle kulübü başkanından diğer ülkelerin hal ve gidişat notunu alçaltıp yükseltme hakkını kullanma fırsatını hiç kaçırmayan ABD başkanına kadar.

Dilek

Bir adam kenara atılmış Alaaddin'in sihirli lambasını buldu. İyi bir okur olduğu için hemen tanıdı ve lambayı ovdu. Cin göründü, bir reverans yaptı ve kendini sundu:

-Hizmetinizdeyim sahip. Dileyin benden ne dilerseniz. Ama yalnızca tek bir dilek hakkınız var.

İyi bir evlat olduğu için adam şunu istedi:

-Ölü annemi diriltmenizi diliyorum.

Cin yüzünü buruşturdu:

-Üzgünüm sahip, ama bu imkânsız bir dilek. Başka bir şey dileyin.

İyi bir insan olduğu için adam şunu istedi:

-Dünyanın artık insanları öldürmek için para harcamamasını diliyorum.

Cin yutkundu:

-Şey... Annenizin adı ne demiştiniz?

Bir halk sağlığı sorunu, böylece sınır tanımayan bir kamu güvenliği sorununa dönüştü. Ne olursa olsun *narkoisyan* ve *narkoterörizm*'e, (isyan ve suçu aynı kefeye koyan iki yeni kelime) karşı verilen savaşa müdahale etmek Pentagon'un görevi. Uyuşturucuya Karşı Ulusal Strateji, bir hekim tarafından değil, bir asker tarafından yönetiliyor.

New York Polisi Narkotik Şube Şefi Frank Hall bir keresinde "ithal kokain ortadan kalksaydı, iki ayda yerini sentetik uyuşturucular alırdı," diye açıklıyordu. Sağduyulu bir açıklama gibi görünüyor, ama Latin Amerikalı şer kaynaklarına karşı mücadele bütün bölgede en sıkı askeri denetimin ve büyük ölçüde de politik kontrolün sürdürülmesi için en iyi mazereti sağlıyor. Pentagon'un Amerikan ordularının uyuşturucu kaçakçılığına karşı mücadelesini kontrol etmek için Panama'da çok amaçlı Uyuşturu-

cuyla Mücadele Merkezi kurmaya niyetleniyor. Panama bütün yirminci yüzyıl boyunca en büyük ABD askeri üssü oldu.

Uzun süreden beri, uyuşturucu ABD'nin Rio Grande'nin güneyindeki ülkelere askeri müdahalesini haklı gösteren önemli gerekçe oldu. Açıkçası, Panama bu yalanın getirdiği ilk işgalin kurbanı. 1989'da yirmi altı bin asker Panama'ya girdi ve kan dökerek, Guillermo Endara'yı başkan yaptılar. O da mücadele etme bahanesiyle uyuşturucu trafiğini kat kat arttırdı. Pentagon'un Kolombiya'ya, Peru'ya, Bolivya'ya sanki kendi evinin arka bahçesi gibi karışması da uyuşturucuyla mücadele adına oldu. Bu kutsal haçlı seferi, *vade retro Satanas* (şeytana ölüm!), aynı zamanda Latin Amerikalı ordulara da yeni bir var olma nedeni veriyor. Sivil sahneye dönüşlerini hızlandırıyor ve sık sık yaşanan toplumsal protestolara karşı ihtiyaç duydukları kaynakların kendilerine verilmesini sağlıyor.

Meksika'da uyuşturucuyla mücadelenin başında olan General Jesús Gutiérrez Rebollo artık evinde uyumuyor. 1997 Şubat'ından beri cezaevinde, kokain kaçakçılığından mahkûm. Ama ABD'nin uyuşturucuyla mücadele için Meksika'ya gönderdiği özel silahlar ve helikopterler Chiapas'ta ve başka yerlerde ayaklanan köylülere karşı daha faydalı olduklarını gösterdiler. ABD'nin uyuşturucuya karşı mücadele için yaptığı askeri yardımların büyük bir bölümü Kolombiya'da uyuşturucuyla hiçbir ilgisi olmayan alanlardaki köylüleri öldürmek için kullanılıyor. Kolombiya'da olduğu gibi, insan haklarını en sistematik biçimde ihlal eden silahlı kuvvetler, donanımı ve askeri teçhizat olarak en çok Amerikan yardımı alanlar. Yıllardır bu silahlı kuvvetler kurulu düzenin yoksul düşmanlarına karşı yoksullara düşman dü-

zeni savunmak için bir savaş yürütüyorlar.

Sonuç olarak olan şu: Uyuşturucuya karşı savaş toplumsal savaşın bir maskesi. Adli suça karşı da aynı şey oluyor. Tıpkı hırsızlık yapan yoksulun, uyuşturucu bağımlılarının, özellikle de yoksulların onları yaratan toplumu aklamak adına şeytanileştirilmesi gibi. Kanun kimlere uygulanıyor? Arjantin'de hükümsüz tutukluların dörtte biri beş gramdan daha az marihuana ya da kokain bulundurmaktan parmaklıklar arkasında. ABD'de uyuşturucuya karşı haçlı seferleri, siyahların, Latinlerin ve diğer cezaevi sakinlerinin kokainin tahripkâr yoksul kuzeni *crack*'e yoğunlaşıyor. ABD Halk Sağlığı Merkezi verilerinin itiraf ettiğine göre, her on uyuşturucu tüketicisinden sekizi beyazken, uyuşturucu yüzünden tutuklanan her on mahkûmdan yalnızca biri beyaz. Federal Hapishanelerde çıkan, medyanın *ırk isyanları* adını verdiği pek çok başkaldırı adaletsiz hükümleri protesto ediyordu. *Crack* kullanıcıları kokain kullanıcılarına uygulanandan yüz katı ağır cezalara çarptırılıyor. Kelimenin tam anlamıyla yüz katı. Federal kanuna göre bir gram *crack* yüz gram kokaine eşdeğer. *Crack* yüzünden mahkûm olanların neredeyse hepsi siyah.

Yoksul suçluların ulusal güvenliğin yeni *iç düşmanları* olduğu Latin Amerika'da uyuşturucuya karşı mücadele Nilo Batista'nın Brezilya'da tanımladığı hedefleri gösteriyor: "İyi ailelerden gelen gençlere uyuşturucu satan favelalardan çıkmış genç siyah", "Bu bir uyuşturucu meselesi mi, yoksa toplumsal ve ırksal iktidar meselesi mi?" Brezilya'da ve her yerde, uyuşturucuyla mücadele adına öldürülenler aşırı dozdan ölenlerden kat kat fazla.

Tuhaf ama

Neden kokain kokayla özdeşleştirilir?

Eğer koka bu kadar kötüyse, Batı uygarlığının sembollerinden birine neden Coca Cola deniyor?

Eğer koka kötü kullanımı yüzünden yasaklanıyorsa, niye televizyon da yasaklanmıyor?

Eğer uyuşturucu endüstrisi, ölüme sebebiyet verdiği için yasaklanıyorsa, hepsinden daha öldürücü olan silah endüstrisi neden yasaklanmıyor?

Dünyada üretilen uyuşturucunun yarısından fazlasını satın alan ABD, hangi hakla dünyanın uyuşturucu polisi gibi davranıyor?

Uyuşturucu yüklü küçük uçaklar nasıl olup da bu denli şaşırtıcı bir dokunulmazlıkla ABD'e girip çıkıyor? Ufuktaki bir pirenin bile fotoğrafını çekebilen bu modernler moderni teknoloji, penceresinin önünden geçen bir uçağı nasıl fark edemiyor?

Neden ABD'de uyuşturucunun iç pazarına hükmeden toz krallarından biri bile yakalanmaz?

Neden kitle iletişim araçları uyuşturucudan bu kadar çok, nedenlerinden bu kadar az bahsediyor? Neden uyuşturucu kullanıcısı mahkûm ediliyor da, kaygı, keder, yalnızlık ve korkuyu kat kat arttıran bu yaşam biçimi ya da kimyasal avuntuyu teşvik eden tüketim kültürü mahkûm edilmiyor?

Eğer bir hastalık suça dönüşüyorsa ve bu suç ticarete dönüşüyorsa hastalığı cezalandırmak adil mi?

ABD neden uyuşturucudan kazanılan dolarların büyük bölümünü aklayan kendi bankalarına karşı savaş açmıyor? Ya da uyuşturucunun yarattığı İsviçreli bankacılara karşı? Ya da çok daha iyi aklayan İsviçre bankalarına karşı?

Neden yasaklamanın en ateşli savunucuları uyuşturucu kaçakçılarıdır?

Malların ve paranın serbest dolaşımı yasadışı trafiğe katkıda bulunmuyor mu? Uyuşturucu ticareti neoliberal düşüncenin en mükemmel uygulaması değil mi? Acaba uyuşturucu tacirleri piyasanın, her talep arzla karşılanmalıdır, diyen altın kuralını yerine getirmiyorlar mı?

Neden bugün en çok tüketilen uyuşturucular verimliliği arttıranlar? Korkuyu ve yorgunluğu maskeleyenler, her şeye muktedir olduğunu zannettirenler, daha çok üretmeye ve daha çok kazanmaya yardım edenler? Buradan zamanımıza dair bazı işaretleri okuyamaz mıyız? Atmışlı yılların uyuşturucusu olan LSD'nin verimsiz halüsinasyonlarının bugün tarih öncesine ait gibi görünmesi saf bir tesadüf olabilir mi? Onlar o başka zamanların umutsuzları mıydı? Onların umutsuzluklarına ne oldu?

"Ağlamayana meme yok, aşırmayan salaktır."
(Enrique Santos Discépolo'nun
Cambalache tangosundan)

Etik Seminerleri

- Alıştırmalar: Hayatta başarılı olmanın ve dost kazanmanın yolları
- Faydasız kötü alışkanlıklara direnme dersleri

Alıştırmalar: Hayatta başarılı olmanın ve dost kazanmanın yolları?

Suç düzenin aynasıdır. Cezaevlerini yoksullar ve neredeyse her zaman küçük silahlara ve acemice yöntemlere başvuran suçlular dolduruyor. Eğer şu yoksulluk ve geri teknoloji zaafları olmasaydı, bu mahalle bıçkınları kral taçlarıyla, beyefendi şapkalarıyla, piskopos takkeleriyle, general kepleriyle kuşanır ve itiraflarının altına parmak basmak yerine hükümet kararlarını imzalarlardı.

Emperyal güç

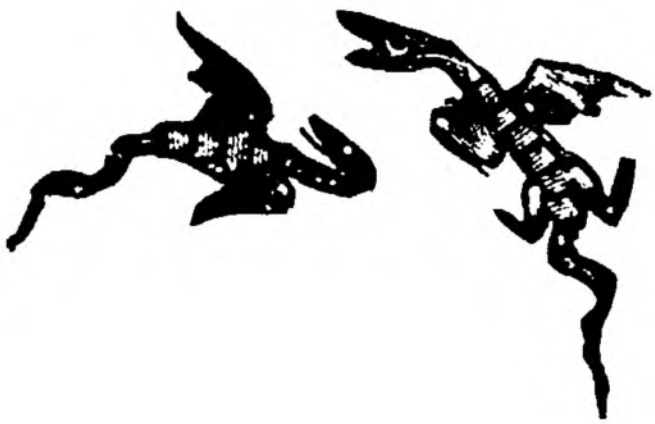
İngiltere kraliçesi Victoria adını, zaferlerle dolu Viktorya çağına, dünya topraklarının büyük bölümünün ve denizlerinin tamamının sahibi bir imparatorluğun şaşaalı dönemine verdi. Britannica Ansiklopedisi'nin V harfinde verdiği bilgilere göre, kraliçe her zaman ahlaka ve geleneklerine sıkıca bağlı sade yaşamıyla yurttaşlarına rehberlik etti ve Viktoryen toplumun temel özelliklerinden olan haysiyet, otorite, aileye saygı gibi kavramların yaygınlaşmasını büyük ölçüde ona borçluyuz. Portreleri onu hep çatık kaşlı gösterir, bu belki de karşılaştığı zorlukların ya da erdemli hayata katı bağlılığın sıkıcılığından kaynaklanmaktadır.

Britannica Ansiklopedisi şu ayrıntıya girmese de, Kraliçe Victoria aynı zamanda on dokuzuncu yüzyılın en büyük uyuşturucu taciriydi. Uzun

yıllar süren hükümranlığı altında afyon, imparatorluk ticaretinin en değerli malına dönüştü. Hindistan'daki yoğun afyon tarımı ve üretimi Britanya'nın girişimi ve yönetimi altında geliştirildi. Bu afyonun büyük bölümü kaçak yolla Çin'e giriyordu. Uyuşturucu endüstrisi Çin'de büyüyen bir tüketim pazarı açmıştı. 1839 yılında, Çin İmparatoru nüfus üzerindeki yıkıcı etkileri nedeniyle afyonun dolaşımını ve kullanımını yasaklayıp bazı Britanya gemilerinin yüklerine el konulmasını emrettiğinde, bağımlı sayısı on iki milyona çıkmıştı. Hayatında *uyuşturucu* kelimesini asla ağzına almayan kraliçe, ticaret özgürlüğüne karşı bu affedilmez saldırıyı suç saydı ve savaş filosunu Çin kıyılarına gönderdi. 1838'da başlayan ve iki kez ara verilen afyon savaşının sürdüğü yirmi yıl boyunca *savaş* kelimesi de hiç ağza alınmadı.

Savaş gemilerinin ardından, afyon yüklü ticaret gemileri gidiyordu. Her askeri operasyonun sonunda ticari operasyon başlıyordu. İlk çatışmaların birinde, 1841'de Tin-Hai limanının alınışında, üç Britanyalı ve iki binden fazla Çinli öldü. Devam eden yıllarda da kayıpların dengesi aşağı yukarı aynı kalarak sürdü. İlk ateşkes ve 1856'da, iki lafından biri "İsa serbest ticarettir ve serbest ticaret de İsa'dır" olan sofu Hıristiyan Sir John Browning'in emri üzerine, Canton şehrinin bombalanmasıyla sona erdi. İkinci ateşkes 1860 yılında Kraliçe Victoria'nın sabrının taşmasıyla bozuldu. Artık bu Çinlilerin dik kafalılığına bir son vermenin zamanıydı. Top

atışlarıyla Pekin düştü ve işgalci birlikler imparatorluğun yazlık sarayını basıp yaktılar. Bunun üzerine Çin afyonu kabul etti, uyuşturucu bağımlıları kat kat arttı ve Britanyalı tüccarlar muratlarına erdiler, gökten üç elma düştü, üçü de Brtitanyalı tüccarların başına.

Sırrın gücü

Dünyanın en zengin ülkeleri Lüksemburg ve İsviçre. İki küçük ülke, iki büyük finans piyasası. Daha küçük olan Lüksemburg hakkında çok az şey bilinir ya da hiçbir şey bilinmez. Buna karşık İsviçre, Giyom Tell'in nişancılığı, saatlerinin dakikliği ve bankerlerinin ketumluğuyla dünya çapında bir üne sahiptir.

İsviçre bankalarının ünü çok eskiye uzanır. Yedi yüzyıllık bir gelenek ciddiyetlerini ve güvenilirliklerini garanti eder. Ama İsviçre'nin büyük bir finansal güç olmaya başlaması İkinci Dünya Savaşı sırasında oldu. Yine aynı derecede eski geçmişi olan tarafsızlık geleneğine sadık kalarak İsviçre savaşa katılmadı. Bununla birlikte, hizmetlerini hem de çok iyi fiyata Nazi Almanyası'na satarak savaş ticaretine katıldı. Anlaşma dahiyaneydi: İsviçre

bankaları Hitler'in işgal ettiği ülkelerden ve ele geçirdiği Yahudilerden, toplama kamplarında ve gaz odalarında ölenlerin altın dişleri de dahil, çaldığı altınları alıyor ve uluslararası dövize çeviriyordu. Nazilerin zulmüne uğrayan insanlar sınırda geri çevrilirken, altın hiçbir sıkıntıyla karşılaşmadan İsviçre'ye giriyordu

Bertolt Brecht, banka soymak suçtur, ama banka kurmak daha da büyük bir suçtur, diyordu. Savaştan sonra, İsviçre diktatörlerin, hırsız politikacıların, vergi kaçakçısı dolandırıcıların, silah ve uyuşturucu tacirlerinin uluslararası Ali Baba mağarasına döndü. Zürih'teki Banhofstrasse'nin ya da Cenevre'deki La Correterie'nin göz kamaştırıcı kaldırımlarının altında yağmaların ve sahtekârlıkların banknot dağlarına ve külçe altınlara dönüşmüş meyveleri gözlerden uzakta uyuyor.

Banka sırları eskiden olduğu gibi değil, skandallar ve hukuki araştırmalarla zayıfladı, ama bu ulusal kazanç motoru iyi kötü aktif olmaya devam ediyor. Para, kılık değiştirip maske takma hakkını kullanarak bu hiç bitmeyen karnavalın keyfini sürüyor ve referandumlar nüfusun çoğunluğunun bunun kötü bir şey olmadığını düşündüğünü ortaya koyuyor.

Para ne kadar kirli gelirse gelsin, aklama süreçleri ne kadar karmaşık olursa olsun, bu çamaşırhane geriye hiçbir iz bırakmıyor. Seksenli yıllarda, Ronald Reagan ABD'ye başkanlık ederken, Zürih, Albay Oliver North'un çok yönlü manipülasyonlarının operasyon merkeziydi. İsviçreli yazar Jean Ziegler'in ortaya çıkardığına göre, ABD silahları, bunların bir kısmını morfin ve eroin olarak ödeyen düşman ülke İran'a ulaşıyordu. Bu uyuşturucular İsviçre'den dağıtılarak satılıyor, sonradan Nikaragua'da okulları ve kooperatifleri bombalayan paralı askerleri finanse eden para İsviçre'de bankaya yatırılıyordu. O zamanlar Reagan bu paralı askerleri ABD'nin kurucu atalarıyla karşılaştırıyordu.

Yüksek mermer sütunlu tapınaklar ya da mütevazi küçük kiliseler, İsviçre mağbetleri sorulardan kaçmıyor ve gizem sunuyor. Filipinler'in despotu Ferdinand Marcos'un dört İsviçre bankasında korunan bir ile bir buçuk milyar dolar arası parası vardı. Filipinler'in Zürih'teki Başkonsolosu Crédit Suisse'in bir yöneticisiydi. 1998'in başlarında Marcos'un

devrilmesinden on iki yıl sonra, pek çok dava ve karşı davanın sonunda, Federal Mahkeme beş yüz yetmiş milyon doların Filipin devletine geri verilmesine karar verdi. Hepsi değildi, ama yine de bir şeydi ve kuraldışı bir istisnaydı: Normalde çalıntı para iz bırakmadan kaybolur. İsviçreli cerrahlar yüzünü ve adını değiştirir, sahte bir kimlikle yasal hayat vermekle uğraşırlar. Nikaragua'nın vampirleri, Somoza Hanedanlığı'nın ganimetinden hiçbir şey ortaya çıkmadı. Haiti'de Duvalier Hanedanlığı'nın çaldıklarından da neredeyse hiç iz yok ve hiçbir şey iade edilmedi. Kongo'yu iliğine kadar sömüren Mobutu Sese Seko, Cenevre'deki bankerleriyle görüşmeye her zaman siyah camlı Mercedes eskortlarının eşliğinde geliyordu. Mobutu'nun dört ile beş milyar dolar arası parası vardı. Diktatörlüğü devrildiğinde yalnızca altı milyonuna ulaşıldı. Mali diktatörü Moussa Traoré'nin bir küsur milyar doları vardı; İsviçreli bankerler dört milyonunu geri verdi.

1976'dan beri terör uygulayarak vatan için kendilerini feda eden Arjantinli subayların paraları da İsviçre'ye geldi. Yirmi iki yıl sonra hukuki araştırmalar bu buzdağının tepesini açıkladı. Hayali hesapların korunduğu sis bulutunda kim bilir kaç milyon dolar buharlaşıp yok oldu? Doksanlı yıllarda ailesi Meksika'yı soyup soğana çevirdi. Uyuşturucu mafyasının korunması ve kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi için cebine doldurduğu komisyonlar yüzünden başkanın kardeşi Raúl Salinas'a Bay Yüzde On diyorlardı. Basın bu dolar nehrinin Citibank, Union de Banques Suisses, La

Société de Banque Suisse ve paranın diğer Kızıl Haç akıntılarına karıştığını bildiriyordu. Ne kadarı geri alınabilecekti? Para Cenevre gölünün büyülü sularında battı ve görünmez oldu.

Uruguay'a *Amerika'nın İsviçre*'si diyerek övgü düzenler var. Biz Uruguaylılar bu övgüden çok emin değiliz. Acaba ülkemizin demokrasiye olan bağlılığından mı, yoksa banka sırlarımızdan dolayı mı böyle deniyor? Son yıllarda bankalarımıza akan gizli hesaplar Uruguay'ı Cono Sur'un hazine kasasına dönüştürdü; okyanus manzaralı büyük bir bankaya.

İlahi Güç

1970 yılının son gecesi, Tanrı'nın üç bankeri Bahama Adaları'ndaki Nassau Hotel'de buluştu. Tropikal rüzgârlarla okşanıp, tam bir kartpostal manzarasıyla çevrelenmişken, Roberto Calvi, Michele Sindona ve Paul Marcinkus marksizmin batması için dua ederek kadeh kaldırıp yeni yılın doğuşunu kutladı. On iki yıl sonra Banco Ambrosiano'yu onlar batırdılar.

Banco Ambrosiano marksist değildi. *La banca dei preti*, Rahipler Bankası adıyla bilinen Banco Ambrosiano vaftiz edilmeyen hissedarları kabul etmiyordu. Kiliseyle bağlantılı tek banka kuruluşu değildi. Çok eskiden Papa V. Paul tarafından kurulan Kutsal Ruh Bankası uzun zamandır Tanrının iyiliği için finansal mucizeler yaratamıyordu, çünkü İtalyan devletinin eline geçmişti, ama Vatikan'ın büyük bir sofulukla Din İşleri Kurumu olarak adlandırılan kendi resmi bankası vardı ve var olmaya devam ediyordu. Ne olursa olsun, Ambrosiano çok önemliydi, İtalya'nın ikinci büyük özel bankasıydı ve batışı *Financial Times* tarafından Batı'nın bankacılık tarihindeki en büyük kriz olarak tanımlandı. Devasa dolandırıcılık geride bir milyar dolardan daha büyük bir delik bıraktı ve bankanın başlıca hissedarlarından ve verdiği kredilerden fazlasıyla faydalananlardan biri olarak Vatikan'ı da zora soktu.

Bu iğne deliğinden çok deve geçti. Ambrosiano silah ve uyuşturucu

Din dersi için

Roma'ya ilk gittiğimde, uzun süredir Tanrı'ya inanmıyordum ve benim için yeryüzünden başka cennet ve cehennem yoktu. Çocukluk yıllarımdan Tanrı baba hakkında kötü bir anım yoktu ve oğul Tanrı'nın, Alitalia uçağıyla indiğim bu imparatorluk kentine meydan okuyan asi Galile'nin, ayrı bir yeri vardı benim için. Kutsal ruhtan, itiraf ediyorum, hiçbir şey ya da çok az şey kalmıştı zihnimde: Sadece kanatları açılmış beyaz bir güvercinin yere düşüşü ya da bakirelerle kucaklaşmasının hayal meyal anısı.

Daha Roma havaalanına girer girmez büyük bir afiş çarptı gözüme:

KUTSAL RUH BANKASI

Daha çok gençtim ve yere düşen o beyaz güvercinin artık burada yaşadığı izlenimine kapıldım.

trafiğinden gelen dolarların aklanması için uluslararası bir örümcek ağı örmüştü. ABD ve Sicilya mafyasıyla, Kolombiya ve Türkiye'deki uyuşturucu kaçakçılığı ağıyla dirsek dirseğe çalıştı. *Cosa Nostra* bu bankayı kaçakçılık ve rehinecilikten elde ettiği kârların vergilendirilmesinden kurtulmak için kullandı. Ambrosiano da Polonya'da komünist rejime karşı mücadele eden sendikaları dolar yağmuruna tuttu. Nikaragua'daki kontralara da, İtalya'daki P-2 locasına da cömert yardımlarda bulundu: Bu masonlar, o anki ortak düşmanları kızıl tehlikeye birlikte karşı koymak için sürekli düşmanları kiliseyle ittifak oluşturdular. P-2'nin *capo*'ları, Ambrosiano'dan aile servetine kattıkları ve İtalyan solunu cezalandırmak ve halkı korkutmak için terörist saldırılar gerçekleştirmelerine yardım eden bir hükümet kurmakta kullandıkları yüz milyon dolar aldılar.

Bankanın boşaltılması yıllar sürdü; İsviçre, Bahamalar, Panama ve di-

ğer finans cennetlerindeki pek çok finansçının sonuna kadar açık ağzına aktı. Devlet başkanları, bakanlar, kardinaller, bankerler ve sanayiciler Calvi, Sindona ve Marcinkus tarafından organize edilen talanın suç ortağı oldular. Papalığın fonlarını yöneten ve Ambrosiano'ya başkanlık eden Calvi, dondurucu gülümsemesiyle ve hesap taklaları konusundaki yeteneğiyle ünlüydü. İtalyan borsasının kralı ve Vatikan'ın gayrimenkul ve finansal yatırımlarının güvenilir adamı Sindona, aynı zamanda ABD elçiliğinin İtalyan sağ partilerine katkıda bulunduğu araçları sağlıyordu. Pek çok ülkede bankalara, fabrikalara, otellere sahipti, hatta Başkan Nixon'un meraklı sayesinde tarih kitaplarında yer edinen Washington'daki Watergate binasının da sahibiydi. Din İşleri Kurumu'na başkanlık eden Başpiskopos Marcinkus, Chicago'da Al Capone'la aynı mahallede doğmuştu. Boylu poslu adamdı, her zaman ağzında bir Havana purosuyla gezerdi, monsenyör Marcinkus kendi işinin başına geçmeden önce Papa'nın korumasıydı.

Bu üçü Tanrı'nın daha büyük zaferleri ve kendi cepleri için çalışmışlardı. Başarılı kariyerleri oldukları rahatlıkla söylenebilir. Ama üçünden hiçbiri dört İncil'in inancın havarilerine haber verdiği ceza ve şehadet kaderinden kaçamadı. Banco Ambrosiano'nun iflasından kısa bir süre önce Roberto Calvi, Londra'da bir köprünün altında asılı olarak bulundu. Dört yıl sonra, yüksek güvenlikli bir cezaevinde mahkûm olan Michele Sindona şekerli bir kahve istedi. Onu yanlış anladılar ve siyanürlü bir kahve getirdiler. Birkaç ay sonra, hileli banka iflası göstermekten başpiskopos Marcinkus hakkında tutuklama emri çıkarıldı.

Politik güç

Altmış yıl önce, Arjantinli yazar Roberto Arlt siyasi kariyer yapmak isteyenlere şunları tavsiye ediyordu:

"Açıkça ilan edin: "Çaldım, daha çok çalma arzusundayım". Arjantin topraklarını son karışına kadar malvedeceğinize söz verin, Kongre'yi satacağınıza ve Adalet Sarayı'na bir manastır kuracağınıza. Konuşmalarınızda şöyle deyin: "Çalmak kolay değildir, baylar. Sinik olmak gerekir ve ben öyleyim. Hain olmak gerekir ve ben öyleyim."

Arlt'a göre başarının kesin formülü buydu, çünkü bütün utanmazlar dürüstlükten bahsediyordu ve insanlar yalanlardan bıkmıştı. Brezilyalı politikacı Adhemar de Barros, ülkenin en zengin eyaleti São Paulo'nun seçmenlerinin sevgisini "Rouba mas faz" sloganıyla kazandı. *Çalıyor, ama iş de bitiriyor.* Tam tersine Arjantin'de, adaylar Arlt'ın tavsiyesine hiçbir zaman rağbet etmedi ve bugün hâlâ çalacağını ilan etme ya da yüksek sesle çaldığını kabul etme cesaretini gösterecek bir politikacıyla karşılaşmak imkânsız. "Kendim için çaldım, kendime iyi bir hayat sunmak için çaldım," diye itirafta bulunacak tek bir talancı yoktur. Eğer bilinci yerindeyse ve vicdanı varsa, hırsız en iyi ihtimalle şöyle söyleyecektir: "Partim için yaptım, halkım için, vatanım için." Bazı politikacıların vatanı evlerine götürmelerinin nedeni vatana duydukları bu büyük aşktır.

Roberto Arlt'ın formülü iş yapmaz. Hiçbir Brezilyalı politikacı Adhemar de Barros'un reçetesini kopya etmedi. Genel kural olarak, en çok oy getirenin tiyatro sanatları olduğu anlaşıldı: iyi oyunculuk, iyi seçilmiş maskeler. Bir başka Arjantinli yazarın, José Pablo Feinmann'ın dediği gibi seçim çifte konuşmaları ve çifte kişilikleri ödüllendirir. Süperman ya da Batman gibi süper kahramanlara benzer biçimde, profesyonel politikacılarda da şizofreni gelişir ve bu onlara süper güçler verir; tıpkı pısırık Clark Kent'in yalnızca gözlüklerini çıkararak Süperman'e dönüşmesi ya da yavan Bruce Wayne'in yarasa pelerini giyer giymez Batman oluvermesi gibi.

Genel kural olarak, konuşmaların yalnızca tersten okunduğu zaman gerçek anlamlarını kazandığını kavramak için siyaset bilimi uzmanı olmak

Fiyatlar

1993 yılında, küçük Brezilya Sosyal Demokrasi Partisi (PSDB), başkanlık seçimlerine girmek için ihtiyacı olan milletvekili sayısına sahip değildi. Otuzla elli bin dolar arasında oynayan bir fiyatla PSDB başka partilerden bazı milletvekillerinden kendi saflarına geçmesini istedi. Bunlardan biri bunu kabul etti ve üstelik açıkladı:

- Bu futbolcuların da kulüp değiştirirken yaptıkları bir şey.

Dört yıl sonra Brezilya'da fiyatlar artmıştı. İki milletvekili başkan Cardoso'nun yeniden seçilmesini sağlayacak anayasa değişikliği için oylarını iki yüz bin dolara sattılar.

gerekmez. Kuralın çok az istisnası vardır: Politikacılar değişiklik vaat ederler ve hükümete gelince de değiştirirler, ama... fikirlerini! Bazıları o kadar dönmekten iyice yuvarlak olur ki, soldan sağa o kadar hızla nasıl döndüklerine bakmaktan boynumuz tutulur. Tıpkı geminin kaptanının *Önce kadınlar ve çocuklar!* diye bağırması gibi *Önce eğitim ve sağlık!* diye haykırırlar. Ama eğitim ve sağlık ilk önce boğulanlar olur. Konuşmalarında çalışmayı över, icraatlarında işçilere küfrederler. Ellerini kalplerine koyup, ulusal egemenliğin fiyatı yoktur diye yemin eden politikacılar daha sonra onu hediye eder, hırsızların yakasına yapışacaklarını ilan ederken dörtnala giden atın nalını bile çalacak kadar yetenekli hırsızlara dönüşürler.

1996'nın ortalarında, Abdalá Bucaram, yolsuzlukların amansız takipçisi olacağını söyleyerek başkan seçildi. Julio Iglesias gibi şarkı söylediğine inanan, üstelik bunun da bir marifet olduğunu sanan gösteriş budalası politikacı Bucaram iktidarda pek fazla kalamadı. Birkaç ay sonra, bir halk ayaklanmasıyla devrildi. Halkın sabrını taşıran damlalardan biri, on sekiz yaşındaki oğlu Jacobito'nun gümrükte mucizeler yaratarak kazandığı ilk bir milyon doları kutlamak için düzenlediği parti oldu. Fernando Collor

1990'da Brezilya başkanlığına geldi. Televizyonun olanaklı hale getirdiği hızlı ve kirli bir seçim kampanyasıyla Collor, *mihracelere*, devletin kasasını boşaltan üst düzey devlet memurlarına karşı ahlakçı nutuklar attı. İki buçuk yıl sonra, gırtlağına kadar skandallara batmışken, hayali hesaplar ve ani zenginliğinin şatafatlı teşhiri nedeniyle görevden alındı. 1993'te, Venezuella başkanı Carlos Andrés Pérez de fonları zimmetine geçirmekten görevinden alındı ve ev hapsine mahkûm oldu. Hiçbir olayda, Latin Amerika tarihinde hiç kimse çaldığı parayı geri vermeye zorlanmadı, ne devrilen başkanlar, ne rüşvet aldığı anlaşıldığı için istifa eden bakanlar, kamu hizmetleri yöneticileri, ne yasa koyucular, ne sumen altından para alan memurlar, hiçbir zaman hiç kimse hiçbir şeyi geri vermedi. Böyle bir niyetleri olmadı demiyorum, ama kimsenin aklına bu fikir gelmedi.

Yalnızca para çalınmaz. Bazen seçimler de çalınır, Meksika'da 1988'de sol muhalif aday Cuahutémoc Cárdenas'ın sandıklarda oy çokluğuyla kazandığı başkanlıktan el çektirildiğinde olduğu gibi. Bir yıl sonra, iktidar

Uluslararası İlişkiler Dersi İçin

Terence Todman ve James Cheek yakın zamanlarda, Arjantin'deki ABD büyükelçileriydi. İkisi birbiri ardına aynı yoldan geçtiler: Gittiler, ama tangoya olan aşklarından geri döndüler. Diplomatik görevleri daha yeni bitmişken, *lobi* yapmak için Buenos Aires'e tekrar geldiler.

İkisi de ülkenin havaalanlarını ele geçirmek isteyen özel şirketler lehine Arjantin hükümeti üzerindeki bütün etkilerini kullandılar. Kısa bir süre sonra, Cheek'in dizlerinde bir oyuncak bebekle görüntüleri televizyonları ve gazeteleri doldurdu. Cheek Havaalanları için yaptığı başarılı kampanya sona erince, Barbie için, bizi plastik günahı işlemeye ayartan o küçük kadın için çalışmaya gitmişti.

Cömert ruhlar

ABD'de politik lütufların satışı yasal ve saklama gereği ya da skandal riski olmadan açıkça gerçekleştirilebiliyor.

Washington'da Beyaz Saray'ın kiracılarını ve milletvekillerini etkilemekle uğraşan on binden fazla profesyonel rüşvetçi çalışıyor. Kesinlikle abartılı olmayan bir hesapla, Center for Responsive Politics 1997 yılı boyunca pek çok şirket ve mesleki birlik tarafından yasal olarak ödenen bir milyar iki yüz milyon dolar kaydetti, her ay için ortalama yüz milyon dolar. Uzun *bağışçılar* listesinde, özel sağlık sektörüyle bağlantılı American Medical Association, Ticaret Odası ve Philip Morris, General Motors ve Edison Electric şirketleri başı çekiyor.

Yıldan yıla artan rakamlar sumen altından yapılan ödemeleri kapsamıyor. Yasadışı bağışlar yaptığını itiraf eden işadamı Johnnie Chung 1998'te açıkladı: "Beyaz Saray metro gibi, girmek için biraz bozukluk atmak gerekiyor."

partisi PRI'nın bazı milletvekilleri sağ muhalefetin lideri Diego Fernández de Cevallos'u bu hilekârlıkta suç ortağı olmak için kırk milyon dolar almakla suçladı. Basın haberi öne çıkardı, çünkü karşılıklı yumruklar parlamento oturumunu boks maçına çevirmişti. Rüşvet meselesi basında bir hayli yankılandı, ama çok daha önemli olan sanki sıradan bir şeymiş gibi atlandı: Bu suçlama aynı zamanda kongre üyelerinin kendilerinin yaptığı bir seçim hilesinin de itirafiydı.

En büyük soygunlar normal kabul edilen kötü alışkanlıklardır. Bir yandan demokrasinin itibarı sarsılırken, her şey mübahtır ahlağı benimsenir: Kutsal suya işeyerek kimse kazanamaz. Kaç ABD'li, senatörlerinin *yüksek bir ahlak anlayışa* sahip olduklarına inanıyor? Hepsi hepsi yüzde iki. 1996'nın sonlarında Buenos Aires'te yayınlanan *Pagina 12* gazetesi Gal-

Örnek Yaşamlar/1

1994 Eylül'ünde, Brezilya'daki Globo televizyon stüdyolarında, İçişleri Bakanı Rubens Ricupero bir söyleşi için ışıkların ve mikrofonların ayarlanmasını beklerken, gazeteciyle sohbet ediyordu. Rahat rahat konuşurken, bakan yalnızca devletin lehine olan ekonomik verileri açıklayacağını, buna karşılık uygun olmayan rakamları gizleyeceğini itiraf etti.

- *Benim vicdanım yoktur*, dedi.

Yine aynı şekilde, gazeteciye, aralarında kalmak üzere açıkladı:

- *Seçimler geçsin, grevcilerin karşısına polisi süreceğiz.*

Ama elektronik bir hata oldu ve bu kişisel sohbet uydu tarafından yakalanıp Brezilya'nın çanak antenlerine ulaştı. Bakanın sözleri bütün ülkede yayınlandı. Bu tarihi fırsat sayesinde, Brezilyalılar gerçeği duydu. Bir kereliğine, bir hata sonucu gerçeği duydular. Sonrasında, bakan ne dizlerinin üstünde yürüdü, ne sırtını kırbaçlattırdı, ne de başının üzerinden küller savurdu. Himalayalar'ın zirvelerinde kendine sığınacak bir mağara da aramadı. Rubens Ricupero, Birleşmiş Milletler Ticaret ve Gelişme Konferansı'nın (UNCTAD) Genel Sekreteri oldu.

lup'un açıklayıcı bir anketini yayınladı: Her on Arjantinli gençten yedisi başarıya götüren tek yolun namussuzluk olduğunu düşünüyor. Genç ya da değil, görüşülen her on kişiden dokuzu vergi kaçırmanın, bürokrasiye ve polise rüşvet vermenin alışıldık şeyler olduğunu itiraf ediyor.

Yukarıda ödüllendirilen aşağıda cezalandırılıyor. Küçük soygun özel mülkiyete karşı işlenmiş bir suç, büyük soygun mülk sahiplerinin hakkı. Vicdansız politikacılar ne kadar kirli olsalar da başarıyı mümkün kılan araçları haklı çıkaran bir sistemin kurallarına uygun davranmaktan başka bir şey yapmıyor: Devlet hazinesini ve yakınlarını dolandırmak, bilançoda sahtecilik, sermaye kaçırma, şirketlerin içinin boşaltılması, hayali şirket yatırımları, düşük maliyet gösterme, yüksek maliyet gösterme, hileli komisyonlar...

Rehinecilerin gücü

Sözlüğe göre, rehin almak "fidye olarak para istemek için bir kişiyi haksız yere alıkoymak" anlamına geliyor. Suç bütün ceza yasalarınca ağır bir biçimde cezalandırılıyor, ama kimsenin aklına, dünyanın pek çok ülkesini rehin alan ve keyifli bir dokunulmazlıkla günden güne her birinden inanılmaz fidyeler tahsil eden finans kapitali cezaevine göndermek gelmiyor.

Eski zamanlarda denizciler Orta Amerika ülkelerinin ve Karayip adalarının borçlarını tahsil etmek için gümrükleri işgal ederdi. Haiti'nin ABD tarafından işgali 1915'ten 1934'e kadar on dokuz yıl sürdü. İşgalciler, Ci-

tibank'ın aşırı faizler yüzünden defalarca katlanan alacaklarını tahsil edinceye dek gitmediler. *Denizciler* yerlerini diktatörlük kurmak ve dış borcu tahsil etmek için oluşturulan bir ulusal orduya bırakıyorlardı. Günümüzde, demokrasi çağında, uluslararası teknokratlar askeri seferlerden çok daha etkili. Haiti halkı Uluslararası Para Fonu'nu ya da Dünya Bankası'nı tek bir oyla bile seçmedi, ama halkın kasasına giren her pesonun nereye gideceğine karar veren onlar. Bütün yoksul ülkelerde olduğu gibi, veto oydan daha güçlü: Demokratik oy önerir, finansal diktatörlük hükmeder.

Para Fonu'na Uluslararası deniliyor, tıpkı bankaya Dünya Bankası denildiği gibi, ama bu ikiz kardeşler Washington'da yaşıyor, tahsilatlarını burada yapıyor, kararları burada alıyor ve bu kurumlarda çalışan sayısız teknokrat ekmek yediği tabağa asla tükürmüyor. Her ne kadar ABD, uzak ara dünyadaki en borçlu ülke de olsa, dışarıdan hiç kimse Beyaz Saray'a iflas bayrağını çekme emri veremiyor ve böyle bir küstahlık hiçbir uluslararası bürokratın aklının ucundan bile geçmiyor. Tersine, borçlarına karşılık ***dakikada*** iki yüz elli bin dolar ödeyen Güney ülkeleri, tıpkı eski

Örnek Yaşamlar/2

Seksenli yılların sonlarında, bütün İspanyol gençleri onun gibi olmak istiyordu. Bütün anketler aynı şeyi söylüyordu. İspanyol finans dünyasının bu yıldızı, bankaların Kral Midas'ı, Savaşçı Cid'i ve Don Kişot'u gölgede bırakmıştı, yeni kuşakların modeliydi. Toplumsal merdivende yüksek perendelerin akrobatı, Galiçya'nın küçük bir köyünden gücün ve başarının doruklarına yükselmişti. Kadın dergilerinin okurları oybirliğiyle onu seçiyorlardı: En çekici İspanyol, ideal koca. Her zaman gülümsüyor, saçları her zaman parlak, yapılı: Hesaplarını okurken, Sevilla dansı yaparken de ya da Akdeniz'de yol alırken hep bakımdan yeni çıkmış gibi görünüyordu. Dönemin moda şarkısının adı *Mario Conde olmak istiyorum*'du.

On yıl sonra, 1997'de, savcı Mario Conde için kırk dört yıl hapis cezası istedi, İspanya tarihinin en büyük finansal yolsuzluğunu işleyen biri için hiç de çok sayılmazdı.

imparatorluk zamanlarında Romalı soyluların borçlu vatandaşlarını halk meydanında parçalamaları gibi alacaklıları tarafından egemenlikleri parçalanan tutsak ülkeler durumunda. Bu ülkeler ne kadar çok öderlerse ödesinler, adı dış borç olan bu koca delik küpün susuzluğunu gidermenin yolu yok. Ne kadar çok öderlerse, o kadar borçlanıyorlar ve ne kadar çok borçlanırlarsa devleti yıkma, politik bağımsızlığı ipotek etme ve ulusal ekonomiyi ellerinden çıkarma emirlerine itaat etmeye o kadar zorlanıyorlar. *Ödeyerek yaşadı, borçlanarak öldü*, yazacak mezar taşlarında.

Borçluların koruyucusu Azize Eduviges, Brezilya'da en çok yardım istenen azizedir. Alacaklılar televizyonlarını, otomobillerini ya da evlerini götürmesin diye yalvaran, binlerce umutsuz borçlu, kafileler halinde azizenin huzuruna çıkar. Azize Eduviges bazen mucizeler gerçekleştiri-

yor. Ama alacaklıların hükümeti bile götürdüğü ülkelere azize nasıl yardım edebilir? Bu ülkeler yüzü olmayan, çok uzakta yaşayan ve uzak mesafeden finansal zorbalıklarını icra eden bazı efendilerin kendilerine emrettiklerini yapma özgürlüğüne sahipler yalnızca. "Ekonominin doğru yol haritası" karşısında gösterilen teslimiyet oranında kesenin ağzını açıyor ya da kapatıyorlar. Engizisyon keşişlerine, tek parti komiserlerine ya da radikal İslamcılara yaraşır bir fanatizmle kabul ettiriliyor tek gerçek: Bolivya ve Rusya, Moğolistan ve Nijerya, Güney Kore ve Meksika gibi birbirinden çok farklı ülkelere birbirinin aynı politikalar dikte ediliyor.

1997'nin sonlarında Uluslararası Para Fonu'nun Başkanı Michel Camdessus bir açıklama yapmıştı: "Devlet bankalara emir vermemeli." Tercüme edilince şu anlama geliyor: "Bankaların devlete emir vermesi gerekir." Ve 1996'nın başlarında Bundesbank'ın Başkanı Alman bankacı Hans Tietmeyer açıklamıştı: "Finansal piyasalar her geçen gün *jandarma* rolünü daha çok üstlenecek, politikacılar şunu anlamalılar ki, şu andan itibaren mali piyasaların kontrolü altındalar." Brezilyalı sosyolog Herbert de So-

uza, Betinho, bütün devlet başkanlarını lüks bir seyahate göndermeyi öneriyordu. Hükümetler giderek daha az hükmediyor ve onlara oy veren halk da giderek onlar tarafından daha az temsil edildiğini düşünüyor. Anketler de bu inançsızlığı doğruluyor: Brezilyalıların yarıdan azı demokrasiye inanıyor, Şilililerin, Meksikalıların, Paraguaylıların ve Perulıların ise yarıdan biraz fazlası. 1997 yılı milletvekili seçimleri, Şili tarihindeki en yüksek boş ve geçersiz oy sayısını kayıtlara geçti. Seçmen kütüklerine kaydolmayı umursamayan gençler hiçbir zaman bu kadar çok olmamıştı.

Küreselleşmeci güç

1979'da başlayan on iki yıllık iktidarında, Margaret Thatcher Britanya Adaları üzerinde finans kapitalin diktatörlüğünü uyguladı. Erkeksi erdemleri yüzünden çok övülen Demir Leydi, kibar tavırlar çağına son verdi, grevdeki işçileri toz duman etti ve şaşırtıcı bir hızla katı sınıflı bir toplumu yeniden inşa etti. Böylece, Büyük Britanya Avrupa modeline dönüştü. Bu arada, Pinochet'nin askeri diktatörlüğü altındaki Şili de Latin Amerika modeline dönüşmüştü. Bu iki model ülke şimdi dünyanın en adaletsiz ülkeleri arasında boy gösteriyor. Dünya Bankası'nın gelir dağılımı ve tüketim verilerine göre, bugün derin bir uçurum Britanyalılarla ve Şililileri ayırıyor. Britanyalılar fazlasıyla tüketirken, Şilililer o tüketimin artıklarıyla hayatta kalıyor. Bu iki ülkede inanılmaz gibi görünse de, sosyal eşitsizlik Bangladeş, Hindistan, Nepal ya da Sri Lanka'dan daha büyük. Ve yine inanılmaz gibi görünse de, ABD, 1980'de Reagan iktidarı ele geçirdiğinden beri Ruanda'dakinden daha büyük bir sosyal eşitsizlik sergiledi.

Piyasa mantığı, Ignacio Ramonet'nin küreselleşmeci diye adlandırdığı totaliter dogmaları bütün dünyaya dayatıyor. Bu mantık din haline getiriliyor ve emirlerini yerine getirmeye zorluyor: Bizi dik otur, sesini yükseltme, nedenini sorma, görevlerini yerine getir. Saat kaç? Siz kaç emrederseniz efendim.

Kötek yiyen Güney ülkelerinde aşağıdakiler parayı veriyor, yukarıdakiler düdüğü çalıyor ve sonuçları ortada: devasız hastaneler, çatısız okullar,

Rüşvet

Alman şirketlerinin Almanlara rüşvet vermesi yasak. Buna karşılık, kısa bir süre öncesine dek, şirketler yabancı bir politikacıyı, askeri ya da memuru satın aldıklarında, hazine onları ödüllendiriyordu. Gazeteci Martin Spiewak'a göre, Siemens telekomünikasyon şirketi ve metalürji şirketi Klöckner bu şekilde Endonezya'da diktatör Suharto'ya yakın askerlere 32 milyon dolar ödedi.

Sosyal Demokrat Parti'nin sözcülerinden, Ingomar Hauchler, Alman şirketlerinin 1997 yılında dışarıdaki işlerini hızlandırmak için yıllık üç milyar dolar harcadıklarını hesapladı. Yetkililer, iyi ticari ilişkiler geliştirmek ve iş kaynaklarını savunmak adına bunu haklı görüyor ve kültürel kimliklere saygı gösterilmesi çağrısında bulunuyordu: Çıkarlarını satın alarak, rüşvetin bir gelenek olduğu ülkelerin kültürlerine saygı gösteriyorlardı.

yetersiz besinler. Hesap vermeden açlıktan öldüren bir dünya sistemini hapse gönderebilecek bir yargıç yok. Ama bu suç dünyanın en normal şeyiymiş gibi işlense de suç suçtur. "Yoksulların ekmekleri onların hayatıdır, kim onu elinden alırsa katildir." diyor İncil (Bab 34) ve teolog Leonardo Boff, günümüzde Azteklerin Templo Mayor'da ve Kenanlıların Moloch heykelinin ayaklarında verdiklerinden çok daha fazla insanı piyasaya kurban verdiğini açıklıyor.

Küreselleşmeci düzenin ticari eli, finansör elinin borç olarak verdiğini çalıyor. Bana ne kadar sattığını söyle, sana değerinin ne olduğunu söyleyeyim. Latin Amerika'nın ihracatı dünya ihracatının yüzde beşine ulaşmıyor, Afrika'nınkiyse toplam yüzde iki. Güney'in satın aldıkları giderek pahalılaşıyor, sattıkları giderek ucuzluyor. Satın alabilmek için hükümetler daha çok, daha çok borçlanıyorlar ve borçların faizini kapatmak için

babaannelerinin mücevherlerini satıyorlar, bu arada babaannelerini de.

Piyasanın emirleriyle, devlet özelleştiriliyor. Devleti özelleştirmek yerine *kamulaştırsaydık*, uluslararası banka kartellerinin ve onu haraç mezat satmaktan başka bir şey yapmayan yerel siyasetçilerin denetiminde olmasından daha iyi olmaz mıydı? İltimas ticareti, oy karşılığında iş değiş tokuşu Latin Amerika ülkelerini asalaklarla doldurdu. Terimin özgün anlamıyla, pezevenklikle iştigal eden dayanılmaz bir *bürokrasi*: İki bin yıl önce, pezevenk kelimesi bahşiş karşılığında bürokratik işlemleri halledenleri belirtiyordu. Yetersizlik ve yolsuzluklar, kamuoyunun büyük çoğunluğunun özelleştirmelere iyi gözle bakmasına ya da ilgisiz kalmasına neden oldu.

Latin Amerika ülkeleri baş döndürücü bir hızla özelleştiriliyor, Küba ve 1992 sonlarında yapılan bir referandumla kamu şirketlerinin satılmasını yüzde 72 oyla reddeden Uruguay dışında. Başkanlar, gezgin satıcılara dönüşmüş dünyayı dolaşıyorlar: Kendilerinin olmayanı satıyorlar. Bu bir suç ve eğer polis güvenilir olsaydı, polise şikâyet edilmeyi hak ederdi. "Benim ülkem bir ürün, ben Peru isminde bir ürünü sunuyorum," diye pek çok kez ilan etmişti başkan Alberto Fujimori.

Kazançlar özelleştiriliyor ve kayıplar toplumsallaştırılıyor. 1990'da başkan Carlos Menem, Arjantin Havayolları'nın ölüm emrini verdi. Bu kazanç getiren kamu kuruluşu bir başka kamu kuruluşuna dünya çapında bir kötü yönetim örneği olan İspanyol İberia'ya satıldı ya da daha doğrusu

hediye edildi. Arjantin Havayolları'nın iç ve dış hatları değerinin on beşte birine okutuldu ve hâlâ gayet iyi durumdaki iki adet Boeing 707 tanesi bir dolar elli dört sent gibi komik bir fiyata satıldı.

Uruguay gazetesi *El Observador* 31 Ocak 1998 tarihli baskısında ulusal telefon şirketi Telebras'ı satma kararından dolayı Brezilya hükümetini kutladı. "Devlet hazinesi ve tüketiciler için bir yük haline dönüşen hizmetleri ve şirketleri elden çıkardığı için" başkan Fernando Henrique Cardoso'ya gelen bu alkış ikinci sayfada yayınlandı. Aynı gazetenin, aynı günkü baskısında, on altıncı sayfada, Telebras'ın "Brezilya'nın en kârlı şirketi olduğu, geçen yıl net kazanç olarak ülke tarihinde bir rekor kırarak 3. 900 milyon dolar kâr getirdiği" haber veriliyordu.

Brezilya hükümeti, Telebras'ın özelleştirilmesi karşıtı talep bombardımanına karşı altı yüz avukatlık bir ordu seferber etti ve ulusal kuruluşların elden çıkarılması programını dünyaya "açık bir ülke olduğumuz işareti" vermek ihtiyacıyla haklı göstermeye çalıştı. Yazar Luiz Fernando Verissimo bu işaretlerin "Ortaçağ'da köyün delisini belli eden sivri uçlu şapkalar gibi bir şey olduğunu" söylüyordu.

Kumarhanenin gücü

Astrolojinin ekonominin gerçek bir bilim olduğu izlenimi vermek için uydurulduğu söylenir. İktisatçılar dünkü öngörüleri bugün gerçekleşmediği için yarın ne olacağını asla bilemeyecekler. Onların suçu yok. Doğruyu söylemek gerekirse, reel ekonomi var olmayı bırakıp yerini sanal ekonomiye bıraktığından beri konusuz kaldılar. Şimdi bizzat finans yönetiyor ve finansal spekülasyon hezeyanı da iktisatçılardan çok psikiyatrların konusu.

Rotschild bankerleri, Napolyon'un Waterloo yenilgisini haberci güvercinler sayesinde öğrenmişlerdi, ama şimdi haberler ışıktan daha hızlı yol alıyor ve para da bilgisayar ekranlarında aynı hızla yer değiştiriyor. Satürn'e yaraşır bir halka dünyanın çevresinde deli gibi dönüyor, bu halka dünya finans piyasalarında her gün yer değiştiren 2.000.000.000.000 do-

Dil/4

İş dünyasının dili, o evrensel dil, eski kelimelere yeni anlamlar bahşediyor, insan iletişimi ve Shakespeare İngilizcesi böyle zenginleşiyor.

Opsiyonlar, *options* artık seçme özgürlüğünü tanımlamıyor, satın alma hakkını tanımlıyor; gelecek, *futures*, bir gizem olmayı bıraktı, artık kontratlara dönüşmek için var. Pazarlar, *markets*, keşmekeşli meydanlar değil artık, bilgisayar ekranları. Salon, *lobby*, dostları beklemek için kullanılmıyor, politikacıları satın almak için kullanılıyor. *Offshore*, içdenizlere yalnızca gemiler açılmıyor, vergilerden ve sorulardan kaçmak için para da gidiyor. Çamaşırhaneler, *laundries*, eskiden giysilerle meşgul olurken, artık kirli parayı da yıkıyor.

Lifting artık ağırlık kaldırmak ya da cesaret vermeyi içermiyor, bütün bu işlerin faillerinin yaşlanmasını önleyen bir cerrahi müdahele.

lardan oluşuyor. Bakması bile baş döndüren bu bir sürü sıfırın yalnızca son bölümü ticari anlaşmalara ve üretim yatırımlarına karşılık geliyor. 1997'de, döviz olarak işlem gören her yüz dolardan ancak iki buçuk doları mal ve hizmet değişiminden geliyordu. O yıl, dünya ve Asya borsalarını silip süpüren kasırganın arifesinde Malezya hükümeti sağduyulu bir tedbir önerdi: Ticari olmayan döviz yasaklansın. Öneri duyulmadı. Borsaların çığlığı çok gürültü yaptı ve hissedarlar kulakları sağır ettiler Bir örnek verecek olursak, 1995'te Japonya'daki en büyük on servetten yalnızca üçünün reel ekonomiyle bağlantısı vardı. Diğer yedi multimilyoner büyük spekülatörlerdi.

Bugünkü krizin on yıl öncesinde, finans piyasası bir başka dertten mustaripti. Beyaz Saray'ın, ABD Kongresi'nin, New York ve Chicago

borsalarının önde gelen iktisatçıları olanları açıklamayı denediler. *Spekülasyon* kelimesi bu analizlerin hiçbirinde anılmadı. Popüler sporlar saygıya layıktır: Her on ABD'liden dördü bir biçimde menkul kıymetler borsasına katılıyor. *Akıllı bombalar*, ölenlerden başka kimsenin haberi olmadan Körfez Savaşı'nda Iraklıları öldüren bombalardı ve *akıllı para* da kimse nasıl olduğunu bilmeden kârların yüzde 40'ını kazanan paraya verilen ad. Wall Street, Duvar Sokağı, siyah köleler kaçmasın diye yüzyıllar önce yükselen duvar yüzünden böyle anılıyor. Wall Street bugün dünyanın en büyük elektronik şans oyunu merkezi ve bütün insanlık burada alınan kararların tutsağı. Sanal ekonomi sermayeler transfer ediyor, fiyatları indiriyor, dikkatsizleri soyup soğana çeviriyor, ülkeleri harabeye dönüştürüyor, bir saniyede milyonerler ve dilenciler üretiyor.

Dünya güvenliksizlik saplantısına saplanmış olabilir, ama gerçeklik finans kapital suçlarının gazetelerin üçüncü sayfalarında görünen suçlardan çok daha korkutucu olduğunu öğretiyor. Binlerce yatırımcı hesabına spekülasyonlar yapan Mark Mobius, 1998'in başlarında Alman dergisi *Der Spiegel*'e şunları söylüyordu: "Müşterilerim etik kriterleri umursamıyor, yalnızca kârlarını katlamamızı istiyorlar." 1987 krizi sırasında başka bir cümlesi onu meşhur etmişti: "Sokaklarda kan akarken satın almak lazım, o kan benim kanım bile olsa." Art arda sterlini, lirayı ve rubleyi al aşağı ederek bir servet oluşturan, dünyanın en başarılı spekülatörü George Soros, neden bahsettiğini çok iyi biliyor şunları söylerken: "Açık toplumun en büyük düşmanı, inanıyorum ki, artık komünizm değil, kapitalist tehdittir."

Kapitalizmin Doktor Frankenstein'ı kendi hesabına yürüyen bir canavar yarattı ve onu durduracak kimse yok. Bütün devletlerin üstünde bir devlet türü, kimse tarafından seçilmese bile herkese hükümet eden görünmez bir iktidar. Bu dünyada fazlasıyla sefalet var, ama fazlasıyla para da var ve zenginlik kendisiyle ne yapacağını bilmiyor. Başka zamanlarda, finans kapital kredi yoluyla tüketim pazarlarını genişletirdi. Var olmak için büyümeye ihtiyaç duyan reel ekonominin hizmetindeydi. Şu anda iyice şişmiş olan finans kapital üretken sistemi kendi hizmetine soktu ve onunla kedinin fareyle oynadığı gibi oynuyor.

Borsaların her düşüşü finansal piyango hikâyesine inandırılan mütevazi yatırımcı için bir felaket oluyor. Nedenini nasılını hiç anlamadıkları halde küresel köyün en yoksul mahallelerinin sakinleri için de bu sonuçlar felaket oluyor: Her "piyasa düzenlemesi" tek darbede tabaklarını boşaltıyor, işlerini buharlaştırıyor. Ama borsa krizleri, kılıçlarını bilgisayarlarının üzerine büken, tuşların üzerindeki hissizleşmiş elleriyle, paranın kaderine, kâr faiz hadlerine, emeğin, eşyaların ve paraların değerlerine karar vererek dünyadaki zenginliği her gün yeniden dağıtarak kendini feda eden milyonerlerde çok nadir olarak ölümcül yaralar açar. Onlar, Montevideo'da bir duvara anonim bir elin yazdığı şu sözleri yalanlayan tek çalışanlardır: *Çalışan adamın para kazanmaya vakti olmaz.*

Faydasız kötü alışkanlıklara direnme dersleri

İşsizlik suçluluğu kat kat arttırıyor, küçük düşürücü ücretler suça teşvik ediyor. Şu eski İspanyol atasözü hiç bu kadar yerini bulmamıştı: *Üçkâğıtçılar ahmaklardan geçinir, ahmaklarsa alınteri ile.* Buna karşılık kimse diğer atasözüne itibar etmiyor, çünkü kimse inanmıyor: *Çalışan kazanır.*

Çalışma hakkı, sana ödemek istedikleri fiyata sana dayatmak istedikleri şartlarda çalışma hakkına indirgendi. Dünyada emek gücünden daha ucuz bir mal yok. Ücretler düşer, mesailer artarken emek piyasası insanları kusuyor. Çalış ya da bırak; kuyruk uzun.

Korku çağında iş ve işsizlik

Ne kadar hızlı gidersen git, korkunun gölgesi ayağına çelme takar. Kaybetme korkusu: işini kaybetme, paranı kaybetme, yemeğini kaybetme, evini kaybetme, kaybetme. Hiç kimseyi ani bir kötü talihin kötülüklerinden koruyacak bir şeytan kovma duası yok. En çok kazanan bile, bugünden yarına, affi ve telafisi olmayan bir başarısıza dönüşebilir.

İşsizlik teröründen kim kurtulabilir? Kim korkmaz yeni teknolojilerin, küreselleşmenin ya da bugünkü dünyanın pek çok kabarmış denizinden birinin bir kazazedesi olmaktan? Öfkeli yüksek dalgalar vuruyor: Yerel endüstrilerin kaçışı ya da yıkımı, başka ülkelerin daha ucuz işgüçleriyle rekabet ya da kendilerini besleyen elektriğin dışında ne ücret, ne tatil, ne ikra-

miye, ne de emeklilik isteyen makinelerin durdurulmaz ilerleyişi.

Teknolojik gelişme boş vakitleri ve özgürlük alanlarını arttırmıyor, işsizliği katlıyor ve korku tohumları ekiyor. O meşum belge karşısında duyulan panik evrensel: Yeni tasarruf politikamız ya da şirketin yeniden yapılandırılması nedeniyle ya da yalnızca böyle gerektiği için, çünkü hiç bir bahane kurşuna dizmeyi hafifletmez, hizmetlerinize son vermek zorunda olduğumuzu bildirmekten üzüntü duyuyoruz. Herkes her an her yerde vurulabilir. Herkes kırkında bir anda ihtiyara dönüşebilir.

Uluslararası Çalışma Örgütü 1996 ve 1997 yılları raporlarında "dünyada istihdamın evrimi umut kırıcı olmayı sürdürüyor," diyor. Sanayileşmiş ülkelerde işsizlik oranı çok yüksek olmaya devam ediyor, sosyal eşitsizlik artıyor ve gelişmekte olduğu söylenen ülkelerde işsizlikte, büyüyen yoksullukta, hayat seviyesinin düşüşünde gözle görülür bir artış var. "Korku buradan yayılıyor," diye bitiyor rapor. Ve korku yayılıyor: Ya bir işin var, ya da bir hiçsin. Nazi toplama kampı Auschwitz'in girişindeki tabela şöyle diyordu: *Çalışmak özgürleştirir*. Yarım yüzyıldan fazla bir süre sonra, bir işi olan her işçi ofis ya da fabrikanın yeksenaklığı içinde geçirdiği ve imanının gevrediği her gün için çalıştığı şirkete iyi kalpliliğinden ötürü defalarca teşekkür etmelidir. İş bulmak ya da işini korumak, tatilsiz de olsa, emekliliksiz de olsa, hiçbir faydası olmasa da ve boktan bir maaşla da olsa bir mucizeymiş gibi kutlanıyor.

Aziz Cayetano, Arjantin'de en çok başvurulan aziz. Kalabalıklar işsizlerin koruyucusuna iş dilemeye gidiyor. Başka hiçbir azizin ya da azizenin bu kadar müşterisi yok. 1997'nin Mayıs'ı ve Ekim'i arasında yeni iş kaynakları ortaya çıktı. Aziz Cayetano'nun mu, yoksa demokrasinin işi mi bilinmiyor: Milletvekili seçimleri yaklaşıyordu ve Arjantin hükümeti sağa sola yarım milyon iş dağıtarak azizi şaşkınlıktan serseme çevirdi. Ama aylık iki yüz dolar ödenen bu işler, seçim kampanyalarının kısa bir süre sonrasına dek sürdü. Bir süre sonra Başkan Menem Arjantinlilere golf oynamalarını tavsiye etti, çünkü golf insanın zihnini dağıtıyor, sinirlerini yatıştırıyordu.

Dünyadaki işsiz sayısı artmaya devam ediyor. Dünyanın sahipleri bu

Meşhur sözler

28 Kasım1990'da Arjantin gazeteleri siyasete atılan bir sendika yöneticisine ait bilgece bir inci yayınladı. Luis Barrionuevo ani servetini şöyle açıklıyordu:

·*Servet çalışarak yapılmıyor.*

Hakkındaki yolsuzluk şikâyetleri sağanak gibi yağmaya başlayınca, dostları ona teselli yemeği verdiler. Sonra, birinci ligdeki bir futbol kulübüne başkan seçildi ve gıda sektörünün servis kolu çalışanlarının sendikasını yönetmeye devam etti.

kadar işe yaramaz insanla ne yapacak? Aya mı göndereceklerdi onları? 1998'in başlarında Fransa, Almanya, İtalya ve diğer Avrupa ülkelerinde devasa gösteriler dünya basınının ilgisine mazhar oldu. Kortejdeki bazı işsizler büyük siyah çöp torbalarının içine girmişlerdi: Bugünün dünyasında emeğin dramının sahneye koyuluşuydu bu. Avrupa'da hâlâ işsizlerin durumunu hafifleten desteklemeler var, ama her dört gençten biri sabit bir işten mahrum. *Kayıtdışı* ya da yasadışı işler, yüzyılın son çeyreğinde üç kat arttı. Büyük Britanya'da, hiçbir ödeme almadan, her an hazır ve nazır, telefon çalınca işe koşan "evde bekleyen işçilerin" sayısı giderek artıyor. İşe çağrıldıklarında, bir ajansa bağlı olarak bir süre çalışıyor, sonra evlerine dönüp, telefonun yeniden çalmasını bekliyorlar.

Küreselleşme, fabrikaları sihir sanatıyla ortadan kaybeden, yoksul ülkelere kaçıran bir sihirbaz şapkası. Her bir şeyin üretimi için gereken iş süresini baş döndürücü bir oranda azaltan teknoloji, işçileri ihtiyaçlarından ve hizmetkârlıktan kurtaracağı yerde yoksullaştırıyor, onları işe bağımlı hale getiriyor. Para kazanmak için emek artık elzem değil. Spekülatif yatırımlara yönelen sermaye miktarı çok fazla. Hammaddeyi dönüştürmeden, hatta hammaddeye hiç dokunmadan, para kendi kendisiyle aşk yaparak çok daha bereketli olarak yeniden üretiliyor. Siemens, dünyanın en

Kapitalist Gerçekçilik

Chrysler şirketinin parlak yöneticisi Lee Iacocca, 1993 sonlarında Buenos Aires'i ziyaret etti. Verdiği konferansta işsizlik ve eğitim üzerine hayranlık uyandıran bir samimiyetle konuştu:

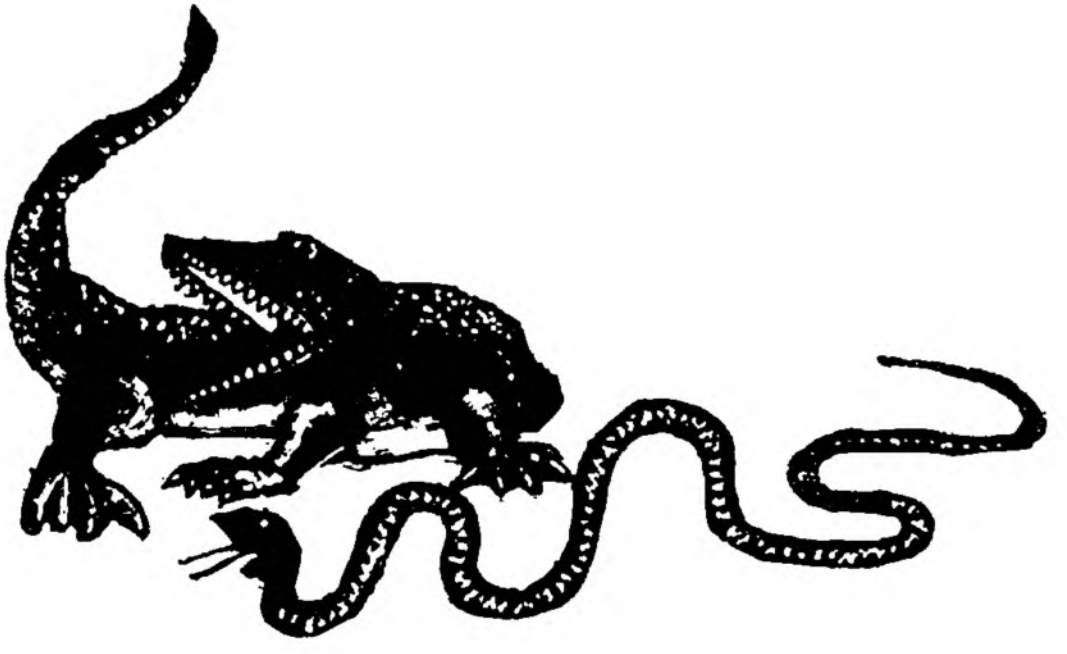
- İşsizlik sorunu çok zor bir konu. Bugün aynı sayıda insanla iki kat daha fazla otomobil yapabiliyoruz. İşsizlik sorununa bir çözüm olarak nüfusun eğitim seviyesini yükseltmekten bahsedildiği zaman, hep Almanya'da gerçekleşenlerin beni endişelendirdiğini söylüyorum: Orada işsizliğe karşı eğitim kampanyası yapıldı ve sonuç, sosyalizme ve isyana itilen yüz binlerce meslek sahibinin başarısızlığı oldu. Bunu söylemek kolay değil, ama kendi kendime soruyorum, acaba işsizlere açık davranılsaydı ve gençler de iş aramak için doğru McDonalds'a gitselerdi, daha iyi olmaz mıydı?

büyük endüstriyel şirketlerinden biri, finansal yatırımları üretim faaliyetlerinden çok daha fazla kazandırıyor.

ABD'de Avrupa'dakinden çok daha az işsizlik var, ama sosyal güvenliği olmayan bu yeni işler, aynı zamanda geçici ve düşük ücretli. "Bunu öğrencilerim arasında görüyorum," diyor Naom Chomsky, "eğer gerektiği gibi davranmazlarsa asla iş bulamayacaklarından korkuyorlar ve bunun üzerlerinde itaatkârlaştıran bir etkisi oluyor." En büyük beş yüz ABD şirketinde her on çalışandan yalnızca birinin kalıcı ve tam zamanlı bir işe sahip olma ayrıcalığı var. Büyük Britanya'da her on işten dokuzu, Fransa'daysa sekizi sosyal güvenceden yoksun. Tarih iki yüz yıllık bir sıçrayış yapıyor, ama geriye doğru. Bugünün dünyasında çalışanların büyük çoğunluğunun iş istikrarı ve ayrılırken tazminat alma hakkı yok, ayrıca iş güvencesi eksikliği ücretleri aşağı düşürüyor. Son yirmi beş yılda ABD ekonomisi yüzde kırklık bir büyüme gösterdiği halde, her on ABD'liden altısı çeyrek yüzyıl öncekinden daha kötü bir ücret alıyor.

Buna rağmen, binlerce binlerce Meksikalı emekçi, *terli sırtlar*, sınırdaki nehri geçmeye ve daha iyi bir hayat arayışında kendi hayatlarını riske etmeye devam ediyor. Yirmi yılda, ABD ile Meksika arasındaki ücret uçurumu iki katına çıktı. Fark dört kattı, şimdi sekiz oldu. Ucuz iş gücü bulmak için Güney'e göç eden sermayelerin ve Kuzey'e göç etmeyi deneyen ucuz iş gücünün de çok iyi bildiği gibi, Meksika'da işgücü her ay fiyatı düşen tek maldır. Son yirmi yılda orta sınıfın büyük bölümü yoksulluğa, yoksullar sefalete düştü, sefillerse istatistik tablolarından çıktı. İşi olanların güvencesi kanunlarla garanti ediliyor, ama uygulamada kaderleri Bakire Guadalupe'ye bağlı.

İşsizlikle beraber, ücret krizinin temel unsuru olan iş güvencesi eksikliği de grip kadar evrensel. Her yerde ve her seviyede acısı yaşanıyor. Kimse muaf değil. Dünya ekonomisinin en dinamik, en sofistike sektörlerinde uzmanlaşmış çalışanlar bile rahat nefes alamıyor. Orada da, sözleşmeli ve parça başı işler hızla kalıcı işlerin yerini alıyor. Telekomünikasyon ve elektronik alanlarında artık çok az insana ihtiyaç duyan *sanal şirketler* çalışıyor.

İşler bilgisayardan bilgisayara gerçekleştiriliyor, işçiler birbirileri ile hiç karşılaşmadan, hiçbir ulusal kanuna itaat etmesi gerekmeyen kaçak hayaletler olan işverenlerini tanımadan çalışıyorlar. Üstün nitelikli meslek sahipleri de çok daha fazla kazansa ve evrensel mutluluk çağında teknolojik mucizeleri öven dergilerin özenilen poster çocukları olsalar da, herhangi bir yoksul çocuk kadar istikrarsızlığa ve belirsizliğe mahkûmlar.

İşini kaybetme korkusu ve iş bulamama kaygısı yalnızca bütün çivileri çıkmış bir dünyada normal görünebilecek gülünç istatistiklerin hiç de uzağında değil. Son otuz yılda, gerçek çalışma saatlerinden daha az olan resmi çalışma saatleri de ABD, Kanada ve Japonya'da ciddi oranda *arttı*, yalnızca bazı Avrupa ülkelerinde biraz azaldı. Bu, sağduyuya karşı tersine dünya tarafından gerçekleştirilen kalleşçe bir saldırıydı: Teknoloji devrimi tarafından gerçekleştirilen şaşırtıcı verimlilik artışı ücretlerin aynı oranda yükseltilmesine çevrilmemekle kalmıyor, üstüne üstlük en yüksek teknolojiye sahip ülkelerde mesai saatleri artıyor. ABD'de sık sık yapılan anketler, günümüzde *stresin* temel kaynağının boşanmaların ve ölüm korkusunun çok çok üzerinde iş olduğunu belirtiyor. Japonya'da *karoshi*, aşırı çalışma, her yıl on bin kişiyi öldürüyor.

Fransız hükümeti, 1998 Mayıs ayında haftalık çalışma saatini 39'dan 35'e indirmeye karar vererek bir ileri görüşlülük dersi verirken, bu tedbir şirketler, politikacılar ve teknokratlar arasında protesto çığlıklarının yükselmesine neden oldu. İşsizlik sorunu olmayan İsviçre'de, bir süre önce dilimin tutulmasına neden olan bir olaya tanık oldum. Ücretleri düşürmeden daha az çalışma önerisi referanduma sunulmuştu. İsviçreliler karşı oy kullandılar. Bunu anlayamadığımı hatırlıyorum, itiraf edeyim hâlâ anlayabilmiş değilim. Tanrı Adem'i ekmeğini alnının teriyle kazanmaya mahkûm ettiğinden beri çalışmak evrensel bir zorunluluk, ama Tanrı'nın arzusunu bu kadar canı gönülden yerine getirmenin de bir anlamı yok. Her ne kadar İsviçre örneğinde işsizlik soluk ve uzak bir tehdit olsa da, bu çalışma arzusunun işsizlik ve boş zaman korkusuyla ilgili olduğundan şüpheleniyorum. Var olmak faydalı olmaktır; var olabilmek için satılabilir olmanız gerekir. Paraya çevrilemeyen zaman, üretme ödeviyle değil de,

İstatistikler

Britanya adalarında, dört işçiden biri yarı zamanlı çalışıyor. Pek çok durumda, bu o kadar çok yarı zamanlı bir iş ki, buna neden iş dedikleri bile anlaşılmıyor. İngilizlerin değişiyle, *rakamlara masaj yaptırmak* için yetkililer, 1979 ile 1997 arasında istatistik kriterlerini otuz iki kez değiştirdiler, nihayet şu anda uygulanan mükemmel formüle ulaşmak için: Haftada bir saatten fazla çalışan işsiz değildir. Dürüst olmak gerekirse, Uruguay'da işsizlik ben hatırladığımdan beri böyle ölçülür.

yaşama zevkiyle yaşanan serbest zaman korku üretiyor. Sonuç olarak bunda yeni bir şey yok. Korku her zaman, açgözlülükle beraber, kapitalizm denegelen sistemin en etkin motorlarından biri oldu.

İşsizlik korkusu çalışma haklarının hiç sayılmasına izin veriyor. Azami sekiz saatlik iş günü artık hukukun değil, edebiyatın ilgi alanına giriyor, sürrealist şiirin diğer temaları arasında ışıldıyor. İşçi emekliliğine işveren katkıları, tıbbi destek, iş kazalarına karşı sigorta, ücretli izin, tazminat ve konut tahsisi artık arkeoloji müzelerinde sergilenmeye yaraşır kutsal harabeler haline geldi. Evrensel değerlerle yasal olarak kutsanmış çalışma hakları başka zamanlarda, başka korkuların meyvesiydi: grev korkusu, çok yakın tehdit olarak görülen toplumsal devrim korkusu. Dün korkudan titreyen güç, bugün korku salan güç haline geldi ve iki yüzyıllık emek mücadelesi böylece heba oldu.

Geniş bir ailenin babası olan korku, nefretin de babası. Kuzey ülkelerinde de, umutsuz ücretlere emeklerini sunan yabancılara karşı nefrete dönüşme eğiliminde. İşgal edilenlerin işgalidir bu. Onlar sömürgeci işgal birliklerinin ve askeri seferlerin bin bir kez karaya çıktığı topraklardan geliyor. Şimdi bu yolculuğu tersine yapanlar öldürmeye mecbur askerler değil, kollarını Avrupa'da ve Amerika'nın kuzeyinde kaça olursa olsun ken-

dilerini satmaya mecbur işçiler. Afrika'dan, Asya'dan, Latin Amerika'dan ve son yıllarda, bürokratik iktidarın cenazesi kaldırıldığından beri Doğu Avrupa'dan da geliyorlar.

Kuzey Amerika'nın ve Avrupa'nın büyük ekonomik yayılma yıllarında, büyüyen zenginlik daha fazla emek gücü istiyordu ve çok çalışıp az kazandıkları sürece bu kolların yabancı olup olmamasının önemi yoktu. Durgunluk ve düşük büyüme yıllarında, kaçınılmaz misafirler istenmeyen işgalcilere dönüştüler: Kötü kokuyor, gürültü yapıyor ve işleri kapıyorlardı. İşsizliğin ve bütün talihsizliklerin günah keçileri bu işçiler, korkuya da mahkûmlar. Başlarının üzerinde pek çok kılıç sallanıyor: Zahmetli hayattan kaçarak geldikleri ülkeden her an sınırdışı edilme korkusu, her zaman mümkün ırkçılık patlaması, kanlı uyarılar, cezalar: Yakılan Türkler, bıçaklanan Araplar, kurşunlanan zenciler, dövülen Meksikalılar. Yoksul göçmenler sokaklarda ve kırlarda en düşük ücretlere en ağır işleri yapıyor. İş saatlerinden sonra tehlike saatleri geliyor. Bir dokunuşta onları

Yasa ve gerçeklik

Gérard Filoche, Paris'te iş müfettişi, bir otomobilin teybini çalan hırsızın kaçınılabilir bir kazada ölen işçinin ölümünden sorumlu işverenden daha çok ceza aldığını ortaya koydu.

Filoche kendi deneyimlerinden, ücretleri, mesaileri ve işe giriş tarihlerini yanlış bildiren ve yasal güvenlik ve hijyen koşullarını kayıtsızca yerine getirmeyen Fransız şirketlerinin çok fazla olduğunu biliyor: "Ücretlilerin susması gerekiyor," diyor, "çünkü gırtlaklarında işsizlik bıçağı ile yaşıyorlar."

İş müfettişlerinin Fransa'da haklarında işlem yaptıkları her bir milyon kanun ihlalinden yalnızca üç bini mahkeme sonucunda cezalandırılıyor. Ve neredeyse bütün durumlarda bu mahkûmiyet komik bir para cezasından ibaret.

Örnek Yaşamlar/3

1998 ortalarında, Endonezya'da General Suharto diktatörlüğüne karşı halkın öfkesi dalga dalga yayılıyordu. Bunun üzrine IMF değerli hizmetlerinden dolayı kendisine teşekkür etti ve general emekliye ayrıldı.

Suharto'nun çalışma hayatı 1965'te, komünist ya da komünist olduğu varsayılan yarım milyon insanı öldürerek iktidarı ele geçirdiğinde başlamıştı. Suharto'nun hükümeti bırakmaktan başka çaresi yoktu, ama otuz yılı aşkın bir mesaiyle topladığı tasarrufu ona kaldı: 28 Temmuz 1997 tarihli *Forbes* dergisine göre, 16 milyar dolar.

Suharto'nun emekliliğinden iki ay sonra, selefi başkan Habibi televizyondan halka sesleniyordu: Oruç tavsiye etti. Başkan, eğer Endonezya halkı haftada iki gün, pazartesi ve perşembeleri, yemek yemezse ekonomik krizin aşılabileceğini söyledi.

görünmez yapacak sihirli mürekkep yok.

Paradoksal olarak, Kuzey'in pek çok fabrikası Güney'e göç ederken, Güney'in pek çok işçisi Kuzey'e göç ediyor ya da rüzgâra ve gelgite karşı bu yasak macerayı deniyorlar. Para ve insanlar yolda karşılaşıyor. Zengin ülkelerin parası bir günlüğü bir dolardan ücretlerin ve yirmi beş saatlik günlük mesailerin çekimine kapılarak yoksul ülkelere doğru yolculuk ediyor ve yoksul ülkelerin işçileri reklamların sunduğu ya da umudun uydurduğu mutluluk görüntülerinin çekimine kapılarak zengin ülkelere yolculuk ediyor ya da etmek istiyorlar. Para gümrüksüz, sorunsuz yolculuk ediyor, öpücükler, çiçekler, trompet sesleriyle karşılanıyor. Göç eden işçilerse tersine, bazen Akdeniz'in ya da Karayip Denizi'nin derinliklerinde ya da Rio Grande'nin kayalıklarında sona eren bir Odisey yolculuğuna çıkıyor.

Eski zamanlarda, Roma bütün Akdeniz'e ve ötesine hükmederken, or-

dular arkalarında savaş esiri kervanlarını sürükleyerek eve dönerlerdi. Bu esirler kölelere dönüşür, köle avları özgür işçileri yoksullaştırırdı. Roma'da ne kadar çok köle olursa, ücretler o kadar düşer, iş bulmak o kadar zorlaşırdı. İki bin yıl sonra, Arjantinli müteahhit Enrique Pescarmona küreselleşmeyi övüyor:

- Asyalılar günde yirmi saat çalışıyor, ayda seksen dolara. Rekabet etmek istiyorsam, onlara başvurmam gerek. Küreselleşen dünya bu. Filipinli kızlar Hong Kong'taki ofisimde her zaman hazırlar. Ne cumartesileri, ne pazarları var. Günlerce uyumadan orada kalıp çalışmaları gerekirse, öyle yapıyor ve ne fazla mesai alıyor ne de bir şey istiyorlar.

Bu övgüden birkaç ay önce, Bangkok'ta bir oyuncak bebek fabrikası yanmıştı. Günde bir dolardan az kazanan, fabrikada yiyip fabrikada uyuyan işçi kızlar, canlı canlı yanarak öldüler. Fabrika dışarıdan kilitliydi; kölelik dönemindeki barakalar gibi.

Ucuz emek gücü bulmak için yoksul ülkelere göç eden endüstriler sayısız, emek de çok ucuz ve bol. Yoksul ülkelerin hükümetleri gümüş tepside ilerleme mesajları da getiren yeni iş kaynaklarına, hoş geldiniz, diyor. Ama bu yoksul ülkelerin çoğunda, yeni endüstri proletaryasının çalışma koşulları Rönesans döneminde işe verilen ismi, *tripalium*'u hatırlatıyor, *tripalium* aynı zamanda bir işkence aletinin de adıydı. Üzerinde Pocahontas figürü bulunan Disney etiketli bir tişörtün fiyatı, bu tişörtü Haiti'de saatte 375 tişört hızıyla çalışarak diken bir işçinin bir haftalık ücretine karşılık geliyor. Haiti dünyada köleliği kaldıran ilk ülkeydi ve pek çok ölüme mal olan bu kahramanlıktan iki yüzyıl sonra, ülke ücretli kölelikten çekiyor. McDonald's zinciri çocuk müşterilerine oyuncaklar hediye ediyor. Bu oyuncaklar Vietnam'da, işçilerin seksen sente kan ter içinde aralıksız on saat çalıştığı karanlık atölyelerde seksen sente üretiliyor. Vietnam, ABD'in askeri istilasını alaşağı etmişti ve pek çok ölüme mal olan bu kahramanlıktan çeyrek yüzyıl sonra ülke küresel aşağılamadan çekiyor.

Ucuz emek avcılığı artık sömürgecilik dönemlerinde olduğu gibi ordular gerektirmiyor. Gezegenin büyük bölümünün çektiği sefalet bunu tek başına üstleniyor. Bu aynı zamanda, iletişim ve taşımacılık sektörün-

deki hızın ve uzaklıkları ortadan kaldıran yeni teknolojiler nedeniyle coğrafyanın da ölümü. Sermaye sınırları ışık hızıyla aşıyor, dünyanın herhangi bir yerindeki ekonomi soğuk alırsa, dünyanın öbür ucundaki diğer ekonomiler öksürüyor. 1997'nin başlarında, Malezya'daki devalüasyon Brezilya'nın güneyinde ayakkabı sektöründe çalışan binlerce işçinin kurban edilmesine yol açıyordu.

Yoksul ülkeler, kalpleri, ruhları ve hasır şapkaları dahil, tepeden tırnağa evrensel bir hal ve gidiş yarışına sokuldular; bakalım en düşük ücretleri ve çevreyi kirletme özgürlüğünü kim veriyor? Ülkeler büyük çokuluslu şirketleri ayartmak için kendi aralarında var güçleriyle yarışıyor. Şirketler için *en iyi* şartlar, ücret seviyesi, iş güvencesi, toprağın ve insanların sağlığı için *en kötü* şartlar. Dünyanın dört bir yanında, çalışmaya hazır emek gücü hiç olmadığı kadar artarken, işçilerin hakları en kötü zamanlardakinden bile daha kötüleşiyor.

"Küreselleşmenin kazananları ve kaybedenleri var," diye uyarıyor Bir-

Tanrı'nın İnayetiyle...

1993'ün sonlarında Şili Santiago'da üç yıldır devam eden çok güzel bir ticaret okulunun cenaze törenine katıldım. Okulun öğrencileri kentin en yoksul kenar mahallelerinden geliyorlardı. Suçlu, dilenci ya da fahişe olmaya mahkûm gençlerdi. Okul onlara meslek öğretiyordu; demircilik, marangozluk, bahçıvanlık ve hepsinden önemlisi onlara birbirlerini ve yaptıkları şeyi sevmelerini öğretiyordu. İlk defa değerli olduklarını duyuyorlardı ve yapmayı öğrendikleri şeyi yapmanın bir şeye değdiğini. Okul yabancı sermayeye bağımlıydı. Kaynak tükendiğinde, öğretmenler devlete başvurdu. Bakana çıktılar, sonuç sıfır. Belediye başkanına gittiler, belediye başkanı şu tavsiyede bulundu:

-Şirketleşin.

leşmiş Milletler'in bir raporu. "Yükselen bir zenginlik dalgasının bütün sandalları kaldıracağı varsayılıyor. Ama bazıları diğerlerinden daha iyi koşullarda yol alıyor. Yatlar ve transatlantikler şüphesiz yeni fırsatlarla birlikte yükseliyor, ama sallar ve sandallar sürekli su alıyor ve bazıları hızla dibe çöküyor." Ülkeler paranın gelmemesi ya da paranın kaçması olasılığı karşısında titriyor. Felaket genel bir paniğe tercüme edilmiş bir gerçek ya da bir tehdit. Eğer iyi davranmazlarsa, diyor şirketler, Filipinler'e gideriz ya da Tayland'a ya da Endonezya'ya ya da Çin'e ya da Mars'a. Kötü davranma şu anlama geliyor: doğayı ya da ondan kalanları korumak, sendikalaşma hakkını tanımak, uluslararası normlara ve yerel kanunlara saygı gösterilmesini istemek, asgari ücreti yükseltmek.

1995'te, GAP mağazalar zinciri ABD'de *made in El Salvador* tişörtler satıyordu. Yirmi dolara satılan her tişört için Salvadorlu işçiler 18 sent alıyorlardı. O atölye cehennemlerinde günde on dört saatten fazla çalışarak canları çıkan işçiler ya da daha doğrusu çoğunluğu kadın ya da kız işçiler, bir sendika örgütlediler. İşveren 350 işçiyi işten çıkardı, kalanlar greve gitti. Polis copları, gözaltılar, hapse atılmalar... Yılın sonunda GAP mağaza-

ları Asya'ya gideceğini ilan etti.

Latin Amerika ekonomisinde mantar gibi biten yeni küresel gerçeklik "kayıtdışı" sektöre şükürler olsun. *Yasadışı çalışma* anlamına gelen kayıtdışı sektör, her yeni yüz işin 85'ini oluşturuyor. Yasadışı işçiler daha çok çalışıyor, daha az kazanıyor, sosyal hakları yok ve sendikal mücadelenin uzun zorlu yıllarında elde edilen iş güvencelerinin koruması altında değiller. Yasal işçilerin durumları da çok daha iyi değil: *deregülasyon* ve *esneklik* herkesin bir durumu kendi işine geldiği gibi tanımlayacağı kaçamak laflar. Emekliye ayrılan yaşlı Paraguaylı kadın durumu gayet özlü bir şekilde açıklamıştı:

-Eğer bu ikramiyeyse, cezası nasıldır kim bilir!

Jorge Bermúdez'in üç çocuğu ve üç işi var. Şafak sökerken taksi olarak kullandığı eski bir Chevrolet'yle Quito sokaklarını kat etmeye çıkıyor. Öğlenin ilk saatlerinden itibaren İngilizce dersi veriyor. On altı yıldır bir devlet okulunda öğretmen, ayda yüz elli dolar kazanıyor. Devlet okulundaki görevi bittiğinde, özel bir kolejde gece yarısına kadar süren görevi başlıyor. Jorge Bermúdez'in hiç boş günü yok. Uzun zamandır mide yanmasından, asabiyetten, uykusuzluktan şikayetçi. Psikolog ona bunların

aşırı çalışmadan kaynaklanan rahatsızlıkların psikosomatik belirtileri olduğunu açıkladı ve fiziksel ve ruhsal sağlığına yeniden kavuşabilmesi için çalıştığı üç işten ikisini bırakması gerektiğini belirtti. Psikolog ay sonunu nasıl getireceğini belirtmedi.

Tersine dünyada, eğitim para ödemez. Latin Amerika'da yeni iş yasaları en çok devlet okulu eğitmenlerini cezalandırıyor. Öğretmenler ve profesörler övgüler alır, büyük bir özveri göstererek yeni kuşaklara kendi elleriyle şekil veren eğitimin bu azizlerinin fedakâr çalışmalarını göklere çıkaran şatafatlı nutuklar atılır, ama ancak büyüteçle görülen maaşları zar zor alırlar. Dünya Bankası eğitimi, "sermayesi insan olan bir yatırım" ola-

Nimetler

1997'nin sonlarında, Leonardo Moledo Arjantin üniversitelerinde verilen düşük ücretleri savunan bir makale yazdı. Bu üniversite hocası, düşük ücretlerin genel kültürü arttırdığını, çeşitliliğe ve bilginin dolaşımına katkıda bulunduğunu, öğretim üyelerini soğuk bir uzmanlığın deformasyonundan koruduğunu açıklıyordu. Kıt maaşlar sayesinde, sabahları beyin cerrahisi üzerine dersler veren bir öğretim üyesi, öğleden sonraları fotokopi çekip, geceleri bir sirk trapezcisi olarak yeteneklerini sergileyerek kendi kültürünü ve başkalarının kültürlerini zenginleştirebilirdi. Bir Alman edebiyatı uzmanının bir pizzacıda ter dökmek gibi harika bir fırsat vardı önünde, akşamları da Colombia Tiyatrosu'nda yer göstericilik görevine soyunabilirdi. Ceza hukukunda kariyer sahibi biri, pazartesiden cumaya bir dağıtım kamyonu sürme lüksüne sahip olabilir, hafta sonları da bir meydana bekçilik edebilirdi; bir moleküler biyoloji asistanı tüy yolarak ve araba resimleri yaparak formasyonunun tadını çıkarmak için sunulmuş bu harika fırsatları doyasıya değerlendirebilirdi.

rak tanımlıyor, bu onun bakış açısına göre bir saygı ifadesi. Yakın zamandaki bir raporunda bir olasılık olarak, öğretmen arzının eğitim seviyesini korumaya yettiği ülkelerde öğretmen maaşlarının *düşürülmesini* öneriyor.

Maaşları düşürmek mi? Hangi maaşları? "Yoksul, ama öğretmen", deriz Uruguay'da, "Bir ilkokul öğretmeninden bile daha açım." Üniversite öğretim üyeleri de aynı durumdadır. 1995 ortalarında, gazetede Montevideo Psikoloji Fakültesi'nin bir iş ilanını okudum. Etik dersi verecek bir öğretim görevlisi arıyor, ayda yüz dolar öneriyorlardı: Böyle bir maaşla yoldan çıkmamak için bir etik büyücüsü olmak gerektiğini düşündüm.

"Yasalar ya da imparatorlar adına işlendi diye soygun daha az soygun değildir."
(John McDougall, California Senatörü, 1861'deki bir konuşmasından)

Dokunulmazlık sahibi sınıflar

- Vaka incelemeleri
- İnsan avcılarının dokunulmazlığı
- Gezegen yok edicilerinin dokunulmazlığı
- Kutsal otomobilin dokunulmazlığı

Vaka İncelemeleri

Bu örneklerin eğitici değerleri şüphe götürmez. Burada doğayı izlenimci ressamlardan daha büyük bir tutkuyla seven petrol endüstrisinin aydınlatıcı deneyimlerini inceleyeceğiz; silah ve kimya endüstrisinin insana olan içten sevgisini gösteren hikâyeler anlatacağız. Ve dünya ekonomisinin öncüsü olan suç endüstrisinde başarının anahtarlarını açığa çıkaracağız.

Asılan yazar

Petrol şirketleri Shell ve Chevron, Nijer Nehri'nin deltasını yok ettiler. Nijerya'daki Ogoni halkından yazar Ken Saro-Wiwa bunu kamuoyuna açıkladı: "Shell ve Chevron'un Ogoni halkına, topraklarına ve nehirlerine, derelerine ve atmosferine yaptıkları soykırım seviyesine ulaştı. Ogoni halkının ruhu can çekişiyor ve ben bunun tanığıyım."

1995'in başlarında, Shell'in Nijerya'daki yöneticisi Naemeka Achebe, şirketinin askeri hükümete desteğini şöyle açıklıyordu: "Yatırımda bulunmayı deneyen ticari şirket için istikrarlı bir ortam gerekir... Diktatörlükler size bunu sunar." Birkaç ay sonra, Nijerya diktatörlüğü Ken Saro-Wiwa'yı astı. Yazar, köylerini yok eden ve topraklarını boş bir araziye çeviren şirketlere karşı mücadele etmekten suçlu sekiz Ogoni'yle beraber infaz edildi.

Daha önce de pek çok Ogoni aynı nedenlerle öldürülmüştü.

Saro-Wiwa'nın saygınlığı bu suçun uluslararası yankı bulmasını sağladı. ABD başkanı, bunun üzerine ülkesinin Nijerya'ya silah satışını durduracağını açıkladı ve dünya alkışladı. Açıklama gönülsüz bir itiraf gibi okunmadı, öyle olmasına rağmen: ABD başkanı ülkesinin, yılda ortalama yüz kişiyi halka açık gösterilere dönüşmüş kurşuna dizme ve darağacı törenleriyle infaz eden kana susamış general Sani Abacha rejimine silah sattığını kabul ediyordu.

Uluslararası düzeyde bir ambargo daha sonra Nijerya'ya silah satışı için yeni sözleşmeler imzalanmasını önledi, ama Abacha diktatörlüğü önceki sözleşmeler ve bu eski sözleşmelerin sonsuz yaşama sahip olmaları için gençlik iksirleri gibi mucizevi bir biçimde bunlara eklenen, *ek anlaşmalar* sayesinde askeri donanımını kat kat arttırmayı sürdürdü.

ABD dünyadaki silahlanmın yarısına yakınını satıyor ve dünyada tüketilen petrolün yarısına yakınını satın alıyor. Ekonomisi ve yaşam tarzı büyük ölçüde silaha ve petrole dayanıyor. Askeri harcamalar için çok fazla para ayıran Afrika diktatörlüğü Nijerya bir petrol ülkesi. Nijerya petrolünün yarısını İngiliz-Hollanda şirketi Shell, kalanının büyük kısmını da ABD şirketi Chevron satın alıyor. Chevron faaliyet yürüttüğü yirmi iki ülkeden çıkardığı petrol ve gazın dörtte birinden fazlasını Nijerya'dan elde ediyor.

Zehirin fiyatı

Ken Saro-Wiwa'nın vatandaşı Nnimo Bassey, mücadele arkadaşı ve dostu Ken Saro-Wiwa'nın öldürülmesinden bir yıl sonra, 1996'da, Amerika'yı ziyaret etti. Yolculuk günlüğünde, dev petrol şirketleri ve kamu refahına katkılarına dair aydınlatıcı hikâyeler anlatıyor.

Curaçao, Karayip denizinde bir adadır. Söylenenlere göre, böyle adlandırılmasının nedeni havasının hastalara şifa vermesidir. Shell şirketi, 1918'de, bu sağlık adasının üzerine zehirli dumanlar püskürten bir rafineri kurdu. 1983'te, yerel yetkililer faaliyetin durdurulmasını emretti. Ada sakinlerine verilen ölçülemez değerdeki zarar hariç, uzmanlar doğanın maruz kaldığı zararlar için en az 400 milyon dolar bir tazminat ödenmesi gerektiğini hesapladı.

Shell hiçbir şey ödemedi, tersine masallardaki fiyata dokunulmazlık satın aldı: Rafineriyi Curaçao hükümetine *bir dolar* karşılığında sattı; hem de şirketi ada tarihi boyunca çevreye verilen zararlara karşı her tür sorumluluktan muaf tutan bir anlaşmayla.

Mavi kelebek

1994'te, eskiden Standard Oil of California olarak bilinen petrol şirketi Chevron, ABD'de çevrenin korunması için gösterdiği çabaları göklere çıkaran bir reklam kampanyasına milyonlarca dolar harcadı. Kampanya, şirketin gönüllü olarak üstlendiği, yok olma tehlikesi bulunan bazı mavi kelebeklerin korunmasına odaklanmıştı. Bu yaratıkları koruma altına almak da yılda beş bin dolara mal oluyordu, ama şirket her dakika kendisinin ekolojik gönüllüğüne övgüler düzen bir propaganda üretmek için seksen kat fazlasını harcadı ve Amerikan televizyonu ekranlarında kanat çırpan mavi kelebekler reklam yayını bombardımanının her dakikası için çok daha fazla ödedi.

Kelebeklerin sığınağı El Segundo rafinerisine, Los Angeles'in güney kumlarına yerleştirildi. Bu rafineri hâlâ bütün California'da su, hava ve toprak kirliliğinin en büyük kaynaklarından biri olmaya devam ediyor.

Mavi taş

Goiânia, Brezilya, Eylül 1987: İki kağıt toplayıcısı boş bir araziye atılmış metal bir tüp buluyor. Çekiç darbeleriyle kırıyorlar ve içinden mavi ışıklı bir taş çıkıyor. Büyülü taş ışık yayıyor, havayı maviye boyuyor, kendisine dokunan herkese parıltı veriyor.

Kağıt toplayıcılar bu ışıklı taşı bölüşüyorlar. Komşularına taştan parçalar hediye ediyorlar. Kim tenine sürterse karanlıkta ışıldıyor. Bütün mahalle adeta bir lambaya dönüşüyor. Yoksulların yurdu, birden bire ışık zengini oluyor, şenlik oluyor.

Ertesi gün, kağıt toplayıcılar kusuyorlar. Hindistan cevizi ve mango yemişlerdi, ondan olmasın? Ama bütün mahalle kusuyor, herkes kabarıyor ve yanıyor. Mavi ışık yakıyor, yiyor ve öldürüyor ve rüzgâr, yağmur, sinekler ve kuşlar tarafından taşınıp saçılıyor.

Tarihteki en büyük nükleer felaketlerden biriydi bu. Çok insan öldü.

Çok daha fazlası sonsuza dek sakat kaldı. Goiânia'nın o varoşlarında hiç kimse radyoaktivite kelimesinin ne anlama geldiğini bilmiyordu, hiç kimse sezyum 137 diye bir şeyden bahsedildiğini duymamıştı. Daha bir yıl önce her gün Çernobil'den bahsediliyordu. Goiânia'dan hiçbir zaman haberdar olunmadı. 1992'de, Küba Goiânia'lı hasta çocukları aldı, onlara ücretsiz tıbbi tedavi uyguladı. Her ne kadar küresel kamuoyu fabrikalarının Küba için her zaman çok endişelendikleri bilinse de, bu olay en ufak bir yankı uyandırmadı.

Trajediden bir ay sonra, Goiás'taki federal polis şefi açıklama yaptı:

-Saçma bir durum. Radyoaktif maddelerin tıbbi amaçla kullanılmasından kimse sorumlu tutulamaz.

Ayaksız binalar

Mexico City, Eylül 1992: Yer sallanıyor. Üç dakikadan kısa bir sürede binlerce ev ve bina aşağı iniyor.

Bu korku anının dünyanın en büyük ve en kırılgan şehrinde ne kadar ölü bıraktığı bilinmiyor, asla da bilinmeyecek. Başlangıçta, enkaz kaldırma çalışmaları başladığında, Meksika hükümeti sayıyı beş bin olarak ilan etti. Sonra sustu. Çıkarılan ilk cesetler, bütün bir beysbol sahasını halı gibi kapladı.

Eski yapılar depreme dayandı, ama yeni binalar sanki temelleri yokmuş gibi devrildi, *çünkü çoğunun yoktu* ya da sadece planda, kâğıt üstünde vardı. Yıllar geçti, sorumlular hâlâ cezasız: Büyük kumdan kaleler diken ve satan müteahhitler, şehrin en batak bölgesinde gökdelenlere izin veren memurlar, yük ve çimento hesaplarını katilce yalan yanlış bildiren mühendisler, göz yumarak zenginleşen müfettişler.

Enkazlar artık yok, yıkıntıların üzerinde yeni binalar yükseliyor, kent büyümeye devam ediyor.

Yeşil, seni yeşil istiyorum

En başarılı dünyevi şirketlerin cehennemde ve cennette şubeleri var. Birinde ne kadar çok satarlarsa, diğerinde de işler o kadar iyi gidiyor. Böylece Şeytan ödüyor, Tanrı affediyor.

Dünya Bankası'nın öngörülerine göre, 2000 yılından itibaren ekolojik endüstriler kimya endüstrisinden daha çok kâr getirecekler, daha şimdiden paraları istiflemeye başladılar bile. Çevrenin kurtuluşu onu yok eden aynı şirketlerin en kârlı işi haline geliyor.

Kısa bir süre önce yayınlanan, *The Corporate Planet* adlı kitabında Joshua Karliner düşündürücü ve eğitici üç değerli örnek sunuyor:

Gezegeni en çok kirleten şirketlerden dördüne sahip olan General Electric grubu, aynı zamanda hava kirliliğini kontrol eden ekipmanların ABD'deki en büyük üreticisi;

Bütün dünyada tehlikeli endüstriyel atıkların en büyük üreticisi olan DuPont kimya şirketi; tehlikeli endüstriyel atıkların gömülmesi ve yakılması konusunda uzmanlaşmış hizmetler veren parlak bir zincir geliştirdi;

Ekmeğini nükleer silahlar satarak kazanan bir başka çokuluslu dev Westinghouse, kendi radyoaktif çöpünü temizlemek için milyonlarca ekipman satıyor.

Dünyaya saçılmış yüz milyondan fazla *antipersonel* mayın var. Bu dizenekler savaşlar bittikten yıllar sonra bile patlamaya devam ediyor. Bazı mayınlar çocukların dikkatini çekmek üzere tasarlanmış: bebek, kelebek ya da çocukların ilgisini çeken rengarenk oyuncakların görünüşünce. Kurbanların yarısını çocuklar oluşturuyor.

Paul Donovan, mayınların yasaklanması için dünya çapında yürütülen kampanyanın öncülerinden, yeni bir altın yumurtlayan tavuğun mayınları satan aynı silah fabrikalarında kuluçkaya yattığını duyurdu: Bu şirketler mayınlanmış geniş alanları temizlemek için *know how*'larını sunuyorlar, herkesin kabul edeceği gibi, kimse konuyu onlar kadar bilemez.

1991'e kadar, CMS şirketi ABD ordusu için mayın üretiyordu. Körfez Savaşı'ndan sonra alan değiştirdi ve o zamandan beri mayınlı toprakları temizleyerek 160 milyon dolar kazandı. Alman Daimler-Benz ticaret ortaklığına ait CMS, otomobil üretimindeki hız ve coşkuyla füze başlıkları üretiyor. Aynı birliğe bağlı, Messerschmidt-Bölkow-Blohm şirketiyse mayın üretimini sürdürüyor.

Britanya grubu British Aerospace de pişmanlık yolunu tutanlardan: Şirketlerinden Royal Ordnance, Kuveyt topraklarına, tesadüf eseri yine Royal Ordnance tarafından yerleştirilmiş mayınları çıkarmak için doksan milyon dolarlık bir anlaşma imzaladı. Bu vefakâr görevde Royal Ordnance'ın rakibi, bir taraftan dünyanın çeşitli köşelerindeki savaşlara silah satarken, bir taraftan da bu mayınlı Kuveyt topraklarını yüz on bir milyon do

lar karşılığında temizleyen Fransız şirketi Sofremi...

Yeryüzünde bu insani görevi canla başla yerine getiren meleklerden biri de Vernon Joynt adında, hayatını *antipersonel* mayınlar ve diğer ölümcül düzenekleri tasarlayarak geçiren Güney Afrikalı bir uzman. Bu adam, ırkçı Güney Afrika ordusu için keşfettiği milyarlarca mayınla kaplı Angola ve Mozambik topraklarını temizlemeyi üzerine aldı. Ücreti Birleşmiş Milletler tarafından ödenecek.

Suç ve ödül

General Augusto Pinochet ihlâl etti, işkence etti, öldürdü, çaldı ve yalan söyledi.

Saygı göstereceğine yemin ettiği anayasayı ihlal etti. Binlerce Şililiye işkence edip öldüren bir diktatörlüğün başkomutanı oldu, ne çaldığını araştırmak isteyenlerin merakını yatıştırmak için sokaklara tanklar indirdi, bütün bu deneyimlerine değinmek için ağzını her açtığında yalan söyledi. Diktatörlüğü sona erince, Pinochet ordunun başında kalmayı sürdürdü. 1998'de, emeklilik vakti gelince, ülkenin sivil görünümüyle bütünleşti: Kendi emriyle ömrünün sonuna dek senatör oldu. Sokaklarda protestolar patlak verdi, ama general, kendi kahramanlıklarını anlatan askeri marşın dışında her şeye sağır, pürmeşe senatodaki koltuğunu işgal etti. Sağır olması boşuna değildi: Sonuçta 11 Eylül 1973'te, demokrasiyi sona erdiren devlet darbesinin gerçekleştiği gün, bir çeyrek yüzyıl boyunca, 1998'e kadar ulusal bayram olarak kutlandı ve hâlâ Santiago'nun merkezindeki en büyük bulvarlardan biri ismini taşıyor.

Suç ve ceza

1978 ortalarında, Arjantin milli takımı dünya futbol şampiyonasını kazanırken, askeri diktatörlük tutsakları *canlı canlı* okyanusun derinliklerine bırakmakla meşguldü. Uçaklar spor karşılaşmasının gerçekleştiği stadyuma iki adım mesafedeki Aeroparque Havaalanı'ndan kalkıyordu.

Yaz geldiğinde, ayaklarını uzatıp sivrisineklerden başka rahatsızlık nedir bilmeden uyumayı engelleyen vicdan denen şu yersiz salgı beziyle doğan insan sayısı çok fazla değil, ama yine de rastlanıyor. Albay Alfonso Scilingo, üstlerine hap almadan ya da içki içmeden uyuyamadığını anlattığında, ona bir psikiyatra danışmasını önerdiler. 1995'in başlarında Albay Scilingo kamuoyuna bir itirafta bulunmaya karar verdi: Denize otuz insan attığını söyledi ve iki yıl boyunca Arjantin donanmasının köpekbalıklarının ağzına gönderdiği politik tutukluların bin beş yüz ile iki bin kişi arasında olduğunu açıkladı.

İtirafından sonra Scilingo mahkûm oldu. Otuz kişiyi öldürdüğü için değil, karşılıksız bir çeke imza atmaktan.

Suç ve sessizlik

20 Eylül 1996'da ABD Savunma Bakanlığı da kamuoyuna bir itirafta bulundu. Kitle iletişim araçlarından hiçbiri olayla fazla ilgilenmedi, olay uluslararası basında çok az yer buldu ya da hiç bulamadı. O gün ABD'nin üst düzey askeri yetkilileri "bir hata" yaptıklarını kabul ettiler: 1982-1991

yılları arasında, Latin Amerikalı askerleri, Georgia'daki Fort Benning ve Panama'daki Comando Sur okullarında okutulan ders kitapları aracılığıyla tehdit, zor kullanma, işkence, adam kaçırma ve öldürme tekniklerinde eğitmişlerdi. *Hata* on yıl sürmüştü, ama kaç subayın bu hatalı eğitimi aldığı ya da sonuçlarının neler olduğu söylenmiyordu.

Aslında, çok önceden binlerce kez açıklanmış ve daha sonra da açıklanmaya devam etmişti, Pentagon'un yarım yüzyıldan beri eğitim verdiği okullarda diktatörler, işkenceciler ve katiller ürettiği ve bugüne dek yaklaşık altmış bin Latin Amerikalı askerin Pentagon'un öğrencisi olduğu defalarca söylenmişti. Diktatörlere ve halk kıyımcılarına dönüşen öğrencilerin pek çoğu Rio Grande'nin güneyinde silinmez bir kan lekesi bıraktılar. Yalnızca bir ülkeyi, El Salvador'u ele alalım ve bitmek bilmeyen bir listeden birkaç küçük örnek verelim. 1980'de, Monsenyör Romero ve dört ABD'li rahibenin katlinden sorumlu olanlar ve 1989'da altı Cizvit papazını makineli tüfekle tarayan katiller bu okullardan mezun olmuşlardı.

Pentagon sonunda kendisine ait olduğunu kabul ettiği ders kitaplarının yazarlık haklarını her zaman reddetmişti. İtiraf büyük bir haberdi, haberdar olanlar çok az oldu, buna öfkelenenlerse çok daha azdı: Dünyanın en büyük gücü, örnek ülkesi, en kıskanılan ve en çok taklit edilen demokrasisi, askeri bahçıvanlarının insan hakları ihlali uzmanları yetiştirdiğini kabul ediyordu.

1996'da, Pentagon *hatayı* düzelteceğine *hatayı* işlerken gösterdiği ciddiyetle söz verdi. 1998'in başlarında, yirmi iki suçlu altı ay hapse ve para cezasına çarptırıldı: Bunlar yirmi iki Amerikan vatandaşıydı, Amerikan

okullarının kurbanları anısına bir cenaze töreni gerçekleştirmek için Fort Benning'e girme küstahlığını göstermişlerdi.

Suç ve yankıları

1995'te, iki Latin Amerika ülkesi Guatemala ve Şili, ABD gazetelerinin ilgisine mahzar oldular; bu hiç de alışıldık bir şey değildi.

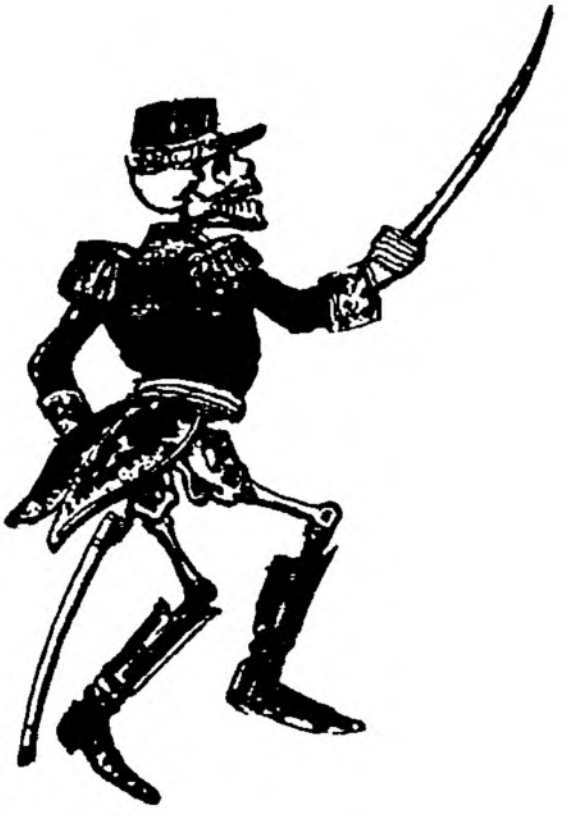
Basın, CIA'den yıllarca maaş alan Guatemalalı bir albayın iki cinayetle suçlandığını söylüyordu. Bu albay, *bir ABD vatandaşını ve bir ABD vatandaşının kocasını* öldürmekle suçlanıyordu. Basın, CIA'nin, Başkan Eisenhower'ın onayıyla, 1954'de demokratik Jacobo Arbenz hükümetini devirmesinden bu yana, ABD'nin Guatemala'ya getirip götürdüğü sayısız diktatörlükler tarafından işlenen binlerce diğer cinayete hiç ilgi göstermemiş ya da çok az ilgi göstermişti. Bu uzun korku dönemi, en üst seviyesine 1980'li yılların katliamlarında çıktı: O zamanlar subaylar bir çift kulak getiren askerleri boyunlarına altın kaplama bir meşe yaprağı takarak ödüllendiriyorlardı. Ama bu kırk yıldan uzun sürecin kurbanları -bütün Amerika haritasının yirminci yüzyılın ikinci yarısında verdiği en çok ölü sayısı- Guatemalalıydı ve üstelik, önemsenmemelerinin en önemli nedeni çoğunun Yerli olmasıydı.

Guatemalalı albayın hikâyesinin basına yansıdığı sırada, ABD gazeteleri Pinochet diktatörlüğünün üst düzey iki subayının Şili'de mahkûm olduğu haberini veriyordu. Orlando Letelier cinayeti Latin Amerika dokunulmazlık kurallarında bir istisna oluşturuyordu, ama şu ayrıntı gazeteci-

lerin dikkatini çekmedi: Diktatörlük, Letelier'yi ve ABD'li sekreterini *Washington*'da öldürmüştü. Eğer Santiago'da ya da başka bir Latin Amerika şehrinde öldürülselerdi ne olurdu acaba? Buenos Aires'te, Letelier'nin öldürüldüğü saldırının benzeri bir saldırıyla, Şilili eşiyle beraber öldürülen Şilili General Carlos Prats'a ne oldu? Aradan 20 yıldan fazla zaman geçmesine rağmen, hiçbir haber yok.

İnsan avcılarının dokunulmazlığı

Mesleğe yeni başlayan katillere duyuru: Utanarak öldürmek işten sayılmaz. Cinayet karşılığını öder, ama iş dünyasındaki gibi büyük ölçekte yapılınca. Latin Amerika'da onca insanın öldürülmesi emrini veren üst düzey askeri komutanlar adam öldürmekten tutuklanmadılar, her ne kadar hizmetlerinin dökümlerini gören gangsterler utançtan yerin dibine girse ve kriminologların şaşkınlıktan dili tutulsa da.

Yasalar karşısında hepimiz eşitiz. Hangi yasalar karşısında? İlahi yasalar mı? Yeryüzü yasalarında, eşitlik her zaman ve her yerde eşitsizliğe dönüşüyor, çünkü iktidarın adalet terazisinin kefelerinden birinin üzerine oturmak gibi bir huyu var.

Zorunlu Bellek Kaybı

Eşitsizlik yasalardan önce gerçek tarihin köklerinde yatıyor, ama resmi tarih bunu bellekle değil, unutuşla yazılıyor. Şehir meydanlarında Yerli katliamı yapanların ve köle tacirlerinin heykellerinin bulunduğu, sokaklarına ve caddelerine ülke topraklarını satanların ve hazine kasasını boşaltanların adlarının verildiği Latin Amerika'da biz bunu çok iyi biliyoruz.

1985 depreminde yıkılan Meksika binalarında olduğu gibi, Latin Amerika demokrasilerinin de çimentosundan çalındı. Yalnızca adalet onlara ayakta kalmaları ve yollarına devam etmeleri için sağlam bir temel verebilirdi, ama adalet yerine zorunlu bellek kaybımız var bizim. Politik de-

mokrasinin ekonomik ve sosyal düşmanları olan yapılanmalara mütemadiyen tosladığı ülkelerde, sivil hükümetler, genel kural olarak, değişim umutlarını boşa çıkararak, adaletsizliği yönetmekle yetinirler.

Latin Amerika'da, 1960'lı ve 70'li yıllarda askerler darbelerle iktidarı ele geçirdiler. Politik yolsuzluklara son vermek için, mutlak iktidarın sağladığı kolaylıklar ve her gün çok erkenden, kalk borusuyla işe başlamalarının getirdiği verimlilik sayesinde politikacılardan kat kat fazla çaldılar. Kan, kir ve korku yılları: Yerel gerillaların şiddetine ve uluslararası kızıl kâbusa son vermek için silahlı kuvvetler işkence yaptı, tecavüz etti, katletti. Bu, büyük bir insan avıydı, insanoğlunun adalet duygusunun her dile getirilişi, ne denli yumuşak olursa olsun cezalandırıldı.

Uruguay diktatörlüğü çok işkence etti, az öldürdü. Arjantin'inki, tersine, ortadan kaldırmayı tercih eti. Ama farklılıklarına rağmen, o dönemin pek çok Latin Amerikalı diktatörü birlikte çalışıyor, aynı kalıptan çıkmış gibi birbirlerine benziyorlardı. Hangi kalıp mı? 1998 ortalarında, Uruguay askeri rejiminin gizli servis şefi Koramiral Eladio Moll, ABD'li danışmanların, bilgilendirildikten sonra bozguncuları yok etmelerini tavsiye ettiklerini açıkladı. Koramiral samimiyet suçundan tutuklandı.

Bundan birkaç ay önce, Arjantin diktatörlüğünün kasaplarından Yüzbaşı Alfredo Astiz'e, gerçeği söylediği için görevinden el çektirilmişti: Donanmanın kendisine, yaptıklarını yapmasını öğrettiğini söyleyerek mesleki bir bilgiçlik taslarken, "bu ülkede bir politikacıyı ya da bir gazeteciyi öldürmek için teknik olarak en iyi hazırlanmış adam" olduğunu açıklamıştı. O zamanlar Astiz ve Arjantinli diğer askerler İspanyol, İtalyan, Fransız ve İsveç vatandaşlarını öldürmek suçuyla pek çok Avrupa ülkesi tarafından istenmiş ya da dava edilmişti, ama binlerce Arjantinlinin ölümü maziyi temizleme eğilimindeki yasalar tarafından affedilmişti.

Dokunulmazlık yasaları da aynı kalıptan çıkmış gibidir. Latin Amerikan demokrasileri borç ödemelerine ve suçların unutulmasına mahkûm olarak geldiler dünyaya. Sanki yeni sivil hükümetler gösterdikleri çabalar için üniformalı adamlara müteşekkirdi: Askeri terör yabancı yatırımlar için olumlu bir iklim yaratmış, sonraki yıllarda ülkelerin adeta muz fiyatına,

Şeytan aç dolaşıyordu

El Familiar ağzından ve kulaklarından ateşler saçan kara bir köpek. Bu ateşler, geceleri Arjantin'in kuzeyindeki şeker kamışı tarlalarında gezinir. El Familiar Şeytan için çalışır. Ona yemesi için asilerin etini verir, şeker işçilerini göz altında tutar ve cezalandırır. Kurbanlar bir hoşça kal bile diyemeden giderler dünyadan.

1976 kışında, askeri diktatörlük zamanında, Şeytan aç dolaşıyordu. Temmuzun üçüncü perşembesi gecesi, ordu Jujuy'daki Ledesma şeker rafinerisine girdi. Askerler 150 işçiyi götürdü. Otuz üçü kayboldu, bir daha asla görülmediler.

büyük kolaylıkla satışının tamamlanmasının yolunu açmıştı. Demokrasinin altında ulusal egemenlikten feragat, çalışma haklarına ihanet, kamu hizmetlerinin terk edilmesinin ifası tamamlanmıştı. Bütün bunlar nispi bir kolaylıkla yapıldı ya da daha doğrusu bozuldu. Yalan ve korku içinde hayatta kalmaya alışmış toplumlar, 1980'li yıllarda yurttaşlık haklarını yeniden elde ettiklerinde, en iyi enerjileri emilmişti. Hevesleri kalmamıştı, demokrasinin vaat ettiği yaratıcı nefese ihtiyaç duyuyorlardı, ama bunu yapacak ne mecalleri ne de halleri vardı.

Halk oyuyla seçilmiş hükümetler, adaleti intikamla, belleği düzensizlikle bir tuttular ve devlet terörü uygulayan adamların alınlarına kutsal su serptiler. Demokratik istikrar ve ulusal uzlaşma adına, adaleti sürgüne gönderen, geçmişi gömen ve belleksizliği öven dokunulmazlık yasaları çıkardılar. Bu yasalardan bazıları dünyadaki en korkunç öncüllerinin çok ötesine vardı. Arjantin hükümeti 1987'de *zorunlu itaat* yasası çıkardı (on yıl sonra, artık gerekli olmadığında yürürlükten kaldırıldı), *zorunlu itaat* yasası aldıkları emirleri yerine getiren askerleri bütün sorumluluktan muaf tutarak aklıyordu. Emirleri, çavuşun emirlerini, yüzbaşının emirlerini, generalin ya da Tanrı'nın emirlerini yerine getirmeyen asker olmadığı için

de cezai sorumluluk Cennet'teki krallığına gidiyordu. Hitler'in 1940 yılında, kendi çılgınlıklarının hizmetine koymak üzere mükemmelleştirdiği Alman askeri kanunu kesinlikle çok daha merhametliydi: 47. Madde, "eğer üstünün verdiği emrin bir kamu suçu ya da askeri suç bir eylemliliğe karşılık geldiğini biliyorsa," astın eylemlerinden sorumlu olduğunu belirtiyordu.

Askeri diktatörlerin canlı düşünceleri

Mazinin kasvetli yıllarında, Latin Amerikalı generaller, otomatik tüfeklerin, bombaların, trompetlerin ve davulların gürültüsüne rağmen ideolojilerini duyurabildiler.

Savaşçı bir coşkuyla, Arjantinli General Ibérico Saint-Jean haykırdı:

-Üçüncü dünya savaşını biz kazandık!

Tarihi bir coşkuyla, vatandaşı General Cristino Nicolaides ilan etti:

-Marksizm iki bin yıldır Batı uygarlığını ve Hıristiyanlığı tehdit ediyor!

Mistik bir coşkuyla, Guatemalalı General Efraín Ríos Montt kükredi:

-Gizli servislerimizi kutsal ruh yönetiyor!

Bilimsel coşkuyla, Uruguaylı Tuğamiral Hugo Márquez gümbürdedi:

-Ulusal tarihimize üç yüz altmış derecelik bir dönüş yaptık!

Destanı bitirirken, Uruguaylı politikacı Adauto Puñales komünizmin yıkılışını kutladı. Ve anatomik bir coşkuyla gürledi:

-Komünizm, başı Moskova'da hayaları her yerde olan bir ahtapottur!

Reklam

Arjantin askeri diktatörlüğünün kurbanlarının çoğunu denizin dibine yollamak gibi bir huyu vardı. 1998 Nisan'ında, Diesel kot fabrikası *Gente* dergisinde pantolonlarının bütün yıkamalara direndiğini kanıtlayan bir reklam yayınladı. Fotoğraf suyun derinliklerinde beton bloklara zincirlenmiş sekiz genci gösteriyordu ve altında şöyle yazıyordu: "Bunlar senin ilk *jean*'lerin değil, ama sonuncusu olabilirler. En azından güzel bir ceset bırakacaksın."

Diğer Latin Amerikan kanunları *zorunlu itaat* kanunu kadar gayretkeş değildi, ama hepsi silahlı kuvvetlerin cüreti karşısında sivillerin boyun eğmesi gerektiğinde fikir birliğindeydi, korkunun fermanıyla, katliamlar adaletin ulaşamayacağı yüksekliklere kaldırıldı ve bütün yakın tarih pisliklerinin halının altına süpürülmesi emredildi. Uruguaylıların büyük çoğunluğu, 1989 referandumunda, şiddetin geri geleceği tehdidini savuran bir kampanya bombardımanının sonunda dokunulmazlığı destekledi: Başka bir sürü şeyle birlikte hukukun kaynağı olan korku kazandı. Bütün Latin Amerika'da korku, bazen gizli, bazen açıktan iktidarı besler. Ve iktidarın, demokratik seçimlerle gelip giden hükümetlerden çok daha derin kökleri, çok daha kalıcı yapıları vardır.

İktidar nedir? Arjantinli müteahhit Alfredo Yabrán 1998'in başlarında bunu somut kelimelerle tanımladı:

- *İktidar dokunulmazlıktır.*

Ne dediğini gayet iyi biliyordu. Her şeye muktedir bir mafyanın görünürdeki başı olduğu söylenen Yabrán, sokaklarda dondurma satarak başlamış ve kendi hesabına ya da kim bilir kimin hesabına büyük bir servet yapmıştı. Bu cümleden kısa bir süre sonra, bir yargıç, fotoğrafçı José Luis Cabezas'ı öldürdüğü gerekçesiyle hakkında tutuklama emri çıkarttı. Bu

onun dokunulmazlığının ve iktidarının sonunun başlangıcıydı: Yabrán ağzına bir kurşun sıktı.

Dokunulmazlık suçun ödülüdür, tekrarını teşvik eder ve propagandasını yapar: Suçluyu tahrik et ve benzerine bulaştır. Kimseye hesap vermeden tecavüz eden, çalan, işkence eden ve öldüren suçlu devlet olduğunda, yukarıdan bütün topluma tecavüz etme, çalma, işkence yapma ve öldürme yetkisi veren yeşil bir ışık yayılır. Aşağıdan korkutmak için ceza korkuluğunu kullanan düzen, yukarıdan suçu zafer olarak ödüllendirmek için dokunulmazlığı yükseltir. Demokrasi bu alışkanlıkların sonuçlarını öder. Bu, herhangi bir katilin, elinde dumanı tüten silahıyla şunu sorması gibidir:

-Hangi ceza yaraşır bana, bir kişiyi öldürdüm. Bu generaller dünyanın yarısını öldürmelerine rağmen sokaklarda bu kadar şen geziyorlarsa, kışlalarda kahramanlarsa ve pazarları ayine katılıyorlarsa?

Demokrasi altında Arjantinli diktatör Jorge Rafael Videla, San Luis eyaletinde, mini etek ya da kısa kollu bluz giyen kadınların girmesinin ya-

Yasak bellek

Piskopos Juan Gerardi Guatemala'da terörün yakın tarihini araştıran çalışma grubuna başkanlık etti. Bütün ülkeden toplanılan binlerce ses kaydı ve tanıklık, kırk yıllık acı belleğin parçalarını bir araya getiriyordu: 150 bin Guatemalalı ölü, 50.000 kayıp, 1.000.000 sürgün ve sığınmacı, 200.000 yetim, 40.000 dul. Her on kurbandan sekizi, çoğunluğu Yerli olan silahsız sivillerdi ve her on olaydan sekizinin sorumlusu ordu ya da resmi olarak ona bağlı olmayan askeri çetelerdi.

Kilise, 1998 Nisan'ında bir Perşembe günü, raporunu kamuya açıkladı. İki gün sonra Piskopos Gerardi ölü bulundu; beyni taş darbeleriyle parçalanmıştı.

sak olduğu bir kilisede ayine katılıyordu. 1998'in ortalarında, ayin ekmeği boğazına takıldı, bu dindar adam cezaevine düştü. Sonra yaşlılık ayrıcalığıyla, ev hapsine mahkûm oldu. İnsan gözlerine inanamıyordu, kurbanların annelerinin, ninelerinin ve çocuklarının örnek kararlılığı Latin Amerikan dokunulmazlık kuralında çok nadir görülen mucizevi bir istisnayı başarmıştı. Binlerce insanın katili Videla, soykırım suçundan cezalandırılmamıştı, ama en azından askerlerin annelerini öldürdükten sonra savaş ganimeti olarak alıkoyduklan, toplama kamplarında doğan çocuklar hakkında savunma vermesi gerekmişti.

Latin Amerikan ülkelerinde adalet ve bellek egzotik lükslerdir. Milletvekilleri Zelmar Michelini ve Héctor Gutiérrez Ruiz'i makineli tüfeklerle tarayan Uruguaylı askerler, kurbanlarının adlarını taşıyan sokaklarda rahat rahat yürüyor. İktidar, adaletsizliği gündelik sıradan bir şey olarak kabullenme üzerine kurulan bir barışı bize dayatırken, "unutuş barışın fiyatıdır"

Kırık bellek

On sekizinci yüzyılın sonlarında, Napolyon'un askerleri pek çok Mısırlı çocuğun piramitlerin Fransızlar ya da İngilizler tarafından yapıldığını sandıklarını fark etmişti.

Yirminci yüzyılın sonlarında da, pek çok Japon çocuk Hiroşima ve Nagasaki'yi bombalayanların Ruslar olduğunu sanıyor.

1965'te Santo Domingo halkı 42.000 ABD'li *denizci*'nin işgaline 132 gün direndi. İnsanlar ev ev, göğüs göğüse, sopalarla, bıçaklarla, karabinalarla, taşlar ve kırık şişelerle mücadele ettiler, dövüştüler. O zamandan kısa bir süre sonra Dominikli çocuklar neye inanacaklardı? Hükümet bu kahramanca direnişi Haysiyet Günü olarak değil, Kardeşlik günü olarak kutluyor; işgalcinin elini öpenlerle göğsünü tanklara siper edenlerin arasına bir eşitlik işareti koyarak.

diyor. Bizi hayatın değersizliğine ve hatırlamanın yasak olduğuna alıştırdılar. İletişim araçları ve eğitim merkezleri gerçekliğin ve belleğin bir araya getirilmesine pek katkıda bulunmuyor. Her olay diğer olaylarla bağını yitirmiş, kendi geçmişinden ve diğer olayların geçmişinden koparılmıştır. Tüketim kültürü, bağsızlık, bağlantısızlık kültürüdür; sadece olmuş oldukları için olanlara inanmaya eğitir bizi. Kökenlerini tanımaktan aciz şimdiki zaman, geleceği kendi tekrarıymış gibi tasarlar, yarın bugünün öbür adıdır: İnsanlık durumunu aşağılayan dünyanın eşitliksiz örgütlenmesi kutsal düzene aittir ve adaletsizlik kabul etmekten başka seçeneğimiz olmayan bir olgudur.

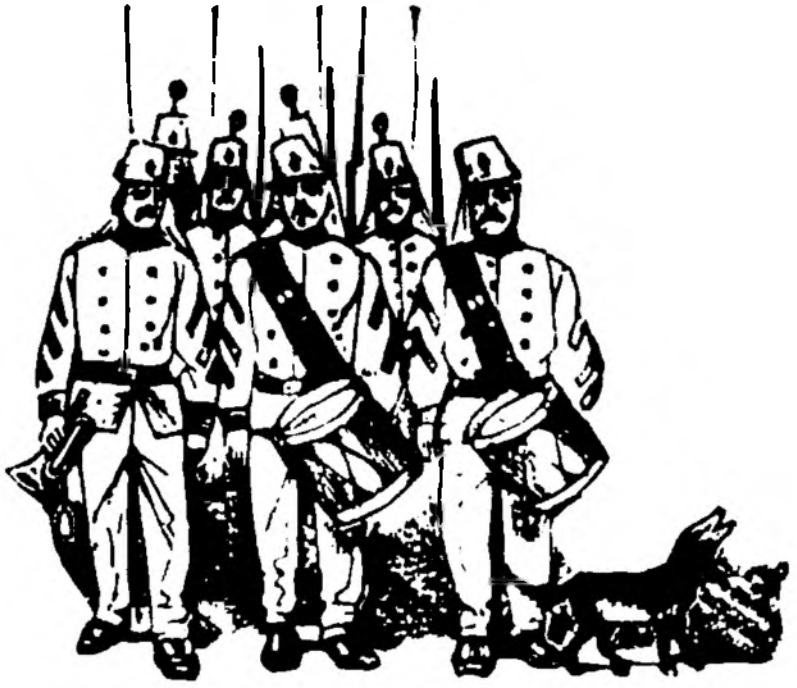
Tarih tekerrür mü ediyor? Yoksa yalnızca onu dinleme yeteneğinden yoksun olanların kefareti olarak mı tekrar ediyor? Dilsiz tarih yoktur. Ne kadar yaksalar, ne kadar yırtsalar, ne kadar yalanlasalar da, insanlık tarihi ağzını kapamayı reddeder. Bilmesek de, istemesek de geçmiş zaman şimdiki zamanın içinde bütün canlılığıyla tik taklarına devam eder. Hatırlama hakkı, Birleşmiş Milletler tarafından kutsanan insan hakları arasında yer almaz, ama bugün onu canlandırmak ve hayata geçirmek hiçbir zaman olmadığı kadar gerekli: Geçmişi tekrarlamak için değil, tekrarlamasını önlemek için, biz hayattakiler, ölülerin vantrologları olalım diye değil, aptallığın ya da talihsizliğin sürekli yankısına mahkûm olmayan seslerle konuşabilelim diye. Gerçekten canlıyken, bellek tarihi seyretmez, bizi onu yap-

maya davet eder. Bellek, zavallı yaşlı ruhunun sıkıntıdan patlayacağı müzelerden çok, soluduğumuz havadadır ve o da oradan bizi solur.

Unutuşu unutmak: İspanyol yazar Don Ramón Gómez de la Serna, bir adamın o kadar kötü bir belleği varmış ki, diye anlatır, bir gün kötü bir belleği olduğunu unutmuş ve her şeyi hatırlamış. Bizi belalarından kurtarmak için geçmişi hatırlamak, şimdiki zamanın ayaklarını bağlamak için değil, şimdiki zaman tuzaklardan azade yürüsün diye... Birkaç yüzyıl öncesine kadar, İspanyolcada *hatırlamak* kelimesi *uyanmak* kelimesiyle aynı anlama geliyor ve bugün hâlâ Latin Amerika'nın bazı kırsal bölgelerinde bu anlamda kullanılır. Uyanık bellek çelişiktir, tıpkı bizim gibi. Asla durgun değildir ve bizimle birlikte değişir. Demir atmak için değil, mancınık olmak için doğdu. Ayrılık limanı olmak ister, varış limanı değil. Nostaljiyi reddetmez, ama umudu tercih eder, umudun tehlikesini, değişkenliğini. Yunanlılar belleğin, zamanın ve denizin kardeşi olduğuna inanırlardı; yanılmıyorlardı.

Dokunulmazlık kötü belleğin yavrusudur. Latin Amerika'da gelmiş geçmiş bütün askeri diktatörlükler bunu çok iyi biliyordu. Yüksek dağlar halinde kitaplar yakıldı; yasaklanan gerçekliği anlatmakla suçlu kitaplar ve sadece kitap olmaktan suçlu kitaplar ve yığınlarla belge yakıldı. Askerler, başkanlar, keşişler: Yakma tarihi çok eskilere, 1562'de Mani de Yucatán'da Fray Diego de Landa Yerli belleğini yakmak arzusuyla Maya kitaplarını ateşe attığı zamana dayanır. Birden fazla ateşe vermeden bahsetmemek için, 1870'te Arjantin, Brezilya ve Uruguay orduları Paraguay'ı yerle bir ettiklerinde mağlubun tarihi arşivlerinin küle dönüştüğünü hatırlamak yeterli. Yirmi yıl sonra, Brezilya hükümeti üç buçuk yüzyıl süren kara kölelik dönemine tanıklık eden bütün evrakları yaktı. 1983'te Arjantinli askerler kendi vatandaşlarına karşı uyguladıkları kirli savaşın belgelerini ateşe attılar, 1995'te Guatemalalı askerler de aynısını yaptı.

Gezegen yok edicilerinin dokunulmazlığı

İnsanlara karşı suçlar, doğaya karşı suçlar: Savaşın efendilerinin keyfini sürdüğü dokunulmazlık; yeryüzünde doğayı, gökyüzünde ozon tabakasını çiğnemeden yutan açgözlü efendilerin dokunulmazlığıyla ikiz kardeş.

Dünyadaki en başarılı şirketler dünyayı en çok öldürenler; gezegenin kaderine karar veren ülkeler aynı zamanda onu yok etmekte en becerikli olanlar.

Geri dönüşümü olmayan gezegen

Sel baskınları, mal baskınları: Pislik selleri basıyor dünyayı ve dünyanın soluduğu havayı. Sözcük çavlanları sürüklüyor dünyayı: uzman raporları, konuşmalar, hükümet açıklamaları, kimsenin uymadığı tumturaklı uluslararası anlaşmalar ve çevreye duyulan endişenin diğer resmi ifadeleri. İktidarın dili tüketim toplumuna ve gelişme adına tüketimi evrensel model olarak dayatanlara dokunulmazlık bahşediyor. Özgürlük adına gezegeni hasta eden, ondan sonra da ona ilaç ve teselli satan büyük şirketler diledikleri gibi at koştururken, tavşanlar gibi hızla çoğalan çevre uzmanları bütün sorunları korunaklı bir muğlaklık ambalajına sarıyor. Dünya sağlığı berbat bir durumda ve resmi söylem affettirmek için genelleştiriyor: *Hepimiz sorumluyuz*, teknokratların ortaya attığı, politikacıların da tekrarla-

dığı bir yalan. Hepimiz sorumluysak, kimse sorumlu değildir, demeye getiriyorlar. Ve resmi palavraları, aslında kaderleri düzülmek olanları düzünüz manasında, *herkese fedakârlık* öğütlüyorlar.

Bütün insanlık havanın zehirlenmesinin, suyun kirlenmesinin, iklimin çıldırmasının ve doğanın bize bahşettiği fani ikametgâhımızın talanının, yeryüzündeki yıkımın sonuçlarını ödüyor. Ama istatistikler itiraf ve rakamlar ihanet ediyor: Kelimelerin makyajı altına gizlenmiş veriler doğaya karşı işlenen suçların yüzde yetmiş beşini insanlığın yüzde yirmi beşinin işlediğini açıklıyor. Güney ve Kuzey'in ortalamalarını karşılaştırırsak, Kuzey'de yaşayan herhangi biri, Güney'dekine göre on kat daha fazla enerji, on dokuz kat daha fazla alüminyum, on dört kat daha fazla kâğıt, on üç kat daha fazla demir ve çelik tüketiyor. Ortalama bir Kuzey Amerikalı, bir Hintliden yirmi iki kat, Brezilyalıdansa on üç kat daha fazla karbonun havaya karışmasına neden oluyor. Zengin ülkelerde yaşayan ya da yoksul ülkelerde onların yaşam tarzını taklit eden insan ırkının en zengin üyelerinin her gün işlediği cinayete *evrensel intihar* deniyor: Kimliklerini gösteriş ve israf aracılığıyla tanımlayan sosyal sınıflar ve ülkelerin cinayeti. Bu tüketim modellerinin kitlesel yayılımının, gerçekten mümkün olsa bile, küçük bir kusuru var: 1987'de Dünya Çevre ve Gelişme Komisyonu'na sunulan Bruntland Temel Raporu'nun sonuçlarına göre, *yoksul ülkelerin zengin ülkelerin tükettiği kadar tüketmesi için bizimki gibi on gezegen daha gerekiyor.*

Dünyanın en başarılı şirketleri aynı zamanda dünyaya karşı en güçlü olanlar. Petrol devleri, nükleer enerji ve biyoteknolojinin büyücü çırakları, silah, çelik, alimünyum, otomobil, tarım ilaçları, plastik ve başka bin türlü mal üreten büyük şirketler doğanın bunca zarar görmesi karşısında timsah gözyaşları dökme alışkanlığında.

Gezegeni en çok mahveden bu şirketler, en çok kazananlar arasında ilk sıraları alıyor. Aynı zamanda, kirliliği sihirli bir biçimde insan sevgisine dönüştüren reklamlara ve hiçbir yarar gözetmeden dünyanın ya da ülkelerin kaderlerini belirleyen politikacılara bahşettikleri o küçük yardımlara en çok para harcayanlar da bu şirketler. 1992'de, Rio de Janeiro Dünya Zir-

Uluslararası uzmanların dili

Projelere yeni boyutlar kazandırılmasında gerçekleştirilen cari katkıları hesaplama çerçevesinde analizimizi üç temel sorunsal üzerine odaklıyoruz: Birinci, ikinci ve üçüncü. Tavsiyelere konu olan önlemlerin bazılarının uygulanmaya konduğu gelişmekte olan ülkelerin deneyimlerine indirgendiğinde, birinci sorunsalın üçüncüyle sayısız bağlantısı var ve bir biri ardına esas olarak ikinciyle de bir bağıntı içindeler; öyle ki bu üç sorunsalın kendi aralarında birbirleriyle ilintili oldukları rahatlıkla söylenebilir:

Birincisi...

vesinde ABD'nin Biyolojik Çeşitlilik Konvansiyonu'nu neden imzalamadığını açıklarken şöyle dedi başkan George Bush:

-Haklarımızı korumak önemli, ticari haklarımızı.

Aslında imzalayıp imzalamamasının pek bir önemi yok, çünkü ne olursa olsun, uluslararası anlaşmaların değeri karşılıksız çekten bile daha az. Rio Zirvesi dünyanın can çekişmesini önlemek için toplanmıştı. Ama Almanya dışında, o da bir dereceye kadar, büyük güçlerden hiçbiri, şirketlerinin rekabet gücünü ve hükümetlerinin seçimleri kaybetme korkusuyla imzaladığı anlaşmaları yerine getirmedi. Ve en az yerine getiren, haklı olarak, temel amaçları Başkan Bush'un itiraflarıyla kesin olarak dile getirilen hepsinin en güçlüsüydü.

Rio Zirvesi'nde ele alınan konularla çok fazla ilgisi olan kimya endüstrisinin, petrol endüstrisinin ve otomobil endüstrisinin devleri toplantı masraflarının büyük bölümünü ödemişlerdi. Al Capone'a özgü bir şey denilebilir buna, Al da bir beyefendiydi, kurbanlarının cenazelerine çiçek yollardı.

Rio Zirvesi'nden beş yıl sonra, Birleşmiş Milletler zirvenin sonuçlarını değerlendirmek üzere bir başka toplantı çağrısı yaptı. Geçen beş yıllık sü-

rede, gezegen bitkisel örtüsünden öyle bir hızla soyunmuştu ki, bozulan tropikal flora iki buçuk İtalya'ya karşılık geliyordu ve çorak arazilere dönüşen verimli araziler Almanya genişliğindeydi. İki yüz elli bin bitki ve hayvan türünün soyu tükenmişti, atmosfer hiçbir zaman olmadığı kadar zehirlenmişti, bir milyar üç yüz milyon kişinin evi ve yiyeceği yoktu, her gün yirmi beş bin kişi kimyasal zehirlerden ve endüstriyel atıklardan kirlenen suları içmek zorunda oldukları için ölüyordu. Kısa bir süre önce, yine Birleşmiş Milletler tarafından bir araya getirilen farklı ülkelerden iki bin beş yüz bilim insanı, önümüzdeki yıllar için son on bin yılın en hızlı iklim değişikliklerinin olacağı uyarısında bulundular.

En çok cezayı ödeyenler, alışılageldiği gibi uzak günahların kefaretine mahkûm olan yoksullar: yoksul insanlar, yoksul ülkeler. Harvard'da doktorasını yapmış ve Dünya Bankası'nda üst kademelere yükselmiş iktisatçı Lawrence Summers, 1991'in sonlarında bu tanıklığını ortaya koyuyordu. Yanlışlıkla yayınlanan kurum içi bir belgede Summers, Dünya Bankası'nın, kirli endüstrilerin ve toksik atıkların, bu ülkelerin *karşılaştırmalı avantajlarıyla* ilgili makul ekonomik nedenlerle, az gelişmiş ülkelere doğru

Morgan

Tahta bacakları ya da gözlerinde bantları yok, ama biyokorsanlar Amazon ormanlarında ve diğer tropikal topraklarda dolanıyorlar. Cebren giriyor, tohumları söküyor, onları patentleri altına alarak ticari başarısı olan ürünlere çeviriyorlar.

Amazon bölgesinden dört yüz Yerli köyü, "Hıristiyanların kutsal ekmeğine eş" olarak tarif ettikleri kutsal bitki *ayahuasca*'yı ele geçiren International Plant Medicine Corporation'u şikâyet ettiler. Şirket, psikiyatrik ve kalp damar hastalıklarına ilaç yapmak için, ABD Marka ve Patent Dairesi'nden *ayahuasca*'nın patentini aldı. *Ayahuasca* o günden beri özel mülkiyet.

göçünü teşvik etmesini öneriyordu. Bu avantajlar özet olarak, üç başlıkta toplanıyordu: Düşük maaşlar, hâlâ kirletecek pek çok yere sahip büyük alanlar ve başka nedenlerle erken ölmeye alışkın yoksullardaki kanser vakalarının azlığı.

Belgenin dışa sızması çok gürültü kopardı: Böyle şeyler yapılırdı, ama söylenmezdi. Summers bütün dünyanın uzun zamandan beri, uygulamada yaptığını kağıt üzerinde ifade etme ihtiyatsızlığını göstermişti. Güney uzun yıllardır Kuzey'in çöplüğü vazifesini görüyor. Çevreyi en çok kirleten fabrikalar sonunda Güney'e inecek ve Kuzey'in yarattığı nükleer ve endüstriyel pisliklerin büyük bölümünün çöplüğü Güney.

On altı yüzyıl önce, kilisenin rahibi ve doktoru Aziz Ambrosio, Hıristiyanlar arasında tefeciliği yasakladı, ama barbarlara serbest bıraktı. Zama-

Haritalar

ABD'de ekolojik harita aynı zamanda ırk haritası. En çok kirleten fabrikalar ve en tehlikeli çöplükler siyahların, Yerlilerin ve Latin Amerika kökenli nüfusun yaşadığı yoksul yerleşim bölgelerinde.

Teksas, Houston'daki Kennedy Highs siyah cemaati Gulf Oil'in petrol atıklarıyla mahvolan topraklarda yerleşik. Ülkenin en kirli dört fabrikasının faaliyet gösterdiği Louisana'daki Covent kasabası sakinlerinin neredeyse tamamı siyah. 1993'te, General Chemical, California Körfezi'ndeki Richmond North şehrinin üzerine asit yağmuru boşalttığında acil servise müracaat edenlerin çoğunluğu siyahtı. 1987'de yayınlanan United Church of Christ Raporu, zehirli atık mezarlıklarının yakınında oturan nüfusun çoğunluğunun siyah ya da Latin olduğunu açıkladı. Nükleer çöp, iş vaadi ve para karşılığında Yerli yerleşimlerine satılıyor.

nımızda, en çok öldüren kirlilikte de aynı şey oluyor. Kuzey'de kötü olan Güney'de iyi; Kuzey'de yasak olan Güney'de baş tacı. Güney'de dokunulmazlık krallığı genişliyor: Kontroller yok, yasal kısıtlamalar yok ve olduklarında da, fiyatını keşfetmek çok zor olmuyor. Yerel hükümetlerin suç ortaklığı nadiren ücretsiz gerçekleştiriliyor ve elbette kendilerini ekonomik gelişmeyi sabote etmeye ve yabancı yatırımı korkutmaya adamış gerileme avukatları olarak fişlenen doğa ve insan onuru savunucularına karşı yapılan reklam kampanyaları da asla bedava değil.

1984'ün sonlarında, Hindistan'ın Bhopal şehrinde kimya şirketi Union Carbid'in böcek ilacı fabrikasında kırk tonluk öldürücü gaz kaçağı oldu. Gaz kenar mahallelere yayıldı, altı bin altı yüz kişiyi öldürdü ve yetmiş bin insana zarar verdi, bu kişilerin çoğu da kısa bir süre sonra ya öldü ya da ömür boyu sakat kaldı. Union Carbide şirketi Hindistan'da ABD'de zorunlu olan güvenlik kurallarından *hiçbirini* uygulamıyordu.

Union Carbide ve Dow Chemical, Latin Amerika'da kendi ülkelerinde yasak olan pek çok ürün satıyor, dünyanın diğer devasa kimya endüstrileri de aynı şeyi yapıyor. Guatemala'da örneğin, ilaçlama uçakları pamuk tarlalarına ne Avrupa'da ne de ABD'de satabildikleri ilaçları püskürtüyor: Bu zehirler baldan balığa kadar bütün yiyeceklere sızıyor ve bebeklerin ağızlarına ulaşıyor. Daha 1974'de, Orta Amerika Beslenme Enstitüsü'nün bir araştırması Guatemalalı annelerin sütlerinin tehlikeli kabul edilen sınırdan iki yüz kat fazla kirlendiğini açıklamıştı.

Dünyanın ikinci büyük haşere ilacı üreticisi Bayer şirketinin dokunulmazlığı IG Farben konsorsiyumunda yer aldığı ve Auschwitz'deki tutsakların bedava emeğini kullandığı zamanlara dayanıyor. Yıllar sonra, 1994'ün başlarında, Uruguaylı çevreci bir militan bir günlüğüne Bayer'in hissedarı oldu. Alman yoldaşlarının dayanışması sayesinde Jorge Barreiro, bol bol bira, hardallı sosis ve aspirin ikram edilen yıllık hissedarlar toplantısında sesini yükseltebildi. Barreiro, Dünya Sağlık Örgütü tarafından, üçü "aşırı tehlikeli," beşi de "yüksek tehlikeli" kabul edilen ve Almanya'da kullanımı yasaklanan tarım zehirlerini şirketin niçin Uruguay'da sattığını sordu. Ne zaman biri Kuzey'de yasadışı olan zehirlerin Güney'de satışı

Kalkınma

Nehirsiz köprü.
Binasız cephe.
Plastik çimleri sulayan hortum.
Hiçbir yere varmayan yürüyen merdiven.
Otoyolun yok ettiği yerlere giden otoyol.
Televizyon ekranında bir görüntü içinde bir televizyon olan bir başka televizyon gösteriyor; onun içinde de bir başka televizyon var.

konusunda açıklama istese, Bayer'in ve uluslararası büyüklükteki diğer kimya şirketlerinin yöneticileri aynı cevabı verir: Faaliyet yürüttükleri ülkelerde hiçbir yasayı ihlal etmiyorlardır, ki bu resmi olarak doğru olabilir ve ürünleri tehlikeli değildir. Ama neden kendi yurttaşlarının, doğayı besleyen bu merhemlerin keyfini çıkaramadığını açıklamazlar.

Azami üretim, asgari maliyet, açık pazarlar, yüksek kazançlar, gerisi mühim değil. Çok sayıda ABD endüstrisi, iki ülke arasındaki serbest ticaret anlaşmasından çok önce sınırın Meksika tarafına kurulmuştur. Bu şirketler sınır bölgesini devasa bir endüstriyel ahıra çevirmişti. Anlaşmanın bütün yaptığı kıt Meksika ücretlerinden ve suyu, havayı ve toprağı hiç cezasız kirletme özgürlüğünden yararlanma imkânı sağlamak oldu. Kapitalist gerçekçilik şairlerinin üslubuyla söylersek, ***anlaşma, karşılaştırmalı avantajlarca sunulan kaynakların kullanımındaki fırsatları maksimize etti.*** Ama anlaşmadan dört yıl önce dahi, Nueva Laredo'daki Ford ve Matamoros'taki General Motors fabrikalarının çevresindeki sular sınırın diğer yanında izin verilen en yüksek seviyeden ***bin kez*** daha fazla zehir içeriyordu. Ve yine Matamoros'taki DuPont fabrikasının çevresinde kirlilik öyle bir seviyeye ulaşmıştı ki, halkı tahliye etmek gerekti.

İlerleme küresel olarak yayılıyor. Artık Japon alüminyumu Japonya'da

değil, Avustralya, Rusya ile enerji ve iş gücünün ucuz olduğu, çevre kirlenmesine sessizce katlanılan Brezilya'da üretiliyor. Alüminyum endüstrisine elektrik sağlamak için, tropikal ormanlarda devasa alanlar su altında bırakıldı. Hiçbir istatistik bu katliamın ekolojik faturasını kayıtlara geçiremez. Sonuç olarak, bu bir gelenek: Günden güne, yıldan yıla kereste, hayvan ve maden endüstrisinin hizmetinde kötürüm bırakılan tropikal flora ve fauna pek çok şeye kurban edilmenin acısını çekiyor. Böylesine organize kıyım *gezegenin akciğeri* diye adlandırılan tropikal ormanları gittikçe kırılganlaştırıyor. 1998'de, Yanomami yerlilerinin ormanlarını ortadan kaldıran devasa Roraima yangını sadece El Nino'nun şeytani bir oyunu değildi.

Dokunulmazlık kadercilikle besleniyor ve kadercilik uluslararası iş bölümünün dayattığı emirleri kabul etmeye zorluyor, tıpkı yerçekimi kanununa itaat etmek için kendini on birinci kattan boşluğa bırakanların başına gelenler gibi.

Kolombiya, Hollanda için lale, Almanya için gül yetiştiriyor. Hollandalı şirketler lale soğanlarını, Alman şirketlerse gül fidanlarını Bogotá savanlarının uçsuz bucaksız plantasyonlarına gönderiyor. Çiçekler satışa hazır hale geldiğinde, Hollanda lalelerini, Almanya güllerini alıyor ve Ko-

Eğitim

Stanford Üniversitesi'nin yakınlarında, itaat dersleri veren, çok daha küçük başka bir üniversiteyi tanıma şansına erdim. Öğrenciler, her ırktan, her renkten ve her boyuttan köpekler, köpek olmamayı öğreniyorlar. Havladıklarında bayan öğretmen elleriyle ağızlarını sıkarak onları cezalandırıyor ve sivri uçlu çelik düğmeleri olan tasmalarına acıtıcı bir darbe indiriyor. Sustuklarında, bayan öğretmen sessizliği şekerlerle ödüllendiriyor. Havlamanın unutuluşu böyle öğretiliyor.

lombiya düşük ücretlerle, mahvolmuş toprakla ve zehirlenmiş suyla baş başa kalıyor. Endüstriyel çağın bu çiçek oyunları savanları kurutuyor ve çökertiyor, neredeyse hepsi kadın ve çocuk işçiler tarım ilaçları ve kimyasal gübre bombardımanına maruz kalıyor.

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü'nü oluşturan gelişmiş ülkeler radyoaktif çöp ve diğer zehirleri içeren toksik atıkları göndererek Güney'in ekonomik kalkınma işbirliğini örgütlüyor. Bu ülkeler çevreyi kirleten maddelerin ithalini yasaklıyor, ama onları cömertçe yoksul ülkelerin üzerine savuruyor. Tehlikeli atıkla da yasak tarım ve böcek ilaçlarıyla yaptıklarının aynısını yapıyorlar: Onları başka bir ad altında Güney'e gönderiyorlar. 1992'de imzalanan Basel Konvansiyonu bu atık ihracına son noktayı koydu. O zamandan beri öncekinden daha çok geliyorlar. Greenpeace örgütünün çeşitli vesilelerle ortaya koyduğu gibi, *insani yardım* ya da *kalkınma projelerine katkı* adı altında ya da yasal olarak alınan

Yüzyıl sonundan günbatımının görünüşü

Bizi gömen ya da süren toprak zehirleniyor.
Hava yok, havasızlık var.
Yağmur yok, asit yağmuru var.
Parklar yok, park yerleri var.
Eşler yok, ortaklar var.
Uluslar yerine, şirketler var.
Yurttaşlar yerine, tüketiciler var.
Şehirler yerine, yığılmalar var.
Bireyler yok, dinleyiciler var.
Gerçekler yok, reklamlar var.
Vizyonlar yok, televizyonlar var.
Bir çiçeği övmek için, "plastik gibi" deniyor.

endüstriyel parça dağları arasında kaçak olarak geliyorlar. Arjantin yasaları tehlikeli atıkların girişini engelliyor, ama bunlardan kurtulmak isteyen ülke tarafından gönderilen bir Zararsızlık Belgesi bu küçük sorunu çözmeye yetiyor. 1996'nın sonlarında Brezilyalı ekolojistler yıllar boyunca *dönüştürülebilir madde* olduğu söylenerek ülkeye gelen Amerikan otomobillerinin kullanılmış akülerinin ithalini durdurmayı başardı. ABD kullanılmış aküleri ihraç ediyor, Brezilya da onları almak için para *ödüyordu*.

Topraklarının mahvolması, göllerin ve nehirlerin kirlenmesi nedeniyle yurtlarından edilen yirmi beş milyon insan dünyadaki yerlerini arayarak dolaşıyor. Güvenilirliği yüksek verilere göre, çevresel bozulma önümüzdeki yıllarda Güney ülkelerindeki toplu nüfus göçlerinin temel nedeni olacak. Fotoğraflara en iyi gülümseyen ülkeler, ekonomik mucizenin neşeli kahramanları kurtulacak mı? Masaya oturmayı, amaca ulaşmayı, Mekke'ye varmayı başaranlar? Modernleşmeye doğru büyük atılım yaptıklarına inanan ülkeler şimdi sıçrayışlarının bedelini ödüyor. Tayvan'da yetiştirilen pi-

rincin üçte biri yenemiyor, çünkü civayla, arsenikle ve kadmiyumla zehirlenmiş, Güney Kore'de nehirlerin yalnızca üçte birinin suyu içilebiliyor. Çin nehirlerinin yarısında artık balık yok. Bir mektupta Şilili bir çocuk ülkesini şöyle tarif ediyor: "Ağaç dolu gemiler gidiyor, otomobil dolu gemiler geliyor." Şili bugüne bugün kenarlarında büyük alışveriş merkezleri, kuru topraklar ve kuşların ötmediği endüstriyel ormanlar olan uzun bir otoyol. Ağaçlar, sıra halindeki askerler gibi, doğru dünya pazarına gidiyorlar.

Yorgun sanatçı yirminci yüzyıl, natürmortlar çizerek sona eriyor. Gezegenin yok edilişi artık kimseyi affetmiyor. Felâkete en fazla katkıda bulunan, gerçekle yüzleşme vakti gelince ıslık çalıp öbür tarafa bakan muzaffer Kuzey bile... Bu hızla gidersek, kısa bir süre sonra ABD'deki doğum kliniklerine yeni duyurular asmak gerekecek: *Bebeklerin Dikkatine! Şu andan itibaren dedenizden iki kat fazla kanser riskine sahipsiniz!* Ve Japon şirketi Daido Hokusan artık teneke kutularda hava satacak, iki dakikalık oksijen on dolara. Ambalajlar garanti verecek: *İnsanoğlunu şarj eden elektrik santrali.*

Vahşi Mavi

Gökyüzü asla bulutlanmıyor; hiçbir zaman yağmur yağmıyor burada. Bu denizde kimsenin boğulma tehlikesi yok; bu plaj hırsızlık risklerinden azade. Isıran deniz anaları yok, batan deniz kestaneleri de, sokan sivrisinekler de. İklim ayarlanmış, hava ve su hep aynı sıcaklıkta; soğuk algınlıklarını ve zatürreyi engelliyor. Limanın pis suları bu berrak suyu kıskanıyor; bu el değmemiş hava, şehirde insanların soluduğu zehirli havayla dalga geçiyor.

Biletler pahalı değil, kişi başına otuz dolar, ama sandalyeler ve güneş şemsiyeleri için ayrıca ödeme yapmak gerek. İnternet'te şöyle diyor: "eğer götürmezseniz, çocuklarınız sizden nefret edecek..." Wild Blue, cam duvarların arasına kapatılmış Yokohoma plajı, Japon endüstrisinin bir şaheseri. Dalgalar motorların kendilerine verdikleri yüksekliğe ulaşıyor. Elektronik güneş, şirket ne zaman isterse doğuyor ve batıyor, müşterilere şaşırtıcı tropikal gündoğumları ve palmiyelerin arkasından kızıl günbatımları sunuyor.

· *Bu yapay*, diyor bir ziyaretçi, *bu yüzden hoşumuza gidiyor.*

Haberler

1994'te California'nın güneyinde, Laguna Beach'te ormanın içinden bir geyik fırladı. Sokaklarda dört nala koşan geyik bir otomobile çırptı. Bir çitin üstünden atladı, bir mutfak penceresinden içeri girdi, bir başka pencereyi kırdı, bir ikinci kat balkonundan aşağı attı kendini, bir otele girdi, kendi kanından bir kurşun gibi kıpkırmızı ve kıyı restoranlarının şaşkın müdavimlerinin önünden yıldırım gibi geçti. Ve denize daldı. Polisler onu denizde yakaladı, iplerle plaja kadar sürüklediler, orada kan kaybından öldü.

-*Deliydi*, diye açıkladı polisler.

Bir yıl sonra, yine California'nın güneyinde, San Diego'da savaş emeklisi bir asker, bir tankı çaldı. Tankın üzerine binip, polis devriyelerinin takibinde kırk otomobili ezdi, bazı köprüleri yıktı, ne gördüyse üzerine sürdü. Bir yokuşta kıstırıldığında, polisler tankın üzerine çıktılar, kapağı açtılar ve eskiden asker olan adamı kurşunlarla delik deşik ettiler. Televizyonlar bütün bunları canlı yayında gösterdi.

-*Deliydi*, diye açıkladı polisler.

EL AUTOMOVIL
NUEVA COLECCION DE CANCIONES
PARA EL PRESENTE AÑO
RECOPILADAS POR
A. VANEGAS ARROYO.
MEXICO

Kutsal Otomobilin Dokunulmazlığı

İnsan hakları makine haklarının ayakları altında aşağılanıyor. Gittikçe daha çok sayıda şehir, özellikle de Güney'in büyük metropolleri insanlara yasaklanıyor. Otomobiller insanların alanlarını gasp ediyor, havayı zehirliyor ve çoğu zaman işgal ettikleri topraklara adım atan işgalcileri öldürüyorlar ve kimse de onları durdurmak için parmağını kımıldatmıyor. Otomobille öldüren şiddetle, bıçak ya da kurşunlarla öldüren şiddet arasında bir fark var mıdır?

Vatikan ve ayinleri

Çağımız kamu taşımacılığını önemsemiyor. Yirminci yüzyılın ortalarında, Avrupalılar gidiş gelişlerinin dörtte üçünde trenleri, otobüsleri, metroları ve tramvayları kullanıyorlardı. Bugün bu oran Avrupa'da dörtte bire düştü. Yine de kamu taşımacılığının şehirlerin büyük çoğunluğunda fiilen ortadan kalktığı, toplam taşımacılığın yalnızca yüzde beşini oluşturduğu ABD ile kıyaslanırsa bu oran hâlâ çok fazla.

Eskiden, yirmili yıllarda, Henry Ford ve Harvey Firestone çok iyi dosttu ve her ikisinin de Rockfeller ailesiyle araları çok iyiydi. Bu karşılıklı muhabbet, tren yollarının ihmal edilmesi ve sonradan otoyollara dönüşecek geniş bir karayolu ağının yaratılmasıyla yakından ilgili bir nüfuz ittifakına açıldı. Yılların geçmesiyle, ABD'de ve bütün dünyada otomobil fabrika-

törlerinin, lastik fabrikatörlerinin ve petrol sanayicilerinin gücü tahripkâr bir biçimde arttı. Dünyanın en büyük altmış şirketinden yarısı bu kutsal ittifaka dahil ya da onun için çalışıyor.

En fazla otomobil ve silah, günümüzün ulu cenneti ABD'de yoğunlaşıyor. Altı, altı, altı: Orta sınıf bir Kuzey Amerikalının harcadığı her altı dolardan biri otomobili kutsuyor; yaşamın her altı saatinden biri otomobilde yolculuk etmeye ya da otomobilin parasını ödemek için çalışmaya harcanıyor; her altı işten biri otomobille ilgili ve diğeri şiddetle ya da onun endüstrileriyle ilgili. Otomobiller ve silahlar ne kadar insan öldürürse, doğayı ne kadar çok tahrip ederse, gayri safi milli hasıla o kadar artıyor.

Yalnızlığa karşı tılsım mı, yoksa suça davetiye mi? Otomobil satışı silah satışıyla paralel, onun bir parçası olduğu da rahatlıkla söylenebilir; gençler arasında başlıca ölüm nedeni otomobiller, arkasından ateşli silahlar geliyor. Trafik kazaları *her sene*, Vietnam Savaşı boyunca ölen ve yaralanan Amerikalılardan daha çok Amerikalıyı öldürüyor ve yaralıyor. Ülkenin pek çok eyaletinde, herhangi birinin bir otomatik tüfek alıp komşularını kalbura çevirmesi için gereken tek belge sürücü belgesi. Sürücü belgesi yalnızca bu maharetler için kullanılmıyor, ayrıca çekleri ödemek ya da bozdurmak için, bürokratik formaliteler ve anlaşma imzalamak için de isteniyor. Sürücü belgesi, kimlik belgesinin yaptığından kat kat fazlasını yapıyor; otomobiller insanların kimliklerini ele geçiriyor.

Amerikalılar, kara gözlüklü şeyhleri, operetlerden fırlamış kralları ve kendilerini su fiyatına petrol satmaya, insan hakları ihlallerine ve Amerikan silahları satın almaya adamış diğer demokrasi müttefikleri sayesinde, dünyadaki en ucuz benzini kullanıyorlar. Worldwatch Institute'ün hesaplarına göre, ekolojik zararları ve diğer *gizli masrafları* göz önüne alınacak olursa, benzin fiyatlarının en azından iki katına yükseltilmesi gerekirdi. Benzin ABD'de en motorize ülkeler arasında ikinci sırayı işgal eden İtalya'dan üç kat daha ucuz ve söylemeye bile gerek yok, her Amerikalı ortalama olarak bir İtalyandan üç kat daha fazla yakıt yakıyor.

Otomobilseverlik hastalığından mustarip Amerikan toplumu, atmosferi en çok kirleten gazların dörtte birini üretiyor. Her ne kadar, benzine

Cennet

İyi davranırsak vaat edildi, hepimiz aynı şeyleri göreceğiz aynı sesleri duyacağız aynı elbiseleri giyeceğiz aynı hamburgerleri yiyeceğiz aynı çöplüğü soluduğumuz aynı makinelerin emirlerine uyduğumuz aynı sofulukta otomobillerimize hizmet ettiğimiz ne ayakları ne bacakları ne kanatları ne de kökleri olanlar için harika bir dünyada birbirine eş şehirlerin birbirine eş mahallelerindeki birbirine eş evlerin içinde aynı yalnızlıkta yalnız kalacağız.

susamış otomobiller, büyük oranda bu felaketten sorumluysa da, politikacılar para ve oy karşılığında onlara dokunulmazlık garantisi veriyorlar. Ne zaman delinin biri petrolden alınan vergilerin artırılmasını önerse, Detroit'in Üç Büyüklerinin (General Motors, Ford ve Chrysler) çığlıkları göğe ulaşıyor ve kamusal özgürlüğe karşı bu büyük tehdidi kınamak için halk genelinde geniş yankılar uyandıran milyonlarca dolarlık kampanyalar düzenliyorlar. Eğer aykırı bir politikacı bu konuda şüpheye düşerse, o zaman şirketler bu rahatsızlığa karşı kesin etkili bir terapi uyguluyor: Bir keresinde *Newsweek* dergisinin de açıkladığı gibi, "Para ve politika arasında o kadar organik bir ilişki var ki, bunu değiştirmeyi denemek, bir cerrahtan kendisine açık kalp ameliyatı yapmasını istemek olur."

Demokrat ya da cumhuriyetçi, herhangi bir politikacının makinelere tapınma ve gezegendeki doğal kaynakların israfı temeline kurulmuş ulusal yaşam modeline karşı herhangi bir saygısızlık etmesi nadirdir. İnsanlığın gelişimini ekonomik büyümeyle özdeşleştiren ve evrensel model olarak dayatılan bu yaşam biçimi, reklamların yüceltip yaydığı ve bütün dünyanın layık olmak istediği mucizeler gerçekleştiriyor. ABD'de, herhangi biri kendi otomobiline sahip olma düşünü gerçekleştirebilir ve sık sık otomobil değiştirenlerin sayısı da çok fazladır. Ya paraları en son modele yetmi-

yorsa? Bu kimlik krizi, pazarın üç ya da dört yıl önce alınmış bir otomobile yeni havası vermek için sunduğu sprey boyalar aracılığıyla çözümlenebiliyor.

Yaşlılık paniği: Yaşlılık da, ölüm gibi, başarısızlıkla özdeşleştiriliyor. Otomobil, satın alabileceğiniz tek ilelebet genç beden. Bu hareketli beden kendi restoranlarında yağ ve benzin yiyor, ona ilaçlar sunan eczanelerden ve onu muayene eden, hastalığına teşhis koyan ve iyileştiren hastanelerden yararlanıyor; dinlenmek için yatakhaneleri, ölmek için mezarlıkları var.

Otomobiller insanlara özgürlük vaat ediyor, bu yüzden de otoyollara *freeways* deniyor - bununla beraber seyyar bir kafes gibi hareket ediyorlar. Teknolojik gelişmelere rağmen insanlığın mesai saatleri giderek artıyor ve yıldan yıla zorlukla ilerleyen ve sinirleri kaldıran trafik tıkanıklıkları yüzünden insanların işe geliş ve gidiş saatleri uzuyor: Otomobilin içinde yaşanıyor ve otomobil seni bırakmıyor. *Drive-by shooting*: Otomobilden çıkmadan, son gaz giderken, tetiğe basıp kime olduğuna bakmadan ateş edilebiliyor, tıpkı zaman zaman Los Angeles gecelerinde olduğu gibi. *Drive-thru teller, drive-in restaurant*: Otomobilden çıkmadan para çekilebiliyor ve hamburger yenilebiliyor. Otomobilden çıkmadan evlenilebiliniyor da. *Drive-in marriage*: Nevada, Reno'da, otomobil plastik çiçeklerden bir kemerin altından geçiyor, bir pencereden şahit görünüyor, diğerinde rahip elinde İncil'le sizi karı koca ilan ediyor; çıkışta, başında halesi ve melek kanatlarıyla bir memure evlilik cüzdanınızı veriyor ve *love donation* (aşk bağışı) diye adlandırılan bahşişi alıyor.

Otomobil, satın alınabilir beden, hareketsizleşen ve şişmanlayan insan bedeninin yerine hareket ediyor ve bu mekanik bedenin etten ve kemikten olandan daha fazla hakkı var. Bilindiği gibi, ABD son yıllarda tütün şeytanına karşı kutsal bir savaşa girişti. Bir dergide gördüğüm sigara ilanına, kamu sağlığı için tehlikeli olduğunu belirten mecburi bir şerit eklenmişti, şöyle diyordu: *Sigara dumanı karbon monoksit içerir.* Aynı dergide pek çok otomobil ilanı olduğu halde, hiçbirinde otomobillerin, çoğu zaman görülmeyen dumanlarının çok daha fazla karbon monoksit içerdiğine dair bir

uyarı bulunmuyordu. İnsanlar sigara içemez. Otomobiller, evet.

Makineler de Tanrılar gibi yalnızlığa ve korkuya karşı büyülü yakarılar olarak insanların hizmetinde doğuyor; sonunda da insanları kendi hizmetlerine alıyorlardı. Merkezi ABD'de olan Vatikan'ıyla otomobil dini karşısında, bütün dünya dizlerinin üstünde. Otomobil ayininin yayılması felaketler üretiyor, her yeni uyarlaması ilkinin kusurlarını çılgınlık derecesinde katlıyor.

Kaçış / 3

Asfaltın altında, lağımlarda, Arjantin şehri Córdoba'nın terk edilmiş çocuk çetelerinin evi var. Arada sırada sokağa çıkıyor ve el çabukluğuyla çanta ve cüzdanları kapıp kaçıyorlar. Eğer polis onları yakalayıp döverek canlarını çıkarmazsa, ganimetleriyle pizza ve bira alıp paylaşıyorlar. Bir de yapıştırıcı tüpleri alıyorlar, içlerine çekmek için.

Gazeteci Marta Platía onlara uyuşturucu çektiklerinde ne hissettiklerini sordu.

Çocuklardan biri parmağını çevirerek girdaplar yaptığını ve rüzgâr ürettiğini söyledi: Parmağıyla bir ağacı gösteriyordu ve ağaç onun gönderdiği rüzgâr tarafından silkelenerek hareket ediyordu.

Diğeri, yerin yıldızlarla dolu olduğunu anlattı, o her tarafı kaplayan gökyüzünde uçuyordu, yukarıda yıldızlar vardı, aşağıda yıldızlar vardı ve dört bir yanda yıldızlar vardı.

Üçüncüsü, bir motosikletin karşısına oturduğunu söyledi; şehrin en pahalı en aerodinamik motosikletinin karşısına ve öyle ona baka baka motosikletin sahibine dönüşüyordu; sonra yine yalnızca bakarak onunla yol almaya başlıyordu, tam gaz gidiyordu, bu esnada motosiklet büyüyor, renk değiştiriyordu.

Haklar ve ödevler

Latin Amerikalıların çoğunluğu araba satın alma hakkına sahip olmasa da, herkesin bu çok az kişinin hakkını ödeme mecburiyeti var. Her bin Haitiliden ancak beşi motorlu bir taşıta sahip, ama Haiti dövizlerinin üçte birini otomobil, yedek parça ve benzin ithaline ayırıyor. Kamu taşımacılığının insanların otobüslere *hareketli tabutlar* adını vereceği kadar tehlikeli ve felaket bir durumda olduğu El Salvador'da da dövizin üçte biri bu tür harcamalara gidiyor. Bu konularda uzman Ricardo Navarro'ya göre, Kolombiya'nın *her yıl* benzini sübvanse etmek için harcadığı para, halkına iki buçuk milyon bisiklet hediye etmek için yeterli.

Latin Amerika sokaklarında, dünya otomobillerinin küçük bir kısmı dolaşıyor, ama dünyanın havası en kirli şehirlerinden bazıları Latin Amerika'da. Kalıtımsal adaletsizlik yapılanmaları, acımasız toplumsal çelişkiler, Güney'de dizginlenmesi imkânsız şekilde büyüyen canavar şehirler yarattı. Dört tekerli Tanrıyla inanç ithali ve demokrasinin tüketimle özdeşleştirilmesi herhangi bir bombardımandan çok daha yıkıcı etkilere sahip.

Bu kadar çok insan, bu kadar az insan için, asla bu kadar çok acı çekmedi. Felaket durumdaki kamu taşımacılığı ve bisiklet yollarının yokluğu özel otomobil kullanımını zorunlu kılıyor. Ama ne kadar insanın böyle bir lüksü var? Özel arabası olmayan ve asla da satın alamayacak olan Latin Amerikalılar, trafikle kuşatılmış, egzoz dumanları tarafından boğulmuş olarak yaşıyorlar. Kaldırımlar azalıyor ya da yok oluyor; mesafeler artıyor ve giderek daha çok arabanın yolu kesiliyor ve giderek daha az insan birbiriyle karşılaşıyor. Otobüsler yalnızca yetersiz değil, daha da kötüsü, şehirlerimizin büyük çoğunluğunda kamu taşımacılığı egzoz borularından ölümcül duman bulutları savuran ve hava kirliliğini azaltmak yerine onu kat kat artıran birkaç dökünтü külüstür tarafından üstlenilmiş durumda.

Şirket özgürlüğü, dolaşım özgürlüğü ve tüketim özgürlüğü adına dünyanın havası solunamaz hale getiriliyor. Otomobil, gündelik hava katliamının tek sorumlusu değil, ama insan soyunun en kötü düşmanı. Dünyanın bütün şehirlerinde bronşları, akciğerleri, gözleri ve geri kalan organları perişan eden gaz kokteylinin büyük bölümünü üreten otomobiller, gürültünün, kulakları tırmalayan ve tüyleri diken diken eden gerilimlerin de büyük bölümünü üretiyor. En azından, Kuzey'de otomobiller, araç başına üretilen zehiri azaltan teknolojileri ve yakıtları kullanmak zorundalar ve otomobiller sineklerden daha çok üretilmese, bu işe yarar bir önlem olabilirdi. Ama Güney'de durum çok daha kötü. Çok nadir olarak yasalar kurşunsuz benzin ya da katalitik dönüştürücü kullanımını zorunlu kılıyor, ama bu çok nadir durumlarda da sömürge dönemlerinden kalma geleneğe göre, genel kural olarak, yasaya saygı gösterilir, ama uyulmaz. Alçakça bir dokunulmazlıkla, acımasızca havaya bırakılan kurşun kana karışıyor; akciğerlere, karaciğere, kemiklere ve ruha saldırıyor.

Latin Amerika'nın büyük şehirlerinin sakinleri ellerini açmış, havayı temizleyen ya da zehiri başka bir bölgeye götüren rüzgâr ve sağanak yağmurları bekleyerek yaşıyor. Mexico City, dünyanın en kalabalık şehri, sürekli bir acil çevre alarmıyla yaşıyor. Beş yüzyıl önce, bir Aztek şarkısı soruyordu:

Kim Tenochtitlán'ı kuşatabilecek?
Kim sarsabilecek cennetin temellerini?

Bugün Tenochtitlán diye anılan şehir hava kirliliğinin kuşatması altında. Bebekler kanlarında kurşunla doğuyor ve her üç vatandaştan biri çok sık baş ağrısı çekiyor. Bu motorize vebanın yıkımları karşısında devletin şehir sakinlerine verdiği tavsiyeler, Marslıların dünyayı işgali durumunda gerçekleştirilecek savunmayı andırıyor. 1995'te, Çevre Kirliliğinin Kontrolü ve Önlenmesi için Metropol Komisyonu, Meksika başkentinde yaşayanlara, "çevre alarmı günleri" diye anılan günlerde şunları öneriyordu:

Açık havada mümkün olduğunca az kalın,

Kapıları, pencereleri ve havalandırmaları kapalı tutun,
10 ve 16 saatleri arasında hareket etmeyin.

Giderek sıklaşan bu alarm günlerinde, yarım milyondan fazla insan nefes alma zorluğu nedeniyle tıbbî müdahaleye ihtiyaç duydu. Bir zamanlar "en temiz havaya sahip" bu kente 1996 sonlarında haksızlıkları protesto etmek için Guerrero eyaletinden on beş yoksul köylü gösteri yapmaya gelmişti; hepsi kendini devlet hastanesinde buldu.

Çok daha uzakta, aynı yılın bir başka gününde, São Paulo şehrine denizler kadar yağmur yağdı. Trafik öyle çıldırdı ki, ülke tarihinin en büyük trafik sıkışıklığı yaşandı. Belediye Başkanı Paulo Maluf bunu kutsadı:

- *Trafik sıkışıklıkları ilerleme işaretidir.*

São Paulo sokaklarında her gün bin yeni otomobil trafiğe çıkıyor. Şehir pazar günleri nefes alıyor ve haftanın kalan günleri nefesini tutuyor. Sadece pazar günleri varoşlardan ufuk çizgisi görülebiliyor. Rio de Janeiro Belediye Başkanı Luiz Paulo Conde de trafik tıkanıklıklarını seviyor. Kent uygarlığının bu nimetine şükürler olsun, sayesinde otomobil sürücüleri cep telefonlarıyla konuşmanın keyfine varabiliyor, portatif televizyonlarını izleyebiliyor, kaset ya da cd'lerle kulaklarının pasını silebiliyor-

lardı. *Gelecekte*, diye ilan etti Belediye Başkanı, *trafik sıkışıklığı olmayan bir şehir sıkıcı bulunacak.*

Rio de Janeiro yönetimi bu kehaneti dile getirirken, Şili Santiago'da ekolojik bir felaket meydana geldi. Okullar tatil edildi ve çocuklar acil servisleri doldurdu. Santiago'da ekolojistler doğan her çocuğun günde yedi sigaraya eş kirlilikte hava soluduğunu ve her dört çocuktan birinin bronşiti olduğunu belirtiyor. Şehir bir kirlilik şemsiyesiyle gökyüzünden ayrılmış durumda, son on beş yılda iki katına çıkan otomobil sayısıyla beraber kirlilik de iki katına çıktı.

Buenos Aires adı verilen şehrin havası da yılda yarım milyon araç artışıyla aynı hızla giderek zehirleniyor. 1996'da, Dünya Sağlık Örgütü tarafından "insan sağlığına telafi edilemez zararlar verebilen" tanımına giren *çok tehlikeli* gürültü seviyesindeki Buenos Aires mahallelerinin sayısı on altıydı. Charlie Chaplin, sessizliğin yoksulların altını olduğunu söylemekten hoşlanırdı. Yıllar geçti ve sessizlik yıldan yıla fiyatını ödeyebilen çok az kişinin ulaşabildiği bir ayrıcalık haline geldi.

Tüketim toplumu kendi güç sembollerini ve toplumsal ilerleme efsanelerini dayatıyor. Reklamlar, otomobilin motorunu çalıştıran büyülü anahtarcık sayesinde yönetici sınıfa girmeye davet ediyor: *Yönünüzü siz belirleyin!* diye emrediyor piyasa emirlerini dayatan ses, *Hükmedin!* diyor ve *Kişiliğinizi gösterin!* Eğer deponuza bir kaplan koyarsanız, diyordu çocukluğumdan hatırladığım reklam afişleri, herkesten daha hızlı ve güçlü olacaksanız, başarıya giden yolda karşınıza kim çıkarsa çıksın ezeceksiniz. Dil, reklamların satmak için keşfetmeye ihtiyaç duyduğu aldatıcı gerçekliği üretiyor. Ama gerçek gerçekliğin bu ticari büyücülüklerle pek bir ilgisi

Bu bir fıkra/1

Latin Amerika'nın büyük şehirlerinden birinin büyük bir caddesinde, bir adam karşıdan karşıya geçmek için bekler. Kaldırımın kenarında dikilmiş, bitmek bilmeyen otomobil selinin önünde on dakika bekler, yirmi dakika bekler, bir saat bekler. Sonunda, başını çevirir ve duvara yaslanmış sigara içen birini görünce sorar:

-Baksana, öbür tarafa nasıl geçerim?

-Bilmem, ben bu tarafta doğdum.

yok. Dünyaya gelen her iki çocukla bir otomobil doğuyor ve bu oran otomobillerin lehine yükseliyor. Her çocuk bir otomobil sahibi olmak isteyerek doğuyor, iki otomobil, bin otomobil. Kaç yetişkin gerçekleştirebiliyor çocukluk fantezilerini? Rakamlar otomobilin bir hak olmadığını, bir ayrıcalık olduğunu söylüyor. İnsanlığın yüzde yüzü hava kirliliğinden çekmek zorunda olmasına rağmen, insanlığın yalnızca yüzde yirmisi otomobillerin yüzde sekseninin sahibi. Tüketim kültürünün diğer pek çok sembolü gibi, otomobil de alışkanlıklarını evrensel gerçeklere dönüştüren ve bizi otomobilin insan bedeninin tek olası uzantısı olduğuna inanmaya zorlayan küçük bir azınlığın elinde.

Otomobil sayısı Latin Amerikan Babil kulelerinde arttıkça artıyor, ama bu artış dünya refah merkezleriyle kıyaslandığında hiçbir şey değil. ABD ve Kanada, 1995'te, Avrupa hariç bütün dünyadaki motorlu taşıtların toplamından daha fazlasına sahipti. Aynı yıl, Almanya'da, Afrika ve Latin Amerika'daki bütün ülkelerle aynı sayıda otomobil, kamyon, kamyonet, karavan ve motosiklet vardı. Bununla beraber dünya üzerinde otomobiller yüzünden ölenlerin dörtte üçü Güney şehirlerinin sakinleri. Üç ölüden ikisi yaya. Brezilya Almanya'dan üç kat az otomobile sahip, ama üç kat

fazla kurban veriyor. Kolombiya'da her yıl, adına *trafik kazası* denilen altı bin cinayet işleniyor.

İlanlar yeni otomobil modellerini silahmış gibi yüceltme eğiliminde. Reklamlar en azından bu konuda yalan söylemiyor: Hızlanmak nihayetinde bir silahı ateşlemek gibidir, aynı zevki, aynı gücü sunar. Otomobiller, dünyada her yıl Hiroşima ve Nagazaki bombalarının öldürdüğü kadar insanı öldürüyor. 1990'da savaşlardan ve AİDS'den çok daha fazla ölüme ve sakatlığa neden oldu. Dünya Sağlık Örgütü'nün tahminlerine göre, 2020 yılında ölüm ya da sakatlığa neden olan faktörler arasında otomobiller üçüncü sırayı alacak, savaşlar sekizinci, AİDS de onuncu olacak.

Yayalara karşı sürek avı, dört tekerli zırhın direksiyonundakilerin, yönetenlerin ve yönetiyormuş gibi davrananların geleneksel kibrine özendiği Latin Amerika'nın büyük şehirlerinde gündelik yaşamın sıradan bir parçasını oluşturuyor. Sürücü belgesi silah taşıma belgesine eşdeğer, öldürmek için yetki veriyor. Önüne çıkanı ezmeye hazır çılgın sayısı giderek ar-

Bu bir fıkra değil/1

1996, Managua, Las Colinas mahallesi. Şenlik gecesi. Kardinal Obando, ABD Büyükelçisi, hükümetin bazı bakanları ve yerel halkın kaymak tabakası açılış törenine katılıyor. Kadehler Nikaragua'nın zenginliğinin şerefine kalkıyor. Ve konuşmalar yankılanıyor.

-*İş kaynaklarını böyle yaratabilirsiniz, gelişmeyi böyle gerçekleştirebilirsiniz*, diye açıklıyor Büyükelçi.

-*Sanki Miami'deymişiz gibi*, diye coşuyor Kardinal Obando. Televizyon kameraları karşısında gülümseyerek, Kardinal hazretleri kırmızı kurdeleyi kesiyor. Ve yeni bir Texaco benzin istasyonu açılmış oluyor. Şirket yakın gelecekte yeni servis istasyonları kuracağını duyuruyor.

tıyor. Geleneksel eşkiyalığa ek olarak, soygun ve adam kaçırma histerisi kırmızı ışıklarda durmayı giderek daha tehlikeli ve daha az uyulan bir kural haline getirdi. Bazı şehirlerde kırmızı ışık hızlanma anlamına geliyor. Sürekli korkuya mahkûm ayrıcalıklı azınlıklar, gerçeklikten kaçmak için gaza basıyor, gerçeklik ise otomobilin kapalı pencerelerinin dışında pusuya yatan çok tehlikeli bir şey.

1992'de, Amsterdam'da bir referandum yapıldı. Bisikletlilerin ve yayaların krallığı olan bu Hollanda şehrinde yaşayanlar, otomobillerin dolaşımına açık olan çok az sayıdaki alanı da yarı yarıya azalttı. Üç yıl sonra, İtalya şehri Floransa da otomobillerin diktatörlüğüne isyan etti ve şehir merkezinde özel otomobillerin trafiğe çıkması yasaklandı. Belediye başkanı ayrıca, tramvayların, metro hatlarının, otobüslerin, yaya yollarının ve elbette bisiklet yollarının artmasıyla beraber yasağın bütün kenti kapsayacağını duyurdu. Resmi planlara göre, şehrin herhangi bir yerinden yola çıkıp, bisiklet yolları boyunca pedal çevirerek tehlikesizce bütün şehir ucuz, hiçbir şey yakmayan, çok az yer kaplayan, havayı kirletmeyen, kimseyi öldürmeyen ve bundan beş yüzyıl önce Leonardo da Vinci adında bir Floransalı tarafından icat edilen bir taşıma aracıyla dolaşılabilecek.

Modernizasyon, motorizasyon: Motorların çıkardığı gürültüler daha sonra bize tekrar satmak için bizden özgürlüğümüzü çalan, daha sonra bizi otomobil ve jimnastik aletleri almak zorunda bırakmak için ayaklarımızı yerden kesen bir uygarlığın yapaylığını haykıran sesleri duymamıza izin vermiyor. Otomobillerin hükmettiği şehirlerdeki kâbus, dünyada tek mümkün yaşam biçimiymiş gibi dayatılıyor. Latin Amerika şehirleri insanlara emreden sekiz milyon otomobiliyle Los Angeles'e benzeme düşleri kuruyor. Beş yüz yıl boyunca yaratmak yerine, taklik etmek üzere eğitilmiş biz Latin Amerikalılar gülünç bir taklit olmayı arzuluyoruz. Madem taklitçi olmaya mahkûmuz, hiç olmazsa, neyi taklit edeceğimizi biraz daha dikkatli seçemez miyiz?

"Geceleri, görmemek için
ışığı yakıyorum."
(Mercedes Ramírez'den dinlendi.)

Yalnızlık Pedagojisi

- Tüketim toplumu dersleri
- İletişimsizlik üzerine hızlandırılmış kurs

Tüketim Toplumu Dersleri

Tantalus işkenceleri yoksullara acı veriyor. Açlığa ve susuzluğa mahkûm bu insanlar, aynı zamanda reklamların sunduğu zevkleri izlemeye de mahkûmlar. Ağızlarını yaklaştırdıklarında ya da ellerini uzattıkları anda, bu harikalar uzaklaşıyor. Ve eğer içlerinden biri üzerine atlayıp yakalamayı başarırsa, sonunda ya cezaevini boyluyor ya da mezarlığı.

Plastik zevkler, plastik düşler. Televizyonun herkese vaat ettiği, ama çok az kişiye bahşettiği bu cennet, plastik. Onun hizmetindeyiz. Eşyaların giderek daha çok, insanlarınsa giderek daha az önemli olduğu bu uygarlıkta amaçlar, araçlar tarafından ele geçirilmiş: Eşyalar seni satın alıyor, otomobiller seni kullanıyor, bilgisayarlar seni programlıyor, televizyon seni seyrediyor.

Küreselleşme, püreselleşme

Birkaç yıl öncesine kadar, borcu olmayan adam erdem, dürüstlük ve çalışkanlık timsali olarak görülürdü. Bugünse uzaylı bir yaratık gibi. Borcun yoksa sen de yoksun. Borçluyum, öyleyse varım. Krediye layık olmayan, bir ada ve yüze de layık değil. Kredi kartı var olma hakkının kanıtı; borç, hiçbir şeyi olmayanın bile borcu var. Bu dünyaya ait herhangi bir ülke ya da bir insan en azından bir kolunu bu tuzağa kaptırıyor.

Üretici sistem finansal sisteme dönüştü, tüketicilerin sayısını artırmak için borçluları artırdı. Bunu bir asır önce gören Aziz Karl Marx, kâr had

dinin düşme eğiliminin ve üretimin fazla üretme eğiliminin, sistemi sınırsız büyümeye zorlayacağı hakkında uyarmıştı. Üretim hakkında hiçbir şey bilmeyen ve üretimle aslında hiç alâkası olmayan, "çete" diye tanımladığı "modern bankokrasi"nin asalaklarının akıldışı bir güce sahip olacağını da söylemişti.

Günümüzdeki tüketim patlaması bütün savaşlardan daha çok gürültüye neden oluyor ve bütün karnavallardan daha çok kargaşa üretiyor. Eski bir Türk atasözünün dediği gibi, *veresiye içen iki kere sarhoş olur*. Cümbüş serseme çeviriyor ve bakışlar bulanıyor, bu evrensel sarhoşluğun ne zamanda, ne de mekanda sınırları varmış gibi görünüyor. Ama tüketim kültürü tıpkı davul gibi, çok yüksek ses çıkarıyor çünkü içi boş. Hakikat saati geldiğinde, şenlik bittiğinde ve gürültü sona erdiğinde, sarhoş gölgesinin ve ödemek zorunda olduğu kırık tabakların eşliğinde tek başına uyanacak. Talep patlaması kendisini aynı sistemin yarattığı duvarlara çarpıyor. Sistem gittikçe daha açık ve daha geniş pazarlara ihtiyaç duyuyor; akciğerlerin havaya ihtiyaç duyması gibi. Aynı zamanda, hammadde ve insan emeğinin de giderek ucuzlamasını gerektiriyor. Sistem herkesin adına konuşuyor, mütehakkim tüketim emirlerini herkese yöneltiyor, satın alma ateşini herkesin içine yayıyor. Ama yolu yok: Neredeyse herkes için bu macera televizyon ekranında başlıyor ve yine orada bitiyor. Eşyalara sahip olmak için borçlanan büyük çoğunluk, elinde yeni borçlar yaratan borçlarını ödemek için yaptığı borçlarla kalakalıyor ve bazen sadece hırsızlık yaparak gerçekleştirebildiği fantezilerini yakıp yok ediyor.

Kredinin kitlesel yayılımı, diye bildiriyor sosyolog Tomás Moulian, Şili'de gündelik kültürün tüketim sembolleri etrafında dönmesini mümkün kılıyor: Kişiliğin özü olarak görüntü, yaşam biçimi olarak yapmacıklık, "kırk sekiz ay vadeyle ütopya". Tüketici modeli, Hawker Hunter *jet*leri Salvador Allende'nin başkanlık sarayını bombaladıkları, General Augusto Pinochet'nin mucize dönemi açtığı 1973'ten bu yana geçen yıllar boyunca dayatıldı. Bir çeyrek yüzyıl sonra, 98'in başlarında, *The New York Times* bu devlet darbesinin "durağan bir muz cumhuriyeti olan Şili'nin Latin Amerika'nın ekonomi yıldızına dönüşümünü" başlattığını açıkladı.

Yoksulluklar

Yoksullar, yoksul denilenler vakit kaybedecek vakti olmayanlardır.

Yoksullar, yoksul denilenler sessizliğe sahip olmadığı gibi onu satın alacak parası da olmayanlardır.

Yoksullar, yoksul denilenler ayakları yürümeyi unutanlardır, tıpkı artık kanatları uçmayı unutan tavuklar gibi.

Yoksullar, yoksul denilenler çöp yiyen ve sanki yemekmiş gibi ona para ödeyenlerdir.

Yoksullar, yoksul denilenler sanki havaymış gibi bok soluyanlardır, karşılığında hiçbir şey ödemeden.

Yoksullar, yoksul denilenler televizyonda bir kanalı ya da diğerini seçme özgürlüğünden başka özgürlüğü olmayanlardır.

Yoksullar, yoksul denilenler makinelerle tutkulu dramlar yaşayanlardır.

Yoksullar, yoksul denilenler her zaman çok, her zaman yalnız olanlardır.

Yoksullar, yoksul denilenler yoksul olduğunu bilmeyenlerdir.

Kaç Şililiyi aydınlatıyor bu yıldız? Nüfusun dörtte biri mutlak yoksulluk durumunda hayatta kalabiliyorken, Hıristiyan Demokrat senatör Jorge Lavandero, en zengin yüz Şililinin devletin her yıl sosyal hizmetlere harcadığından daha çok kazandığını açıklıyor. ABD'li gazeteci Marc Cooper, tüketim cennetinde pek çok sahtekârlıkla karşılaştı. Otomobillerinde klima varmış gibi göstermek için pencereleri kapatıp içeride pişen Şilililer ya da oyuncak cep telefonuyla konuşanlar ya da on iki taksitle bebek maması ya da bir pantolon almak için kredi kartı kullananlar. Gazeteci ayrıca, Jumbo süpermarketlerindeki öfkeli işçilerle de karşılaştı: Pazar sabahları bazı insanlar alışveriş arabalarını en pahalı mallarla tepeleme doldurur-

yor ve reyonların arasında bir süre mallarını sergileyerek geziniyorlardı. Sonra dolu arabayı bırakıp, bir sakız bile almadan çıkıp gidiyorlardı.

İsraf hakkı, çok az kişinin ayrıcalığı, ama kendini maskeleyerek herkesin özgürlüğü olduğu izlenimini veriyor. Bana ne kadar tükettiğini söyle, sana kendi değerini söyleyeyim. Bu uygarlık ne çiçekleri uyutuyor, ne tavukları, ne de insanları. Seralardaki çiçekler, daha hızlı büyüsünler diye sürekli ışığa maruz bırakılıyor. Yumurta fabrikalarındaki tavuklara da gece yasak. Ve satın alma hırsı ve ödeme kaygısı yüzünden insanlar da uykusuzluğa mahkûm.

Bu yaşam modeli insanlar için pek sağlıklı değil, ama ilaç endüstrisi için harika. ABD dünyada yasal olarak satılan uyku haplarının, sakinleştiricilerin ve diğer kimyasal uyuşturucuların yarısını, yasadışı satılan uyuşturucuların da yarıdan fazlasını tüketiyor. Eğer ABD'nin dünya nüfusunun ancak yüzde beşine sahip olduğu dikkate alınırsa bu az buz bir şey değil.

"Mutsuz insan, kendisini kıyaslayarak yaşayandır," diye üzülüyordu, Montevideo'nun Buceo mahallesinden bir kadın. Bir zamanlar bir tangonun söylediği artık olmama acısı, sahip olmama utancına bıraktı yerini. Yoksul bir insan acınılasıdır. "Hiçbir şeyin olmadığında, hiçbir değerin olmadığını düşünüyorsun," diyor Buenos Aires'in Villa Florito mahallesinden bir delikanlı. Dominik Cumhuriyeti'nde San Francisco de Macoris şehrinden bir başkası onaylıyor: "Kardeşlerim markalar için çalışıyor. Etiketler satın alabilmek için yaşıyor ve taksitleri ödeyebilmek için boncuk boncuk ter döküyorlar."

Bir şehit

1998 güzünde, Buenos Aires'in tam merkezinde karşıdan karşıya geçen dalgın bir yaya bir otobüs tarafından ezildi. Kurban karşıdan karşıya geçerken cep telefonuyla konuşuyordu. Konuşuyor muydu? Konuşuyor gibi yapıyordu: Telefon oyuncaktı.

Büyü

Montevideo'nun yoksul bir kenar mahallesi Cerro Norte'de bir sihirbaz sokakta bir gösteri sundu. Bir değnek dokunuşuyla avucundan ya da şapkasından bir dolar çıkartıyordu.

Gösteri bittiğinde, sihirli değnek kayboldu. Ertesi gün, komşular çıplak ayaklı bir çocuğun sokaklarda dolaştığını gördüler, elinde sihirli değnekle. Karşısına çıkan her şeye değnekle vuruyor ve bekliyordu.

Mahalledeki pek çok çocuk gibi, dokuz yaşındaki bu çocuk da, burnunu bali dolu naylon torbaya sokuyordu. Nedenini şöyle açıklamıştı:

- *Böyle yapınca, başka bir ülkeye gidiyorum.*

Piyasanın görünmez şiddeti: Farklılık kârlılığın düşmanı, aynılıksa kuralıdır. Devasa boyutlardaki seri üretim her yerde kendi zorunlu tüketim kurallarını dayatıyor. Zorunlu aynılık diktatörlüğü herhangi bir tek parti diktatörlüğünden çok daha yok edici. Bütün dünyada, insanları örnek tüketici fotokopileri olarak yeniden üreten bir yaşam biçimini dayatıyor.

Örnek tüketici hareketsiz insandır. Niceliği nitelikle karıştıran bu uygarlık şişmanlığı da iyi beslenmeyle karıştırıyor. İngiliz bilim dergisi *The Lancet*'e göre, son on yılda gelişmiş ülkelerdeki genç nüfusta "kalıcı obezite" yaklaşık yüzde 30 arttı. Colorado Üniversitesi Sağlık Bilimleri Merkezi'nin son araştırmasına göre, son on altı yılda ABD'li çocuklar arasında obezite yüzde 40 arttı. *Light* yiyecekleri ve içecekleri, *diet food*'ları ve *fat free* yiyecekleri icat eden ülke dünyada en çok şişman sayısına sahip. Örnek tüketici, otomobilinden yalnızca çalışmak ve televizyon seyretmek için iniyor. Her gün dört saatini küçük ekranın karşısında oturup, plastik yiyecekler yiyerek geçiriyor.

Yiyecek kılığına giren çöp kazandı: Bu endüstri dünya damak zevkle-

Bu bir fıkra/2

Moskova'nın varoşlarından birinde bir otomobil paramparça olur. Şoför felaketten kurtulur, ama inliyordur:

-Mercedesim... Mercedesim...

Yoldan geçen biri onu görür ve şöyle der:

-Ama beyefendi... otomobilin ne önemi var! Kolunuzu kaybettiğinizi görmüyor musunuz?

Adam kan içindeki bileğine bakar ve ağlar:

-Rolexim! Rolexim!

rini sömürgeleştiriyor ve yerel mutfak geleneklerini paramparça ediyor. Çok eskilere dayanan, iyi yemek alışkanlıkları bazı ülkelerde bin yıllık bir incelik ve farklılığa sahiptir ve bu yalnızca zenginlerin masasında değil, bir şekilde herkesin ocağında olan kolektif bir mirastır. Bu gelenekler, bu kültürel kimlik işaretleri, bu yaşam şenlikleri, tek ve kimyasal lezzetin dayatılması nedeniyle aman vermeyen bir taciz ateşi altında: Hamburgerin küreselleşmesi ve *fastfood* diktatörlüğü. Dünya çapındaki Coca Cola Sömürgeciliği, McDonald's, Burger King ve diğer benzeri fabrikalar eliyle dayatılıyor, mutfağın kendi kaderini tayin hakkı başarıyla ihlal ediliyor: Mutfak kutsal bir haktır, çünkü ruhun kapılarından biri ağızdadır.

1998 Dünya Futbol Şampiyonası, başka birçok şeyle birlikte, MasterCard'ın kasları güçlendirdiğini, Coca-Cola'nın sonsuz gençlik verdiğini ve iyi bir atletin midesinde McDonald's menüsünün eksik olmaması gerektiğini doğruladı. McDonald's'ın sınırsız ordusu bütün gezegendeki çocukların ve yetişkinlerin midesine hamburger fırlatıyor. Doğu Avrupa'nın yakın zamanlardaki işgali boyunca, bu M'nin iki kemeri bir standart olarak nakledildi. 1990'da, debdebeli törenlerle açılan Moskova'daki McDonald's'ın önündeki kuyruklar, Berlin Duvarı'nın yıkılması kadar övgü alarak Batı'nın zaferinin simgesi oldu.

Bu bir fıkra değil/2

1998 ilkbaharında, Viyana'da yeni bir parfüm doğar. Avusturya Bankası'nın güvenlik kasaları bölümünde televizyon kameraları karşısında vaftiz ederler. Yavruya *Cash* ismi verilir, çünkü paranın baştan çıkarıcı kokusunu yayıyordur. Halka, Almanya'da, Deutsche Bank'ta ve İsviçre'de, Union des Banques Suisses'te yeni sunumların gerçekleştirileceği bildirilir.

Cash parfümü yalnızca internet aracılığıyla ya da en saygın mağazalardan sanın alınabiliyor:

-*Parfümün Ferrarisi olmasını istiyoruz*, diyor yaratıcıları.

Özgür dünyanın erdemleriyle bütünleşen bu şirketin çalışanlarının sendika haklarını reddetmesi zamanımızın bir göstergesi. McDonald's böylelikle faaliyet yürüttüğü pek çok ülkede kazanılmış bir hakkı ihlal ediyor. 1997'de, şirketin McFamily adını verdiği şeyin üyesi bir avuç işçi, Kanada, Montreal'deki bir restoranda sendikalaşmak istediler: Restoran kapatıldı. Ama 1998'te, McDonald's'ın başka çalışanları Vancouver'a yakın küçük bir şehirde bu hakkı elde etmeyi başardı; Guinnes Rekorlar Kitabına yaraşır.

1996'da, Britanyalı ekoloji militanları, Helen Steel ve David Morris McDonald's'a karşı yargıya başvurdu. Şirketi çalışanlarına kötü davranmakla, doğaya zarar vermekle ve çocukların duygularının ticarete alet etmekle suçluyorlardı. Çalışanlara az ücret ödeniyor, kötü şartlarda çalıştırılıyor, sendikalaşamıyorlardı. Hamburgerler için et üretimi tropikal ormanları yok ediyor, yerlileri yurtlarından ediyor ve multimilyonluk reklamlar çocukları besleyici değerleri çok şüpheli olan besinleri tercih etmeye özendirerek halk sağlığını tehdit ediyordu. Başlangıçta, bir sineğin fili sokması gibi görünen dava fazlasıyla yankı buldu; kamuoyunun bilmediği tüm bu bilgilerin yayılmasına yardım etti ve iktidarın dokunulmazlığına alışmış

bir şirket için uzun ve masraflı bir baş ağrısına neden oldu. Sonuç olarak güçten bahsediliyor: ABD'de McDonald's bütün çelik endüstrisinden daha fazla işçi çalıştırıyor ve 1997 satışları Arjantin ve Macaristan'ın ihracat gelirlerini aşıyor. Gözde ürünü Big Mac öylesine önemli ki, fiyatı pek çok ülkede uluslararası finansal işlemlerde değer birimi olarak kullanılıyor: Sanal yiyecek sanal ekonomiye yön veriyor. Brezilya'daki McDonald's'ın propagandasına göre, evin yıldız ürünü Big Mac tıpkı aşk gibi: Soğandan yürekleri yanıp tutuşurken, biber ve peynirle tahrik olup marulun umut veren yeşiliyle aşka gelen ve cehennem kırmızısı ateşler saçarak öpüşüp birleşen iki beden.

Düşük ücret, hızlı servis: İnsan-makineler yakıtlarını alarak derhal işlerinin başına dönüyor. Bu yakıt istasyonlarından birinde, 1983'te, Alman yazar Günter Wallraff çalıştı. Kuşkusuz, Hamburg şehrinde kendi adına yapılanlardan sorumlu tutulamayacak bir McDonald's'tı bu, kızgın yağ damlaları üzerine sıçrarken Wallraff hiç durmadan koşturarak çalışıyordu. Bir kere çözüldü mü hamburgerlerin on dakikalık ömürleri var. Sonra bo-

zuluyorlar. Hiç vakit kaybetmeden çöpe atmak gerek. Kızarmış patatesler, yeşillikler, et, balık, tavuk, hepsinin tadı aynı. Kimyasal endüstri tarafından formüle edilen ve renklendiricilerle etin içerdiği yüzde yirmi beşlik yağı gizleyen yapay bir lezzet bu. Ve bu berbat şey, milenyumumuzun en başarılı yiyeceği. Onun mutfak ustaları, Illinois'te Elk Grove Hamburger University'de yetişiyor. Ama sağlam bilgi kaynaklarına göre bu şirketin sahipleri *etnik mutfak* olarak adlandırılan en sofistike yemekleri sunan en şık restoranları tercih ediyorlar: Sushi, Thai, İran, Java, Hint, Meksika... Demokrasi bu, oyun değil.

Tüketici kitleler emirleri evrensel bir dilde alıyor; reklamlar Esperanto'nun yapmak isteyip de yapamadığını başardı. Herhangi biri, herhangi bir yerde televizyonun gönderdiği mesajı anlıyor. Son çeyrek yüzyılda reklam harcamaları dünyada iki katına çıktı. Onlar sayesinde, yoksul çocuklar her seferinde daha çok Coca-Cola, daha az süt içiyor ve boş zamanlar zorunlu tüketim zamanları haline geliyor. Boş zaman, tutsak zaman: Çok yoksul evlerde yatak yok, ama televizyon var ve televizyonun kürsüsü var. Taksitle alınan bu küçük yaratıklar ilerlemenin demokratik yapısının kanıtı: Kimseyi dinlemiyor, ama herkes için konuşuyor. Yoksullar ve zenginler böylelikle son model otomobillerin erdemlerini öğreniyor, yoksulların ve zenginlerin şu ya da bu bankanın sunduğu avantajlı faiz oranlarından haberi oluyor.

Yoksul kimsesi olmayandır, diye tekrarlayıp duruyor São Paulo sokaklarında kendi kendine konuşan ihtiyar bir kadın. İnsanlar gittikçe kalabalıklaşıyor ve gittikçe yalnızlaşıyor. Bu kalabalık yanlız ruhlar büyük şehirlere tıkıştırılıyor. *Rica etsem dirseğinizi gözümden çeker misiniz, lütfen?* diye soruyorlar.

Uzmanlar malları yalnızlığa karşı büyülü muskalara çevirmeyi biliyorlar. Eşyaların insani vasıfları var: Okşar, arkadaşlık eder, anlar, yardım ederler; parfüm seni öper ve otomobil asla yolda bırakmayan tek dosttur. Tüketim kültürü yalnızlığı malların en kârlısı yaptı. Kalplerdeki delikler eşyalar yığılarak ya da bunu yapmayı düşleyerek doldurulyor. Üstelik, eşyalar yalnızca kucaklamakla kalmıyor, aynı zamanda sosyal yükselişin sem-

Yüzler ve maskeler/1

Yalnızca yoksullar çirkin ve yaşlı olmaya mahkûmdur. Diğerleri ihtiyaç duyduklarında doğayı düzeltmek ve zamanın akışını durdurmak için takma saçlar, burunlar, göz kapakları, dudaklar, kaşlar, göğüsler, beller, kıçlar, kalçalar, baldırlar satın alabilir. Estetik cerrahi ameliyathaneleri, size aradığınız yüzün, bedenin, yaşın sunulduğu alışveriş merkezleridir. "Cerrahî ruhsal bir ihtiyaçtır," diye açıklıyor Arjantin'in Rodin'i Roberto Zelicovich. Lima sokaklarında afişler fiyatını ödeyebilecek herhangi bir cüzdanın ulaşabileceği mükemmel burunlar, beyaz tenler sunuyor. Peru televizyonu sivri, kemerli Yerli burnunu küçük bir köfteyle değiştiren ve bu köfteyi cepheden ve profilden gururla sergileyen genç bir işçiyle söyleşiyor. Şimdi kızları tavlayabildiğini anlatıyor.

Los Angeles, São Paulo ve Buenos Aires gibi şehirlerde, paralı insanlar dişçiye gider gibi ameliyathaneye gitme lüksüne sahip olabiliyor. Birkaç yıl ve bir sürü operasyondan sonra, hepsi birbirine benziyor; kırışıksız, mumya yüzlü adamlar ve Dracula'nın sevgililerine dönüşmüş kadınlar. Hepsi kendilerini ifade etmekle zorlanıyor. Göz kırptıklarında, göbek delikleri fırlıyor.

bolleri, sınıflı toplum gümrüklerini geçmek için serbest dolaşım belgesi, yasak kapıları açan anahtarlar olabiliyor. Ne kadar özelse o kadar iyi: Eşyalar seni seçiyor ve kalabalığa has anonimlikten kurtarıyor. Reklamlar sattıkları mal hakkında bilgi vermez ya da çok nadir yapar bunu. Bu malın en önemsiz yanıdır. Reklamın başlıca işlevi yoksunlukları telafi etmek, fantezileri beslemektir. Bu tıraş losyonunu alarak kime dönüşmek istersiniz?

Kriminolog Anthony Platt, sokak suçlarının yalnızca aşırı yoksulluğun meyvesi olmadıklarını gözlemledi. Bu suçlar aynı zamanda, bireyci ahla-

Yüzler ve maskeler/2

Latin Amerikan şehirleri de yaşlarını ve kimliklerini sildirmek için *lifting* yaptırıyor. Kırışıkları ve uzun burunlarıyla birlikte şehirler, hafızalarını da kaybediyor. Giderek daha az kendilerine, daha çok ötekilere benziyorlar.

Aynı yüksek binalar, prizmalar, küpler, silindirler varlıklarını zorla kabul ettiriyor ve uluslararası markaların aynı devasa ilanları kuşatıyor kent manzarasını. Zorunlu klonlama çağında gerçek şehir planlamacılar: reklamcılar.

kın da meyvesiydi. Toplumsal başarı takıntısı eşyaların yasadışı yollarla elde edilmesinde belirleyici bir rol oynuyordu. Ben daima parayla saadet olmayacağını dinledim, ama her zavallı televizyon izleyicisinin paranın mutluluğa çok yakın bir şeyi satın alabildiğine inanması için pek çok nedeni var, aradaki farkı görmek de uzmanlara kalsın.

Tarihçi Eric Hobsbawm'a göre yirminci yüzyıl, paleolitik çağın sonlarında ilk çiftçi topluluklarıyla birlikte başlayan tarıma dayalı insan yaşamının yedi bin yıllık dönemine son verdi. Dünya nüfusu kentlileşiyor, köylüler kentli oluyor. Latin Amerika'da bomboş topraklarımız, kocaman, karınca yuvası kentlerimiz var: dünyanın en büyük ve en adaletsiz şehirleri. İhracata yönelik modern tarım ya da topraklarındaki erozyon nedeniyle yurtlarından edilen köylüler varoşları istila ediyor. Onlar Tanrı'nın her yerde olduğuna inanıyor, ama deneyimlerinden büyük kentlerle daha çok ilgilendiğini biliyorlar. Şehirler iş vaat ediyor, zenginlik ve çocuklar için bir gelecek. Köylerde kalanlar hayatın geçişini seyrediyor ve esneyerek ölüyorlar; şehirlerde hayat gerçekleşiyor ve çağırıyor. Yoksul kulübelere yığılmış yeni gelenlerin ilk fark ettikleri, işin emek gücünün fazla olduğu, hiçbir şeyin bedava olmadığı ve en pahalı lüks maddelerin sessizlik ve hava olduğu.

On dördüncü yüzyıl doğarken, keşiş Giordano da Rivalto Floransa'da

şehirlere bir övgü düzdü. Şehirlerin büyüdüğünü, "çünkü insanların bir araya gelmekten zevk aldığını" söyledi. Bir araya gelmek mi, karşılaşmak mı? Şimdi, kim kiminle karşılaşıyor? Umut gerçeklikle karşılaşıyor mu? İstek dünyayla karşılaşıyor mu? İnsanlar, insanlarla karşılaşıyor mu? Eğer insan ilişkileri, eşyalar arasındaki ilişkilere indirgendiyse, ne kadar insan eşyalarla karşılaşıyor?

Bütün dünya, eşyaların birbirine baktığı, ama dokunmadığı büyük bir televizyon ekranına dönüşme eğiliminde. Sunumdaki mallar kamu mekânlarını istila edip özelleştiriyor. Kısa bir süre öncesine kadar insanların buluşma mekânları olan tren ve otobüs garları şimdi ticari sergi mekânlarına dönüşüyorlar.

Alışveriş merkezi, bütün vitrinlerin vitrini, köle eden varlığını dayatıyor. Kalabalıklar, kafileler halinde tüketim ayininin bu büyük tapınağına akın ediyor. Bir tarafta, alıcı azınlık durmak bilmeyen, zayıf düşürücü arz bombardımanına maruz kalırken, diğer tarafta inananların büyük bölümü kendinden geçerek cüzdanlarının gücünün yetmediği malları seyrediyorlar. Kalabalık yürüyen merdivenlerden inip çıkarken dünyayı dolaşıyor: Milano ya da Paris'tekiler gibi giyinen mankenlere bakıyor, Chicago'daki

gibi ses veren stereo aletleri dinliyorlar. Görmek ve duymak için ödeme yapmak gerekmiyor: Yakın köylerden ya da henüz bu modern mutlulukla kutsanmaya layık olmayan şehirlerden gelen yerli turistler en ünlü uluslararası markaların önünde poz verip fotoğraf çektiriyorlar; tıpkı eskiden meydanda ulusal kahramanın heykelinin önünde yaptıkları gibi. Arjantinli sosyolog Beatriz Sarlo, varoşlarda oturan yoksulların geleneksel olarak hafta sonlarında şehir merkezine yaptıkları gezinin yerini, bu yeni kent vahalarına düzenledikleri seferlerin aldığını belirtiyor. Yıkanmış, ütülenmiş, taranmış ve en güzel bayramlık elbiselerini giymiş ziyaretçiler çağrılmadıkları, ama bakabildikleri şenliği ziyaret ediyorlar. Ailece tüketim evreninde bir tur atmak üzere bir uzay kapsülüne doluşuyor ve piyasanın estetiğinin hizmetindeki markaların, modellerin, mankenlerin hayal alemine sürükleyen teşhirini seyre dalıyorlar.

Tüketim kültürü, gelip geçici olanın kültürü, her şeyi derhal kullanım dışı olmaya mahkûm ediyor. Her şey, satma ihtiyacının hizmetinde, modanın baş döndürücü hızıyla değişiyor. Eşyalar, kısa ömürlü başka eşyalarla yer değiştirmek için, göz açıp kapamadan eskiyor. Tek kalıcı şeyin gü-

vensizlik olduğu bu zamanda, dayanmamak için üretilen mallar onları finanse eden sermaye ve onları üreten emek gücü kadar uçucu. Para ışık hızında uçuyor - dün şuradaydı, bugün burada, yarın kim bilir nerede olacak - ve bütün işçiler, aynı zamanda potansiyel işsiz. Paradoksal olarak, gelip geçiciliğin krallıkları alışveriş merkezleri en başarılı güvenlik yanılsamasını sunuyor. Onlar sanki zamanın dışında var oluyorlar, yaşsız, köksüz, gecesiz, gündüzsüz ve belleksiz. Mekânın dışında var oluyorlar, dünyanın tehlikeli gerçeklik kargaşasının çok uzağında.

Bu huzur mabetlerinde, kirli ve tehditkâr açık havaya çıkma ihtiyacı duymadan her şey yapılabilir, uyumaya kadar. Los Angeles ve Las Vegas'taki yeni model alışveriş merkezleri otel ve jimnastik salonu hizmeti de sunuyor. Soğuk ve sıcak nedir bilmeyen alışveriş merkezleri kirlilik ve şiddetten de muaf. Doktor Michael A. Petti bilimsel önerilerini *"Uzun Yaşam"* adlı köşesinde uzunca bir süre yayımladı. "Hava kalitesi düşük" şehirlerde, uzun yaşamak isteyenlere Doktor Petti tavsiye ediyor: "Alışveriş merkezlerinde yürüyüş yapın." Mexico City, São Paulo, Santiago gibi kentlerin üzerinde atomik bir kirlilik bulutu salınıyor ve başlarında soyguncular pusuya yatmış bekliyor: Ama filtre edilen havası ve nezaret altında

Günler

Yılbaşında İsa'nın mı, yoksa ticaret Tanrısı Merkür'ün mü doğum günü kutlanıyor bilinmiyor, ama zorunlu alışveriş günlerini vaftiz edenin Merkür olduğu kesin: Çocuk Günü, Babalar Günü, Anneler Günü, Dedeler Günü, Sevgililer Günü, Dostlar Günü, Sekreterler Günü, Polisler Günü, Hemşireler Günü. Ticari takvimde Birilerinin Günü sayısı her yıl artıyor.

Bu gidişle yakında artık Bilinmeyen Hain, Anonim Yolsuzluk, Hayatta Kalan Son İşçi günlerimiz de olacak.

Büyük gün

Çöplüğün ortasında, çöplükten yaşıyorlar, çöplük yiyerek. Ama yılda bir kez, Managua'nın çöp toplayıcıları insanları en çok çeken etkinliğin kahramanları oluyorlar. *Ben Hur Yarışları* Nikaragua'nın Amerikanlaşmasına katkıda bulunmak niyetiyle Miami'den geri dönen bir işadamının esinlenmesinden doğdu.

Çöp arabalarını süren çöpçüler yumrukları havada, devlet başkanını, ABD Büyükelçisini ve şeref tribününde yer alan diğer ileri gelenleri selamlıyor. Her zamanki hırpani giysilerinin üzerine renkli rahat önlükler giymişler, başlarında Romalı savaşçıların tüylü kaskları var. Külüstür arabaları *sponsorlar*'ın adı daha iyi parlasın diye yeni boyanmış. Sahipleri gibi cezalandırılmış, sahiplerine zafer ya da birkaç kutu içecek kazandıracak yarış atları bir deri bir kemik, yara bere içinde. Trompetler çalınıyor. Bayrak iniyor, yarış başlıyor. Kırbaçlar sıska beygirlerin koca kemikli sağrılarında şaklıyor, bu arada kalabalık çılgınlar gibi bağırıyor:

-Co-ca-Co-la! Co-ca-Co-la!

tutulan yollarıyla dünya dışındaki bu kaygısız dünyada tehlikesizce nefes alınabilir, yürünebilir ve alışveriş yapılabilir.

Los Angeles'ta, Bangkok'ta, Buenos Aires'te ya da Glasgow'da alışveriş merkezlerinin hepsi az çok aynı. Bu aynılık müşteri çekmek için yeni mıknatıslar icat etmekte rekabet etmelerine engel değil. Örneğin *Veja* dergisi 1991'in sonlarında, Pôrto Alegre'deki Praia de Belas alışveriş merkezinin yeniliklerinden birini şöyle göklere çıkarıyordu: "Bebeklerin rahatı için, bu küçük tüketicilerin gezintisini kolaylaştırmak için size bebek arabaları sunuluyor." Ama güvenlik bütün bu alışveriş merkezlerinin sunduğu en önemli madde. Dışarıda lüks bir mal olan güvenlik, bu sığınak-

lara giren herhangi birinin ellerinin altında. Sonsuz cömertliğiyle, tüketim kültürü sokaklardaki cehennemden kaçmamıza izin veren serbest dolaşım belgesini hediye ediyor. Otomobillerin beklediği göz alabildiğine uzanan otoparklarla çevrilmiş bu adalar kapalı, korunaklı mekânlar sunuyor. Orada insanlar tüketimin çağrısına kapılmış başka insanlarla karşılaşıyorlar, tıpkı eskiden birbirleriyle görüşmek isteyen insanların kafelerde, meydanlarda, parklarda ve mahalle pazarlarında bir araya gelmesi gibi. Günümüzde bu açık alanlar kent şiddeti açısından fazlasıyla tehlikeli yerler. Alışveriş merkezlerindeyse tehlike yok. Kamu polisi ve özel polis, görünen polis ve görünmeyen polis şüphelileri sokağa ya da cezaevine sürüklemekle uğraşıyor. Doğuştan tehlikeliliklerini gizleyemeyen yoksullar, özellikle kara derili yoksullar masumiyetlerini kanıtlayıncaya kadar suçlu olabilirler. Eğer çocuksalar, daha da kötü. Tehlikelilik yaşla ters orantılı. Daha 1979'da, Kolombiya polisinin Güney Amerikan Polis Kongresi'nde sunduğu bir rapor, çocuk polislerinin tehlikeli küçüklerin kötülüklerini ve varlıklarıyla alışveriş merkezlerinde neden oldukları tedirginliği önlemek için sosyal görevlerini terk etmekten başka çareleri olmadığını açıklıyordu.

Minyatür şehirlere dönüşmüş bu devasa süpermarketler, aynı zamanda elektronik kontrol sistemleri, görünmeden gören gözler, mallar arasında

Küresel saha

Bugünkü haliyle futbol, yüzyılı aşkın bir süre önce doğdu. İngilizce konuşarak doğdu ve oynandığı her yerde hâlâ İngilizce konuşuyor. Ama şimdi iyi bir *sponsor*'un kıymetine ve *şirketleşme*'nin erdemlerine övgüler düzdüğü duyuluyor; vaktiyle iyi bir *forvet*'in top sürme sanatının erdemlerine düzdüğü övgülerle aynı ateşlilikle.

Şampiyonalar parasını verenin adını alıyorlar. Arjantin Kupası'na Pepsi Cola Kupası deniyor. Dünya Gençler Şampiyonası'nın adı Coca Cola Şampiyonası. Kıtalararası Kulüpler Turnuvası'nın adı Toyota.

Dünyanın en popüler sporunun taraftarı için, tutkuların en evrenselinin tutkunu için kulübün forması kutsal bir pelerin, ikinci bir ten, öteki bir kucaktır. Ama forma artık gezgin bir reklam panosuna dönüştü. 1998'te Rapid Vien Kulübü'nün oyuncuları aynı anda dört reklam birden aldılar: Üst formada bir bankanın, bir ticari şirketin ve bir otomobil markasının reklamını taşıyorlardı ve şortlarındaysa bir kredi kartının reklamı vardı. Buenos Aires'te River Plate ve Boca Juniors karşılaşması, bir Arjantin futbol klasiğidir: Quilmes Quilmes'e karşı oynar; iki kulübün formalarında da aynı ulusal bira markası ışıldar. Küreselleşme açısından bakarsak River Adidas için, Boca da Nike için top koşturur. Açık konuşmak gerekirse, 1998 Dünya Kupası'nda Fransa Brezilya'yı yendiğinde, aslında Adidas'ın Nike'ı alt ettiği rahatlıkla söylenebilir.

gezinen kalabalığın adımlarını takip eden gizli kameralarla denetleniyor. Elektronik araçlar yalnızca yasak meyvelerin çekiciliğine dayanamayan davetsiz misafirleri izlemeye ve cezalandırmaya yaramıyor. Modern teknoloji aynı zamanda, tüketicilerin daha çok tüketmesine de yarıyor. Vatandaş-

Enjeksiyon

Yarım yüzyıl önce yazar Felisberto Hernández'in kahince bir öyküsü yayınlandı. Beyazlar giymiş bir adam elinde bir şırıngayla Montevideo tramvaylarına biniyor, nazikçe her yolcunun koluna bir sıvı enjekte ediyordu. Sıvı enjekte edilenler birdenbire kulaklarında *El Canario* mobilya fabrikasının reklam *jingle*'larını dinlemeye başlıyorlardı. Damarlarından bu reklamı çıkarmak için, eczaneden enjeksiyonun etkilerini yok eden *El Canario* marka tabletler satın almaları gerekiyordu.

lık hakkının tüketim ödevi üzerine kurulduğu Sibernetik çağda, büyük şirketler tüketicileri izliyor ve onları reklam bombardımanına tutuyor. Bilgisayarlar her vatandaşın bir radyografisini çıkarıyor. Her vatandaşın kredi kartını, otomatik hesabını ve elektronik posta adresini kullanım biçimi sayesinde alışkanlıklarının, zevklerinin, harcamalarının neler olduğu öğrenilebiliyor. Gerçekten de, *on-line* evrenin ticari manipülasyonunun bireyi piyasanın hizmetine sokmak için özel hayatı sürekli ihlal ettiği gelişmiş ülkelerde bu giderek artıyor. Örneğin bir ABD vatandaşının yaptığı alışverişleri, hastalıklarını, sahip olduğu parayı ve borçlarını gizli tutması gittikçe zorlaşıyor. Bu verilerden yola çıkarak hangi hizmetler için ödeme yapabileceğini, hangi yeni borçlara girebileceğini, hangi yeni eşyaları alabileceğini ortaya çıkarmak hiç de zor değil.

Ne kadar çok satın alırsak alalım, satılması gerekenin yanında bu hep az kalıyor. Şu son yıllarda, örneğin, otomobil endüstrisi sürekli talebin emebileceğinden çok daha fazla otomobil piyasaya sürüyor. Latin Amerika'nın büyük şehirleri daha çok ve daha çok satın alıyor. Ama dünya piyasasının aldığı emirlerle, dünya piyasasının verdiği emirler arasına sıkışmış durumdalar, daha yüksek ücretler gerektiren tüketim takıntısıyla, daha düşük ücretleri zorunlu kılan rekabetin çelişkisi.

Söz gelimi reklamlar otomobilden, herkesin ulaşabileceği bir nimet olarak bahsediyor. Evrensel bir hak mı yoksa demokratik bir kazanım mı? Eğer bu gerçek olsaydı, bütün insanlar bu dört tekerlekli tılsımın mutlu sahiplerine dönüşebilirlerdi ve gezegen solunum yetersizliğinden ani bir ölümle giderdi. Ama bundan da önce yakıt biter, otomobiller çalışamaz olurdu. Dünya daha şimdiden, milyonlarca yılda oluşan petrolün büyük bölümünü yakıp bitirmiş durumda. Arka arkaya, kalp atışlarıyla aynı hızda, otomobiller üretiliyor ve otomobiller bir yılda bütün petrolün yarısından fazlasını yutuyor.

Dünyanın sahipleri dünyayı sanki ıskataya çıkarılabilir bir şey gibi kullanıyor: Televizyondan yaylım ateşiyle gönderilen ve doğduktan kısa bir süre sonra ölen görüntüler, modalar, reklamların hiç durmadan piyasaya fırlattığı idoller misali kısa ömürlü bir mal gibi kullanıyor. Ama başka hangi dünyaya taşınacağız? Hepimiz Tanrı'nın kafası bozukken evreni özelleştirmeye karar verdiği için gezegeni birkaç şirkete sattığı hikâyesine inanmak zorunda mıyız? Tüketim toplumu bir bubi tuzağı. Direksiyondakiler bunu bilmiyormuş gibi yapıyor, ama yüzünde gözleri olan herkes,

insanların büyük çoğunluğunun bize kalan azıcık doğanın varlığını garanti etmek için *zorunlu olarak* az, çok az tükettiğini, hatta hiç tüketmediğini görür. Toplumsal adaletsizlik ne düzeltilecek bir hata, ne de aşılması gereken bir kusur. Toplumsal adaletsizlik sistemin temel bir ihtiyacı. Gezegen boyutundaki bu alışveriş merkezini beslemeye yetecek doğa yok.

Hepimizi, israf krallığının müreffeh üyelerine dönüştürecek sihirli bir hareketle Güney ülkelerini Birinci Dünya'ya çıkarmayı vaat eden liderlerin dolandırıcılıktan ve suça teşvikten yargılanmaları gerekir. Dolandırıcılıktan, çünkü imkânsızı vaat ediyorlar. Eğer hepimiz dünyayı limon gibi sıkanlar kadar tüketseydik, dünyasız kalırdık. Ve suça teşvikten: Çünkü reklamını yaptıkları hayat tarzı - mutluluk adını verdikleri çılgın tüketimin devasa orgazmı - bedenlerimizi hasta ediyor, ruhlarımızı zehirliyor ve bizi evimizden yoksun bırakıyor; dünyanın daha önce değilken bile olmak istediği o evimizden.

İleri iletişimsizlik dersleri

Savaş, televizyonun başka araçlar tarafından devam ettirilmesidir. General Karl von Clausewitz bir buçuk asır sonra dirilse ve televizyon kanalları arasında dolaşsa, böyle derdi herhalde. Bütün gözeneklerinden şiddet fışkıran bir dünyada, gerçek gerçeklik, gerçek gerçekliği taklit eden sanal gerçekliği taklit ediyor. Bilindiği gibi, şiddet şiddeti doğurur, ama aynı zamanda, şiddeti bir gösteri olarak satan ve onu tüketim nesnesine dönüştüren endüstri için kazançlar da doğuruyor.

Artık amaçların araçları haklı göstermesi gerekmiyor. Bugün araçlar, kitle iletişim araçları, kendi değerlerini dünya çapında dayatan bir iktidar sisteminin amaçlarını haklı gösteriyor. Dünya Eğitim Bakanlığı bir avuç dev şirketin elinde. Bu kadar çok kişi bu kadar az kişi tarafından hiçbir zaman böyle iletişimsiz bırakılmadı.

İfade özgürlüğü mü, dinleme özgürlüğü mü?

On altıncı yüzyılda, Katolik kilisenin bazı teologları iletişim hakkı adına Amerika'nın işgalini haklı gösterdiler. *Jus communicationis*: İşgalciler konuşuyor, yerliler dinliyordu. Yerliler anlamazlıktan gelince savaş kaçınılmaz ve haklı oldu. Onların iletişim hakkı, Yerlileri için itaat etme hakkıydı. Yirminci yüzyılın sonunda, Amerika'ya uygulanan bu şiddete hâlâ *karşılaşma* deniyor ve iktidarın monologuna hâlâ *iletişim* denmeye devam ediliyor.

Bana sırını söyle/1

Malezya yakın zamanda iletişim ağını yeniledi. İşi bir Japon şirketi üstlenecekti, ama son dakikada ABD şirketi AT&T daha düşük bir ücret teklif etti ve işi kaptı. AT&T, Japon şirketinin teklifini araştırıp ifşa eden National Security Agency'nin (Ulusal İstihbarat Servisi) titiz çalışması sayesinde sözleşmeyi kazandı.

CIA'inkinden kırk kat büyük bir bütçeye sahip Amerikan casusluk ajansı NSA, dünyanın herhangi bir yerinde telefonla, faksla ya da e-maille söylenen ne kadar şey varsa hepsini kaydetmek için gerekli teknolojiye sahip: *Dakikada iki yüz milyon konuşmaya* kadar kayıt yapabiliyor. NSA'nin gerçek misyonu dünya üzerinde ABD'nin ekonomik ve politik tahakkümünü sağlamak. Ancak ulusal güvenlik ve terörizme karşı uluslararası mücadele de resmi kılıflar arasında. Dinleme sistemleri, mesela Greenpeace ya da Uluslararası Af Örgütü gibi çok tehlikeli suç örgütleriyle ilgili her türlü mesajı izlemesine izin veriyor.

Bütün bunlar, 1998 Mart'ında, Avrupa Parlamentosu'nun *Politik Kontrol Teknolojilerinin Değerlendirilmesi* başlıklı raporu yayınlandığında ortaya çıktı.

Yeryüzünün etrafında dünyadan çıkıp dünyaya dönen milyonlarca milyonlarca ses ve görüntüyle dolu bir uydu halkası dönüyor. Bir tırnak büyüklüğündeki mucizevi cihazlar yarım yüzyıl önce otuz tonluk makineler gerektiren mesajları ışık hızında alıyor, dönüştürüyor ve yayınlıyorlar. Teknozamanların teknobilim mucizeleri: Medya delisi toplumun en şanslı üyeleri cep telefonlarını tuşlayarak, elektronik postalarını alarak, mesaj aletlerini kontrol ederek, fakslarını okuyarak, telesekreterlerine gelen mesajları dinleyerek, başka telesekreterlere mesaj bırakarak, bilgisayardan alışveriş yaparak, boş zamanlarında bilgisayar oyunları ve portatif televiz-

yonlarını seyrederek plajlarda tatillerinin keyfini çıkarabiliyorlar. Korkutucu yükselişi ve başdöndürücü uçuşuyla iletişim teknolojisi mutlak bir güç sergiliyor. Gece yarısı, bir bilgisayar Bill Gates'i alnından öper ve sabah dünyanın en zengin adamı olarak uyanır. İlk mikrofonlu bilgisayarlar artık piyasada, bilgisayarınızla canlı canlı konuşabilesiniz diye. Siberuzayın, semai şehrinde bilgisayarın telefon ve televizyonla evliliği kutlanıyor ve insanlık onların şaşırtıcı çocuklarının vaftiz törenine davet ediliyor.

Doğmakta olan sibertoplum sanal gerçeklikte sığınak buluyor; bu arada herkesin kendi azizi için endişelendiği, kendi baloncuğuna kapandığı şehirler insanlarla dolu uçsuz bucaksız çöllere dönüşüyor. Anketlere göre, kırk yıl önce, on Kuzey Amerikalıdan altısı insanlara güveniyordu. Bugün güven azaldı. On kişiden yalnızca dördü diğerlerine güveniyor. Bu kalkınma modeli, bağlantısızlığı kalkındırıyor. İnsanlarla ilişkiler ne kadar şeytanileşirse -sana AİDS bulaştırabilir ya da işini elinden alabilirler ya da evini

Bana sırrını söyle/2

Modern bir şirket gerçek müşterileriyle nasıl iletişim kurar? Bilgisayar tarafından programlanmış sanal müşterileri aracılığıyla.

Britanyalı hipermarket zinciri Sainsbury, müşterilerinin duygularını ve hareketlerini mükemmel bir biçimde taklit eden bir matematik modeli uygulamaya koydu. Sanal müşterileri reyonların arasında yürürken gösteren ekran, müşterinin zevklerini, hoşnutsuzluklarını, ailesine karşı sorumluluklarını, kişisel ihtiyaçlarını, sosyal durumunu ve tutkularını açığa çıkarıyor. Aynı zamanda, reklamların, promosyon ürünlerinin etkisi, çalışma saatlerinin müşteri akınına etkisi ve malların yerleştirilme düzeninin önemini değerlendiriyor.

Satın alma davranışları böylece inceleniyor ve satış stratejisi böylece tasarlanıyor: gerçek kârları artırmak için sanal yöntemler.

soyabilir- makinelerle ilişkiler o kadar kutsallaşıyor. Dünya ekonomisinin en dinamik sektörü olan iletişim endüstrisi insanlık tarihinin Yeni Çağı'na girmeyi sağlayan sihirbazlar satıyor. Ama bu kadar çok iletişen dünya giderek yalnızların ve dilsizlerin krallığına benziyor.

İletişimin egemen araçları gitgide daha da azalan bir azınlığın elinde ve genel kural olarak, insan ilişkilerini karşılıklı kullanıma ve karşılıklı korkuya indirgeyen bir sistemin hizmetinde hareket ediyor. Son zamanlarda, internet galaksisi öngörülmeyen çok değerli alternatif ifade fırsatları açtı. İnternet aracılığıyla iktidarın yankısı olmayan sayısız ses çevreye mesajlarını yayıyor. Ama yeni bilgi otoyoluna ulaşım hâlâ kullanıcıların yüzde doksan beşinin bulunduğu gelişmiş ülkelerin bir ayrıcalığı ve reklam sektörü İnternet'i Businessnet'e çevirme niyetinde. İletişim özgürlüğünün yeni amacı İnternet, aynı zamanda ticaret özgürlüğü için de yeni bir araç. Sanal gezegende gümrüklerle ya da bağımsızlıkla kafayı bozmuş hükümetlerle karşılaşma tehlikesi yok. 1997 ortalarında, reklamlar internette eğitimden çok daha fazla alan kaplar hale geldiğinde, ABD Başkanı bütün dünya ülkelerinin internet aracılığıyla satılan mal ve hizmetleri vergilerden muaf tutmaları gerektiğini belirtti ve o zamandan beri uluslararası organizasyonlarda bu konu ABD'nin gündem maddelerinden biri.

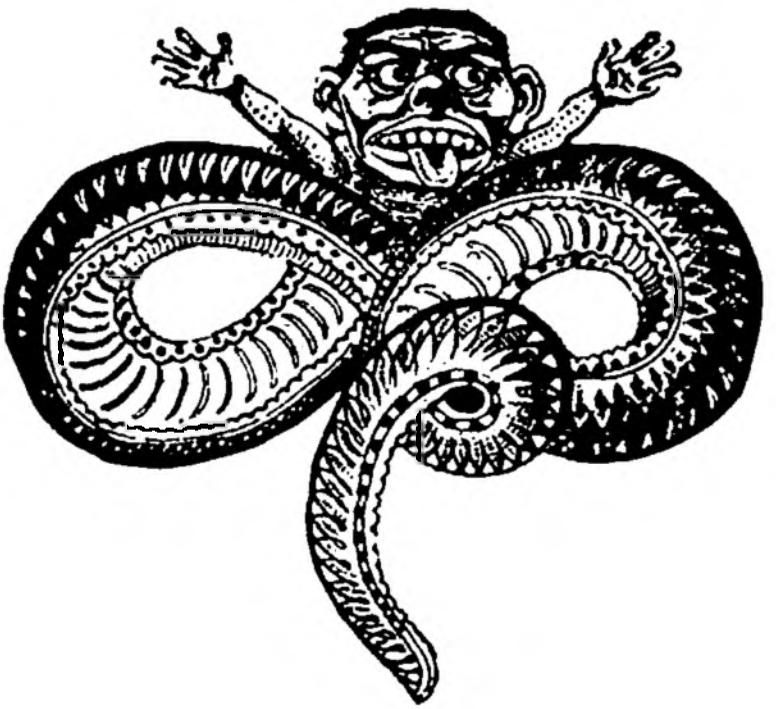
Siberuzayın kontrolü telefon hatlarına bağlı ve son zamanlarda telefon işletmelerini kamu kuruluşlarının elinden alıp büyük iletişim gruplarına teslim eden özelleştirme dalgası hiç de rastlantı değil. Yabancı telefon şirketlerine yapılan ABD yatırımları diğer yatırımları kat kat aşarken, bir taraftan da sermaye birleşimleri dört nala sürüyor: 1998'in ortalarına dek ABD'deki telefon sektörüne sekiz mega şirket hakimdi, yalnızca bir haftada bu sayı beşe düştü.

Televizyon yayıncılığı, sinema endüstrisi, kitlesel tirajlı basın, büyük kitap ve müzik yayıncıları, büyük radyo istasyonları tekelciliğe doğru koşar adım ilerliyor. Küresel kitle iletişim araçları ifade özgürlüğünün fiyatını bulutların üstüne çekti; dinleme hakkına sahip olan, fikirleri oluşturulanların sayısı gün geçtikçe artarken, kendilerini dinletme hakkına sahip olan fikirleri oluşturanların sayısı da gittikçe azalıyor. İkinci Dünya Sava-

şı'nı takip eden yıllarda, bağımsız medyalar hâlâ geniş bir haber ve görüş yelpazesine sahipti ve kültürel çeşitliliği besleyen yaratıcı maceralara girişebiliyorlardı. 1980'lere doğru, çok küçük ve orta ölçekli şirketlerin yutulması gezegen pazarının büyük bölümünü elli büyük şirketin gücüne bıraktı. O zamandan beri bağımsızlık ve çeşitlilik yeşil köpekten bile daha nadir görülmeye başladı.

Yapımcı Jerry Isenberg'e göre, ABD'de bağımsız televizyonların erozyonu son yirmi yılda karşı konulmaz oldu: Küçük ekranda seyredilenlerin yüzde otuz ila yüzde ellisini gerçekleştirirken, bugün bu oran yüzde ona düştü. Dünyadaki reklam istatistikleri de çok açıklayıcı: Şu anda dünyada reklamlar için harcanan paranın yarısı görüntüyle, sözle ve müzikle ilgili ne kadar şey varsa hepsinin dağıtımını ve üretimini tekeline alan yalnızca on büyük grubun midesine gidiyor.

Son beş yılda başlıca ABD komünikasyon şirketlerinin uluslararası pazar payı ikiye katlandı. General Electric, Disney/ABC, Time Warner/CNN, Viacom, Tele-Communications Inc. (TCI) ve *software* pazarının hakimi ve kablolu televizyon yayıncılığı ve televizyon yapımcılığı ala-

nına başarılı bir giriş yapan Bill Gates'in yeni bebeği Microsoft. Bu devler oligopolik bir gücün hakimi ve dünya ölçeğinde bu gücü Murdoch imparatorluğuyla, Japon şirketi Sony, Alman Bertelsmann ve diğer birkaç şirketle paylaşıyor. Aralarında evrensel bir örümcek ağı dokudular. Kârları birbirine geçmiş durumda ve birbirleriyle sayısız bağlantıları var. Her ne kadar komünikasyonun mamutları izleyicileri memnun etmek için kendi aralarında rekabet ediyor gibi yapsalar, bazen dövüşseler ve karşılıklı küfürleşseler de, gerçek vakti geldiğinde gösteriye son veriyor ve gezegeni sakin sakin bölüşüyorlar.

Sibernet Tanrısının yardımıyla Bill Gates Arjantin devletinin bir yıllık bütçesine eşdeğer bir serveti kısa sürede edindi. 1998 ortalarında, ABD hükümeti rakiplerini ezen tekelci yöntemlerle ürünlerini dayatma suçlamasıyla Microsoft'a karşı bir dava açtı. Vaktiyle, federal hükümet IBM'e karşı da benzer bir dava açmıştı; gidip gelmeli on üç yılın sonunda olay yine bulanık sularda kalmıştı. Hukuğun kanunları ekonominin kanunlarına pek bir şey yapamıyor ve kapitalist ekonomi kış mevsiminin soğuk yaratması gibi, kaçınılmaz bir güç yoğunluğu yaratıyor. Önceleri petrol ve çelik kralları tehdit eden tekelciliği önleyici kanunların, despotizmlerin insanlığın vicdanı ve yüreği üzerinde hareket eden en tehlikelisini mümkün kılan gezegen mekanizmasının çarklarını tehlikeye sokması olası görünmüyor.

Teknolojik çeşitliliğin, demokratik çeşitlilik olduğu söyleniyor. Teknoloji görüntüyü, sözü ve müziği daha önce insanlık tarihinde hiç olmadığı kadar herkesin ulaşımına sunuyor. Ama bu harika fırsat, eğer özel tekel sonunda tek görüntü, tek söz ve tek müzik diktatörlüğünü dayatırsa bir aldatmacaya dönüşecektir. İstisnaları, şanssız ki varlar ve az değiller, dışarıda bırakarak söylersek, bu çoğulculuk genel kural olarak bize aynılar ve aynılar arasında binlerce seçenek sunma eğiliminde. Arjantinli gazeteci Ezequiel Fernandez-Moores'in haberler hakkında söylediği gibi: "Her şeyi haber alıyoruz, ama tek bir şey bile anlamıyoruz."

İktidar yapıları giderek daha uluslararasılaşmasına ve sınırları ayırt etmek zorlaşmasına rağmen, ABD'nin çağdaş komünikasyonun sinir siste-

Küreselleşen kahraman

Gizli Ajan 007 artık Britanya kraliyet ailesi için çalışmıyor. Şimdi James Bond pek çok ülkeden pek çok şirkete hizmet eden bir canlı reklam panosu. 1997'de gösterilen *Tomorrow Never Dies* filminin her sahnesi bir reklam spotu gibiydi: Her daim dakik Bond, Omega saatine bakıyor, Ericsson cep telefonuyla konuşuyor, bir binanın tepesinden Heineken bira yüklü bir kamyona atlıyor, Avis'ten kiralanan bir BMW otomobille kaçıyor, Visa kartıyla ödeme yapıyor, Dom Pérignon şampanya içiyor, Armani ve Gucci tarafından giydirilip saç bakımları L'Oréal tarafından yapılan kadınları soyuyor ve Kenzo kostümleriyle ışıldayan bir rakiple dövüşüyor.

minin merkezini işgal ettiğini söylemek ilkel bir anti emperyalist günah sayılmaz. ABD şirketleri sinema ve televizyona da, bilişim ve bilgisayarlara da hükmediyor. Uçsuz bucaksız bir Uzak Batı olan dünya kazanılmayı diliyor. ABD için kitlesel mesajlarının dünyaya yayılımı bir devlet meselesi. Oysa Güney hükümetleri kültüre dekoratif bir işlev yükleme eğiliminde, Beyaz Saray'ın kiracıları, en azından bu konuda, hiç de aptal değiller: Her ABD başkanı, kültür endüstrisinin siyasi öneminin en az ekonomik değeri kadar büyük olduğunu bilir. Örneğin bütün yönetimler yıllardır, kendi ulusal film endüstrilerini desteklemek için çabalayan ülkelere diplomatik baskı uygulayarak, diplomasi konularında asla hata yapmayan Hollywood yapımlarını desteklerler.

Hollywood'un kârının yarıdan fazlası dış piyasadan geliyor ve satışları yıldan yıla görünür bir biçimde artıyor. Oscar ödül törenleri yalnızca Dünya Futbol Şampiyonası ve Olimpiyatlarla karşılaştırılabilecek kadar çok televizyon izleyicisini ekran başına topluyor. Emperyal güç aptal değil ve heyecanların, başarı yanılsamalarının, güç sembollerinin, tüketim

emirlerinin ve şiddet övgülerinin sınırsız yayılımını büyük ölçüde desteklerken ne yaptığını iyi biliyor. Nikita Mikhalkov'un *Urga* filminde Moğolistanlı köylüler rock müziğiyle dans ediyor, Marlboro içiyor, Donald Duck şapkaları takıyor ve etraflarını Rambo rolündeki Sylvester Stallone posterleri süslüyor. Yakınlarının canına okuma sanatının bir diğer büyük ustası Terminatör, dünya çocuklarının en çok hayran olduğu kişilik: 1997'de UNESCO'nun aynı anda Avrupa'da, Afrika'da, Asya'da ve Latin Amerika'da gerçekleştirdiği bir anket, her on çocuktan dokuzunun kendisini Arnold Schwarzenegger'in canlandırdığı bu kaslı ve sert adamla özdeşleştirdiğini gösteriyordu.

Medyatik evrenin küresel köyünde, bütün kıtalar birbirine karışıyor ve bütün yüzyıllar aynı anda gerçekleşiyor. "Aynı anda buradayız ve her yerdeyiz, yani hiçbir yerde," diyor Alain Touraine, televizyonu kastederek. "Halka her zaman çekici gelen görüntüler, benzin pompasını ve deveyi, Coca-Cola'yı ve And köyünü, blucini ve kralın kalesini yan yana getiren görüntüler." Taklit etme ya da içine kapanma arasında seçim yapmaya

Örnek yaşamlar/4

Hayranları ve düşmanları aynı kanıda: başlıca erdemi vicdansızlık. Ayrıca günümüz dünyasında başarının temeli olan yok etme becerisini de takdir ediyorlar. Sendikaları yıkarak ve rakiplerini yutarak, Robert Murdoch sıfırdan yola çıktı ve şu anda iletişim dünyasının en büyük kodamanı. Göz kamaştırıcı süratteki kariyeri uzak Avustralya'dan bir gazeteye miras konmasıyla başladı. Şimdi değişik ülkelerde, saygın *London Times* ve en şaşaalı dönemlerini prenses Diana dün gece kiminle yattı haberleri vererek geçiren bulvar basını da dahil olmak üzere toplam yüz otuz gazetenin sahibi. Bu zihin şekillendiricisi ve ruh avutucusu uydu aracılığıyla iletişim teknolojisine dünyanın en yüksek yatırımını yaptı ve bütün gezegendeki en büyük televizyon ağlarından birine sahip oldu. Ayrıca, Fox sinema stüdyolarının ve arkadaşları Margaret Thatcher ve Newt Gingrich'de dahil dünya edebiyatının şaheserlerini yayımlayan Harper Collins yayınevinin de sahibi.

mahkûm olduğuna inanan, kafası karışmış ya da parçalanmış pek çok yerel kültür, ya yok oluyor ya da geçmişe sığınıyor. Umut kırıcı bir sıklıkla bu yerel kültürler, köktendincilikte ya da diğer mutlak hakikatlerde sığınak arıyor; kendilerine uzak olan her türlü gerçeği reddediyorlar. Geçmiş zamanlara dönüşü öneriyorlar, ne kadar püritense o kadar iyidir; zorba modernizme karşı nostalji ve hoşgörüsüzlükten başka yanıt olamazmış gibi.

Soğuk Savaş geride kaldı. O olmayınca sözde *özgür dünya* kısa bir süre öncesine kadar Doğu ülkelerinde hüküm süren totalitarizme karşı sürdürdüğü kutsal haçlı seferlerinin büyülü gerekçesini de kaybetti. Şimdi, bir avuç dev tarafından manipüle edilen iletişimin, devlet tarafından manipüle edilen iletişim kadar totaliter olabileceği her gün daha da açık bir

şekilde görülüyor. Hepimiz ifade özgürlüğünü şirket özgürlüğü olarak kabul etmeye mecburuz. Kültür eğlenceye indirgeniyor ve eğlence dünya çapında parlak bir sektöre dönüşüyor. Hayat bir gösteriye indirgeniyor ve gösteri ekonomik ve politik gücün kaynağına dönüşüyor. Haber reklama indirgeniyor ve reklamlar hükmediyor.

Üç insandan ikisi Üçüncü Dünya denilen yerde yaşıyor, ama en büyük haber ajanslarının üç muhabirinden ikisi Avrupa ve ABD'de görev yapıyor. Uluslararası anlaşmaların kabul ettiği ve siyasi liderlerin konuşmalarında göklere çıkardıkları çoğulculuğa saygı ve özgür haber akışı nerede? Dünyanın aldığı haberlerin çoğunluğu insanlığın azınlığından geliyor ve yine onlara yöneltiliyor. Girdilerinin aslan payını Avrupa'dan ve ABD'den toplayan ajansların ve haber satışına yönelen ticari şirketlerin bakış açısından bu çok anlaşılır bir şey. Kuzey'e ait bir monolog. Diğer bölgeler ve ülkeler savaş ya da felâket dışında ya çok az dikkat çekiyor ya da hiç çekmiyorlar ve olayı aktaran gazeteciler çoğunlukla olayın geçtiği yerin dilini konuşmuyorlar, kültürü ve tarihi hakkında en ufak bir fikir sahibi değiller. Geçilen haberler çoğunlukla şüphe götürür ve bazı durumlarda alenen yalanlarla dolu. Güney, kendisini küçük görenlerin gözleriyle kendisine bakmaya mahkûm ediliyor.

Seksenli yılların başında UNESCO haberin bir mal olmadığı, sosyal bir hak olduğu saptamasından hareketle ve iletişim araçlarının eğitime yönelik sorumluluklar üstlenmesi gerektiği düşüncesiyle bir girişim önerisinde bulundu. Bu çerçevede, UNESCO haber ve düşünce fabrikalarının ilgisizliğinden mustarip ülkerden haber geçecek tamamen bağımsız bir uluslararası haber ajansı oluşturmak için yola koyuldu. Proje çok muğlak ve dikkatli terimlerle formüle edilmesine rağmen ABD ifade özgürlüğüne karşı bu saldırı karşısında öfkeden küplere bindi. UNESCO nasıl oluyor da piyasanın zinde kuvvetlerine ait konulara burnunu sokuyordu? ABD masaya bir yumruk vurarak UNESCO'nun üstüne yürüdü ve kapıyı çarptı ve bir zamanlar kendi sömürgesi olan ülkenin sömürgesi gibi davranmayı alışkanlık haline getiren Büyük Britanya da aynı şekilde davrandı. Bunun üzerine, politik güç ve ticari kâr unsurlarından arındırılmış uluslararası

haber ajansı projesi de rafa kaldırıldı. Ne kadar çekingence olursa olsun, herhangi bir bağımsızlık düşüncesi, çok az kişinin aktif olarak ürettiği ve herkesin pasif olarak tükettiği haber ve fikir üretme alanındaki uluslararası iş bölümünü tehdit ediyor.

Dünya Güney hakkında çok az bilgilendiriliyor ve asla ya da neredeyse asla Güney'in bakış açısından bilgilendirilmiyor. Kitlesel bilgilendirme, genel kural olarak, dışarıdan ve yukarıdan bakan uzak bakışın önyargılarını yansıtıyor. Televizyonlar reklam kuşaklarının arasına açlık ve savaş görüntüleri sıkıştırma yanlısı. Bu korkular, *bu kaçınılmaz kaderler*, cehennemi andıran yeraltından geliyor ve mesafeleri yok eden otomobiller, kırışıklıkları yok eden kremler, beyazları yok eden saç boyaları, acıları yok eden tabletler ve başka pek çok önleyici mucize sunan tüketim toplumucennetinin önemini vurgulamaya hizmet ediyor. Bu *öteki* dünyadan görüntüler çoğunlukla Afrika'dan geliyor. Afrika'daki açlık sanki doğal bir afet gibi sunuluyor ve Afrika savaşları da *zencilere mahsus*, kendi aralarında birbir-

Gösteri

1995 yılında, ABD televizyonlarının en ses getiren yapımı bir ceza davasıydı. İki cinayetle suçlanan sporcu O. J. Simpson'ın bitmek bilmeyen duruşma celseleri kanalların bütün program saatlerini tekeline aldı ve televizyon izleyicilerini kendine esir etti.

Gösteri olarak suç: Davanın sayısız aktörlerinden her biri kendi rolünü oynuyordu, iyi ya da kötü oynamak suçlananın suçluluğundan ya da masumiyetinden, iddiaların haklılığından ya da haksızlığından, bilirkişi raporlarının değerinden ya da tanıklıkların doğruluğundan daha önemliydi. Davanın yargıcı boş vakitlerinde diğer yargıçlara ders veriyor, televizyon kameraları önünde inandırıcı rol yapmanın sırlarını öğretiyordu.

lerini parçalamak gibi vahşi eğilimleri olan *kabilelerin* kanlı ritüelleri olarak sunuluyor. Açlık görüntüleri, asla, laf arasında bile sömürgecilerin talanına değinmez. Dün köle ticareti ve zorunlu tek tip tarımla Afrika'yı kana boğan ve bugün açlık düzeyindeki maaşlar ve rezil fiyatlarla kanamayı sürdüren Batı güçlerinin sorumluluğundan asla bahsedilmez. Savaşlar hakkındaki haberlerde de aynı tavır geçerli: Sömürgeci miras üzerine hep aynı sessizlik; arkasında çürümüş bürokrasi, despotik askerler, yapay sınırlar ve karşılıklı nefretler bırakarak Afrika'nın bağımsızlığını ipotek altına alan Beyaz efendiye karşı hep aynı dokunulmazlık. Ve Güney kendi arasında dövüşerek birbirini öldürsün diye Kuzey'den silah satan ölüm endüstrisine karşı hep aynı görmezden gelme.

İlk bakışta, yazar Wole Soyinka'nın söylediği gibi, Afrika haritası "yaptığı battaniyenin ne rengine, ne desenine, ne de dokumasına en ufak bir özen gösteren bunak bir dokumacının eseri" ne benziyor. Kara Afrika'yı kırktan fazla parçaya bölen sınırların çoğu yalnızca askerî ya da ticarî kontrol amaçlarıyla açıklanabilir, tarihsel geçmişle ya da doğayla en ufak bir ilgisi yoktur. Sınırları uyduran sömürgeci güçler, etnik çelişkileri manipüle etmekte de yeteneklidir. *Divide et impera*: (Böl ve yönet) Güzel bir günde, Belçika Kralı bugün Ruanda ve Burundi'nin işgal ettiği topraklarda sekizden fazla ineği olanların Tutsiler, daha az ineği olanların Hutular olduğuna karar verdi. Çoban olan Tutsilerle, çiftçi olan Hutular farklı kökenlere sahip olmalarına rağmen, yüzyıllar boyunca aynı topraklarda, ortak tarihi paylaşmışlar, aynı dili konuşuyor, birlikte barış ve huzur içinde yaşıyorlardı. Onlar düşman olduklarını bilmiyorlardı, ama sonunda buna öylesine şevkle inandılar ki, 1994 ve 1995 yılları boyunca Hutular ve Tutsiler arasındaki uzun katliamların yarım milyondan fazla kurbanı oldu. Bu iki kardeş halkın barış içinde bir arada yaşama geleneğine karşı Almanya ve Belçika'nın sömürgeci saldırılarına ve daha sonra Fransa'nın askeri destek ve silah sağlayarak birbirlerini yok etmelerine katkıda bulunmasına değinildiğini bu katliam haberlerinde asla, şans eseri bir defa bile duymadık - çok ender olaraksa okuyabildik.

Yoksul ülkelerin başına gelen her ülkenin yoksullarının da başına geli-

yor: Kitle iletişim araçları sadece piyasada hit olabilecek seyirlikte bir talihsizliğe maruz kaldıklarında onlara şöyle bir göz atar ancak. Peki bazı ülkelerin haber olması ve bir kereliğine dünya haritasında görünebilmesi için ne kadar insanın savaş ya da depremde telef olması ya da sel sularına kapılması gerekiyor? Açlıktan ölen birine kameraların kendisine odaklanması için ne kadar korku saçması gerekiyor? Dünya devasa bir *reality show* sahnesine dönüşme eğiliminde. Yoksullar, her zaman gözden uzak tutulanlar, televizyonda yalnızca gizli kamera şakalarının gülünç nesnesi ya da kendi kıyıcılıklarının aktörü olarak görünüyorlar. Tanınmayanlar tanınma ihtiyacında, görünmeyenler görülme ihtiyacında, köklerinden koparılanlar köklerini arıyor. Televizyonda var olmayan bir şey gerçeklikte var mı? Paryalar, herhangi bir korkuluğun bile dayanılmaz bir erkeğe dönüştüğü küçük ekranda başarının düşlerini kuruyor. Tele Tanrıların mekânı Olympos'a girebilmek için, bahtsız bir ruh bir eğlence programında kameralar karşısında kendini vurdu.

Son zamanlarda, *teleçöplük* de denilen *talk show*'lar bazı Latin Amerika ülkelerinde pembe dizilerden bile daha popüler. Tecavüze uğrayan kız, sorguya çeker gibi kendisiyle söyleşi yapan gazetecinin karşısında, sanki tekrar tekrar tecavüze uğruyormuşçasına hüngür hüngür ağlıyor... Bu ca-

Enformasyon çağı

1989 Noeli'nin arifesinde hepimiz Romanya'da Nikolay Çavuşesku'nun katliamlarının en korkunç kanıtlarını izler bulduk kendimizi.

Sosyalizmin Mavi Tuna'sı olarak anılmaktan hoşlanan bu çılgın despot, Temeşvar kentinde dört bin muhalifi öldürmüştü. Dünya televizyon yayıncılığı ve gazetelerle dergileri görüntüyle besleyen uluslararası ajanslar sağ olsun, cesetlerin çoğunu gördük. İşkenceden deforme olmuş sıra sıra ölü bedenler dünyanın tüylerini ürpertti.

Daha sonra, bazı gazeteler, çok az kişinin okuduğu düzeltmeler yayınladılar: Temeşvar katliamı olmuş, ama diktatörlük yandaşları da dahil toplam yüz kurban vardı. Bu tüyler ürpertici görüntüler ise kurgudan başka bir şey değildi. Cesetlerin bu hikâyeyle hiçbir ilgisi yoktu ve işkenceyle değil, geçen zaman yüzünden deforme olmuşlardı. Haber fabrikatörleri onları bir mezarlıktan çıkarmış ve kameraların karşısına dizerek poz verdirmişti.

navar yeni Fil Adam. Bakın bayanlar baylar, bu inanılmaz olayı kaçırmayın... Sakallı kadın koca arıyor... Şişman bey hamile olduğunu söylüyor. Otuz küsur yıl önce, Brezilya'da ucube gösterilerinin çok kalabalık adayı ve çok büyük bir televizyon seyirci kitlesi vardı: Ülkenin en kısa cücesi kim? Duş aldığında ayakları bile ıslanmayan ülkenin en koca burunlusu kim? Talihsizlerin en talihsizi kim? Talihsizler yarışmasının stüdyolarında, mucizeler korteji geçit töreni yapıyor: kulağı fareler tarafından yenmiş kulaksız kız, otuz yıl boyunca bir yatağın ayağına zincirli yaşayan akli dengesi yetersiz adam, kendisini sakat bırakan sarhoş kocanın hem karısı, hem kayınvalidesi hem baldızı, hem kızı olan kadın. Ve her ucubenin hayran-

ları koltuklarından koro halinde bağırıyorlar:

-Kazandı! Kazandı!

Yoksullar hemen her zaman suç sayfalarının baş köşelerini işgal eder. Herhangi yoksul bir şüpheli, polis onu tutukladığında, serbestçe filme alınabilir, fotoğrafı çekilebilir ve teşhir edilebilir. Böylece daha hakkında dava bile açılmadan televizyon ve gazeteler hüküm verir. Medya tehlikeli yoksulları da, tıpkı tehlikeli ülkeleri peşinen mahkûm ettiği gibi, peşinen ve temyizsiz mahkûm eder.

Seksenli yılların sonlarında, Saddam Hüseyin vaktiyle kendisini kutsayan aynı iletişim araçları tarafından şeytan ilan edildi. Bağdat Şeytanı'na dönüşünce, Hüseyin dünya politikası semalarındaki kötülük yıldızı oldu ve medyanın yalan üreticileri Irak'ın insanlığa karşı bir tehdit olduğuna dünyayı ikna etmek için kolları sıvadı. 1991'in başlarında ABD, yirmi sekiz ülkenin ve sayısız insanın desteğiyle Çöl Fırtınası Harekâtı'nı başlattı. Panama işgalinden gelen ABD Irak'ı işgal etti, çünkü Irak Kuveyt'i işgal etmişti. Yazar Tom Engelhardt'ın günlük bir milyar dolar bütçesi ve bir milyonluk ekstrasıyla televizyon tarihinin en büyük süper yapımı olarak ta-

Savaşçılık Oynayalım/1

Yenuri Chihuala 1995'te, Peru ve Ekvator arasındaki sınır savaşları sırasında öldü. On dört yaşındaydı. Lima'nın yoksul mahallelerinde yaşayan pek çok diğer delikanlı gibi zorla askere alınmıştı. Geride hiçbir iz bırakmadan onu alıp götürmüşlerdi.

Televizyon, radyo ve yazılı basın Peru için canını feda eden gençlik örneği olarak şehit çocuğu göklere çıkardı. Yine o savaş günlerinde, *El Comercio* gazetesi ilk sayfasını spor ve polisiye sayfalarında lanetler yağdırdığı gençleri yüceltmeye ayırıyordu. *Los cholos trinchudos*, Yerlilerin torunları, diken saçlı kara derili yoksullar, savaş meydanlarında üniforma giyince vatan kahramanlarıydı, ama aynı soylu vahşiler sivillerini giyip şehirlerin sokaklarına ve futbol stadyumlarına dağıldıklarında doğuştan şiddete eğilimli tehlikeli canavarlardı.

nımladığı büyük *show*, uluslararası televizyon arenasının galibiydi ve bütün ülkelerde çok yüksek *reyting* rakamlarına ulaştı - New York borsası da tepe yaptı.

Savaş sanatları, gastronomi olarak yamyamlık: Körfez Savaşı ileri teknoloji silahlarına ve insan yaşamının aşağılanmasına saygı duruşunda bulunan, bitmek bilmeyen müstehcen bir gösteri oldu. Uyduların, radarların ve bilgisayarların baş kahramanları oynadığı bu makineler savaşında, televizyon ekranları güzel füzeleri, harika *roket*'leri, mucizevi uçakları ve insanları hayranlık verici bir şaşmazlıkla öldüren *zeki bomba*'ları gösterdiler. Destandan geriye yüz on beş Amerikalı ölü kaldı. Iraklı ölüleri sayma zahmetine kimse kalkmadı. Yüz binden az olmadıkları tahmin ediliyor. Ekranda hiç görünmediler. Savaşın televizyonda gösterilen tek kurbanı petrole bulanmış bir balıkçıldı. Daha sonra, o görüntünün sahte olduğu ortaya çıktı. Balıkçıl başka bir savaşın kurbanıydı. ABD donanmasından

Savaşçılık Oynayalım/2

Video oyunlarının her yaştan ve gittikçe artan müptelaları var. Savunucuları, video oyunlarındaki şiddetin masum olduğunu söylüyor; çünkü bu oyunlar haberleri taklit ediyor ve bu antrenmanlar çocukları sokaktaki tehlikelerden, gençleri ve yetişkinleri ise sigaradan uzak tutmaya yarıyor.

Video oyunlarının dili, makineli tüfek takırtısından, dehşet verici müzikten, ölüm çığlıklarından ve havlayan emirlerden oluşuyor: *Finish him!* (Bitir işini!), *Beat'em up!* (Devir onları!), *Shoot'em up!* (Ateş et!). Geleceğin savaşları, savaş olarak gelecek: En popüler video oyunları, oyuncunun hiç tereddüt etmeden, kıpırdayan her şeye ateş etmesini gerektiren savaş meydanlarında geçiyor. Küstah uzaylılar, gaddar robotlar, insan kılığındaki çapulcu güruhlar, dehşetengiz siber şeytanlar, kılık değiştiren canavarlar ve ateş saçan iskeletler şeklinde kaçışan düşman saldırılarına karşı ne kararsızlığa ne de ateşkese yer var. Oyuncu, ne kadar düşman öldürürse zafere o kadar yaklaşır. Artık bir klasik olan *Mortal Kombat*'ta düşmanın boynunu vurup kafasını kökünden koparan ya da kanlar içindeki yüreğini göğsünden söküp dışarı saçan ya da beynini patlatıp bin parçaya ayıran atışlara ekstra puanlar veriliyor.

Çok az da olsa, savaşla ilgili olmayan video oyunları da var. Mesela otomobil yarışları. Bunlardan birinde, puan toplamanın yollarından biri de yayaları ezmek.

emekli amiral Gene LaRocque, gazeteci Studs Terkel'e yorumladı: "Şimdi insanları onları hiç görmeden öldürüyoruz. Binlerce mil uzaklıktan bir düğmeye basılıyor... Her şey uzaktan kumandayla gerçekleştirildiği için de vicdan azabı hissedilmiyor... Sonra zafer kazanarak evimize dönüyoruz."

Birkaç yıl sonra, 1998'in başlarında, ABD bu maharetini tekrarlamak istedi. Devasa iletişim aygıtı, Irak'ın insanlığı tehdit ettiğine ikna etmek için yeniden devasa askeri aygıtın hizmetinde harekete geçti. Bu sefer bahane kimyasal ve biyolojik silahlardı. Yıllar önce, Saddam Hüseyin İran'a karşı ABD yapımı öldürücü gazlar kullanmış ve yine bu gazlarla Kürtleri yok etmişti. O zaman kimsenin kılı bile kıpırdamamıştı. Ama birdenbire Irak'ın bakteriyolojik silahlara sahip olduğu haberiyle panik çıktı: ABD'de herhangi bir laboratuvarın Washington yakınlarındaki American Type Culture Collection (ATCC)'dan bir telefonla ya da postayla satın alabileceği şarbon, veba, kanser hücreleri ve diğer öldürücü mikrobik silahlardı bunlar. Ama Birleşmiş Milletler denetçileri, bin bir gece saraylarında hiçbir şey bulamadı ve savaş bir sonraki bahaneye kadar ertelendi.

İletişim teknolojisinin çağdaş tarihi göz önüne alınırsa, dünya haberlerinin askerler tarafından manipülasyonu hiç de şaşırtıcı değil. Bütün yeni gelişmelerin her zaman ilk finansörü ve ilk müşterisi Pentagon oldu. İlk elektronik bilgisayar Pentagon'un siparişiyle doğdu. İletişim uyduları askeri projelerin ürünü dünya çapındaki operasyonlarını koordine etmek için internet ilk defa Pentagon tarafından tesis edildi. Silahlı güçlerin iletişim teknolojisine milyonlarca dolarlık yatırımları iletişim teknolojisinin

gelişimini kolaylaştırıp hızlandırdı ve dünyanın dört bir yanında işlediği suçları sanki dünya barışına katkıymış gibi sunmasını mümkün kıldı.

Şansımıza, tarih aynı zamanda paradokslarla da besleniyor. Pentagon dünyayı büyük bir savaş alanı olarak programlamak üzere doğan internetin neredeyse hep sessizliğe mahkûm edilen savaş karşıtı hareketinin sözlerini yaymak için kullanılabileceğini asla aklından geçirmemişti. Bununla birlikte, iletişim teknolojisinin ve haberleşme sistemlerinin görkemli gelişiminin birincil etkisi şiddetin bir yaşam biçimi ve egemen kültür olarak yayılması oluyor. Gitgide daha çok alana ve daha çok insana ulaşan iletişim araçları bizi şiddetin kaçınılmazlığına alıştırıyor ve çocukluğumuzdan itibaren buna hazırlıyor.

Sinema, televizyon ve bilgisayar ekranları hiç kesintisiz kana bulanıyor ve sürekli bir şeyler infilak ediyor. Buenos Aires'de iki üniversitesinin gerçekleştirdiği araştırma 1994'te normal ve kablolu kanallardaki çocuk programlarının içerdiği şiddet sahnelerini ölçtü: Her üç dakikada bir şiddet sahnesi vardı. Araştırma sonucunda, Arjantinli bir çocuğun on yaşına geldiğinde sözü edilen, ama gösterilmeyen çok sayıdaki şiddet olayı hariç, seksen beş bin şiddet sahnesi gördüğü ortaya çıktı. Dozajın hafta sonları

Tarih Dersi için

1998 yılı boyunca, küresel medya en geniş alanı ve en fazla enerjiyi gezegenin başkanıyla Monica Lewinsky adındaki muhteris ve çenesi düşük bir tombul arasındaki aşk macerasına adadı.

Bütün ülkelerde hepimiz Lewinskizede olduk. Konu kahvaltımıza eşlik eden gazeteleri, öğle yemeğimize eşlik eden radyo haberlerini, akşam yemeğimize eşlik eden televizyon haberlerini ve kahvelerimize eşlik eden dergi sayfalarını istila etti.

Sanırım 1998'de, şimdi hatırlayamadığım başka şeyler de olmuştu.

arttığı anlaşıldı. Ondan bir yıl önce, Lima çevresinde gerçekleştirilen bir anket neredeyse bütün ebeveynlerin bu tür programlarla hem fikir olduğunu ortaya koydu, "*Çocuklar o programları tercih ediyor*", "*Böyle eğleniyorlar*": "*Hoşlarına gidiyorsa bir nedeni vardır*"; "*hem böylelikle hayatın nasıl olduğunu öğreniyorlar*". Ve son olarak, "*onları etkilemiyor, hem de hiç*". Aynı dönemde, Rio de Janeiro eyalet hükümetinin bir araştırması, Globo televizyon ağı tarafından aktarılan şiddet sahnelerinin yarısının çocuk programlarında yoğunlaştığını ortaya koyuyordu. Brezilyalı çocuklar iki dakika kırk altı saniyede bir bu şiddet sahnelerini seyrediyorlardı.

Çocukların televizyon ekranları karşısında geçirdikleri süre sınıfta geçirdikleri süreyi bir hayli aşıyor, tabii okula gidebiliyorlarsa. Şu evrensel bir gerçek, okullu ya da okulsuz çocuklar başlıca biçimlenme, bilgilenme ve bozulma kaynaklarını ve başlıca sohbet konularını televizyon programlarından buluyorlar. Televizyonun pedagojik ağırlığı, son yıllarda kamusal eğitimdeki bozulmayla beraber, Latin Amerika ülkelerinde acil önem gerektiriyor. Politikacılar konuşmalarında eğitim için ölmeye hazırlar, ama icraatta eğitimi küçük ekranın dağıttığı tüketim derslerine ve şiddete teslim ederek onu öldürüyorlar. Konuşmalarında politikacılar suçun yaygınlaşmasını kınıyor ve sert baskılar talep ediyor, ama icraatta yeni kuşakların zihinsel olarak sömürgeleştirilmesini teşvik ediyorlar. Çocuklar, çok erken yaşlardan itibaren, kimliklerini gücü simgeleyen mallarda bulmak ve ne pahasına olursa olsun onları ele geçirmek için yetiştiriliyorlar.

İletişim araçları, gerçekliği mi yansıtıyor, yoksa onu şekillendiriyor mu? Kim kimden geliyor? Tavuk mu, yumurta mı? Kuyruğunu ısıran yılan daha uygun bir zoolojik metafor olmaz mı? Medya kendisini aklamak için halka istediğini sunuyoruz diyor. Ancak talebi karşılamak için sunulan bu arz, aynı arzın gittikçe; daha çok talebini yaratıyor: alışkanlık yapıyor, kendi ihtiyacını yaratıyor ve bağımlılığa dönüşüyor. Sokaklarda televizyondaki kadar şiddet var, diyor medya. Ama dünyadaki şiddeti yansıtan medya aynı zamanda daha fazla şiddet doğuruyor.

Avrupa'nın medya alanında bazı sağlıklı deneyimleri oldu. Pek çok Avrupa ülkesinde televizyon ve radyo devlet tarafından değil, doğrudan sivil

toplumun farklı kesimlerini temsil eden örgütlenmeler tarafından yönetilen *kamu hizmetleri* olarak yüksek bir kalite düzeyine ulaştılar. Bugün ticarî rekabet saldırısı nedeniyle tehdit altında olan bu deneyimler, yurttaşların insanlık haysiyetine, haberleşme ve bilgi edinme hakkına saygıdan yola çıkarak gerçekten iletişimci ve demokrat bir iletişimin saygıdeğer örneklerini sunuyorlar. Ama uluslararası düzeyde rağbet gören bu yaklaşım değil. Dünya kan, Valyum ve ABD özel televizyon şebekelerinin reklamlarının ölümcül kokteyli tarafından ele geçirildi. Düşük maliyetli, bol kârlı olanın iyi, kat kat kâr getirmeyenin ise kötü olduğu düşüncesi üzerine kurulu bir model dayatıldı.

Yunanistan'da, Perikles zamanlarında, eşyaları cezalandıran bir mahkeme vardı: Bir cinayete alet olduğu için bıçağı cezalandırıyordu örneğin ve karar onu paramparça etmeyi ya da suyun derinliklerine atmayı emrediyordu. Bugün de, televizyonu Talibanca bir tavırla mahkûm etmek doğru

Elektronik dost

Oyuncular trans halinde, dalmış, birbirleriyle konuşmuyorlar.

Evden işe işten eve ya da gidiş yolunda otuz milyon Japon *pachinko* oynuyor ve ruhlarını *pachinko*'ya teslim ediyor. Oyuncular makinenin karşısına oturup demir bilyeleri ödül getiren deliklere doğru atarak saatler geçiriyor. Bütün makineler, oyuncuların neredeyse her zaman kaybetmeleri için çalışan, ama arada sırada da inançlarını yitirmesinler diye kazandıran bir bilgisayar tarafından yönetiliyor. Paralı talih oyunları Japonya'da yasak olduğu için, satın alınan kartlarla oynanıyor ve ödüller hemen köşeyi dönünce paraya çevrilebilen zımbırtılarla ödeniyor.

1998'de Japonlar *pachinko* tapınaklarına günde 500 milyon dolar sunu bıraktılar.

olur mu acaba? Ona kötü huylar atfeden ya da onu aptal kutusu olarak adlandıranlar iftira ediyor. Tamam, özel televizyon iletişimi ticarete indirgedi, ama şunu açıkça söylemek gerekir ki, televizyon kötü kullanımından kendisine atfedilen diğer olumsuzluklardan sorumlu değildir. Ama bu, yine de aşikâr olanı tüm açıklığıyla söylememizi engelleyemez: Zamanımızın bu en çok tapılan totemi, duygu mühendislerince tasarlanan ve ruh fabrikalarında seri olarak üretilen düşlerin, mitlerin ve idollerin dünyanın dört bir yanında dayatılmasında kullanılan araçların en başarılısıdır.

Peter Menzel ve diğer fotoğrafçılar bir kitapta gezegenin dört bir yanından çok sayıda aileyi bir araya topladılar. İngiltere ve Kuveyt'ten, İtalya ve Japonya'dan, Meksika, Vietnam, Rusya, Arnavutluk, Tayland ve Güney Afrika'dan bu mahrem aile fertleri birbirinden çok farklı, ama bütün bu ailelerin ortak bir noktası var, o da televizyon. Dünyada bir milyar iki yüz milyon televizyon var. Son zamanlarda, kuzeyinden güneyine bütün Amerika'da yapılan bazı araştırmalar ve anketler küçük ekranın her yerde nazır ve her şeye kadir olma özelliğini açıkça ortaya koyuyor:

* Kanada'da on evden dördünde, ebeveynler televizyonun açık olmadığı tek bir aile yemeği bile hatırlamayı başaramadılar;

* elektronik tasmalarına bağlanmış ABD'li çocuklar ebeveynleriyle sohbet etmekten kırk kez fazla zamanı televizyona ayırıyorlar;

* Meksika'da evlerin büyük çoğunluğunda mobilyalar televizyona odaklı düzenlenmiş;

* Brezilya'da nüfusun dörtte biri televizyon olmasa ne yapacağını bilmediğini itiraf ediyor.

Çalışmak, uyumak ve televizyon seyretmek, bunlar çağdaş dünyada en fazla zaman ayrılan üç faaliyet. Politikacılar bunu gayet iyi biliyor. Kürsüyü milyonlarca eve taşıyan bu elektronik ağ, gelmiş geçmiş hiçbir hatibin düşleyemeyeceği kadar geniş bir dinleyici kalabalığı temin ediyor. İkna gücü içeriğe ya da mesajların az ya da çok hakikiliğine bağlı değil, yalnızca iyi bir görünüme ve ürünü satan reklam bombardımanının etkiliğine bağlı. Dükkânlarda deterjanlar nasıl sunuluyorsa, başkanlar da aynı şekilde sunuluyor. Ronald Reagan tarihteki ilk telebaşkandı, vasat bir aktör olarak geçirdiği, uzun Hollywood yılları boyunca kameranın gözleri önünde içtenlikle yalan söylemeyi öğrenmişti ve kadife sesi sayesinde General Electric'in sözcülüğü işini kaptı. Televizyon çağında, Reagan'ın politik kariyer yapmak için başka hiçbir şeye ihtiyacı yoku. Pek de fazla olmayan düşüncelerinin kaynağı *Reader Digest's* dergileriydi. (Yazar Gore Vidal'e göre Jefferson için Montesqui'nün bütün eserleri ne kadar önemliyse, Reagan için de *Reader's*'ın bütün sayıları o kadar önemliydi.) Küçük ekran sayesinde, Başkan Reagan, ABD kamuoyunu Nikaragua'nın bir tehdit olduğuna ikna etti. Güneyden itibaren giderek kızıla boyanan Kuzey Amerika haritası önünde konuşarak, Reagan Nikaragua'nın Teksas üzerinden ABD'yi işgal edeceğini göstermeyi becerdi.

Reagan'ın dışında, dünyada başka telebaşkanlar da zafere ulaştı. Bir zamanlar Dior'un mankeni olan Fernando Collor 1990'da televizyon sayesinde Brezilya'nın başkanlığına geldi. Solun seçim zaferini engellemek için Collor'u üreten televizyon iki yıl sonra onu da devirdi. Silvio Berlusconi'nin İtalya'da politik gücün zirvesine yükselmesi televizyon olmadan açıklanamazdı. Berlusconi, demokratik çeşitlilik adına, özel televizyon tekeline sahip olduğundan beri geniş bir televizyon izleyicisini etkiliyordu. Tıpkı politik ihtiraslarına etkili bir mancınık olarak hizmet eden Milan Spor Kulübü gibi, ona başarıyı getiren bu tekel oldu.

Bütün ülkelerde politikacılar televizyon tarafından cezalandırılmaktan ve dışlanmaktan korkar. Haberlerde ve pembe dizilerde iyiler ve kötüler, kurbanlar ve cellatlar vardır. Kötü rolünü oynamak hiçbir politikacının hoşuna gitmez; ama kötüler en azından ekrana gelir. En kötüsü, yok sa-

yılmaktır. Politikacılar televizyonların kendilerini sıradan yurttaşlığa mahkûm ederek yok saymalarından korkar. Televizyona çıkmayan, gerçeklikte de yoktur; kim televizyondan yok edilirse dünyadan da yok edilir. Siyaset sahnesinde yer almak için, düzenli aralıklarla küçük ekranda görünmek gerekir, ama bu başarması zor devamlılık bedava değildir. Televizyon sahipleri politikacılara platform verirler, politikacılar da bu iyiliğe karşılık onlara dokunulmazlık sunarlar. Dokunulmazlıkla, işadamları bir kamu hizmetini özel ceplerinin hizmetine koymaya devam ederler.

Politikacılar mesleklerinin itibarsızlığını ve televizyonun ve daha düşük ölçekte radyo ile yazılı basının kalabalıklar üzerindeki büyülü çekim gücünü bilmiyor değiller, zaten bilmeme lüksleri de olamaz. 1996'da pek çok Latin Amerika ülkesinde gerçekleştirilen bir anket şehirlerimizin sokaklarında herkesin duyabileceği bir şeyi doğruladı: Her on Guatemalalıdan ya da Ekvadorludan dokuzu parlamenterler hakkında kötü ya da beter düşüncelere sahipti ve on Perulu ya da Bolivyalıdan dokuzu siyasi partilere güvenmiyordu. Buna karşılık, üç Latin Amerikalıdan ikisi iletişim araçlarında gördüğüne ya da duyduğuna inanıyordu. José Ignacio López Vigil, bir alternatif iletişim militanı, konuyu çok güzel özetliyor: *Doğrusu şu ki, eğer Latin Amerika'da siyasete atılmak istiyorsanız, önünüzdeki en iyi seçenek televizyonda haber sunuculuğu, radyo programcısı ya da şarkıcı olmaktır.*»

Popüler bir meşruiyet kazanmak ya da meşruiyetlerini pekiştirmek için, bazı politikacılar doğrudan televizyonu ele geçiriyorlar. Mesela Brezilyalı politikacıların en güçlü ve en muhafazakârı, Antonio Carlos Magalhães, Bahia eyaletinde özel televizyon imtiyazının karşılıksız olarak kendisine verilmesini memnuniyetle kabul etti ve Brezilya'nın televizyon devi olan Red Globo ortaklığıyla kendi topraklarında virtüel tekelini icra ediyor. Bahia'nın kadın belediye başkanı, Lídice de Mata sonuna kadar, hem de utanmadan, bastıra bastıra, sol bir parti olduğunu söyleyen güçlü İşçi Partisi PT'nin oylarıyla seçildi. 1994'te, Belediye Başkanı asla Magalhães'in televizyonuna çıkamadığından şikâyet ediyordu; sel baskınları, yıkımlar, grevler ve halka anında mesajlar iletilmesini gerektiren diğer acil

Dil/5

Birkaç antropolog hayat hikâyelerini araştırmak için Pasifik kıyılarındaki Kolombiya köylerini dolaşıyor. Bir ihtiyar onlardan rica ediyor:

-Beni kaydetmeyin, ben çok çirkin konuşuyorum. Torunlarım daha güzel konuşur.

Oraya çok da uzak olmayan bir yerde, başka antropologlar Büyük Kanarya Adası'nın köylerini dolaşıyor. Bir başka ihtiyar onlara kahve ikram ediyor ve en lezzetli sözcüklerle büyülü hikâyeler anlatıyor. Sonra şöyle diyor:

-Biz çok çirkin konuşuyoruz. Delikanlılar çok daha iyi konuşuyor.

Torunlar, delikanlılar, güzel konuşanlar, televizyon gibi konuşuyor.

durumlar olduğunda bile. Hatta parasını ödeyerek dahi, televizyona çıkarılmıyordu. Bahia televizyonu, sihirli ayna, yalnızca sahibinin yüzünü yansıtıyor.

Pek çok Latin Amerika ülkesinde halka ait olduğu söylenen kanallar var, ancak bunlar devletin saygınlığını düşürmek için yine devlete özgü şeylerden başka bir şey değil. Birkaç kahramanca istisna dışında, genel kural olarak programlar kurşunla dolu top kadar ağır ve ruh daraltıcıdır, taş çağından kalma makineler ve gülünç ücretler yüzünden görüntüler bulanıktır. Sadece özel televizyonlar kitlesel izleyiciyi çekecek araçlara sahiptir. Bütün Latin Amerika'da bu sihirli para ve oy kaynağı çok az insanın elindedir. Uruguay'da normal ve kablolu bütün özel televizyonlar üç ailenin mülkiyetinde. Aile oligopolü para yutuyor ve reklam tükürüyor, neredeyse hiç fiyatma dışarıdan hazır programlar alıyor ve çok nadir olarak ulusal sanatçılara iş veriyor ya da kendi kaliteli programının yapımını üstlenme riskine giriyor. Bu mucize gerçekleştiğinde, din bilginleri bunu Tanrı'nın

varlığının bir kanıtı olarak kabul ediyorlar. İki multimedya grubu Arjantin'de aslan payını alıyor. Kolombiya'da da televizyonu ve diğer önemli iletişim araçlarını elinde bulunduran iki grup var. Meksika'da Televisa, Brezilya'da Red Globo şirketleri diğer küçük krallıkların varlıklarıyla güçlükle gizlenen iki büyük hanedanlık.

Latin Amerika, ABD görüntü endüstrisine çok kârlı bir pazar sunuyor. Bölgemiz bazı şov programları ve başarılı pembe dizilerimiz dışında çok fazla televizyon tüketiyor, ama çok az üretiyor. Brezilyalıların çok iyi becerdikleri pembe diziler Latin Amerikan televizyonunun tek ihraç ürünleridir. Kırk yılda bir, bu dünyaya ait konulara rastlanır, politik çürüme, yolsuzluk, uyuşturucu ticareti, sokak çocukları ya da topraksız köylüler gibi; ama en yaygın pembe diziler Meksika Televisa şirketinin başkanının 1998 başlarında açıkladığı gibi olanlardır:

"*Düş satıyoruz. Gerçekliği yansıtmak gibi bir niyetimiz yok. Külkedisi'nin düşlerine benzeyen düşler satıyoruz.*"

Popüler pembe dizi, genel olarak, dünyada Külkedisi'nin prensle evlendiği tek yerdir, kötülük cezalandırılır, iyilik ödüllendirilir, körler görmeye başlar, yoksulların en yoksuluna kendisini zenginlerin en zengini yapan bir miras kalır. Uzunlukları dolayısıyla böyle anılan bu *yılan hikâyeleri*, toplumsal çelişkilerin gözyaşlarıyla ya da tatlılıkla çözüldüğü göz boyayıcı uzaylar yaratır. Dini inanç sana yaşamdan sonra cennetin kapılarının açılacağını vaat eder, ama herhangi bir ateist de iş saatlerinden sonra bir yılan hikâyesine girebilir. Öteki gerçeklik, film karakterlerinin gerçekliği,

gerçek insanların gerçekliğinin yerini alır; bölümler akıp giderken, bu büyülü zaman esnasında, televizyon sığınacak yeri olmayan ruhlara, kaçış, kurtuluş, huzur veren portatif bir tapınaktır. Kim olduğunu şimdi hatırlamadığım biri bir keresinde şöyle demişti: "Yoksullar lükse tapıyor. Yoksulluğu görmek yalnızca entelektüellerin hoşuna gidiyor." Herhangi bir yoksul, ne kadar yoksul olursa olsun, pembe dizilerin içerdiği şatafatlı sahnelere sızabilir ve böylelikle eşit bir biçimde zenginlerin sefalarını paylaşabilir, talihsizliklerini ve gözyaşlarını da tabii; Latin Amerika pembe dizileri arasında çok ünlü olanlardan birinin adı *Zenginler de Ağlar*'dı.

Milyonerlerde entrika çoktur. Televizyon izleyicisi, haftalar, aylar, yıllar ya da yüzyıllar boyunca tırnaklarını yiyerek bekler; bahtsız hizmetçi genç kızın, şirketin sahibinin gerçek kızı olduğunun ortaya çıkmasını, zengin sevimsiz kıza karşı zafer kazanmasını ve evin küçük beyi tarafından eş olarak kabul edilmesini... Hizmetçi odasında gizli gizli ağlayan zavallı kızcağızın fedakâr aşkının dinmeyen ıstırapları, diğer insanların da acı çektiği, bazen hisse senetlerinin kontrolünü ele geçirmek için cinayetlerin işlendiği tenis sahalarında, havuz partilerinde, borsalarda ve anonim şirketlerin yönetim odalarında geçen diğer sıkıntılarla birbirine karışır durur. Bu, neoliberal tutku zamanlarının Külkedisi'dir.

Düş gücüne övgü

Birkaç yıl önce, BBC Britanyalı çocuklara televizyonu mu, radyoyu mu tercih ettiklerini sordu. Neredeyse hepsi televizyon dedi. Bu, kedilerin miyavladığını, ölülerin nefes almadığını kanıtlamak gibi bir şeydi. Ama radyoyu seçen çok az sayıdaki çocuklardan biri şu açıklamayı yaptı:

-Radyoyu daha çok seviyorum, çünkü radyo dinlerken daha güzel şeyler görüyorum.

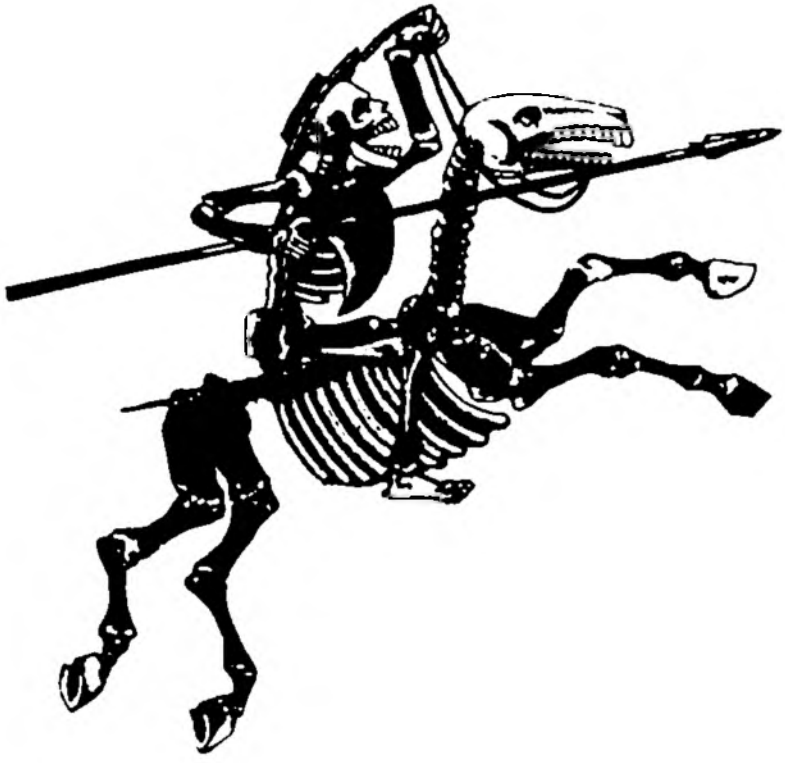

"Tanrı öldü. Marx öldü. Ve ben kendimi
hiç iyi hissetmiyorum."

(Woody Allen)

Karşıokul

- Vaat ve ihanet olarak binyılın sonu
- Çılgınlık hakkı

Vaat ve ihanet olarak binyılın sonu

1902'de Rationalist Press Association Londra'da *Yeni Düstur*'unu yayınladı: Yirminci yüzyıl Barış, Özgürlük ve İlerleme isimleriyle vaftiz edildi ve isim babaları yeni doğanın dünyayı hurafeden, materyalizmden, sefaletten ve savaştan kurtaracağını haber verdi.

Yıllar geçti ve yüzyıl artık sona erdi. Bize nasıl bir dünya bıraktı? Makinelerin batıl itikatla tapınmaya ve silahların putperestliğine ibadet eden harap olmuş, ruhsuzlaştırılmış bir dünya; tepetaklak bir dünya; solu sağında, göbeği sırtında, başı ayaklarında.

Yeni sorular doğuran sorular ve yanıtlar

Bilimin ve tekniğin gücüne olan inanç yirminci yüzyıl boyunca ilerleme umutlarını besledi. Yüzyıl yarılandığında, bazı uluslararası kuruluşlar bebekler için süt tozu dağıtarak ve tarlaları DDT'yle temizleyerek azgelişmişlerin gelişmesini teşvik etti; daha sonra anlaşıldı ki, süt tozu anne sütünün yerine kullanıldığında yoksul bebeklerin erken ölmesine neden oluyordu, DDT ise kanser yapıyordu. Yıllar sonra, yüzyılın dönümünde yine aynı hikâye: Ve bilim adına, teknisyenler hastalıktan beter olan az gelişmişliği iyileştirmek için reçeteler yazıyor ve bu yolla insanlığı aşağılıyor, doğayı imha ediyorlar.

Belki de çağın en iyi sembolü nesnelere dokunmayıp insanları yakıp kavuran nötron bombasıdır. İnsanlık durumunun hazin talihi, içi boş ambalajlar, anlamı olmayan sözcükler çağı. Piyasanın ve savaşın hizmetine sunulan bilim ve teknik, bizi kendi hizmetine sokuyor: araçlarımızın araçlarıyız. Büyücülerin çırakları bundan böyle asla idrak edemeyecekleri ve ellerinde tutamayacakları güçleri serbest bıraktılar. Merkezsiz labirent dünya, parçalanıyor, gökyüzü bile çatırdıyor. Bütün yüzyıl boyunca araçlar ve amaçlar, insanın kolunu emeğinin ürününden koparan, sözü ve eylemi kalıcı ayrılığa zorlayan, gerçekliği belleğinden boşaltan ve her bireyi bir diğerinin hasmı kılan iktidar sistemi tarafından birbirlerinden koparıldılar.

Kökünden ve bağlarından mahrum bırakılan gerçeklik, nesnelerin, insanların ve ülkelerin değerini fiyatın belirlediği bir hesap ve iskonto krallığına dönüşüyor. Saygının sahip olduğunuz kredi kartı sayısıyla ölçüldüğü dünyada, hesaba katılanlar piyasa tarafından ıskartaya çıkarılan bizler arasında arzu ve gıpta uyandırıyor. Sis ideologları, bugünler de çok moda olan aydınlık düşmanlığının piskoposları, bize gerçekliğin çözümlenemez olduğunu söylüyorlar; asıl söylemek istedikleri gerçeklik değiştirilemez. Küreselleşme uluslararası ilişkileri bir dizi aşağılanmaya indirgedi ve örnek yurttaş gerçekliği kader gibi yaşayan oldu: Eğer böyleyse böyle olduğu içindir ve eğer böyle idiyse böyle olacağı içindir. Yirminci yüzyıl değişim umudu alametleri altında doğmuş ve kısa bir süre içinde, toplumsal devrim kasırgalarıyla sarsılmıştı, son günlerine ise hayal kırıklığı ve teslimiyet damgasını vurdu.

Tarihte bütün isyanların motoru olan adaletsizlik, yirminci yüzyıl boyunca azalmadığı gibi, bunu normal kabul etmeye ve kader olarak görmeye alıştırılmamış olsak, bize kesinlikle inanılmaz gelecek uç noktalara ulaştı. Fakat muktedirler, adaletsizliğin giderek daha adaletsiz ve tehlikenin giderek daha tehlikeli olduğunu bilmiyor değil. Berlin Duvarı yıkıldığında ve sözde Komünist rejimler çöktüğünde ya da tanınmayacak kadar değiştiğinde kapitalizm bahanesini yitirdi. Soğuk Savaş yıllarında, dünyanın her iki yarısı işlediği suçların dayanağını ve yarattığı dehşetlerin haklılığını diğer tarafta bulabiliyordu. Her biri daha iyi olduğunu söylüyordu, çünkü

diğeri daha kötüydü. Şimdi düşmanından yoksun kalan kapitalizm hiçbir engelle karşılaşmadan kullandığı ve istismar ettiği hegomanyasını kutlayabilir, ama bazı işaretler kendi yaptıklarından korkmaya başladığını ifşa ediyor. Halkın öfkesinin şeytanlarına karşı bir şeytan kovma ayini olarak kendisini "piyasa ekonomisi" olarak adlandıran kapitalizm bir anda "toplumsal" boyutunu keşfediyor ve yoksul ülkelere yeni isminin tam olarak yer aldığı pasaportla yolculuk ediyor: *toplumsal piyasa ekonomisi.*

McDonald's'ın bir reklamı hamburger yiyen bir genci gösteriyor: "Asla paylaşmam," diyor. Bu sersem, günümüzde artıkların çöpe atılmak yerine onları verildiğini anlamamış. Dayanışma, hâlâ fuzuli bir enerji israfı, eleştirel bilinçse insan hayatındaki geçici bir aptallık dönemi olarak görülüyor, ama iktidar sopayla havucun yerini değiştirmeye karar verdi. Şimdi izin verdiği tek sosyal adalet biçimi olarak sosyal yardımı teklif ediyor. Komedyenlik de yapan Arjantinli düşünür Tato Bores, daha ideologlar onu teşvik etmeden, teknokratlar teklif etmeden ve hükümetler Üçüncü Dünya denilen ülkelerde bunu uygulamadan çok daha önce dile getirmişti bu formülü:

- *Emeklilere atmak lazım mısırları*, diye öneriyordu Don Tato, *güvercinlere atmak yerine.*

Düşünce Tarihi Dersi İçin

- Ne kadar sık fikir değiştiriyorsun, Manolo!

- Hayır, Pepe, yok öyle bir şey.

- Öyle Manolo. Önce monarşi yanlısıydın. Sonra falanjist oldun. Ardından demokrat. Kısa bir süre öncesine kadar sosyalistlerleydin, şimdi de sağcısın. Hâlâ hiç fikir değiştirmediğini mi söylüyorsun?

- Hayır Pepe. Ben hep aynı şeyi düşündüm: Bu kasabanın belediye başkanı olmayı...

Stadyum ve Şeref tribünü

Seksenli yıllarda Nikaragua halkı, ulusal onurun ve toplumsal adaletin yoksul ve küçük bir ülkenin arzulayabileceği lüksler olduğuna inandığı için savaş cezasına çarptırıldı.

1996'da Félix Zurrita, zamanında devrimci olan general Humberto Ortega'yla bir söyleşi yaptı. Zaman ne kadar çabuk değişmişti. Aşağılama mı? Adaletsizlik mi? İnsan doğası böyle, diyordu general. Hiç kimse, hiçbir zaman payına düşenle yetinmiyor.

-*Bir hiyerarşi var çünkü*, diyordu. Ve toplumun bir futbol stadyumu gibi olduğunu izah ediyordu.

-*Stadyuma yüz bin kişi tıkışır, ama şeref tribününe sadece beş yüz kişi oturabilir. Halkı ne kadar severseniz sevin, hepsini şeref tribününe sığdıramazsınız.*

Yüzyıl sonunun en çok ağlayan azizesi Prenses Diana, annesi tarafından terk edildikten, kayınvalidesi tarafından eziyet edildikten, kocası tarafından aldatıldıktan ve aşıkları tarafından ihanete uğradıktan sonra teselliyi hayır işlerinde buldu. Öldüğünde, Diana seksen bir hayır kurumuna başkanlık ediyordu. Eğer yaşıyor olsaydı, herhangi bir Güney ülkesinde hükümetin ekonomi bakanlığını rahatlıkla üstlenebilirdi. Neden olmasın? Sonuçta hayırseverlik avutur, ama sorgulamaz:

-*Yoksullara yiyecek verdiğimde bana aziz diyorlar*, diyordu Brezilyalı Piskopos Helder Câmara, *neden yiyecekleri olmadığını sorduğumdaysa, bana komünist diyorlar.*

Yatay olan, eşitler arasında gerçekleşen dayanışmadan farklı olarak, hayırseverlik yukarıdan aşağı uygulanır; kabul edeni aşağılar ve iktidar ilişkilerini değiştirmez. En iyi durumda bir gün adalet olacaktır, ama öteki dünyada. Burada, yeryüzünde, iyilik adaletsizliğe müdahale et-

Futbol Sahası

Halk, oyunu seyreder mi, yoksa oynar mı?

Bir demokraside, o demokrasi gerçek olduğunda, halkın yeri saha değil midir? Demokrasi yalnızca her dört, beş ya da altı yılda bir sandığa oy atıldığı gün mü gerçekleşir, yoksa her yılın her günü mü?

Latin Amerikalıların gündelik demokrasi deneyimlerinden biri Brezilya şehri Pôrto Alegre'de gelişme gösteriyor. Orada, bütün mahalle sakinleri her mahalle için kullanılabilir olan belediye fonlarının kaderine kendileri *karar veriyor*, tartışıyor ve yerel yönetimin ürettiği projeleri onaylıyor, düzeltiyor ya da onaylamıyorlar. Teknisyenler ve politikacılar öneriyor, ama tayin eden mahalleliler.

mez, yalnızca onu gizlemeye çalışır.

Yirminci yüzyıl devrim emareleriyle doğdu, ama dayanışmayı temel alan toplumlar kurma girişimleri macerası, bizi insanın tarihi değiştirebileceği inancının yıkılmasının getirdiği evrensel krizin acılarına sürükleyerek karaya oturdu. Durdurun dünyayı inecek var: Bu çöküş döneminde, pişmanların - politik tutkularından ve tüm tutkularından pişmanlık duyanların - sayısı kat kat arttı. Dövüş horozuyken kümes tavuğuna dönenler çoğalıyor, bu arada şüpheden ve umutsuzluktan muaf olduklarını düşünen inançlı dogmatikler, ya nostaljiyi çağıran nostaljinin nostaljisine sığınıyor ya da uyuşukluk içinde donmuş vaziyetteler. *Bütün yanıtları bulduğumuzda, soruları değiştirdiler*, yazmıştı anonim bir el Quito şehrinin bir duvarına.

İdeoloji cerrahları, Michael Jackson'ı bile kıskandıracak bir sürat ve etkililikte, kızıl ya da şeker pembesi pek çok devrimci militanın ve sol partinin rengini değiştiriverdiler. Bir keresinde, midenin yüzün utancı olduğu-

nun söylendiğini duymuştum, ama çağdaş bukalemunlar bunu farklı bir biçimde açıklamayı tercih ediyor: Demokrasiyi sağlamlaştırmak gerek, ekonomiyi modernize etmeliyiz, gerçekliğe uyum sağlamaktan başka çare yok.

Bununla beraber, gerçeklik, adaletsiz barış, diyor. Bugün Latin Amerika'da keyfini sürdüğümüz bu barış, bir şiddet tarlasından başka bir şey değil. Şiddetten en çok çeken ülke olan Kolombiya'da ölenlerin yüzde seksen beşi *gündelik şiddetin* kurbanı, *politik şiddet* nedeniyle ölenlerin oranı sadece yüzde on beş. Sakın o gündelik şiddet bir biçimde, barış adına yaraşır bir barış kuramamış toplumların politik iktidarsızlığı olmasın?

Tarih muğlak değildir: ABD vetosu şiddetin köklerine inmeyi deneyen politik deneyimlerin pek çoğunu yasakladı ya da soluğunu kesecek kadar kuşattı. Adalet ve dayanışma, Batı uygarlığının temellerine karşı amansız saldırılar olarak mahkûm edildi; demokrasinin sınırları vardı, çizgiyi aşmaya kalkmamak gerekiyordu. Bu çok uzun bir hikâye, ama hatırlamakta fayda var. En azından, Şili, Nikaragua ve Küba'daki yakın örnekleri.

Yetmişli yılların başında, Şili demokrasiyi ciddiye almaya niyetlendiğinde, Henry Kissinger Beyaz Saray'dan açık açık belirtti ve bu affedilmez cüretin cezasını ilan etti:

-Ben, kendi halkının sorumsuzluğu yüzünden komünist olan bir ülkenin karşısında kollarını kavuşturup oturmak için bir neden görmüyorum.

General Pinochet'nin darbesiyle başlayan süreç, Amerika kıtası ülkeleri arasındaki ilişkiler ve bu ülkelerin eşit olmayan hakları üzerine artık kimsenin sormadığı bazı sorular bıraktı havada: Başkan Nixon'un Başkan Allende'nin ABD tarafından kabul edilemez olduğunu söylediği normallikte, Başkan Allende de Başkan Nixon'un Şili tarafından kabul edilemez olduğunu söyleseydi, bu normal olur muydu? Eğer Şili de ABD'ye karşı uluslararası bir kredi ve yatırım yaptırımı örgütleseydi, normal olur muydu? Şili de ABD'li askerleri, gazetecileri ve politikacıları satın alsa ve onları demokrasiyi kan içinde boğmaya zorlasaydı, normal olur muydu? Ya Allende de Nixon'un yükselişini engellemek için bir devlet darbesi hazırlasa ve ardından da onu devirmek için bir darbe daha gerçekleştirseydi? Dün-

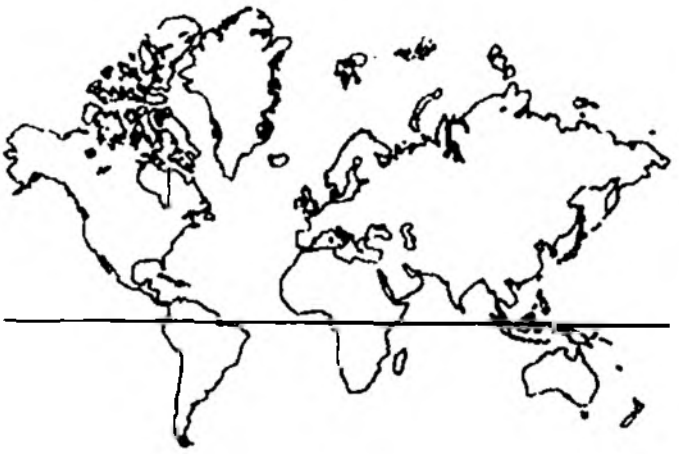
yayı yöneten büyük güçler dokunulmazlıkla ve pişmanlık duymadan terörizme başvuruyor. Onların cinayetleri elektrikli sandalyeye götürmüyor, iktidar koltuğuna götürüyor, ama iktidarın suçu bütün suçların anasıdır.

Nikaragua, Nikaragua olma küstahlığını gösterince on yıllık savaşla cezalandırıldı. ABD tarafından eğitilen, silahlandırılan ve yönlendirilen toplama bir ordu, seksenli yıllar boyunca acı üretirken, dünya kamuoyunu zehirleme kampanyası, Sandinist projeyi Kremlin bodrumlarında planlanmış bir komployla karıştırıyordu. Ama Nikaragua'ya büyük bir gücün uydusu olduğu için saldırılmadı, tersine yeniden öyle olmaya zorlamak için saldırıldı. Nikaragua'ya demokratik olmadığı için de saldırılmadı, öyle olmasın diye saldırıldı. Sandinistalar savaşın ortasında yarım milyon insana okuma yazma öğretti, çocuk ölümlerini üç kat aşağı indirdi ve pek çok insanın dayanışma gücünü ve adalet isteğini ortaya çıkardı. Bu, Nikaragua'nın meydan okuması oldu; bu, Nikaragua'nın laneti oldu. Sonunda, Sandinistalar güçten düşüren yıkıcı savaş yüzünden seçimi kaybettiler. Daha sonra, her zaman olduğu gibi bazı yöneticiler, kendi sözlerine ve kendi eylemlerine karşı hayretler uyandıran bir dönüş yaparak umuda karşı günah işlediler.

Savaş yıllarında, Nikaragua şehirlerinin sokaklarında barış vardı. Barış ilan edildiğinden beri sokaklar savaş meydanı oldu: Gündelik suçların ve gençlik çetelerinin savaş alanı ABD'li genç bir antropolog Dennis Rodgers, Managua şehrinin mahallelerinde terör estiren çetelerden birinin üyeleri arasına karışmayı başardı. Antropolog, çetelerin kendilerini dışlayan topluma karşı gençlerin verdiği şiddet dolu bir yanıt olduğunu gördü ve yalnızca acımasız yoksulluk ve herhangi bir iş ya da eğitim imkânının yokluğundan değil, aynı zamanda umutsuz bir kimlik arayışından da doğduğu sonucuna vardı. Yetmişli ve seksenli yıllarda, devrim ve savaş yıllarında, gençler kendilerini ülkelerinde, ülke olmak isteyen bir sömürgede görüyorlardı; ama doksanlı yılların gençleri aynasız kaldı. Şimdi mahallenin ya da mahallenin bir caddesinin yurtseverleri oldular ve düşman mahallenin ya da düşman caddenin çeteleriyle ölümüne dövüşüyorlar. Kendi topraklarını savunurken, dövüşmek ve çalmak için örgütlendiklerinde atomize ve yoksullaşmış dünyalarında kendilerini biraz daha az yalnız ve biraz daha az yoksul hissediyorlar. Çaldıklarını paylaşıyor ve pençeleriyle ele geçirdikleri ganimetleri; uçuculara, marihuanaya, içkiye, kurşunlara, bıçaklara, Nike ayakkabılara ve beysbol şapkalarına çeviriyorlar.

Küba'da da, Doğu Avrupa müttefikleri çöktüğünden ve dolar adadaki hakim para haline geldiğinden beri sokak şiddeti arttı, fahişelik çoğaldı. Bölgenin en dayanışmacı ve en az adaletsiz toplumunu yaratma suçunu işlediği için kırk yıl boyunca Küba'ya Amerika kıtasının cüzamlısı gibi davranıldı. Son yıllarda, bu toplum büyük ölçüde temel dayanak noktasını kaybetti: Ekonomi dibe vurdu, turist istilası insanların gündelik yaşamını alt üst etti, çalışma değerini kaybetti ve dünün acıklı hainleri, bugünün *dolar tüccarları* oldu. Bu yeni sıkıntılara rağmen, devrimin en keskin düşmanlarının bile kabul ettiği kimi kazanımları ayakta kalmayı sürdürüyor, özellikle eğitim ve sağlıkta. Çocuk ölüm oranları örneğin, öyle bir noktaya düşürüldü ki, Küba'da ortalama olarak, Washington şehrinde ölenlerin yarısı kadar çocuk ölüyor. Ve Fidel Castro yasaklanan gerçekleri dünya egemenlerinin yüzüne karşı söyleyen ve yönetilenlerin birleşmesi gerektiğinde ısrarla direnen devlet adamı olmaya devam ediyor. Adadan yeni ge-

Dünya Haritası

Ekvator çizgisi okulda öğrendiğimiz gibi dünya haritasının ortasından geçmiyor. Yarım yüzyıla aşkın bir süre önce, Alman araştırmacı Arno Peters herkesin baktığı, ama kimsenin görmediği bu şeyi açıkladı: Coğrafyanın kralı çıplaktı.

Bize öğretilen dünya haritası üçte ikiyi Kuzey'e üçte biri Güney'e veriyordu. Aslında Latin Amerika'nın yüzölçümü Avrupa'nınkinin iki katı olmasına rağmen, Avrupa, haritada, Latin Amerika'dan daha büyük gösteriliyor, Hindistan, üç kat büyük olmasına rağmen İskandinavya'dan küçük görünüyor. ABD ve Kanada, haritada, Afrika'dan daha çok yer kaplıyor, ama aslında Afrika topraklarının üçte ikilik bölümüne ancak karşılık geliyorlar.

Harita yalan söylüyor. Geleneksel coğrafya yer çalıyor, tıpkı emperyal ekonominin zenginlik çalması, resmi tarihin bellek çalması ve resmi kültürün söz çalması gibi.

len bir arkadaşımın bana dediği gibi:

-Her şey kıt, onurları dışında. Evet, onurları bütün dünyaya aktaracak kadar çok.

Fakat küba'daki kriz ve adanın trajik tecridi, tepeden tırnağa sınırlamaları olan sistemin resmi basında yayınlanmayan şeylerin varlığına inanmama alışkanlığını terk etmesini engellemiştir.

Dokuz ABD başkanı art arda Küba'da demokrasi olmadığını avaz avaz bağırdı; kendi eylemlerinin sonuçlarını ifşa etmekten başka bir şey yapmadılar. Küba'nın gittikçe daha militarize olması ve başlangıçta tahayyül edilen modelden fazlasıyla uzaklaşması bitmek bilmeyen saldırılar ve sonu gelmeyen ambargonun sonucunda oldu. Piyasanın kadir mutlaklığına cevaben başlayan devletin kadiri mutlaklığı bürokrasinin iktidarsızlığına yenik düştü sonunda. Devrim dönüşerek büyümeyi istiyordu, ama kendini tekrar ederek yeniden üreyen bir bürokrasi yarattı. Bu noktada muhasara, otoriter kuşatma, devrimin içerdiği yaratıcı güce, emperyal muhasara kadar düşman oldu. Çok sayıda Kübalı kullanmaya kullanmaya görüşlerini kaybetti. Ama konuşmaktan korkmayan ve eyleme geçmek için sabırsızlananlar da var. Onların desteği sayesinde Küba yaşıyor ve tarihin can damarının çelişkiler olduğunu kanıtlıyor. Küba'nın varlığını, planlarına taş koyan bir araç ya da sapkınlık olarak görenlerin gözünde çok tatsız olsa bile gerçek böyle.

Yirminci yüzyılın uzun bir bölümü boyunca, *reel sosyalizm* tabir edilen Doğu Bloku'nun varlığı, uluslararası iş bölümü batağından paçasını kurtarmak isteyen bazı ülkelerin bağımsızlık maceralarına yardım etti. Ama Doğu Avrupa sosyalist devletleri çok fazla devlettiler ve çok az sosyalisttiler ya da hiç değillerdi. Onlar yıkıldığında, hepimiz sosyalizmin cenazesine davet edildik, ama gömücüler ölenin kim olduğunu karıştırmışlardı.

Adalet adına, bu sözde sosyalizm özgürlüğü feda etmişti. Açıklayıcı simetri: Özgürlük adına kapitalizm her gün adaleti feda ediyor. Bu iki mihraptan birinin önünde diz çökmek zorunda mıyız? Bizim, adaletsizliğin kaçınılmaz kaderimiz olmadığına inananların; özgürlüğü reddeden, kimseye hesap vermeyen, halka çocuk muamelesi yapan ve birliği oybirliği,

Şehirlerin Duvarlarına Çiziktirildi

Gece o kadar hoşuma gidiyor ki, gündüzün üzerine battaniye örtmek isterdim.

Evet, ağustos böceği çalışmıyor. Ama karınca da şarkı söyleyemiyor.

Babaannem uyuşturucuya hayır dedi. Ve öldü.

Hayat kendi kafasına göre ilerleyen bir hastalık.

Bu fabrika kuş tüttürüyor.

Babam politikacı gibi yalan söylüyor.

İcraatlardan bıktık! Vaat istiyoruz!

Umut kaybedilen son şeydir.

Dünyaya gelirken kimse bize sormadı, ama üzerinde yaşarken, bize de sorulmasını istiyoruz.

Bir yerlerde farklı bir ülke var.

farklılıkları ihanet sayan bir azınlığın despotizmiyle yandaş olmamız için hiçbir sebep yok. O taşlaşmış iktidar halktan kopmuştu. Bu belki de acıma ya da zafer duygusu uyandırmadan kolayca yıkılışını ve yine aynı şahsiyetlerle süratle yeni iktidarın ortaya çıkışını açıklıyor. Bürokratlar bir perende attılar ve bir anda başarılı mütealhitlere ve mafya şeflerine dönüştüler. Moskova'da şimdi, ücretler yarıya düşerken ve sokaklarda suç, yağmurdan sonraki mantarlar gibi büyürken, Las Vegas'takinin iki katı kadar kumarhane var.

Trajik ama belki de sağlıklı; inanç krizi zamanlarında yaşıyoruz: Herkese ait olduğunu söyleyen, ama çok az kişinin olan ve sonunda hiç kimsenin olmayan devletlere inananların krizi; silahlı mücadelenin büyülü formüllerine inananların krizi; seçim sistemine inananların krizi, yakıcı sözlerden itidalli yavan konuşmalara geçen sistemle mücadele edeceğine söz vererek yola çıkan ve sistemin yöneticisi haline gelen siyasi partilere ina-

nanların krizi. Cennetin ele geçirilebileceğine inandığı için özür diliyor pek çok eylemci. Umut yorgun bir atmış gibi, umuttan aşağı inenler şimdi canla başla ayak izlerini siliyorlar.

Yüzyılın sonu, binyılın sonu, dünyanın da sonu mu? Ne kadar zehirlenmemiş havamız kaldı? Ne kadar kavrulmamış toprağımız var? Ne kadar kirlenmemiş suyumuz var? Hastalanmamış ne kadar ruh kaldı? İbrani dilinde *hasta* sözcüğü ümitsiz, beklentisi kalmayan anlamına da geliyor ve günümüzün pek çok belası arasında en ağır hastalık bu. Ama biri -kim bilir kim- Bogotá kentinin bir duvarına şunu yazmış: *Karamsarlığı daha iyi zamanlara bırakalım.*

Kastilya dilinde umutlu olduğumuzu söylemek için, umudu kuşandık deriz. Güzel ifade, güzel meydan okuma: Bu zamanların keskin havasında, soğuktan donup ölmemesi için kuşanmalıyız. Yakın zamanlarda, on yedi Latin Amerika ülkesinde gerçekleştirilen bir ankete göre, dört kişiden üçü durumunun değişmediğini ya da kötüleştiğini söylüyor. Kışı ya da ölümü kabul ettiğimiz gibi sefaleti de mi kabul etmek zorundayız? Biz Latin Amerikalıların bu hayata katlanmaya razı olup olmayacağımızı, Kuzey'in bir karikatüründen başka bir şey olup olmayacağımızı kendimize sormaya başlamamızın zamanı artık geldi de geçiyor. Orijinal görüntünün deformasyonlarını kat kat çoğaltan bir aynadan başka bir şey değil miyiz? Gemisini kurtaran kaptandan, altta kalanın canı çıksın durumuna mı geldik? İnsanların çoğunluğunu pistten dışarı atan kaybedenler kalabalığı mıyız? Katliama dönüşen cinayet miyiz, tümden deliliğe yükselen kentsel histeri mi? Söyleyecek ve yaşayacak başka bir şeyimiz yok mu?

En azından, son zamanlarda "tarih hata yapmaz" lafı neredeyse hiç duyulmuyor. Ama artık, iyi biliyoruz ki tarih yanılır, şaşırır, uyur ve kaybeder. Onu biz yapıyoruz ve o da bize benziyor. Ama o da tıpkı bizim gibi, öngörülemez. İnsanlık tarihi de futbol maçını andırıyor: sahip olduğu en güzel şey şaşırtma yeteneği. Bütün belirtilere, bütün aşikârlığa karşın, küçük olan, bazen rakipsiz büyüğü parmağında oynatıyor.

Gerçekliğin çarpık çurpuk örtüsü üzerinde, karmakarışık da olsa, birbirlerinden radikal olarak farklı renklerde ipliklerle yeni bir kumaş doku-

Öteki Küreselleşme

Çok Taraflı Yatırım Anlaşması, paranın dünyada dolaşımını özgürleştirmek için ortaya atılan yeni kurallar dizisi, 1998'in başında uygulamaya konacaktı. En gelişmiş ülkeler gizlice görüştü ve bunu diğer ülkelere ve onlara tanınan azıcık egemenliğe dayatmak için hazırlandılar.

Ama sivil toplum bu sırrı ortaya çıkardı. İnternet ağı aracılığıyla, alternatif örgütlenmeler hızla dünyanın dört bir yanında kırmızı alarm ışıklarını yakmayı becerdi ve hükümetler üzerine etkili bir baskı kurdular. Anlaşma doğmadan öldü.

nuyor. Alternatif toplumsal hareketler kendilerini sadece partiler ve sendikalar aracılığıyla ifade etmiyor. Onu da yapıyorlar, ama sadece o kadarla kalmıyor. Süreç hiç de görkemli değil ve özellikle yerel düzeyde gerçekleşiyor, ama her yerde, tüm dünyada, bin bir yeni güç sivriliyor. Aşağıdan yukarıya ve içerden dışarıya boy veriyorlar. Şamata yapmadan, demokrasiyi yeniden kurmayı üstleniyorlar. Onu toplumsal katılımla besliyor ve hoşgörü, karşılıklı yardım ve doğayla uyum gibi tahrip edilmiş geleneklere yeniden can veriyorlar. Sözcülerinden biri, ekolojist Manfred Max-Neef, onları kucaklaşmayı reddeden ve dirsek atmayı dayatan sisteme karşı atağa kalkmış bir sivrisinek bulutu olarak tanımlıyor:

-Gergedandan daha güçlüler, diyor, *sivrisinek bulutları onlar. Büyüdükçe büyüyor, soktukça sokuyorlar.*

Latin Amerika'da gittikçe yaygınlaşan bir tür bu: Topraksızların, evsizlerin, işsizlerin, kaybedecek hiçbir şeyi olmayanların örgütleri; insan hakları için çalışan gruplar, iktidarın dokunulmazlığına meydan okuyan beyaz başörtülü anne ve anneanneler; mahalle sakinlerini bir araya getiren hareketler; adil ücret ve sağlıklı ürünler için savaşan yurttaş cepheleri; ırk ve cins ayrımcılığına karşı, cinsiyetçiliğe karşı, çocukların sömürüsüne karşı

mücadele verenler; ekolojistler, pasifistler, sağlık öncüleri ve halk eğitimcileri; kolektif yaratıcılığı serbestleştirenler, kolektif belleği yerlerden toplayanlar; organik tarım kooperatifleri; komüniter radyo ve televizyonlar ve partilere de, Vatikan'ın emrindeki herhangi bir tekkeye de ait olmayan, halk katılımına ait sayısız ses. Sivil toplumun bu silahsız güçleri, bu kurşun zamanlarında, sık sık muktedirlerin saldırılarına maruz kalıyorlar. Bazı eylemciler vurularak öldürülüyor. Tanrılar ve şeytanlar onları muzaffer kılsın: Meyve veren ağaç taşlanır.

Chiapas'lı Zapatistalar ve Brezilyalı Topraksızlar gibi bazı istisnalar dışında, bu hareketler çok nadir kamuoyunun dikkatinde birinci sırayı işgal

Latin Amerikalılar

Tarihle randevumuzu kaçırdığımızı söylerler; kabul etmek gerekir ki biz bütün randevulara geç kalırız.

İktidarı da ele geçiremedik ve bazen yolu kaybettiğimiz ya da yönleri şaşırdığımız ve sonra da konu üzerine uzun tartışmalara tutuştuğumuz da doğru.

Biz Latin Amerikalıların şarlatan, serseri, baş belası, ateşli ve şamatacı gibi sinir bozucu bir ünümüz var; neden bilmem. Bize, piyasa kuralı olarak, fiyatın değere eşit olduğunu öğrettiler ve biliyoruz ki bize pek rağbet yok. Daha da beteri, ticaret konusunda gelişmiş koku alma duyumuz, aldığımız ve sattığımız her şeye yüzümüzü eğri büğrü edip çarpıtan her aynaya ödeme yapmaya yöneltiyor bizi.

Beş yüz yıldır birbirimizden nefret etmeyi ve kendi kaybımız için canımızı dişimize katarak çalışmayı öğreniyoruz ve şimdi de öyleyiz; ama hâlâ yürürken gözleri açık düş görme saplantımızı, her şeyle çarpışma hastalığımızı ve hiçbir açıklaması olmayan yeniden dünyaya gelme eğilimimizi düzeltemedik.

Topraksızlar

Sebastião Salgado onları fotoğrafladı, Chico Buarque şarkılarını söyledi, José Saramago onları yazdı: Topraksız köylülerden beş milyon aile "düş ve umutsuzluk arasında gidip gelerek" Brezilya'nın uçsuz bucaksız çöllerinde dolanıyor.

Çoğu, Topraksızlar Hareketi'nde örgütlendi. Yol kenarlarında kendiliğinden oluşan kamplardan, sessizce, gecenin arasından boş çifliklere ilerleyen bir insan nehri sökün ediyor. Asma kilitleri kırıyor, kapıları açıyor, içeri giriyorlar. Bazen bu işlenmeyen toprakların tek çalışanları olan silahlı adamların ya da askerlerin kurşunları karşılıyor onları.

Topraksızlar Hareketi suçlu. Yalnızca asalak toprak sahiplerinin mülkiyet hakkına saygı göstermedikleri için değil, daha da kötüsü, ulusal ödevlerini yerine getirmedikleri için: Dünya Bankası Güney ülkelerinin kendi yiyeceklerini üretmemesini ve uluslararası piyasanın saygılı dilencileri olmalarını emretmesine rağmen Topraksızlar işgal ettikleri topraklarda yiyecek ekiyorlar.

eder; buna layık olmadıkları için değil elbette. Son yıllarda doğan ve kendi ülkelerinin sınırları dışında tanınmayan bu halk örgütlenmelerinden biri, Latin Amerikalı başkanların taklit etmesi gereken bir örnek verdi. El Barzón, Meksika'da geçtiğimiz yıllarda kendiliğinden ortaya çıkan bankaların tefeciliğine karşı kendilerini savunmak için bir araya gelen borçluların örgütlenmelerine verilen ad. Başlangıçta çok azdılar. Az ama bulaşıcıydılar. Şimdi büyük bir kalabalıklar. Latin Amerika başkanları da bu deneyimden ders çıkarmalı, böylece ülkelerimiz de Meksika'da birleşen insanlar gibi birleşebilir ve her ülkeyle tek tek müzakere yaparak finansal despotizmin dayatmasına karşı tek bir cephe oluşturabilir. Ama bu başkanların kulakları, ne zaman bir araya gelseler, her zaman aile fotoğrafının or-

Zapatistalar

Sis ormanın yüzüne çektiği maske. O, zulme uğrayan çocuklarını böyle gizliyor. Sisten çıkıyor ve sise dönüyorlar. Chiapas yerlileri heybetli elbiseler giyiyor, süzülerek yol alıyor, susuyor ya da usul usul konuşuyorlar. Hizmetkârlığa mahkûm bu prensler, ilk oldular ve artık sonlar. Topraklarından ve tarih kitaplarından dışarı atıldılar, siste ve sırda sığınak buldular. Oradan maskeleriyle çıktılar; kendilerini aşağılayan iktidarın maskesini indirmek için.

tasında yer alan Anavatan ABD'nin başkanı etrafında poz verirken söyleştikleri tumturaklı klişelerle dolu.

Bu örgütlenmeler Latin Amerika haritasının pek çok yerinde gerçekleşiyor: Korkunun felç eden sinir gazları karşısında halk birleşiyor ve birlikte ezilmemeyi öğreniyor. Alt kumandan Marcos'un alteregolarından biri olan Koco Antonio'nun dediği gibi: "Her biri duyduğu korku kadar küçük ve seçtiği düşman kadar büyük." Bu insanlar boyun eğmiyor, kendi sesleri var. *İtaat ederek hükmetmekten* daha büyük bir otorite yoktur. Başka bir Meksika örneği verirsek, Alt kumandan Marcos azları, aşağıları temsil ediyor: Az gelişmişler, az beslenmişler, aşağı görülenler, az dinlenenler. Chiapas'taki yerli topluluklar tartışıyor ve karar veriyor, Marcos onları dillendiren bir ağız yalnızca. Sesi olmayanların sesi mi? Onlar, sessizliğe mecbur edilenler, en çok söyleyecek sözü olanlar. Sözcükleriyle konuştukları gibi, suskunluklarıyla da konuşuyorlar.

Resmî tarih, sakat edilen bellek, bu dünyaya emirler yağdıranların uzun bir kendine övgü seremonisidir. Spot ışıkları dorukları aydınlatır, kökleriyse karanlıkta bırakır. Tarih sahnesindeki kahramanlar görülmeyenlerdir, tıpkı Hollywood filmlerindeki figüranlar gibi. Ama gerçek tarihin aktörleri onlardır: reddedilenler, haklarında yalan söylenenler, geçmişin ve

bugünün gizli kahramanları. Onlar mümkün olan başka bir gerçekliğin muhteşem gökkuşağına hayat verenlerdir. Elitizm, ırkçılık, cinsiyetçilik ve militarizm tarafından kör edilen Amerika kıtası, sahip olduğu bolluktan habersiz yaşamaya devam ediyor. Ve bu, Güney için iki kere doğru: Latin Amerika gezegenin en muhteşem insan ve bitki çeşitliliğine sahip. Doğurganlığı ve vaadi orada yatıyor. Antropolog Rudolfo Stavenhagen'in dediği gibi "kültürel çeşitlilik insan türüne, biyolojik çeşitliliğin dünya genetik

Uyarı

Yetkili otorite, kamuoyunu itaatsizlik musibetini bulaştıran tehlikeli virüsün taşıyıcısı olan birkaç başıboş, serseri, işsiz güçsüz ve kötü eğitimli gencin ortalıkta serbestçe gezindiği konusunda uyarır.

Neyse ki, kamu sağlığı açısından şanslıyız, yüksek sesle düşünmek, renkli düşler görmek ve demokratik ortak yaşamın temelini oluşturan kolektif boyun eğme kurallarını ihlal etmek gibi rezilce alışkanlıkları olduğundan bu kişileri tespit etmek hiç zor değildi. Bunlar, hepinizin bildiği gibi ülkemizde uzun yıllardan beri başarıyla gerçekleştirilen "sağlıklı bedende yaşlı zihin" kampanyası kapsamındaki kursların tamamlanmasıyla ücretsiz olarak verilen ve şehrin herhangi bir köşesinden ya da bütün köylerden kolaylıkla alınabilen, zorunlu yaşlılık sertifikasını yanlarında taşımamalarıyla kendilerini hemen belli ederler.

Yüce Hükümet, otorite yetkisine dayanarak ve bu bozguncu azınlığın provakasyonlarını dikkate alarak, bir kez daha ülkenin temel ihraç ürünü olan ve ticaret ve ödeme dengemizin temelini oluşturan gençlerin gelişimi için çaba göstermeye devam etmekte ısrarlı kararındaki azmini tekrar eder.

zenginliğine verdiğini veriyor." Eğer Latin Amerika, halklarımız ve toprağımızın vaat ettiği bu harikaları idrak edecekse, kimliği arkeolojiyle, doğayı da manzarayla karıştırmamakla başlamamız gerekiyor. Kimlik müzelerde dondurulamayacağı gibi, ekoloji de bahçeciliğe indirgenemez.

Beş yüzyıl önce, Amerika kıtasının toprakları ve insanları mal olarak dünya pazarıyla bütünleşti. İşgalciler içinde bir azınlık kendileri işgal etti. Amerika'nın ihtişamını gördü ve onun bir parçası olmak istediler. Ama bütün sömürgeci istilalar gibi kör ve körleştirici bir girişim olan işgal, Yerlileri ve doğayı yalnızca sömürü nesnesi ya da engel olarak görebildi. Tek Tanrı, tek dil ve tek gerçek adına, kültürel çeşitlilik cehalet olarak tasnif edildi, sapkınlık olarak cezalandırıldı; bu arada doğa, vahşi canavar, ehlileşmeye ve paraya dönüşmeye zorlanıyordu. Yerlilerin toprakla duygu bağı bütün Amerikan kültürlerinin temel gerçeğini oluşturuyordu ve bu putperest günah ateş, ip ve kırbaç cezasını hak ediyordu.

Artık doğayı *ehlileştirmek*'ten bahsedilmiyor. Şimdi doğanın cellatları onu *korumak* gerektiğini söylemeyi tercih ediyor. Öyle ya da böyle, önce ve şimdi, doğa hep *dışımızda* görüldü: Saati zamanla karıştıran uygarlık, doğayı da kartpostallarla karıştırıyor. Ama her tür sınıflandırmadan sıyrılan ve her tür açıklamanın çok ötesinde olan dünyanın hayatiyeti asla hareketsiz kalmaz. Doğa hareket halinde gerçekleşir ve bizler, doğanın çocukları, hareketin içinde var oluyoruz. Neysek oyuz ve aynı zamanda, olduğumuz şeyi değiştirmek için ne yapıyorsak oyuz. Öğrenirken ölen eğitimci Paulo Freire'nin dediği gibi: *Yürüyerek oluruz.*

Hakikat yolculuktadır, limanda değil. Hakikat arayışından daha büyük bir hakikat yoktur. Suça mahkûm muyuz? Gayet iyi biliyoruz ki, biz insan çocukları yakınlarımızı yok etmekle, gezegeni mahvetmekle meşgulüz, ama yine iyi biliyoruz ki, eğer paleolitik dönemden uzak dedelerimiz parçası oldukları doğayla uyum sağlamayı bilmeselerdi ve topladıklarını ve avladıklarını paylaşma yeteneğinde olmasalardı, burada olmazdık. Nerede yaşarsa yaşasın, nasıl yaşarsa yaşasın, ne zaman yaşarsa yaşasın, her insan pek çok olası insanı ihtiva eder, ama hiç de sonsuz olmayan bu iktidar sistemi diğerlerinin büyümesini engelleyip ortaya çıkmasını yasaklarken, her gün bizim en kötü özelliklerimizi sahneye davet ediyor. Hamurumuz kötü de olsa, bitmiş değiliz. Gerçekliğin değişim serüveni ve bizim kendimizi değiştirmemiz evrenin tarihini değerli kılan bu göz açıp kapamadır. İki buzul arasındaki sıcaklık; işte o biziz.

Kan bağı

Bizler filiz veren, büyüyen, olgunlaşan, solan, ölen ve yeniden doğan her şeyle aynı ailedeniz.

Her çocuğun pek çok babası, amcası, kardeşi ve dedesi var. Ölüler ve tepeler dedelerimiz. Bizler, dişi ve erkek yağmurlar tarafından sulanmış toprağın ve güneşin çocukları, hepimiz tohumların, köklerin, nehirlerin ve yılın nasıl geçeceğini haber vererek uluyan tilkilerin akrabalarıyız. Taşlar, yılanların ve kertenkelelerin akrabası. Mısır ve fasulye kendi aralarında kardeşler; sarmaş dolaş birlikte büyürler. Patatesler onları ekenlerin kızları ve anneleri, çünkü yaratan aynı zamanda yaratılandır.

Her şey kutsaldır, biz de kutsalız. Bazen biz Tanrı oluruz ve bazen Tanrılar küçücük insancıklar olurlar.

Böyle söyler, böyle bilir, And Yerlileri.

Müzik

Bir arp büyücüsüydü. Kolombiya kırlarında, onsuz şenlik olmazdı. Şenliğin şenlik olması için, havayı şenlendiren ve bacakları şahlandıran, dans eden parmaklarıyla Mesé Figueredo'nun orada olması gerekirdi.

Bir gece, kayıp bir patikada, haydutlar ona saldırdılar. Mesé Figueredo katır sırtında bir düğüne gidiyordu. Birkaç haydut üzerine atılıp onu yumruklarıyla un ufak ederken, bir katırda o, diğerinde arp vardı.

Ertesi gün, biri onu buldu. Yolda uzanmış yatıyordu; canlıdan çok ölüydü, toz ve kan içinde bir paçavraydı. İşte o zaman bu paçavra, son kalan sesiyle şöyle dedi:

-*Katırları götürdüler.*

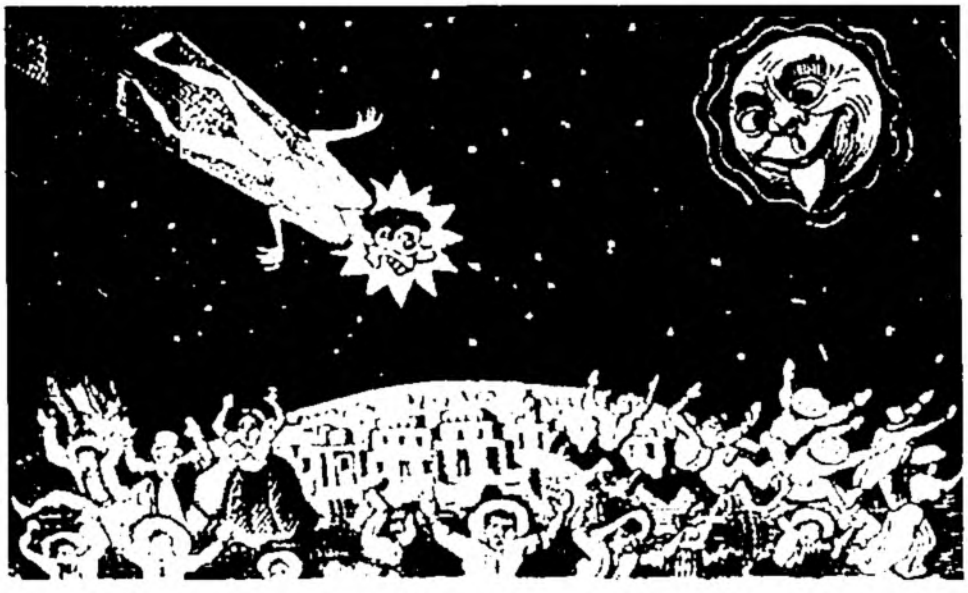
Sonra şöyle dedi:

-*Arpı götürdüler.*

Bir soluk aldı ve güldü:

-*Ama müziği götüremediler.*

Çıldırma Hakkı

Artık yeni binyıl doğuyor. Konuyu fazla ciddiye almaya gerek yok. Sonuçta, Hıristiyanların 2001 yılı, Müslümanlarda 1379, Mayalarda 5114, Yahudilerdeyse 5762 yılı. Yeni binyıl, günlerden bir gün, yeni yılın ilkbaharın başlangıcında kutlanması geleneğini bozmaya karar veren Roma İmparatorluğu senatörlerinin kaprisi yüzünden 1 Ocak günü doğuyor. Hıristiyan çağının yıl hesabı ise bir başka kapristen kaynaklanıyor. Yine günlerden bir gün, Roma'daki Papa hiç kimse ne zaman doğduğunu bilmemesine rağmen, İsa'nın doğumuna bir tarih koymaya karar veriyor.

Zaman, kendimizi onun bize itaat ettiğine inandırmak için uydurduğumuz sınırlamalarla alay ediyor, ama bütün dünya bu sınırı kutluyor ve ondan korkuyor.

Uçmaya davet

Binyıl gidiyor, binyıl geliyor, milenyum, ateşli konuşmacıların insanlığın kaderi üzerine tumturaklı nutuklar çekmeleri ve Tanrı'nın öfkesine sözcülük edenlerin dünyanın sonunu ve genel kıyameti ilan etmeleri için elverişli bir fırsat sunuyor. Bu arada, zaman ağzını kapamış, sonsuzluk ve gizem boyunca uzun yürüyüşünü sürdürüyor.

Doğruyu söylemek gerekirse, buna direnen kimse de yok. Kendince de olsa, böyle bir tarihte, herkes gelecek zamanın nasıl olacağını bulmaya çalışıyor. Bakalım, nasıl olacağını bilen olacak mı? Kesin olan tek bir şey var:

Yirmi birinci yüzyılda, eğer hâlâ burada olursak, hepimiz geçen yüzyılın, hatta daha da kötüsü, geçen binyılın insanları olacağız.

Gelecek zamanı tahmin edemesek de, en azından nasıl bir gelecek istediğimizi düşleme hakkımız var. 1948 ve 1976'da Birleşmiş Milletler uzun insan hakları listelerini açıkladı, ama bugün insanlığın büyük çoğunluğunun görme, dinleme ve susma hakkından başka hakkı yok. Asla açıklanmayan düş kurma hakkımızı kullansak nasıl olur acaba? Bir anlığına çıldırsak nasıl olur? Hadi o zaman, bakışlarımızı bugünün alçaklıklarının ötesine dikelim ve hep birlikte farklı bir olası dünyayı düşleyelim:

* Hava, insanların tutku ve korkularından doğanlar hariç, bütün zehirlerden temizlenecek;

* sokaklarda otomobiller köpekler tarafından ezilecek;

* insanlar otomobil tarafından yönetilmeyecek, bilgisayar tarafından programlanmayacak, ne süpermarket tarafından satın alınacak ne de televizyon tarafından seyredilecek;

* televizyon ailenin en önemli üyesi olmayı bırakacak, ona da ütü ya da çamaşır makinesi gibi davranılacak;

* insanlar, çalışmak için yaşamak yerine, yaşamak için çalışacak;

* ceza yasalarına, tıpkı ne söylediğini bilmeden şarkı söyleyen kuş ya da ne oynadığını bilmeden oyun oynayan çocuk gibi yalnızca yaşamak için yaşamak yerine, sahip olmak ya da kazanmak için yaşayanların işlediği aptallık suçu da eklenecek;

* hiçbir ülkede, askerlik hizmeti yapmayı reddeden delikanlılar cezaevine gönderilmeyecek; tersine, askerlik yapmak isteyenler gönderilecek;

* iktisatçılar tüketim seviyesine, *yaşam düzeyi*, mal çokluğuna *yaşam kalitesi* demeyecekler;

* aşçılar ıstakozların canlı canlı haşlanmaktan hoşlandığını düşünmeyecekler;

* tarihçiler ülkelerin işgal edilmekten hoşlandıklarını düşünmeyecekler;

* politikacılar yoksulların vaat yemekten hoşlandıklarını düşünmeyecekler;

* ciddiyetin bir erdem olduğuna inanılmayacak ve kimse kendisiyle

dalga geçmekten aciz birini ciddiye almayacak;

* ölüm ve para sihirli güçlerini kaybedecek, ne ölüm ne de servet bir rezili erdemli bir beyefendiye dönüştürecek;

* hiç kimse kendi çıkarına en uygun olanı yapmak yerine, doğru olduğuna inandığını yaptığı için kahraman ya da aptal olarak görülmeyecek;

* dünya artık yoksullara karşı savaşta olmayacak, yoksulluğa karşı savaşacak ve silah endüstrisinin iflasını ilan etmekten başka çaresi kalmayacak;

* yiyecek bir mal olmayacak, ne de iletişim bir ticaret olacak, çünkü yiyecek ve iletişim insan hakkıdır;

* kimse açlıktan ölmeyecek, çünkü kimse hazımsızlıktan ölmeyecek;

* sokak çocuklarına çöp gibi davranılmayacak, çünkü sokak çocukları olmayacak;

* zengin çocuklarına para gibi davranılmayacak, çünkü zengin çocukları olmayacak;

* eğitim, parasını ödeyebilenlerin ayrıcalığı olmayacak;

* polis onu satın alamayanların laneti olmayacak;

* adalet ve özgürlük, ayrı yaşamaya mahkûm edilmiş bu siyam ikizleri, tekrar birleşecek, sırt sırta iyice yapışacaklar;

* siyah bir kadın Brezilya devlet başkanı olacak ve bir başka siyah kadın ABD başkanı olacak; bir Yerli kadın Guatemala'yı yönetecek, diğeri Peru'yu;

* Arjantin'de Plaza de Mayo'nun *deli* anneleri birer ruh sağlığı örneği olacaklar, çünkü onlar zorunlu bellek kaybı dönemlerinde unutmayı reddettiler;

* Kutsal Ana Kilisesi Musa'nın kurallarındaki hataları düzeltecek ve altıncı emir bedeni şenlendirmeyi emredecek;

* kilise Tanrı'nın unuttuğu diğer bir emri dikte edecek: "Parçası olduğun doğayı seveceksin";

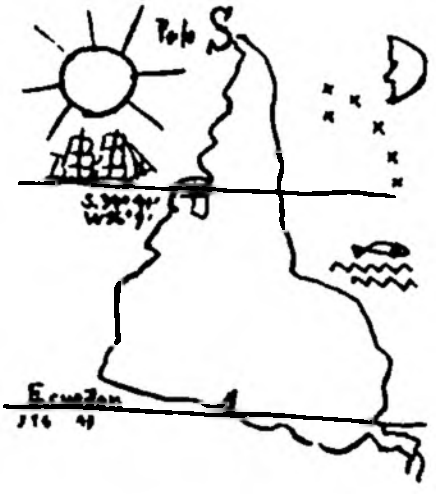
* dünya çölleri ve ruh çölleri yeniden ağaçlandırılacak;

* umutsuzlar umutlanacak, kaybedenler bulacak, çünkü onlar o kadar çok umutlanmaktan umutsuzluğa düştüler ve o kadar çok aramaktan kaybettiler.

* nerede doğmuş olursa olsun ve ne zaman yaşamış olursa olsun, haritaların ve zamanın sınırlarına en ufak bir önem vermeden adalet ve güzellik isteği duyan herkesin çağdaşı ve yurttaşı olacağız;

* mükemmellik Tanrıların sıkıcı ayrıcalığı olmaya devam edecek; ama bu sakar ve savruk dünyada her gece son geceymiş, her gün ilk günmüş gibi yaşanacak.

Bir soru

On ikinci yüzyılda, Sicilya krallığının resmi coğrafyacısı El İdrisi, bir dünya haritası çizdi, Avrupa'nın bildiği dünyanın haritasını, güneyi yukarıda kuzeyi aşağıda. Bu o zamanın haritacılığında yaygın bir şeydi. Sekiz yüzyıl sonra, Uruguaylı ressam Joaquín Torres-García da aynı şekilde güneyi yukarıda Güney Amerika haritası çizdi. "Bizim kuzeyimiz güney" dedi. "Kuzeye gitmek için, gemilerimiz aşağı iner, yukarı çıkmazlar."

Eğer dünya böyleyse, şimdi olduğu gibi tepetaklaksa, ayakları üzerinde durması için onu ters çevirmemiz gerekmez mi?

Bu kitap Ağustos 1998'de tamamlandı. Günlük gazeteleri takip ederek güncelleyiniz.

Kaynakça

1- Tersine Dünya Okulu

Öğrenciler

Brisset, Claire, "Un mundo qui dévore ses enfants". Paris, Liana Levi, 1997.

Childhope, "Hacia dónde van las niñas y adolescentes victimas de la pobreza". Informe sobre Guatemala, Mexico, Panama, Republica Dominicana, Nicaragua, Costa Rica, El Salvador y Honduras, Nisan 1990.

Comexani (Colectivo Mexicano de Apoyo a la Niñez), "IV informe sobre los derechos y la situación de la infancia". Mexico, 1997.

Dimenstein, Gilberto, "A guerra dos meninos. Assassinato de menores no Brasil". São Paulo, Brasiliense, 1990.

Gilbert, Eva, ve diğerleri, "Políticas y niñez". Buenos Aires, Losada, 1997.

Iglesias, Suasana, Helena Villagra ve Luis Barrios, "Un viaje a través de los espejos de los Congresos Panamericanas del Niño", en el volumen de UNICEF/UNICRI/ILANUD, "La condición juridica de la infancia en América latina". Buenos Aires, Galerna, 1992.

Monange/Heller, "Brésil: rapport d'enquête sur les assassinats d'enfants". Paris, Fédération Internationale des Droits de l'Homme, 1992.

OIT (Uluslararası Çalışma Örgütü), "Todavía queda mucho por hacer: el trabajo de los niños en el mundo de hoy". Cenevre, 1989.

Pilotti, Francisco, ve Irene Rizzi, "A arte de governar crianças". Rio de Janeiro, Amais, 1995.

Tribunale permanenti dei Popoli, "La violazione dei diritti fondamentali dell'infanzia e dei minori". Roma, Nova Cultura, 1995.

UNICEF (Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu), "Estado mundial de la infancia, 1997". New York, 1997.

—"Estado mundial de la infancia, 1998". New York, 1998.

Adaletsizliğin temel ilkeleri

Ávila Curiel, Abelardo, "Hambre, desnutrición y sociedad. La investigación epidemiológica de la desnutrición en México". Guadalajara, Universidad, 1990.

Barnet, Richard Jr., ve John Cavanagh, "Global dreams: imperial corporations and New World Order". New York, Simons & Schuster, 1994

Chesnais, François, "La mondialisation du capital". Paris, Syros,1997.

Goldsmith, Edward, ve Jerry Mander, "The case against the global economy". San Francisco, Sierra Club, 1997.

FAO (Food and Agriculture Organization), "Production yearbook". Roma, 1996.

Hobsbawm, Eric, "Age of extremes. The short twentieth century, 1914/1991". New York, Pantheon, 1994.

IMF (International Monetary Fund), "International financial statistics yearbook". Washington, 1997.

Instituto del Tercer Mundo, "Guía del mundo, 1998". Montevideo, Mosca, 1998.

McNamara, Robert, "In retrospect". New York, Times Books, 1995.

PNUD (Birleşmiş Milletler Gelişim Programı), "Informe sobre desarollo humano, 1995". New York/Madrid/Mexico, 1995.

—"Informe sobre desarollo humano, 1996". New York/Madrid/Mexico, 1996.

—"Informe sobre desarollo humano, 1997". New York/Madrid/Mexico, 1997.

Ramonet, Ignacio, "Géopolitique du chaos". Paris, Galileé, 1997.

World Bank, "World development report, 1995". Oxford, University Press, 1996.

—"World bank atlas". Washington, 1997.

—"World development indicators". Washington, 1997.

Irkçılığın ve cinsiyetçiliğin temel ilkeleri

Berry, Mary Frances, ve John W. Blassingame, "Long memory. The black experience in America". New York/Oxford, Oxford University Press, 1982.

Birleşmiş Milletler Örgütü (CEPAL/CELADE), "Población, equidad y transformación productiva". Santiago de Chile, 1995.

Commager, Henry Steele, "The Empire of Reason: How Europe imagined and America realized the Enlightment". New York, Doubleday, 1978.

Escobar, Ticio, "La belleza de los otros". Asunción, CDI, 1993.

Friedemann, Nina S. de, "Vida y muerte en el Caribe africolombiana: cielo, tierra, cantos y tambores". *América negra*, Bogotá, n° 8, 1994.

Galton, Francis, "Herencia y eugenesia". Madrid, Alianza, 1988.

Gould, Stephen Jay, "Ever since Darwin". New York, Norton, 1977.

—"The mismeasure of man". New York, Norton, 1981.

Graham, Richard, ve diğerleri, "The idea of race in Latin america, 1870/1940". Austin, University of Texas, 1990.

Guinea, Gerardo, "Armas para ganar una nueva batalla". Gobierno de Guatemala, 1957.

Herrnstein, Richard, ve Charles Murray, "The bell curve: Intelligence and class structure in american life". New York, Free Press, 1994.

Iglesisas, Susana ve diğerleri, adı geçen eser.

Ingenieros, José, "Crónicas de viaje". Buenos Aires, Elmer, 1957.

Ingrao, Pietro, "Chi é l'invasore". *Il manifesto*, Roma,17 Kasım 1995.

Kaminer, Wendy, "It's all the rage: Crime and culture". New York, Addison-Wesley, 1995.

Lewontin, R.C., ve diğerleri, "No está en los genes. Racismo, genética y ideologia". Barcelona, Crítica, 1987.

Lombroso, Cesare, "L'homme criminel". Paris, Alcan, 1887.

—"Los anarquistas". Madrid, Júcar, 1977.

Lozano Domingo, Irene, "Lenguaje femenino, lenguaje masculino". Madrid, Minerva, 1995.

Martínez, Stella Maris, "Manipulación genética y derecho penal". Buenos Aires, Universidad, 1994.

Mörner, Magnus, "La mezcla de razas en la historia de América Latina". Buenos Aires, Paidos, 1969.

Palma, Milagros, "La mujer es puro cuento". Bogotá, Tercer Mundo, 1986.

Price, Richard, "First time. The historical vision of an afroamerican people". Baltimore, John Hopkins University, 1983.

Rodrigues, Raymundo Nina, "As raças humanas e a responsabilidade penal no Brasil". Salvador de Bahía, Progresso, 1957.

Rojas-Mix, Miguel, "América imaginaria". Barcelona, Lumen, 1993.

Rowbotham, Sheila, "La mujer ignorada por la historia". Madrid, Debate, 1980.

Rubin, William, ve diğerleri, " 'Primitivism' en 20th Century art". New York, Museum of Modern Art, 1984.

Shipler, David K., "A country of strangers: Black and whites in America". New York, Knopf, 1997.

Spencer Herbert, "El individuo contra el estado". Sevilla, 1885.

Tabet, Paola, "La pelle guista". Turin, Einadu, 1997.

Taussig, Michael, "Shamanism, colonialism, and the wild man". Chicago University Press, 1987.

Trexler, Richard, "Sex and Conquest". Cambridge, Polity, 1995.

UNICEF, adı geçen raporlar.

United Nations Population Fund, "State of world population". New York, 1997.

Vidart, Daniel, "Ideología y realidad de América". Bogotá, Nueva America, 1985.

Weatherford, Jack, "Indian givers. How the indians of the America transformed the world". New York, Fawcett, 1988.

Zaffaroni, Eugenio Raúl, "Crimonología. Aproximación desde un margen". Bogotá, Temis, 1988.

—Prologo a Nils Christie, "La industria del control delito". Buenos Aires, del Puerto, 1993.

2- *Korku Okumaları*

Korku Eğitimi

Banco de datos de derechos humanos y violencia política en Colombia, informes publicados en *Noche y niebla*, Bogotá, CINEP/Justicia y Paz, 1997 y 1998.

Baratta, Alessandro, "Crimonologia crítica y crítica del derecho penal". Mexico, Siglo XXI, 1986.

Batista, Nilo, "Fragmento de un discurso sedicioso". *Discursos Sediciosos*, n°1, Rio de Janeiro, Instituto Carioca de Crimonologia, 1996.

Batista, Vera Malaguti, "Drogas e criminalizaçao da juventude pobre no Rio de Janeiro". Tesis, Niterói, Universidade Federal/História Contemporânea, 1997.

Blixen, Samuel, "Para rapiñar, rapiñar a lo grande". *Brecha*, Montevideo, 13 Şubat 1998.

CEPAL (Comisión Económica para América Latina, Naciones Unidas), "Marginalidad e integración social en Uruguay", Montevideo, 1997.

Chevigny, Paul, "Edge of the knife. Police violence in the Americas". New York, The New Press, 1995.

Girard, René, "Le bouc émissaire". Paris, Grasset, 1978.

Monsiváis, Carlos, "Por mi madre, bohemios", *La Jornada*, Mexico, 29 Eylül 1997.

Oris, John, "Law and order", *Latin Trade*, Miami, Haziran 1997.

Pavarini, Massimo, "Control y dominación. Teorías criminológicas burguesas y proyecto hegemónico". Epílogo de Roberto Bergalli. Mexico, Siglo XXI, 1983.

Platt, Anthony M., "Street crime. A view from the left", *Crime and Social Justice*, n° 9, Berkeley.

—"The child savers. The invention of delinquency". University of Chicago, 1977.

Ruiz Harell, Rafael, "La impunidad y la eficiencia policiaca". *La Jornada*, Mexico, 22 Ocak 1997.

Sudbrack, Umberto Guaspari, "Grupos de exterminio: aspectos jurídicos e de política criminal", en *Discursos sediciosos*, n° 2, Rio de Janeiro, Instituto Carioca de Criminologia, 1996.

Van Dijk, Jan J. M., "Responses to crime across the world; results of the international crime victims survey". Universidad de Leyden/Hollanda Adalet Bakanlığı, 1996.

Ventura, Zuenir, "Cidade partida". São Paulo, Companhia das letras, 1994.

Korku Endüstrisi

Bates, Eric, "Private Prisons". *The Nation*, New York, 5 Ocak 1998.

Burton-Rose, Daniel, Dan Pens ve Paul Write, "The celling of America. An inside look at the U. S. prison industry". Maine, Common Courage, 1998.

Christie, Nils, "La industria del control del delito. La Nueva forma del holocausto?". Buenos Aires, Del Puerto, 1993.

— söyleşi, *The New Internationalist*, Oxford, Ağustos 1996.

Foucault, Michel, "Vigilar y castigar. Nacimiento de la prisón". Mexico, Siglo XXI, 1976.

Human Rights, "Prison conditions in the United States". New York, 1992.

Informe publicado en *The US News and World Report*, Mayıs 1995.

Informe publicado en *Crónica*, Guatemala, 19 Temmuz 1996.

Informe publicado en *The New Internationalist*, Oxford, Ağustos 1996.

Informe publicado en *La Maga*, Buenos Aires, 13 Ağustos 1997.

Lyon, David, "El ojo electrónico". Madrid, Alianza, 1995.

Marron, Kevin, "The slammer: The crisis in Canada's prison system". Toronto, Doubleday, 1996.

Morrison, Toni, söyleşi, *Die Zeit*, 12 Şubat 1998.

Neuman, Elías, "Los que viven del delito y los otros. La delincuencia como industria". Buenos Aires, Siglo XXI, 1997.

Rusche, Georg, ve Otto Kirchheimer, "Pena y estructura social". Bogotá, Temis, 1984.

Biçki-dikiş kursları: Ismarlama düşman nasıl yaratılır?

Bergalli, Roberto, "Introducción a la cuestión de la droga en Argentina". *Poder y Control*, n° 2, Barcelona, 1987.

Batista, Nilo, "Política criminal con derramamento de sangue". *Revista Brasileira de Ciências Criminais*, n° 20, São Paulo, 1997.

Del Olmo, Rosa, "La cara oculta de la droga". *Poder y Control*, n° 2, Barcelona, 1987.

—"Prohibir o domesticar? Políticas de drogas en América Latina". Caracas, Nueva Sociedad, 1992.

— ve diğerleri, "Drogas. El conflicto de fin de siglo". *Cuadernos de Nueva Sociedad*, n° 1, Caracas, 1997.

Human Rights Watch, "Colombia's killer networks: The military-paramilitary partnership and the United States". New York, 1996.

International Institute for Strategic Studies, "The military balance, 1997/98". Oxford University Press, 1997.

Levine, Michael, "The big white lie. The CIA and the cocaine/crack epidemic: An under cover odyssey". New York, Thunder's Mouth, 1993.

Miller, Jerome, "Search and destroy: African-american males in the criminal justice system". Cambridge University Press, 1996.

National Institute on Drug Abuse, "National household survey on drug abuse. Population estimates, 1990". Washington , U.S. Government, 1991.

Niño, Luis Fernando: "¿De qué hablamos cuando hablamos de drogas?". "Drogas: mejor hablar de ciertas cosas", farklı yazarlar. Buenos Aires, Facultad de Derecho y Ciencias Sociales, Universidad, 1997.

Reuter, Peter, "The organization of illegal markets. An economic analysis". US Department of Justice, Washington, 1985.

Schell, Jonathan, "The gift of time. The case for abolishing nuclear weapons". *The Nation*, New York, 2/9 Şubat 1998.

Uluslararası Af Örgütü, "Informe 1995". Londra/Madrid, 1995.

Uluslararası Af Örgütü, "Informe 1996". Londra/Madrid, 1996.

Uluslararası Af Örgütü, "Informe 1997". Londra/Madrid, 1997.

Wray, Stephan John, "The drug war and information warfare in Mexico". Tesis, Universidad de Texas, Austin, Ağustos 1997.

Youngers, Coletta, "The only war we've got. Drug enforcement in Latin America". *Nacla*, New York, Eylül/Ekim 1997.

3- Etik Seminerleri

Alıştırmalar: Hayatta başarılı olmanın ve dost kazanmanın yolları?

Arlt, Roberto, "Aguafuertes porteñas". Buenos Aires, Losada, 1985.

Boff, Leonardo, "A nova era: a civilização planetaria". São Paulo, Atică, 1994.

Calabrò, Mario Antonietta, "Le mani della Mafia. Venta'anni di finanza e politica attraverso la storia del Banco Ambrosiano". Roma, Edizioni Associate, 1991.

Di Giacomo, Maurizio, ve Jordi Minguell. "El finançament de l'Església Catòlica". Barcelona, Index, 1996.

Feinmann, José Pablo, "Dobles vidas, dobles personalidades". *Página 30*, Buenos Aires, Eylül 1997.

Greenberg, Michael, "British Trade and the opening of China". New York, Monthly Review Press, 1951.

Hawken, Paul, "The ecology of commerce: A declaration of sustainability". New York, Harper Business, 1993.

Henwood, Doug, "Wall Street". New York/Londra, Verso, 1997.

Lietaer, Bernard, "De la economía real a la especulativa". *Revista del Sur/Third World Resurgence*, Montevideo, Ocak/Şubat 1998.

Newsinger, John, "Britain's opium wars". *Monthly Review*, New York, Ekim 1997

Pérez, Encarna, ve Miguel Ángel Nieto, "Los cómplices de Mario Conde. La verdad sobre Banesto y la Corporación Industrial". Madrid, Temas de Hoy, 1993.

Ramonet, Ignacio, adı geçen eser.

Saad Herrería, Pedro, "La caída de Abdalá". Quito, El Conejo, 1997.

Silj, Alessandro, "Malpaese". Milan, Donzelli, 1996.

Soros, George, "The capitalist threat". *The Atlantic Monthly*, Şubat 1997.

Spiewak, Martin, "Bastechend einfach". *Das Sonntagsblatt*, Hamburg, 24 Şubat 1995.

Verbitsky, Horacio, "Robo para la Corona. Los frutos prohibidos del árbol de la corrupción" Buenos Aires, Planeta, 1991.

World Bank, adı geçen eserler.

Ziegler, Jean, "La Suisse lave plus blanc". Paris, Seuil, 1990.

—"La Suisse, l'or et les morts". Paris, Seuil, 1997.

Faydasız kötü alışkanlıklara direnme dersleri

Cerutti, Gabriela, İşadamı Enrique Pescarmona ile söyleşi, *Página 12*, Buenos Aires, 18 Şubat 1997.

Chomsky, Noam, söyleşi, *La Jornada*, Mexico, 1 Şubat1998.

Dünya Bankası, "Prioridades y estrategias para la educacion". Washington, 1996.

Economic Policy Institute, "The state of working America, 1996/1997". Washington, Sharpe, 1997.

Figueroa, Hector, "In the name of fashion. Exploitation in the garment industry", ve işçi Judith Yanira Viera'nın tanıklıkları, "The GAP and sweatshops labor in El Salvador". *Nacla*, New York, Ocak/Şubat 1996.

Filoche, Gérard, "Le travail jetable". Paris, Ramsay, 1997.

Forrester, Viviane, "El horror económico". Mexico, FCE, 1997.

Gorz, André, "Misères du present, richesse du possible". Paris, Galileé, 1997.

Iacocca, Lee, Buenos Aires Konferansı, *El Cronista*, 12 Kasım 1993.

ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü), "Panorama laboral, 1996". Cenevre, 1996.

Méda, Dominique, "Le travail. Une valeur en voie de disparition". Paris, Aubier, 1995.

Moledo, Leonardo, "En defensa de los bajos sueldos universitarios". *Página 12*, Buenos Aires, 2 Aralık 1997.

Montelh, Bernard, ve diğerleri, "C'est quoi le travail?". Paris, Autrement, 1997.

—"Panorama laboral, 1997", Cenevre, 1997.

—"El empleo en el mundo, 1996/1997. Las políticas nacionales en la era de la mundialización". Cenevre, 1997.

Rifkin, Jeremy, "The end of work". New York, Putnam's, 1995.

Stalker Peter, "The work of strangers: A survey of international labor migration". Cenevre, ILO, 1994.

Stronach, Frank, Basın açıklaması, *New York Newsday*, 7 Ağustos 1992.

Van Liemt, Gijsbert, "Industry on the move". Cenevre, ILO, 1992.

Vertiy, J., "A company that's 100% virtual". *Business Week*, 21 Kasım 1994.

4- Dokunulmazlık sahibi sınıflar

Vaka incelemeleri

Bañales, Jorge A., "La lenta confirmación". *Brecha*, Montevideo, 27 Eylül 1996.

Bassey Nnimmo, "Only business. A pollution tour through Latin America". *Link*, Friends of the Earth, n.° 80, Amsterdam, Eylül/Ekim 1997.

Beristain, Carlos Martin, "Viaje a la memoria. Por los caminos de la milpa". Barcelona, Virus, 1997.

Danovan, Paul, "Making a killing". *The New Internationalist*, Oxford, Eylül 1997.

Greenpeace International, "The greenpeace book on greenwash". Washington, 1992.

Helou, Susana, ve Sebastião Benicio da Costa Neto, "Cesio 137. Conseqüências psicosociais do acidente de Goiânia". Goiás, Universidade Federal,1995.

Informe de *Uno más uno*, Mexico, Eylül 1985.

International Finance Corporation (World Bank), "Investing in the environment: Business opportunities in developing countries". Washington, 1992.

Karliner, Joshua, "The corporate planet. Ecology and politics in the age of globalization". San Francisco, Sierra Club, 1997.

Monsiváis, Carlos, "Entrada libre". Mexico, Era, 1987.

Poniatowska, Elena, "Nada, nadie. Las voces del temblor". Mexico, Era, 1988.

Saro-Wiva, Ken, "Genocide in Nigeria. The ogony tragedy". Londra, Saros, 1992.

Schlesinger, Stephen, ve Stephen Kinzer, "Bitter fruit. The untold story of the american coup in Guatemala". New York, Anchor, 1983.

Strada, Gino, "The horror of land mines". *Scientific American*, Mayıs 1996.

Tótoro, Dauno, "La cofradía blindada". Santiago de Chile, Planeta, 1998.

Verbitsky, Horacio, "El vuelo". Buenos Aires, Planeta, 1995.

İnsan avcılarının dokunulmazlığı

Americas Watch, "Human rights in Central America: A report on El Salvador, Guatemala, Honduras and Nicaragua". New York, 1984

—"Into the quagmire: Human rights and U.S. policy in Peru" New York, 1991.

Cerutti, Gabriela, Yüzbaşı Alfredo Astiz'le söyleşi, *Trespuntos*, Buenos Aires, 28 Ocak 1998.

Comisión de la verdad para El Salvador, "De la locura a la esperanza". San Salvador, Arcoiris, 1993.

Comisión Interamericana de derechos Humanos/Organización de Estados Americanos, "Informe sobre la situación de los derechos humanos en la república de de Bolivia". Washington D.C., 1981.

Comisión nacional de verdad y reconciliación (Chile), "Informe Rettig". Santiago de Chile, La Nacion, 1991.

Comisión nacional sobre la desaparición de personas (Argentina), "Nunca más". Buenos Aires, EUDEBA, 1984.

Guena Marcia, "Arquivo de horror: Documentos de ditadura do Paraguai". São Paulo, Memorial de América Latina, 1996.

Inter-Church Comittee on Chile, "Le cone sud de l'Amérique Latine: une prison gigantesque. Mission d'observation au Chili, en Argentine et en Uruguay". Montreal, 1976.

Servicio Paz y Justicia, "Nunca más: Informe sobre la violación a los derechos humanos en Uruguay, 1972/1985" Montevideo, 1989.

Jonas, Susanne, "The battle for Guatemala. Rebels, death squads and U.S. power". Boulder, Westview, 1991.

Klare, Michael T., ve Nancy Stein, "Armas y poder en América Latina". Mexico, Era, 1978.

Marín, Germán, "Una historia fantástica y calculada". Mexico, Siglo XXI, 1976.

Ribeiro, Darcy, "Aos trancos e barrancos. Como o Brasil deu no gue deu". Rio de Janeiro, Guanabara, 1985.

Rouquié, Alain, "El estado militar en América Latina". Mexico, Siglo XXI, 1984.

Uluslararası Af Örgütü, "Crónica de las violaciones de los derechos humanos en Guatemala". Londra/Madrid, 1987.

Verbitsky, adı geçen eserler.

Gezegen yok edicilerinin dokunulmazlığı

Baird, Vanessa, "Trash". *The New Internationalist*, Oxford, Ekim 1997.

Barreiro, Jorge, "Accionista de Bayer por un día". *Tierra Amiga*, Montevideo, Haziran 1994.

Bruno, Kenny, "The corporate capture of the Earth Summit". *Multinational Monitor*, Temmuz/Ağustos 1992.

Bowden, Charles, "Juárez, the laboratory of our future". New York, Aperture, 1997.

Carson, Rachel, "La primavera silenciosa". Barcelona, Grijalbo, 1986.

Colborn, Theo, Dianne Dumanoski ve John Peterson Meyers, "Nuestro futuro robado". Madrid, Ecoespaña, 1997.

Durning, Alan Thein, "How much is enough?". Londra, Earthscan, 1992.

Lisboa Marijane, "Ship of ills". *The New Internationalist*, Oxford, Ekim 1997.

Lutzenberger, José, "Re-thinking progress". *The New Internationalist*, Oxford, Nisan 1996.

Payeras, Mario, "Latitud de la flor y del granizo". Tuxtla Gutiérrez, Instituto Chiapaneco de Cultura, 1993.

Salazar, Maria Cristina ve diğerleri, "La floricultura en la sabana de Bogotá". Bogotá, Universidad Nacional/CES, 1996.

Simon, Joel, "Endangered Mexico". San Francisco, Sierra Club, 1997.

The National Toxic Campaign, "Border trouble: Rivers in Peril". Boston, Mayıs 1991.

Worldwatch Institute, "State of the World, 1996". New York, Norton, 1996.

Kutsal otomobilin dokunulmazlığı

American Automobile Manufacturers Association, "World motor vehicle data". Detroit, 1995.

Barret, Richard, ve Ismail Serageldin, "Environmentally sustainable urban transport. Defining a global policy". Washington, World Bank, 1993.

Business Week, "The global 1,000", 13 Temmuz 1992.

Cevallos, Diego, "El reino del auto". *Tierramérica*, Mexico, Haziran 1996.

Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization), "World Health Report". Cenevre, 1996.

Dünya Sağlık Örgütü/Birleşmiş Milletler Çevre Programı (WHO/UNEP), "Urban air pollution in megacities of the world". Cambridge, Blackwell, 1992.

Faiz, Asif, ve diğerleri, "Automotive air pollution: Issues and options for developing countries". Washington, World Bank, 1990.

Fortune, "Global 500: The world's largest corporations", 7 Ağustos 1995 ve 29 Nisan 1996.

Greenpeace International, "El impacto del automóvil sobre el medio ambiente". Santiago de Chile, 1992.

Guinsberg, Enrique, "El auto nuestro de cada dia". *Transición*, Mexico, Şubat 1996.

International Road Federation, "World road statistics". Cenevre, 1994.

Marshall, Stuart, "Gunship or racing car?". *Financial Times*, 10 Kasım 1990.

Navarro, Ricardo, Urs Heirli ve Víctor Beck, "La bicicleta y los triciclos". Santiago de Chile, SKAT/CETAL, 1985.

—"City air quality trends". Nairobi, 1995.

Wolf, Winfried, "Car mania. A critical history of transport". Londra, Pluto, 1996.

4- Yalnızlık Pedagojisi

Tüketim toplumu dersleri

Bellah, R. N., ve diğerleri, "Habits of the heart: Individualism and commitment in american life". Berkeley, University of California, 1985.

Centre de Recherches Historiques, École Pratique des Hautes Études, *Annales* özel sayısı, Paris, Armand Colin, Temmuz/Ağustos 1970.

Copper, Marc, "Twenty-five years after Allende". *The Nation*, New York, 23 Mart 1998.

Flores Correa, Mónica, "Alguien está mirando". *Página 12*, Buenos Aires, 4 Ocak 1998.

Forbes, "Annual report on american industry", 12 Ocak 1998.

Hernández, Felisberto, "Muebles El Canario". Narraciones Incompletas, Madrid, Siruela, 1990.

Informe de Policía de Colombia al Primer Congreso Policial Sudamericano, Montevideo, Aralık, 1979.

Jouvenel, Bertrand de, "Arcadie, essai sur le mieux-vivre". Paris, Sedeis, 1968.

Majul, Luis, "Las máscaras de la Argentina". Buenos Aires, Atlántida, 1995.

Marx, Karl, "El capital, Crítica de la economía política/III". Madrid, Siglo XXI, 1976.

Moulian, Tomás, "Chile actual; anatomía de un mito". Santiago de Chile, Arcis/Lom, 1997.

Sarlo, Beatriz, "Instantáneas. Medios, ciudad y costumbres en el fin de siglo". Buenos Aires, Ariel, 1996.

Steel, Helen, söyleşi. *The New Internationalist*, Oxford, Temmuz 1997.

Wachtel, Paul, "The poverty of affluence". New York, Free Press, 1983.

Wallraff, Günter, "Cabeza de turco". Barselona, Anagrama, 1986.

Zurita, Félix, "Nica libre". Belgesel video, Managua, Alba Films, 1997.

İleri İletişimsizlik Dersleri

Alfaro Moreno, Rosa Maria, ve Sandro Macassi, "Seducidos por la tele". Lima, Calandria, 1995.

Asociación Latinoamericana de Educación Radiofónica (ALER), "Un nuevo horizonte teórico para la radio popular en América latina". Quito, ALER, 1996.

Auletta, Ken, "Une toile d'araignée jetée sur l'information". *Courrier International/The New Yorker*, Paris, 9-15 Nisan 1998.

Chomsky, Noam, ve Edward S. Herman, "Manufacturing consent". New York, Pantheon, 1988.

Da Mata, Lídice, "Salvador resiste". *Folha de São Paulo*, 28 Nisan 1994.

Davidson, Basil, "The black man's burden". New York, Times Books, 1992.

Engelhardt, Tom, "The end of victory culture". New york, Basic Books, 1995.

Gakunzi, David, "Ruanda". *Archipel*, Basilea, Ocak 1998.

Gatti, Claudio, "Attention, vous êtes sur écoûtes. Comment Les Etats-Unis surveillent les européens". *Courrier International/Il Mondo*, Paris, 2-8 Nisan 1998.

González-Cueva, Eduardo, "Heroes or hooligans: media portrayals of peruvian youth". *Nacla*, New York, Temmuz/Ağustos 1998.

Herman, Edward S., ve Robert N. McChesney, "The new missionaries of Corporate Capitalism". Londra, Cassell, 1997.

Hertz, J. C., "Joystick nation" Boston, Little, Brown, 1997.

Herz, Daniel, "A história secreta da Rede Globo". Porto Alegre, Tché!, 1987.

Leonard, John, "Smoke and mirrors. Violence, television and other american cultures". New York, The New Press, 1997.

López Vigil, José Ignacio, "Manual urgente para radialistas apasionados". Quito, AMARC/ALER, 1997.

Martín-Barbero, Jesús, "De los medios a las mediaciones". Barcelona, Gili, 1987.

—ve diğerleri, "Televisión y melodrama". Bogotá, Tercer Mundo, 1982.

Miller, Mark Crispin, ve diğerleri, "The national entertainment state". *The Nation*, New York, 3 Haziran 1996 ve 8 Haziran 1998.

Noble, David, "The religion of technology". New York, Knopf, 1997.

Pasquini Durán, José María, ve diğerleri, "Comunicación: el Tercer Mundo frente a las nuevas tecnologías". Buenos Aires, Legasa, 1987.

Postman, Neil. "Amusing ourselves to death. Public discourse in the age of show business". New York, Penguin, 1986.

—"Technopoly". New York, Vintage, 1993.

—ve Steve Powers, "How to watch TV news". New York, Penguin, 1992.

Ramonet, Ignacio, "La tiranía de la comunicación". Madrid, Debate, 1998.

Santos, Rolando, "Investigación sobre la violencia en la programación infantil de la TV argentina". Buenos Aires, Universidades de Quilmes y de Belgrano, 1994.

Terkel, Studs, "Coming of age. The story of our century by those who have lived it". New York, The New Press, 1995.

Touraine, Alain, "¿Podremos vivir juntos?". Mexico, FCE, 1997.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Documento de base para el coloquio sobre la convergencia de los medios de comunicación múltiples, Cenevre, 1996.

UNESCO, "Many voices, one world". New York/Paris, 1980.

Zerbisias, Antonia, "The world at their feet". *The Toronto Star*, 27 Ağustos 1995.

6- Karşıokul

Vaat ve ihanet olarak binyılın sonu

Blackburn, Robin, ve diğerleri, "After the fall. The failure of communism and the future of socialism". Londra, Verso, 1991.

Burbach, Roger, "Socialism is dead, long live socialism". *Nacla*, New York, Kasım/ Aralık 1997.

Ejército Zapatista de Liberación Nacional, "Documentos y comunicados". Mexico, Era, 1994 ve 1995.

Fals Borda, Orlando, ve diğerleri, "Investigación participativa y praxis rural". Santiago de Chile, CEAAL, 1988.

—"Participación popular: retos del futuro". Bogotá, ICFES/IEPRI/Colciencias,1998.

Fernandes, Bernardo Marcano, "MST, Movimiento dos Trabalhadaores Rurais Sem-Terra: formação e territorialização en São Paulo". São Paulo, Hucitec, 1996.

Freire, Paulo, "La educación como práctica de la libertad". Mexico, Siglo XXI, 1995.

Gallo, Max, "Manifiesto para un oscuro fin de siglo". Madrid, Siglo XXI, 1991.

Genro, Tarso, ve Ubiratan de Souza, "Orçamento participativo. A expèriencia de Porto Alegre". Porto Alegre, Fundação Abramo, 1997.

Grammond Barbet, Hubert, "El Barzón: ¿un movimiento social contra la crisis económica o un movimiento social de nuevo cuño?, Queretaro Konferansı, UNAM/PIISE-CAM/AMER, Mart 1998.

Latouche, Serge, "La planète des naufragés". Paris, La Découverte, 1993.

López Vigil, María, "Sociedad civil en Cuba: diccionario urgente". *Envío*, Managua, Temmuz 1997.

Nax-Neef, Manfred, "La economía descalza". Montevideo, Cepaur/Nordan, 1984.

—"Economía, humanismo y neoliberalismo". Participación popular: retos del futuro. Bogotá, ICFES/IEPRI/Colciencias, 1998.

Rodgers, Dennis, "Un antropólogo-pandillero en un barrio de Mangua ". *Envío*, Managua, Temmuz 1997.

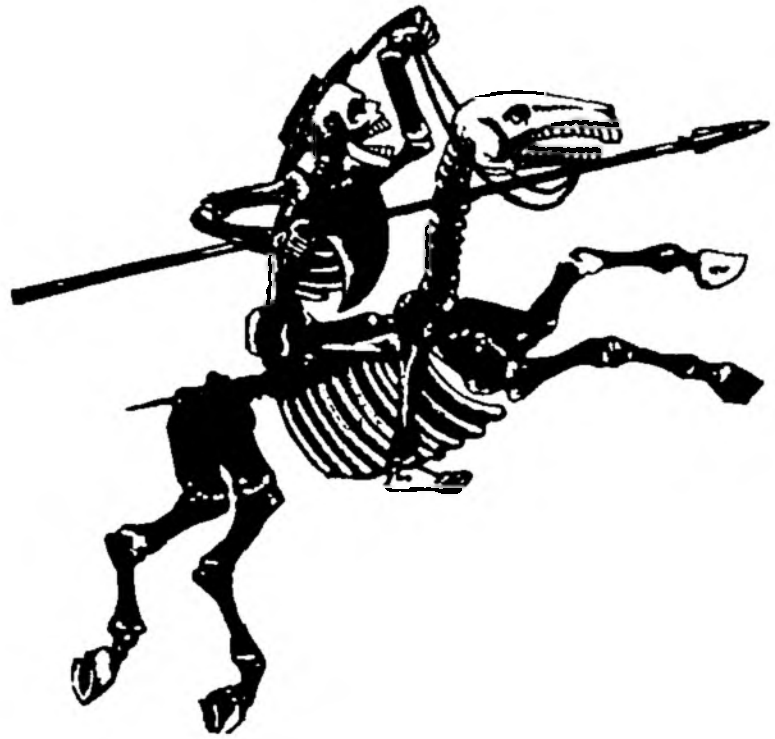
Rengifo, Grimaldo, "La interculturalidad en los Andes", Con los pies en la tierra buluşma-

sinda, Asociación para el Desarollo Campesino/Colombia Multicolor. La Cocha, Colombia, 1998.

Stavenhagen, Rodolfo, "Racismo y xenofobia en tiempos de la globalización". *Estudios sociológicos*, n° 34, Colegio de Mexico, 1994.

United States Senate, "Convert action in Chile, 1963/1973. Staff report of the select comitee to study governmental operations with respect to intelligence activities". Washington, 1975.

Zurita, Félix, adı geçen video.

Dizin

Abacha, Sani, 174
Achebe, Naemeka, 173
Acteal, 45
Adem, 63, 70, 160
Adidas, 245
Aeroparque, 181
Afrika, 24, 33-34, 41, 47-48, 51, 53-54, 57-59, 64, 68, 73-74, 105, 146, 162, 174, 180, 222, 258, 261-262, 272, 291
Agassiz, Louis, 66
Akdeniz, 143, 163
Alaaddin, 119
Alagoas, 53
Alfonso V (Portekiz), 66
Ali Baba, 130
Alice, 10
Alitalia, 134
Allen, Woody, 116, 281
Allende, Salvador, 230, 288
Amapá, 33
Ambrosio, Aziz, 203
Amsterdam, 224
Angélica, 72
Angola, 180
Arbenz, Jacobo, 183
Arjantin Havayolları, 147-148
Arlt, Roberto, 136
Armani, 257
Arnavutluk, 272
Assis, Machado de, 64
Astiz, Alfredo, 188
Asunción, 104
Asya, 149, 162, 164, 167, 258
AT & T, 252
Atıcılık Kulübü, 80
Atlantik, 59
Auschwitz, 156, 204
Avilés, Karina, 23
Avis, 257
Avrupa Parlamentosu, 252
Avrupa, 34, 39, 42, 47-50, 52, 58, 63, 73, 82, 90, 107, 149, 157-158, 160-162, 188, 204, 213, 222, 258, 260, 270, 290-292, 309
Avustralya, 105, 206, 259
Avusturya Bankası, 235
Azcárraga, Emilio, 14
Aziz Cayetano, 156

Bacha, Edmar, 35
Bağdat, 112
Bahama Adaları, 133
Bahía Gay Grubu, 52
Bakire Guadalupe, 25, 159
Bakire Meryem, 65, 69
Banco Ambrosiano, 133, 135
Banco Nación, 43
Bangkok,164, 243
Bangladeş, 22, 145
Banhofstrasse, 130
Banzer, Hugo, 80
Barbie,21, 114, 138
Barış Dönemi, 111
Barış ve Adalet, 45
Barreiro, Jorge, 204
Barrionuevo, Luis, 157
Barros, Adhemar de, 136
Barselona, 73
Barzón, 297
Basel Konvansiyonu, 207
Bassey, Nnimmo, 175
Başkan Habibi, 163
Batı, 63, 117, 122, 133, 191, 234, 262, 288

Batista, Nilo, 121
Batman, 21, 136
Bay Yüzde On, 131
Bayer, 204-205
BBC, 278
Beethoven, Ludwig van, 38
Belçika, 34, 74, 262
Bell Atlantic, 106
Bell curve, The, 56
Bellamy, Carol, 72
Berlin Duvarı, 42, 114, 234, 284
Berlusconi, Silvio, 273
Bermúdez, Jorge, 167
Bertelsmann, 256
Betinho, bkz. Souza, Herbert de, 149
Beyaz Saray, 117, 139, 142, 150, 257, 288
Big Mac, 236
Binet, Alfred, 56
Bir Beyefendinin Kafası, 74
Bir Rüzgâr Esintisinde Ayışığı, 74
Birinci Dünya, 248
Birinci Güney Amerikan Polis Kongresi, 25, 95, 244
Birleşik Devletler, 24
Birleşmiş Milletler Gelişim Programı, 34
Birleşmiş Milletler Ticaret ve Gelişme Konferansı (UNCTAD), 140
Birleşmiş Milletler, 33
Birmanya, 22
Biyolojik Çeşitlilik Konvansiyonu, 201
Blixen, Samuel, 87
BMW, 257
Boca Juniors, 245
Boeing 707, 148
Boff, Leonardo, 146
Bogotá, 23, 80, 92, 206, 294
Bolivya, 53, 56, 62, 63, 80, 118, 120, 144, 274
Bond, James, 257
Bores, Tato, 285
Borges, Jorge Luis, 58
Borsa(lar), 105, 135, 149-151, 266, 277
Botafogo, 84
Brecht, Bertolt, 130
Brezilya Sosyal Demokrasi Partisi, 137
Brezilya, 24, 26, 35, 36, 42, 53, 58, 62, 64, 67, 77, 78, 80, 84, 86, 91, 93, 99, 118, 121, 136-137, 138, 140, 143, 145, 148, 165, 176, 196, 200, 206, 208, 223, 236, 245, 264, 270, 272, 274, 276, 286-287, 296-297, 307
British Aerospace, 179
Brito, Edivaldo, 61
Browning, John, 128
Bruntland Temel Raporu, 200
Buenaventura, Nicolás, 94
Buarque, Chico, 99, 297
Bucaram, Abdalá, 137
Bucaram, Jacobito, 137
Buceo, 232
Buenos Aires,
Bulgaristan, 82
Buliubasich, Catalina, 50
Bundesbank, 144
Burger King, 234
Burt, Cyril, 92
Burundi, 57, 63, 262
Bush, George,115, 118, 201
Businessnet, 254
Büyük Birader, 102
Büyük Britanya, 110, 112, 145, 157-158, 260
Büyük Kanarya Adası, 275

Cabezas, José Luis, 192
Cadıların Tokmağı, 68,
Calder, Alexander, 74
California, 117, 176, 203, 211
Calvi, Roberto, 133, 135
Câmara, Helder, 286
Camdessus, Michel, 144
Canario, El, 246
Candelaria Kilisesi, 86
Canton, 128
Capone, Alphonso, Al diye bilinir, 9, 135, 201
Caracas, 23
Cárdenas, Cuahutémoc, 138
Cardona, Cardoso, Fernando H., 137, 148
Cartagena de Indias, 55
Caruarú, 91
Casa Alianza Fonu, 93
Casavalle, 70
Cash, 235
Castillo Armas, Carlos, 51

Castro Fidel, 115, 290
Cenevre, 130-132
Center for Responsive Politics, 139
Cerqueira, Nilton, 78
Cerro Hueco, 51
Chaplin, Charles, 221
Cheek, James, 63, 138
Chevigny, Bell, 86
Chevrolet, 167
Chevron, 118
Chiapas,45, 51, 91, 120, 296, 298
Chicago,135, 150, 240
Chichicastenango, 51
Chomsky, Noam, 158
Christie, Nils, 105, 107
Chrysler, 158, 215
Chumy Chúmez, 26
Chung, Johnnie, 139
CIA, 183, 252
Citibank, 131, 142
Clausewitz, Karl von, 251
Clinton, Bill, 115
CMS, 179
Coca-Cola, 122, 234, 245
Colinas, Las, 223
Collor, Fernando, 138, 273
Colombo, 23
Colombia Tiyatrosu, 168
Comercio, El, 266
Comte, Auguste, 54
Conde, Luiz Paulo, 83, 220
Conde, Mario, 143
Cono Sur, 132
Contract Prison PLC, 107
Cooper, Marc, 231
Córdoba (Arjantin), 217
Corporate Planet, The, 178
Corrections Corporation, 105
Corrections Today, 106
Correterie, 130
Cosa Nostra, 134
Costa Rica, 62
Crédit Suisse, 130
Cunha, Silvio, 84
Curaçao, 175-176

Çavuşesku, Nikolai, 264
Çeçenistan, 112
Çek Cumhuriyeti, 82
Çernobil, 177
Çevre Kirliliğinin Kontrolü ve Önlenmesi, için Metropol Komisyonu, 220
Çin, 40, 49, 112, 128-129, 166, 209

Daido Hokusan, 209
Daimler Benz, 179
Danimarka, 105
Donovan, Paul, 179
Dante, 88
Darwin, Charles, 13, 68
DDT, 283
Demoiselles d'Avinyó, Les, 73
Der Spiegel, 150
Detroit, 215
Deutsche Bank, 235
Dictionnaire Universel, 49
Diesel, 192
Dior, 273
Discépolo, Enrique Santos, 125
Disney/ABC, 255
Disney, 88, 164
Disneyland, 51
Doğu Avrupa, 82, 162, 234, 290, 292
Doktor Frankenstein, 150
Dom Pérignon, 257
Dominik Cumhuriyeti, 60, 64, 194, 232
Domuzlar Körfezi, 40
Dow Chemical, 118, 204
Dört İncil, 69, 135
Drake, Francis, 39
Drakula, 14
Drew, Daniel, 90
Duvalier Hanedanlığı, 131
Duvar Sokağı, 150
Dünya Bankası, 33-34, 142, 145, 169, 178, 202, 297
Dünya Kupası, 57, 245
Dünya Sağlık Örgütü, 204, 221, 223
Dylan, Bob, 112

Edison Electric, 139
Eduviges, Azize, 143-144
Eisenhower, Dwight D., 183

Ekvador, 274
El Hamra, 51
El İdrisi, 309
El Salvador, 36, 62, 80, 166, 182, 218
Elk Grove, 237
Endara, Guillermo, 120
Endonezya, 146, 163, 166
Engelhardt, Tom, 265
Engizisyon,51, 65, 68, 70, 87, 144
Ericsson, 257
Ernst, Max, 74
Escobar, Nicolás, 104
Estonya, 82
Etiyopya, 34

Fahd Ibn Abdul Aziz El Suud, 110
Familiar, el, 189
Faulkner, William, 62
Feinmann, José Pablo, 136
Fernández de Cevallos, Diego, 139
Fernández-Moores, Ezequiel, 256
Fernando, Katolik, 67
Ferrari, 235
Figueredo, Mesé, 302
Fildişi Kıyısı, 74
Filipinler, 42, 130, 166
Filoche, Gérard, 162
Financial Times, 133
Firestone, Harvey, 213
Floransa, 224, 239
Flores, Mateo, 59
Folha de São Paulo, 77
Forbes, 33, 163
Ford, 34, 50, 205, 215
Fort Benning, 182-183
Fortune, 33
Fox, 259
France, Anatole, 56
Francisco de Asís, San, 113
Fransa,39, 45, 57, 112, 157-158, 162, 245, 262
Freire, Paulo, 301
Friedman, Milton, 13
Fujimori, Alberto, 147
Furetière, Antoine, 49

Galeno, 39
Galiçya, 143
Galile, 134
Gallup, 141
Galton, Francis, 66
GAP, 166
Gardner, sir Edward, 107
Gates, Bill, 253, 256
Gates, Daryl, 118
General Bussi, 80
General Chemical, 118
General Electric, 178, 255, 273
General Motors, 34, 139, 205, 215
General Oviedo, 79
Gente, 192
Georgia, 182
Gerardi, Juan, 193
Giacometti, Alberto, 74
Gingrich, Newt, 259
Giuliani, Rudolph, 83
Gizli Şehir, 92
Glasgow, 243
Goiania, 176-177
Goiás, 177
Gómez de la Serna, Ramón, 196
Graham, Billy, 101
Granada, 51
Greenpeace, 207, 252
Guamuch Doroteo, 59
Guanajuato, 23
Guatemala, 22, 40, 49-51, 53, 59, 62, 79, 84, 93, 99, 183, 191-193, 196, 204, 274, 307
Gucci, Guerrero, 257
Gulf Oil, 203
Gutiérrez Rebollo, Jesus, 120
Gutiérrez Ruiz, Hector, 194
Güney Afrika, 57, 105, 180, 272
Güney Amerika,25, 49, 59, 95, 244, 309
Güney Kore, 144, 209
Güvenlik Konseyi, 112

Habil, 63
Haiti,23, 36, 49, 60, 64, 131, 141-142, 164, 218
Hall, Frank, 119
Hamburg, 236

Hamburger University, 237
Harper Collins, 259
Harvard, 202
Hauchler, Ingomar, 146
Havariler, 69, 135
Havva, 63, 68, 70
Heineken, 257
Hernández, Felisberto, 246
Hernández, José, 90
Herod, 42
Herrnstein, Richard, 13
Heston, Charlton, 100
Heyn, Piet, 39
Himalaya, 140
Hindistan, 22, 24, 35, 40, 63, 114, 128, 145, 176, 204, 291
Hipokrat, 39
Hiroşima, 194, 223
Hitler, Adolf, 54, 60, 130, 190
Hobsbawm, Eric, 239
Hollanda, 36, 39, 53, 174, 224
Hollywood, 58, 114, 257, 273, 298
Honduras, 22-23, 83
Hong Kong, 164
Houston, 203
Humboldt, Alexander von, 63
Hume, David, 66
Hunter, Hawker, 230
Hüseyin, Saddam, 115, 265, 268

Iacocca, Lee, 158
IBM, 43, 256
Iemanyá, 52, 59
IG Farben, 204
Iglesias, Julio, 137
Illinois, 237
Indiana, 60
Indias, 55
Ingrao, Prieto, 54
Inocencio IV, 87
International Plant Medicine Corporation, 202
Irak, 112, 115, 116, 150, 265, 266, 268
Isenberg, Jerry, 255
Isto é, 84

İhtiyar Antonio, 298
İncil, 67-69, 135-136, 216
İngiltere,39, 92, 105, 127, 272
İnsan Hakları Gözlem Örgütü, 26
İnsan Kafası, 74
İnteramerikan Gelişim Bankası, 80
İnternet, 210, 254, 295
İran, 24, 130, 237, 268
İsa, 65, 69, 101, 128, 242, 205
İskandinavya, 291
İspanya, 51, 67, 143
İsrail Yüksek Mahkemesi, 87
İsrail, 87
İsveç, 60
İsviçre, 80, 122, 129, 130, 134, 160, 235
İşçi Partisi (Brezilya), 274
İtalya, 54, 56, 133-135, 157, 188, 202, 214, 224, 272-273

Jackson, Michael, 287
Jamaika, 84
Japonya, 149, 160, 206, 271-272
Java Denizi, 22
Jazadji, Afanásio, 86
Jean d'Arc, 57
Jefferson, Thomas, 273
Joynt, Vernon, 180
Jujuy, 189
Jumbo, 231

Kaâla, 69
Kabil, 63
Kanada, 51, 64, 99, 160, 222, 235, 272, 291
Kant, Immanuel, 50
Karayip Denizi, 24, 58-59, 65-66, 141, 163, 175
Kardeşlik Günü, 194
Karındeşen Jack, 40
Karliner, Joshua, 178
Kayıp Şehirler, 92
Kennedy Heighs, 203
Kent, Clark, 136
Kentucky, 105
Kenya, 57, 74
Kenzo, 257

Kızılhaç, 62
Kilise, 45, 86, 102, 130, 133-134, 193-194, 203, 251, 307
King, Martin Luther, 112
King, Rodney, 63
Kissinger, Henry, 288
Klee, Paul, 74
Klöckner, 146
Kolomb, Bartolomé, 49
Kolomb, Kristof, 37, 49
Kolombiya, 20, 22, 25-26, 36, 45, 555, 63, 67, 80, 85-86, 94, 99-100, 118, 120, 134, 206-207, 218, 223, 244, 275-276, 288, 302
Colorado Üniversitesi, 233
Kongo, 22, 74, 131
Kongre (Birleşik devletler), 139
Körfez Savaşı, 150, 179, 266
Kremlin, 289
Ku Klux Klan, 62
Kurbağa Prens, 71
Kurucu rahipler, 133
Kutsal Ruh Bankası, 133
Kuveyt,179, 265, 272
Kuzey Kamyonculuk Merkezi, 23
Küba, 40, 49, 78 147 177 288 290 292
Külkedisi, 276-277

Ladin, Usame bin, 117
Lagos, 22
Laguna Beach, 211
Landa, fray Diego de, 196
LaRocque, Gene, 268
Las Vegas, 242, 293
Latin Amerika, 19, 21, 24-26, 32, 34, 39, 40, 52, 58, 62, 64, 69, 71, 78-83, 87-89, 99, 118-121, 138, 145-147, 162, 167-168, 182-184, 187-188, 191-192, 196, 203-204, 218, 222, 224, 218, 230, 239, 246, 258, 263, 270, 274-277, 287-288, 291, 294, 296-300
Lavandero, Jorge, 231
LCN, 106
Le Bon, Gustave, 68
Ledesma, Ingenio, 189
Leguía, Augusto, 60
Lélia, 71
Leoncico, 67
Letelier, Osvaldo, 183-184
Letonya, 82
Lewinsky, Monica, 269
Lima, 23, 64, 210, 238, 266, 270,
Litvanya, 82
Lolonois, François, 39
Lombroso, Cesare, 54-55
Londra, 82, 107, 135, 283
López Vigil, José Ignacio, 274
L'Oréal, 257
Los Angeles, 62, 118, 176, 216, 224, 242-243, 238
Lousiana, 83
Love, Jack, 105

Macaristan, 82, 236
Magalhães, Antonio Carlos, 274
Maimónides, 39
Malaguti, Vera, 86
Malezya,22, 149, 165, 252
Mali, 74, 131
Maluf, Paulo, 220
Managua, 223, 243, 290
Mandela, Nelson, 57
Mani de Yucatán, 196
Manila, 22
Maranhão, 84
Marbella, 51
Marcinkus, Paul, 133, 135
Marcos, Ferdinand, 130
Marcos, subcomandante, 298
Mark Correctional Systems, 106
Marlboro, 258
Márquez, Hugo, 191
Mars, 115, 166, 219
Martín Fierro, 53
Marx, Karl, 229, 281
MasterCard, 234
Mata, Lídice da, 274
Matamoros, 205
Max-Neef, Manfred, 295
McClure, Diane, 107
McDonald's, 164, 234, 235, 236, 285
McNamara, Joe, 117
McNamara, Robert, 37-38

Medellin, 80, 85
Mekke, 208
Meksika, 14, 34-35, 42, 49, 51, 62, 64, 71, 80, 82, 99, 116, 118, 120, 131, 18, 144, 145, 159, 162, 177, 187, 205, 220, 237, 272, 276, 297-298
Menem, Carlos, 147, 156
Menzel, Peter, 272
Mercedes, 131, 147, 156, 227, 234
Mercurio, El, 61
Merkür, 242
Messerschmidt-Bölkow-Blohm, 179
Mısır, 23, 194, 301
Miami, 42, 50, 223, 243
Michelini, Zelmar, 194
Microsoft, 256
Mikhalkov, Nikita, 258
Milan, 240, 273
Miralles, Norma, 83
Misiones, 91
Mobius, Mark, 150
Mobutu, bakınız Sese Seko, Mobutu, 131
Modigliani, Amadeo, 74
Modu Form, 106
Moğolistan, 144, 258
Moledo, Leonardo, 168
Moll, Eladio, 188
Moloch, 146
Monsanto, 118
Monsiváis, Carlos, 34, 82
Montesquieu, Baron de, 66
Montevideo, 25, 52, 70, 151 169, 232, 233, 246
Montreal, 235
Morgan, Henry, 39, 202
Morris, David, 235
Morrison, Toni, 107
Mortal Kombat, 267
Moskova, 191, 234, 293
Motor Coach Industries, 106
Mott, Luiz, 67
Moulian, Tomás, 230
Mozambik, 180
Muammer Kaddafi, 115
Muhammed, 65
Murdoch, 256, 259
Murray, Charles, 13
Musa, 307
Nabuco, Joaquim, 64
Nación, La, 43, 61
Nagazaki, 223
Napolyon, 148, 194
Nassau, 133
National Criminal Justice Commission, 107
National Security Agency (NSA), 252
National Shooting Sports Foundation, 101
Navarro, Ricardo, 218
Nepal, 24, 145
Nevada, 216
New England Firearms, 101
New York, 20, 56, 73-74, 80, 83, 105, 118-119, 150, 265
Newsweek, 215
Nicolaides, Cristino, 191
Nijer Nehri, 173
Nijerya, 74, 144, 173-174
Nik, karikaturist, 102
Nikaragua, 130-131, 134, 223, 243, 273, 286, 288-290
Nike, 245, 290
Niño, El, 25
Nixon, Richard, 135, 288
Nobel Barış Ödülü, 114
Noel, 64
North, Oliver, 130
Nueva Laredo, 205
Nuh, 113
Nuñez de Balboa, Vasco, 67
Obando, Kardinal, 223
Observador, El, 148
Oklahoma, 116
Omega, 257
Orta Afrika Kraliyet Müzesi, 74
Orta Amerika Beslenme Enstitüsü, 204
Orta Amerika, 40-41, 141, 244
Ortadoğu, 24
Ortega, Humberto, 286
Orwell, George, 102
Oscar Ödülleri, 257

Ördek Donald, 258

P-2 Locası, 134
Pablo, aziz, 68
Pachamama, 59
Página 12,
Pakistan, 23, 114
Palenque, 55
Palma, Ricardo, 53
Panama, 67, 112, 115, 119, 120, 134, 265
Panamerikan Çocuk Kongresi, 25, 60
Pandora, 68
Paracelso, 39
Paraguay, 40, 49, 53, 79, 104, 145, 167, 196
Paris, 20, 56, 82, 162, 240
Pasifik, 45, 67, 112, 275
Patagonya, 50
Pekin, 72, 129
Pentagon, 92, 114, 115, 119, 120, 182, 268, 269
Pepsi Cola, 245
Pereira, 86
Pérez, Carlos Andrés, 138
Perikles, 271
Peru Ulusal Çocuk Kongresi, 60
Peru, 22, 41, 53, 60, 62, 99, 118, 120, 145, 147, 238, 266, 274, 307
Peters, Arno, 291
Petri, Michael A., 242
Philip Morris, 139
Picasso, Pablo, 73
Pinochet, Augusto, 145, 180, 183, 230, 288
Platía, Marta, 217
Platt, Anthony, 238
Plaza de Mayo, 307
Pocahontas, prenses, 164
Portekiz, 53, 64, 66
Praia de Belas, 243
Prats, Carlos, 184
Prenses Diana, 286
PRI, 139
Psikoloji Fakültesi (Montevideo), 169
Puñales, Adauto, 191

Quilmes, 245
Quito, 23, 167, 287

Rambo, 21, 258
Ramirez, Mercedes, 227
Ramonet, Ignacio, 145
Rapid Vien, 245
Rationalist Press Association, 283
Reader's Digest seçkileri, 273
Reagan, Ronald, 114, 130, 145, 273
Recife, 23
Red Globo, 274, 276
René, Moreno Gabriel, 56
Reno, 216
Richmond North, 203
Ricupero, Rubens, 140
Rio de Janeiro, 52, 71, 77-78, 80-81, 83-84, 86, 91, 110, 200, 220, 221, 270
Rios Montt, Efrain, 79, 191
Rivalto, fray Giordano da, 239
River Plate, 245
Robinson, Jack, 57
Rockfeller ailesi, 213
Rodgers, Dennis, 290
Rodin, Auguste, 238
Rodrigues, Raymundo Nina, 62
Rolex, 234
Roma, 48, 102, 143, 134, 163, 164, 243, 305
Romanya, 264
Romero, monsenyör Óscar Arnulfo, 75, 182
Roosevelt, Teodoro, 112
Roraima, 206
Rotschild, 148
Royal Ordnance, 179
Rönesans, 47-48, 164
Ruanda, 145, 262
Rubin, William, 73
Rusya, 83, 112, 114, 116, 144, 206, 272

Sağlık Bilimleri Merkezi, 233
Sainsbury, 253
Saint-jean, Ibérico, 191
Salgado, Sebastião, 297
Salinas Ailesi, 131
Salinas, Carlos, 131
Salinas, Raúl, 131

Salta, 50, 64
San Andrés Itzapan, 49
San Cristóbal de Las Casas, 62
San Diego, 211
San Francisco de Macoris, 232
San Francisco, 232
San Isidro, 102
San José de California, 117
San José, 62
San Luis, 193
São Paulo, 20, 23, 61, 64, 77-78, 84, 86, 103, 136, 220, 237, 242, 238
San Salvador, 23, 75
Santo Domingo, 194
Santos, Galdino Jesús dos, 93, 125
São Gonçalo de Amarante, 67
Saramago, José, 297
Sarlo, Beatriz, 241
Sarmiento, Domingo Faustino, 50
Saro-Wiva, Ken, 173-175
Savunma Bakanlığı (ABD), 181
Schwarzenegger, Arnold, 258
Seattle Müzesi, 74
Security Passions, 100
Segundo, El, 176
Sekiz, 50, 86, 309
Senegal, 60
Serres, Etienne, 66
Sese Seko, Mobutu, 131
Shakespeare, William, 149
Shell, 173-175
Sicilya, 134, 309
Siemens, 146, 157
Simpson, O. J., 261
Sindona, Michele, 133, 135
Société de Banque Suisse, 132
Sofremi, 180
Somali, 57
Somoza Hanedanlığı, 131
Sony, 256
Soros, George, 150
Souza, Herbert de, 145
Sovyetler Birliği, 40
Soyinka, Wole, 262
Spencer, Herbert, 55
Speth, James Gustave, 34
Sri Lanka, 23, 145
Stallone, Sylvester, 258
Standard Oil of California, 176
Stanford Üniversitesi, 206
Stavenhagen, Rodolfo, 299
Steel, Helen, 235
Sudan, 24
Suharto, Ahmed, 146, 163
Summers, Lawrence, 202-203
Surinam, 69
Süperman, 136

Şeytan, 25, 109, 114, 178, 189, 265
Şili, 45, 51, 53, 92, 95, 118, 144, 145, 165, 180, 183, 184, 209, 221, 230, 231, 288

Tanrı, 36, 38, 47-49, 54, 59, 66, 68, 70, 71, 73, 178, 189, 217, 218, 247, 242, 256, 263, 275, 281, 296, 301, 308
Tanzanya, 22
Tarzan, 58
Tayland, Tayvan, 23-24, 166, 272
Telebras, 148
Tele-Communications Inc (TCI), 255
Televisa, 276
Tell, Giyom, 129
Templo Mayor, 146
Tenochtitlán, 219
Terkel, Studs, 268
Terminatör, 258
Teksas, 107, 203, 273
Tevrat, 69
Texaco, 223
Thatcher, Margaret, 145, 259
The Lancet, 233
The New York Times, 49, 230
Thugwane, Josiah, 57
Ticaret Odası (Birleşik Devletler), 139
Tietmeyer, Hans, 144
Time Warner/CNN, 255
Times, 259
Tin-hai, 128
Todman, Terence, 138
Topraksızlar Hareketi, 297
Torres-García, Joaquin, 309
Toto Zaugg, 39
Touraine, Alain, 258

Toynbee, Arnold, 58
Toyota Kupası, 245
Traoré, Moussa, 131
Trujillo, Leónidas, 60
Tucumán, 80
Turgenyev, Ivan, 56
Türkiye, 134
Twain, Mark, 49

Ulises, 69
Uluslararası Af örgütü, 82, 87, 109, 252
Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), 156
Uluslararası Para Fonu, 34, 142, 144
Uluslararası Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 112
UNESCO, 258, 260
UNICEF, 24, 26, 27, 72
Union Carbide, 204
Union de Banques Suisses, 131
Uruguay,45, 81, 87, 95, 99, 132, 147-148, 161, 169, 188, 191-192, 194, 196, 204, 275, 309
US West Inmate Telephone Service, 106
Uygarlık, 50, 73, 232, 233, 300
Uyuşturucuya karşı Ulusal Strateji, 119

Üçüncü Dünya, 80, 191, 260, 285

Vacher de Lapouge, Georges, 89
Vahşi Mavi, 210
Vancouver, 235
Vatikan, 133, 135, 213, 217, 296
Veja, 243
Venezuela, 81
Verissimo, Luiz Fernando, 148
Viacom, 255
Victoria, 127-128
Vidal, Gore, 273
Videla, Jorge Rafael, 193-194
Vietnam savaşı, 37, 91, 118, 164, 214
Vietnam, 23, 37-38, 111, 272
Villa Fiorito, 232
Villa, Pancho, 116
Vinci, Leonardo da, 224
Violence Policy Center, 101
Virginia, 62
Visa, 257
Viyana, 235

Walker, Williams, 40
Wall Street, 150
Wallraff, Günter, 236
Washington, 62, 82, 92, 111, 115, 135, 139, 184, 268, 290
Watergate, 135
Waterloo, 148
Wayne, Bruce, 136
Westinghouse, 178
Wilches, Gustavo, 20
Wolfensohn, James, 34
Woods, Tiger, 57
World Research Group, 106
Worldwatch Institute, 214

Yabrán, Alfredo, 192-193
Yaratılış, 70
Yeltsin, Boris, 83
Yeni Düstur, 283
Yeni Zelanda, 45
Yirmi yedi, 50
Yokohoma, 210
Ypacaraí, 49
Yucatán, 49
Yugoslavya, 63
Yunanistan, 271

Zaffaroni, Eugenio Raúl, 68
Zelicovich, Roberto, 238
Zerão Stadyumu, 33
Ziegler, Jean, 130
Zurita, Félix, 286
Zürih, 130
Zweig, Stefan, 91

Buyrun girin bayanlar baylar!

Uruguaylı yazar Eduardo Galeano'nun sivri kalemi, Meksikalı baskı ustası José Guadalupe Posada'nın çizimleriyle karşınızda Tersine Dünya Okulu: Tepetaklak.
Eduardo Galeano mizahi diline, yer yer gülümsetmesine rağmen, dünyanın aldığı korkunç hali gözler önüne seriyor. Ama bunu yaparken başka bir dünyaya açılan yolun kapılarını işaret etmeyi de ihmal etmiyor. Umut için bir mum da Eduardo Galeano yakıyor.

"Pek çok umut kaynağı var. Eğer umudun içecek suyu olmasa susuzluktan ölürdü. Neyse ki, büyük kalabalık insan grupları var, Zapatistalar gibi, topraksız köylüler gibi... Tek olası dünya bu değil. Gerçeklik her sabah yeniden doğan bir çarpışma. Kim 1 Ocak 1994'te ormanın içlerinden Zapatistaların çıkacağını söyleyebilirdi. Kimse bunu öngörmedi ve şapkadan tavşan çıktı. Bu şu demek, hala hayat var, uslu uslu boyun eğmeyi reddedenlerin arzusu... Bu dünya tepetaklak ve bakalım onu ters çevirebilecek miyiz, onu deniyoruz!"

Uruguay'da 1940 yılında doğan Eduardo Galeano, gençliğine fabrika işçisi, biletçi, tabela boyacısı, kurye, daktilo ve banka memuru olarak çalışır. Daha on dört yaşındayken ilk makaleleri ve karikatürleri solcu gazete ve dergilerde yayınlanmaya başlar. 1973 yılında yargılanarak hüküm giyen Galeano, Arjantin'e kaçar. 1976 yılında Arjantin de askeri diktatörlüğe boyun eğince Galeano bu kez de Barselona'ya gider ve Uruguay'a ancak 1985 yılında, ülkesi sivil yönetime geçtikten sonra

Çitlembik Yayınları